T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ'NDEKİ MUHAKKAK HATLI MUSHAFLAR

ZEYNEP DOĞRUYOL

Danışman

Prof. Dr. M. HÜSREV SUBAŞI

İSTANBUL 2019

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ'NDEKİ MUHAKKAK HATLI MUSHAFLAR

ZEYNEP DOĞRUYOL

150301006

DÜZELTİLMİŞ TEZ

Anasanat Dalı: Geleneksel Türk Sanatları

Bu tez 27/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI	Doç. Dr. Fatih ÖZKAFA	Doç. Dr. Mehmet MEMİŞ
Jüri Başkanı	Jüri Üyesi	Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uygunluğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zeynep DOĞRUYOL

20 Kasım 2019

DÜZELTME METNİ

1. Tezin başlığı değiştirilmiştir.
2. Birinci bölümdeki bazı konu başlıklarının altında yer alan metinlere ilâveler yapılmıştır.
3. Kullanılan terminoloji tekrar gözden geçirilip tezin tamamında bütünlük sağlanmıştır.
4. Ek kısmında yer alan envanter yeniden düzenlenerek ikinci bölüme dahil edilmiştir.
5. Oluşturulan kronolojik seçme katalogda yer alan muhakkak hatlı Mushafların sayısı azaltılıp, katalogda verilen bilgiler detaylandırılmıştır.
6. Fotoğraflar yeniden gözden geçirilmiştir.
7. Dizin eklenmiştir.

ÖNSÖZ

Muhakkak hattıyla yazılmış[1] Mushaf-ı Şerîfler genelinde ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunanlar özelinde araştırma yapmak üzere böyle bir yola çıkmak; eşsiz güzellikteki yazma Mushafları sanat yönüyle ele alıp incelemeye çalışmak bir ayrıcalıktır. Bugüne kadar okuyup anlayabilmek maksadıyla göz ile takip ettiğimiz satırların nasıl teşekkül ettiği hususunda yapılacak inceleme ve araştırmalar sonucunda muazzam şeyler öğrenebileceğimiz *muhakkak.*

Elinizden geldiğince titizlikle ve bir disiplin dâhilinde çalışıyor olsanız bile, en başta konunun engin kapsamı sizi farkına varmadan bir yerden diğerine savurabilir. Muhakkakla yazılmış Mushaf-ı Şerîflerin tümünün incelenmesinin bir çalışmaya sığdırılamayacağı açıktır. Bu bakımdan planlı bir nizam çerçevesinde ilerleyebilmek adına, bu çalışmadaki muhakkak hatlı Mushaf örneklemeleri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi ile sınırlı tutulmuştur.

Öncelikli olarak Kütüphane'nin koleksiyonlarında bulunan Kur'ân-ı Kerîm yazmaları dijital ortamdaki görüntüleri üzerinden incelenip yazı nev'ine göre tasniflenmiş, muhakkak hatlı Mushaflar arasından ferağ kaydında tarih olanlar tespit edilmiş, tarihsiz nüshalar ise benzer örneklerle kıyaslanarak uygun bir zaman dilimine nispet edilerek oluşturulan seçme katalogda ayrıntılı olarak yer almış ve incelenmiştir.

Bugüne kadar kaleme alınmış araştırmalar dikkatlice taranmış, değerlendirilmiş ve içlerinden bilhassa akademik literatürde kendine yer bulmuş olanlardan derinlemesine istifade edilmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak Mushaf kavramı, unsurları, yazımı ve tarihî süreç ele alınmış, muhakkak ile yazılmış Mushaflardan örnekler mütalaa edildikten sonra çalışmanın ölçeği dâhilinde seçilmiş yazmalar, özellikleri ve bu yazı stiline kazandırdıkları ile incelenmiştir.

[1] Salt muhakkak hattı ile yazılmış, ya da Mushaf'ta muhakkak hattının öne çıktığı nüshalar anlamındadır.

Mushafların ana unsuru olan güzel yazı olağanüstü bir özveri ve büyük bir hassasiyetle asırlarca nesilden nesile meşk edilmiş, işlenmiş, uygulama içinde sürekli geliştirilerek günümüze taşınmıştır. Bu çalışmayla İslâmiyet'te güzel yazının yeri ve önemi bir kez daha gözler önüne serilmek istenmiştir.

Böyle bir çalışma ile bana İslâm yazısının İslâm âleminin en değerlisi olan yazma Mushaf-ı Şerîflerde nasıl bir sanat haline dönüştürülmüş olduğunu yakinen inceleme imkânı tanıyarak hayal bile edemeyeceğim bir deneyime vesile olan ve bu süreçte desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hüsrev Subaşı Beyefendi'ye teşekkürü borç bilirim. Sabırla bana yol gösteren muhterem hocalarım Prof. Dr. Muhittin Serin, Davut Bektaş ve Ali Toy Beyefendilere, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nin değerli mensuplarına, *Meşke* sâyelerinde başladığım ve üzerimde çok emekleri olan hocalarım Hasan Çelebi Beyefendi ve Fatma Zehra Ülker Hanımefendi'ye, tezhip danışmanlığı için Sevde Gülüt Hanımefendi'ye ayrıca minnetlerimi arz ederim.

Eylül 2019 Zeynep DOĞRUYOL

ÖZET

Muhakkak hattının kullanılmış olduğu Mushaf-ı Şerîfler genelinde ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunanlar özelindeki bu araştırma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde hat sanatı ve Mushaf kitâbeti hakkında bilgi verildikten sonra muhakkak hattının özellikleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nin koleksiyonlarında bulunan muhakkak hatlı Mushaf-ı Şerîflerin tespit edilip incelenmesi ve akabinde oluşturulan envanter yer almaktadır.

Üçüncü bölüm ise, ferağ kaydında tarih zikredilmiş olan veya kaydı olmayıp benzer örneklerle kıyaslanarak belirli bir zaman dilimine dâhil edilebilen Mushaflar arasından seçilenlerin mütalaa edildiği ayrıntılı bir katalog çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Mushaf, Mushaf Kitâbeti, Hat Sanatı, muhakkak, Süleymaniye Kütüphanesi.

ABSTRACT

This study examining Mushaf-ı Sherifs that include muhaqqaq script in general and those that are in the Süleymaniye Library of Manuscripts in particular consists of three parts. After a brief information about Islamic calligraphy and Qur'an manuscripts, the characteristics of muhaqqaq script is underlined in Part One.

Part Two is about the classification and categorization of the Mushaf-ı Sherifs identified as muhaqqaq in the Süleymaniye Library of Manuscripts.

In Part Three examples of Qur'an manuscripts with muhaqqaq script in the Süleymaniye Library are examined and evaluated. For the catalogue presented in this section, Mushafs that have a date and/or a signature were especially selected, in addition to the ones that could be attributed to a timeline.

Key Words: Mushaf, Qur'an Manuscripts, Islamic Calligraphy, muhaqqaq, Süleymaniye Library of Manuscripts.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ III

ÖZET V

ABSTRACT VI

RESİM LİSTESİ X

KISALTMALAR XVI

GİRİŞ 1

1. MUSHAF-I ŞERÎF 3

1.1. Mushaf Kavramının Ortaya Çıkışı 3

1.2. Yazma Mushaflarda Sanat 5

1.2.1. Hat Sanatı 7

1.2.2. Tezhip Sanatı 10

1.2.3. Cilt Sanatı 11

1.3. Mushaf Kitâbeti 12

1.4. Mushaf Hatları 13

1.4.1. Çeşitli Kûfî Hatlar 15

1.4.2. Aklâm-ı Sitte 18

1.4.2.1. Tevkī‘ ve Rikā‘ 18

1.4.2.2. Sülüs ve Nesih 21

1.4.2.3. Muhakkak ve Reyhânî 24

1.4.3. Mushaf Yazımında Kullanılmış Diğer Hatlar 26

1.4.3.1. Nesta‘lik 26

1.4.3.2. Mağribî 28

1.4.3.3. Beharî 29

1.5. Muhakkak Hattıyla Yazılmış Mushaflardan Bazı Örnekler 31

1.5.1. Yâkut el-Musta'sımî Hattı 31

1.5.2. Ahmed b. Sühreverdî Hattı 32

1.5.3. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Zeyd Hattı 34

1.5.4. Ömer Akta Hattı 36

1.5.5. Gıyâseddin Baysungur Hattı 36

1.5.6. Ahmed Şemseddîn Karahisârî Hattı 36

2. SÜLEYMANİYE YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN MUHAKKAK MUSHAF-I ŞERÎFLER 44

2.1. Muhakkak Hatlı Mushafların Tespiti 44

2.2. Kütüphane'deki Muhakkak Mushafların İncelenmesi 45

2.3. Kütüphane'de Bulunan Muhakkak Hatlı Mushafların Envanteri 54

3. SÜLEYMANİYE'DEN MUHAKKAK HATLI SEÇME MUSHAFLAR KATALOĞU 71

3.1. Düzenlemede Gözetilen Hususlar 71

3.2. Muhakkak Mushaflar Kataloğu 71

3.2.1. XIII. Yüzyıl Mushafları 72

Katalog No. 1: İsmihan Sultan 00007, (h. 673 / m. 1274-1275) 72

3.2.2. XIV. Yüzyıl Mushafları 82

Katalog No. 2: Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00001, (h. 704 / m. 1304) 83

Katalog No. 3: Hekimoğlu Ali Paşa Camii 00002, (h. 764 / m. 1363) 91

Katalog No. 4: İsmihan Sultan 00001 100

3.2.3. XV. Yüzyıl Mushafları 110

Katalog No. 5: Nuri Arlasez 00237, (h. 820 / m. 1417) 110

Katalog No. 6: Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00002, (h. 827 / m. 1424) 123

Katalog No. 7: Fatih 00010, (h. 866 / m. 1462) 131

Katalog No. 8: Çorlulu Ali Paşa 00002 141

Katalog No. 9: Hamidiye 00006 150

3.2.4. XVI. Yüzyıl Mushafları 160

Katalog No. 10: Ayasofya 00001, (h. 914 / m. 1509) 160

Katalog No. 11: Hasan Hüsnü Paşa 00001, (h. 949 / m. 1543) 169

Katalog No. 12: Fazıl Ahmed Paşa 00006, (h. 968 / m. 1560) 176

Katalog No. 13: İsmihan Sultan 00006, (h. 971 / m. 1564) 183

Katalog No. 14: Amcazade Hüseyin Paşa 00001 190

Katalog No. 15: Kılıç Ali Paşa 00006 196

3.3. Muhakkak Hatlı Mushafların Hattatları 201

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 204

KAYNAKÇA 208

DİZİN 213

UYGULAMALAR RAPORU 215

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Kur'ân-ı Kerîm, Osmanlı, h. 1281 (m. 1864-65), Hattat: Hâfız Vahdetî, Müzehhip: Mehmed Tevfik Efendi. SHM Kütüphanesi 627 6

Resim 2: Nâs Sûresi (Mekkî, 6 Âyet), 15. yy., Timurlular, WAM, W563 10

Resim 3: Kur'ân-ı Kerîm'in 5. Cüzü, Selçuklu, 1150-1250, SHM Kütüphanesi 57 11

Resim 4: Mâil Kur'ân-ı Kerîm sayfası, Hicaz 8. yy., BL Or 2165 14

Resim 5: Hz. Osman'a izafe edilen Kur'ân-ı Kerîm, 10. yy., TİEM 457 15

Resim 6: Meşrik Kûfîsi, 12. yy., WAM, W.555 16

Resim 7: Mağrib Kûfîsi, Taha Sûresi 134, 135; Enbiya Sûresi 1-3, h. 4. yy. / 10. yy., Musée de la Civilisation et des Arts Islamiques de Raqqada 17

Resim 8: Tevkī' kalemi, Zahriye detay, SK Sultan 1. Ahmed 00011 19

Resim 9: Nesih, rikā' örneği, Şekerzade Mehmed Efendi, 18. yy., TİEM 85 20

Resim 10: Sülüs örneği, Bakara Sûresi 146, detay (16. yy., *Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi Tıpkı Basım,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003) 21

Resim 11: Sülüs, nesih ve muhakkak bir arada, Bakara Sûresi 144-150, (16. yy., *Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi Tıpkı Basım,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003) 22

Resim 12: Abdullah Kırımî imzalı Mushaf'ta nesih serlevha, (h. 970 / 1562-1563), SK Nuruosmaniye 00020 23

Resim 13: Muhakkak yazı örneği, Ahzâb Sûresi 45, Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi detay 24

Resim 14: Reyhânî hat örneği, Yâkut el-Musta'sımî, (685 / 1286-1287), TİEM 507 25

Resim 15: Nes'talik hat, Şah Mahmûd Nişaburî, (h. 945 / 1538), TSMK-HS 25 27

Resim 16: Mağribî, Emevî Dönemi, Kuzey Afrika, 12. yy. sonu - 13. yy. başı, TİEM 359 29

Resim 17: Beharî yazı, 16. yy. başı, BL Add Ms 5551 30

Resim 18: Mushaf-ı Şerîf, Bakara Sûresi 142, Hattat: Yâkut el-Musta'sımî, 13. yy., TSMK Emanet Hazinesi 227 (M. Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar,* s. 85) 31

Resim 19: Mushaf Cüzü, Bakara Sûresi 142, Hattat: Ahmed b. es-Sühreverdî, Bağdat, 14. yy. (h. 702 / m. 1303), TSMK-EH 250 32

Resim 20: Sultan Olcayto için yazılan Mushaf, Yûsuf Sûresi 111 - Ra'd Sûresi, İlhanlı, 14. yy. (h. 706 / 1306 - 1307), Hattat: Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Zeyd, TİEM 539 33

Resim 21: Yûsuf Sûresi 57, 58, TİEM 539 34

Resim 22: Ömer Akta Mushafı, Kasas Sûresi 82-84, 14.-15. yy., Timur, New York Metropolitan Museum 21.26.12 35

Resim 23: Baysungur Mushaf'ı, Câsiye Sûresi 10-13 37

Resim 24: Baysungur Mushaf'ı, Fâtir Sûresi 18-22 38

Resim 25: Ra‘d Sûresi 5-13, *Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerîfî Tıpkı Basım,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003 39

Resim 26: Kur’ân-ı Kerîm 5. Cüz, Nesih, Muhakkak, Selçuklu, 1150-1250, SHM Kütüphanesi 57 40

Resim 27: Kur’ân-ı Kerîm 12. Cüz, Nesih, Muhakkak, Anadolu, 1150-1250, SHM Kütüphanesi 592 41

Resim 28: Kur’ân-ı Kerîm, Muhakkak, Anadolu Selçuklu Dönemi, 13. yy., TİEM 437 42

Resim 29: Bakara Sûresi’nden Âyetler, Muhakkak, Anadolu veya Mısır, 14. yy. başı, SHM Kütüphanesi 56 43

Resim 30: SK Ayasofya 00002 46

Resim 31: SK Tercüman 00703 47

Resim 32: SK Pertev Paşa 00002 48

Resim 33: SK Bayrampaşa 00001, 8 koltuklu, Sülüs / nesih x 3 / muhakkak / nesih x 3 / sülüs / nesih x 3 / muhakkak / nesih x 3 / sülüs 49

Resim 34: SK Sultan 1. Ahmed 00007 50

Resim 35: SK Düğümlü Baba 00002-002, 13 muhakkak düz satır (Farsça açıklamalı), siyah tahrirli zer mürekkep 52

Resim 36: SK Nuruosmaniye 00011, muhakkak düz satır, mavi mürekkep 53

Resim 37: Besmele, (Bakara Sûresi), SK İsmihan Sultan 00007 73

Resim 38: Besmele, (Nâs Sûresi) 74

Resim 39: Zahriye sayfası 75

Resim 40: Serlevha, Bakara Sûresi ilk Âyetler 76

Resim 41: Bakara Sûresi müteakip Âyetler 77

Resim 42: Nasr Sûresi ve Tebbet Sûresi’nin ilk 2 Âyeti 78

Resim 43: Son Sûre-i Şerîfe ve ketebe 79

Resim 44: Ketebe kaydı detay 80

Resim 45: Birinci cüzün orijinal üst kabı 81

Resim 46: Yahya Tevfik 00001, İhlâs ve Felak Sûreleri 82

Resim 47: Besmele, (Bakara Sûresi), SK Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00001 84

Resim 48: Sağdan sola doğru “lil-Yusrâ”, “fe‘ale” ve “Rabbuke” kelimelerindeki dik ayrımlar 85

Resim 49: “Ve lem yekullehu kufuven Ehad” Âyet-i Kerîme’sinin sonunda *dâl* harfinin yazılışı 85

Resim 50: Mushaf’ın serlevhasında Bakara Sûresi’nin başladığı kısım 86

Resim 51: Mushaf'ın iki ara sayfası 87
Resim 52: Kâria Sûresi 5-11. ve Tekâsur Sûresi 1-7. Âyet-i Kerîmeleri 88
Resim 53: İhlâs ve Felak Sûreleri'nin yazılı olduğu sayfa 89
Resim 54: Mushaf'ın ferağ kaydı 90
Resim 55: Çin Kur'ân-ı Kerîm'i, 17. yy., BL Or 15256/1 92
Resim 56: Besmele-i Şerîfe, SK Hekimoğlu Ali Paşa Camii 00002 92
Resim 57: Mushaf'ın serlevhası 93
Resim 58: Fâtiha Sûresi 94
Resim 59: Bakara Sûresi ilk Âyetler 95
Resim 60: Mushaf'ın iki ara sayfası 96
Resim 61: İhlâs Sûresi ve Felak Sûresi'nin ilk 2 Âyet-i Kerîme'si 97
Resim 62: Felak Sûresi son Âyetler, Nâs Sûresi ve Temmet ibâresi 98
Resim 63: SK, Kadızade Mehmed 00001 99
Resim 64: Besmele, (Fâtiha Sûresi), SK İsmihan Sultan 00001 101
Resim 65: Fecr Sûresi, 1-3 101
Resim 66: Mushaf'ın serlevhası 102
Resim 67: Bakara Sûresi ilk 3 Âyet 103
Resim 68: Serlevha tezhibi, TSMK.EH: 1171, 2a 104
Resim 69: Bakara Sûresi müteakip Âyetler 105
Resim 70: Mushaf'tan bir ara sayfa 106
Resim 71: En'âm Sûresi 1-8. Âyetler 107
Resim 72: Mushaf'ın sondan bir önceki sayfası 108
Resim 73: Hâtime sayfası ve Temmet ibâresi 109
Resim 74: "Cû'in" ve "havf" kelimeleri, SK Nuri Arlasez 00237 111
Resim 75: Muhakkak Besmele ve reyhânî hatlı Kevser Sûresi 111
Resim 76: Nesih hattıyla yazılmış serlevha 112
Resim 77: Sülüs – Nesih sayfa düzeninden, Muhakkak – Reyhânî düzene geçiş 113
Resim 78: Muhakkak – Reyhânî düzenden, Sülüs – Nesih düzene geçiş 114
Resim 79: Tekrar Muhakkak – Reyhânî düzene geçilmiş sayfalar 115
Resim 80: Muhakkak – Reyhânî terkipten, Sülüs – Nesih terkibe geçilen sayfalar 116
Resim 81: Son olarak Muhakkak – Reyhânî düzene geçiş 117
Resim 82: Sâd Sûresi son Âyetler ve Zümer Sûresi ilk 3 Âyet 118

Resim 83: İhlâs, Felak ve Nâs Sûreleri 119
Resim 84: Nâs Sûresi sonu ve ketebe kaydı 120
Resim 85: Kenarları kesilmiş sayfalarda Mushaf gülleri 121
Resim 86: Kap içi ebrûsu 122
Resim 87: Besmele, (Nâs Sûresi), SK Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00002 123
Resim 88: Mushaf'ın ketebesinin bulunduğu sayfa 124
Resim 89: Mushaf'ın serlevhası 125
Resim 90: Fâtiha Sûresi detay 126
Resim 91: Bakara Sûresi ilk 3 Âyet 127
Resim 92: Mushaf'ın altın korozyonu görülen bir ara sayfası 128
Resim 93: Mushaf'ın son Sûreleri'nin bulunduğu sayfalar 129
Resim 94: Nâs Sûresi ve "Temmet" ibâresi 130
Resim 95: Besmele, (Nas Sûresi), SK Fatih 00010 131
Resim 96: Mahreç Şeması 132
Resim 97: Mushaf'ın serlevhası 133
Resim 98: Fâtiha Sûresi ilk 5 Âyet 134
Resim 99: Fâtiha Sûresi'nin 6. ve 7. Âyetleri 135
Resim 100: Bakara Sûresi'nin ilk 4 Âyeti 136
Resim 101: Bakara Sûresi'nin müteakip Âyetleri 137
Resim 102: Hûd Sûresi'nin ilk 3 Âyet-i Kerîme'si 138
Resim 103: İhlâs, Felak, Nâs Sûreleri ve ferağ kaydı 139
Resim 104: Ferağ kaydı detay 140
Resim 105: Besmele, (Felak Sûresi), SK Çorlulu Ali Paşa 00002 142
Resim 106: Dîn (Mâ'ûn) Sûresi 142
Resim 107: Mushaf'ın serlevhası 143
Resim 108: Fâtiha Sûresi 144
Resim 109: Bakara Sûresi başlangıç sayfası 145
Resim 110: Bakara Sûresi'nin devam ettiği iki sayfa 146
Resim 111: Bakara Sûresi 16-23. Âyetler detay 147
Resim 112: Mushaf'ın son iki sayfası 148
Resim 113: "Temmet" ibâresinin de bulunduğu son sayfa 149
Resim 114: Besmele, (Nûr Sûresi), SK Hamidiye 00006 151

Resim 115: Cüzün vakıf ibâresi ve "bi-hatt-ı Yâkut el-Mustasımî" ibâreleri 152
Resim 116: Sûre başı, Mu'minûn Sûresi ilk 2 sayfa 153
Resim 117: Mu'minûn Sûresi 1-13. Âyetler detay 154
Resim 118: Mu'minûn Sûresi 14-23. Âyetler detay 155
Resim 119: Cüzden bir ara sayfa 156
Resim 120: Cüzün diğer bir ara sayfası 157
Resim 121: Nûr Sûresi 51-54. Âyetler, yazı detay 158
Resim 122: Cüzün son sayfası, kâtibin duası 159
Resim 123: Besmele, Serlevha (Bakara Sûresi), SK Ayasofya 00001 161
Resim 124: Mushaf'ın serlevhası 162
Resim 125: Serlevhada Fâtiha Sûresi'nin olduğu kısım 163
Resim 126: Serlevhada Bakara Sûresi'nin ilk Âyetleri 164
Resim 127: Bakara Sûresi 18, 19. Âyet-i Kerîmeler ve 20. Âyet-i Kerîme'nin baş kısmı 165
Resim 128: Tebbet, İhlâs ve Felak Sûreleri 166
Resim 129: Mushaf'ın ketebe sayfası ve hâtime zahriyesi 167
Resim 130: Nâs Sûresi ve ketebe ibâresi 168
Resim 131: Besmele, (Nasr Sûresi), SK Hasan Hüsnü Paşa 00001 170
Resim 132: Bakara Sûresi 14. Âyetin son kısmı 170
Resim 133: Fâtiha Sûresi ilk Âyetler 171
Resim 134: Fâtiha Sûresi son Âyetler 172
Resim 135: Bakara Sûresi'nin başladığı sayfalar 173
Resim 136: Kur'ân-ı Kerîm'in son üç Sûresi ve Hatim Duası 174
Resim 137: Hatim Duasının devamı ve yazılış tarihi 175
Resim 138: Besmele, (İhlâs Sûresi), SK Fazıl Ahmed Paşa 00006 177
Resim 139: Besmele, (İhlâs Sûresi). SK Sultan 1. Ahmed 00012 177
Resim 140: Mushaf'ın nesih hattıyla yazılmış serlevhası 178
Resim 141: Bakara Sûresi 6-16. Âyetler 179
Resim 142: Bakara Sûresi müteakip Âyetler 180
Resim 143: Bakara Sûresi, 276-282. Âyetler 181
Resim 144: İhlâs, Felak, Nâs Sûreleri, Temmet ibâresi ve ketebe kaydı 182
Resim 145: Besmele, (Fâtiha Sûresi), SK İsmihan Sultan 00006 184
Resim 146: Fâtiha Sûresi serlevha 184

Resim 147: Serlevha, Fâtiha Sûresi detay 185
Resim 148: Fâtiha Sûresi'nin devamı 186
Resim 149: Bakara Sûresi ilk 2 sayfa 187
Resim 150: Hattatın 1. Cüzün sonunda ketebesinin bulunduğu sayfa 188
Resim 151: 30. Cüz son sayfa 189
Resim 152: Besmele, (Rahmân Sûresi), SK Amcazade Hüseyin Paşa 00001 191
Resim 153: Mushaf'ın başında yer alan şemse zahriyeler 191
Resim 154: Mushaf'ın serlevhası 192
Resim 155: Kamer Sûresi son Âyetler ve Rahmân Sûresi ilk Âyetlerin yazılı olduğu sayfalar 193
Resim 156: Mushaf'ın son altı Sûresi'nin yazılı olduğu sayfalar 194
Resim 157: Mushaf'ın sonunda yer alan Hatim Duası 195
Resim 158: Besmele, (Fâtiha Sûresi), SK Kılıç Ali Paşa 00006 197
Resim 159: Temmet ibâresi ve Mîrek imzası 197
Resim 160: Mushaf'ın müzehhep serlevhası 198
Resim 161: Bakara Sûresi 5-13. Âyetler 199
Resim 162: Felak, Nâs Sûreleri ve Temmet ibâresi 200
Resim 163-a: SK Nuri Arlasez 00311, Serlevha 203
Resim 163-b: SK Nuri Arlasez 00311, Bakara Sûresi, 85-92. Âyetler 203

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
b.	bin
bkz.	bakınız
BL	The British Library
c.	cilt
d.	doğumu
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
env.	envanter
h.	hicrî
Hz.	Hazreti
IRCICA	İslâm Tarih Sanat ve Kültür Merkezi / İstanbul
kol.	koleksiyon
m.	milâdî
mad.	Maddesi
no.	numarası
ö.	ölümü
R.	resim
s.	sayfa
SHM	Sadberk Hanım Müzesi
st.	satır
sy.	sayı
SK	Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
TİEM	Türk İslâm Eserleri Müzesi
vb.	ve benzeri
vr.	varak
WAM	The Walters Art Museum
yy.	yüzyıl

GİRİŞ

İlâhî kelâm tarih boyunca zihinlerde ve kalplerde derin bir hürmet ve muhabbetle nasıl kucaklandıysa, vahyin büyük bir ihtimamla maddeye aksettirildiği, gözle görülür, elle tutulur Mushaf sayfaları da aynı hürmet ve muhabbetle her daim el üstünde tutulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm, "Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen, Mushaf'larda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha Sûresi'yle başlayıp Nâs Sûresi'yle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı Arapça mûciz bir kelâmdır" şeklinde tanımlanmıştır.[2]

Mânânın biçimsel yansımasının yegâne vasıtası olan yazı ise "İnsanlar arasında ses unsuru olmaksızın anlaşma ve haberleşmeyi sağlayan işaretlerin tamamına verilen ad"[3] olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar içinde bulunduğumuz yüzyılda haberleşme görüntülü birçok vasıtayla yapılabiliyor, dijital platformlarda anlaşmalar küçük ikonlar kullanılarak sağlanabiliyor olsa da yazının yeri başkadır. Yazır'ın kusursuz ifâdesiyle "Dilin eli, elin dilidir yazı. Sinesinde sırlar saklayan, çehresinde göz ve gönül sürûru taşıyan, mesâfeleri düren, devirleri anlara sokan, geçmişi geleceğe bağlayan sihirli bir bedîa, Rabbanî bir harikadır yazı."[4]

Kur'ân-ı Kerîm'in "Arapça yazılan ve günümüze ulaşan en eski kitap"[5] oluşu İslâm dininin yazıya verdiği önemin lâyıkıyla benimsenip hayata geçirildiğinin somut bir göstergesidir. Zira "İlâhî kaynaktan insanlığa ulaşan ilk mesajda ilim ve ona vasıta olan yazının sosyal gelişme ve yükselme için gerekliliği vurgulanmış, bilgisizliğin ise her türlü geriliğin nedeni olduğu gösterilmiştir."[6]

---

[2] Abdulhamit Birışık, "Kur'an" Mad., *DİA*, Ankara 2002, c. 26, s. 383.
[3] M. Hüsrev Subaşı, *Yazıya Giriş*, Dersaadet Yayınevi, İstanbul 1987, s. 5.
[4] Mahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1972, s. 8-9.
[5] Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 2015, s. 19.
[6] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, ilâvelerle genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul 2010, s. 20.

"Oku" emrinin iki varsayılanından biri olan yazının ehemmiyeti Kur'ân-ı Kerîm'in birçok Âyet-i Kerîme'sinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in Hadis-i Şerîflerinde de vurgulanmıştır.[7] Nitekim Bedir Savaşı esirlerinden hürriyetlerine mukabil ashaba okuma yazmayı öğretmelerinin istenmesi, Hz. Peygamber'in yazıya vermiş olduğu değeri göstermektedir. Âyet ve hadislerle yazıya atfedilmiş kutsiyet yazının muhteviyatı ve misyonuna ilâveten estetik ölçülerinin de dile getirilmesiyle büsbütün pekiştirilmiştir.[8]

Bir yandan ezber vasıtasıyla hafızalara yazılan Allah kelâmı diğer yandan kalem vasıtasıyla yaprak, kemik, deri parçaları, papirüs, kâğıt vb. mürekkep-tutar unsurlara nakşedilerek bizlere ulaşmıştır. Bütün bu süreçte Peygamber Efendimizin ümmî olduğu gerçeği ise Schimmel'in de ifâde ettiği gibi "yazıya verilen önemle çelişmenin tam da aksine, yazının önemini bir kat daha artırmaktadır."[9] Teoride yazıya verilen bu değerin pratikte vücuda gelmesine örnek teşkil edebilecek bir diğer gösterge ise "Yeryüzünde Kur'ân-ı Kerîm kadar yazma nüshası bulunan, baskısı yapılan başka bir kitap yoktur"[10] gerçeğidir.

"İslâm güzel sanatlarının en önemlisi sayılan yazının"[11] Arap yarımadasında ne zaman kullanılmaya başlandığı, yarımadaya nasıl intikal ettiği hususunda birçok fikir öne sürülmüştür. Günümüzde bu fikirler içerisinde en rağbet göreni Arap harflerinin çıkışını Fenike yazısına kadar uzandırmaktadır. Fenike yazısından müteşekkil Ârâmî yazı Arap yazısının en temel hali kabul edilmiş ve bu yazının Nabat kavmince kullanılırken ticaret kervanları aracılığıyla Hicaz'a intikal ettiği fikri benimsenmiştir.[12]

Arap yazısı satırın sağ tarafından başlanarak sola doğru devam etmektedir. Alfabesinde yirmi sekiz harf ihtiva eden Arap yazısı, İslâmiyet'in yayılmasıyla ulaştığı farklı coğrafyalarda ve kültürlerde "bu dinin doğuşundan birkaç asır sonra bütün İslâm ümmetinin ortak yazısı haline gelmiş"[13] olması sebebiyle İslâm yazısı olarak anılmaya başlanmıştır.

[7] Muhittin Serin, a.g.e., İstanbul 2010, s. 21-22.
[8] Ayrıca bkz. Muhittin Serin, "Muhammed" mad., *DİA*, İstanbul 2005, c. 30, s. 461-465.
[9] Annemarie Schimmel, *Iconography of Religions*, Leiden E.J. Brill 1970, s. 3.
[10] Tayyar Altıkulaç, a.g.e., s. 20.
[11] Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987, s. 5-6.
[12] Ayrıca bkz. Nihad M. Çetin, "İslâm Hat San'atının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkūt devrinin sonuna kadar)", *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, IRCICA, İstanbul 1992, s. 14.
[13] M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, İstanbul 2017, s. 22.

1. MUSHAF-I ŞERÎF

Kur'ân-ı Kerîm sayfalarının derlenip iki kapak arasında bir kitap formuna getirilmiş hali için yaygın olarak "Mushaf" kelimesi kullanılmıştır.[14] Mushaf kelimesinin sözlük anlamı "bir araya getirilip bağlanmış yazılı sayfalardır."[15]

1.1. Mushaf Kavramının Ortaya Çıkışı

Hz. Muhammed'e S.A.V. Allah tarafından Cebrâil A.S. vasıtasıyla indirilen vahiyler, başlangıçta münferit materyaller üzerinde henüz bir araya getirilmemiş bir şekilde korunmaktaydı. Hz. Peygamber zamanında halen devam etmekte olan vahyin kitaplaştırılmasının olası olmayışı şu şekilde izah edilmiştir: "Hz. Peygamber hayatta olduğu sürece yeni vahiyler gelebilir veya bazı âyetleri nesheden (hükümlerini ortadan kaldıran veya değiştiren) yeni âyetler vahyedilebilirdi. Ayrıca âyetlerin tertibi iniş sırasına göre değil, Resûl-i Ekrem'in işaretine göre sûreler içindeki yerlerine konmakta idi."[16]

Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in olduğu gibi muhafaza edilmesinin devamı için yeni bir yol haritası gereksinimi ortaya çıktı. Böyle bir tedbir ihtiyacının doğuşunda Kur'ân hâfızlarının çeşitli savaşlarda şehit düşmesi de etkili olmuştur. Safâdî'nin de ifâde ettiği gibi "633'te Hz. Muhammed'in vefatını takip eden savaşlarda hâfızların şehit edilmesi İslâm camiasını, özellikle de Ömer ibn el-Hattab'ı derinden endişelendirmiştir."[17]

Hz. Ömer'in mevcut endişelerini dile getirerek, dönemin halifesi Hz. Ebû Bekir'i Kur'ân-ı Kerîm'in derlenip bir araya getirilmesine ikna etmesiyle, bu görev vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit'e verildi. Halife'nin işaret ettiği yöntem doğrultusunda[18] Zeyd b. Sâbit büyük bir ihtimamla vazifesini tamamlamış ve böylece ilk Mushaf-ı Şerîf iki kapak arasında bir araya getirilmiş oldu.

Hz. Ömer döneminde İslâmiyet'in günbegün farklı bölgelere yayılması, Hz. Osman'ın hilâfeti esnasında da devam etmiştir. Bu durumun birtakım yeni zorunluluklara sebebiyet vermesiyle Hz. Osman döneminde Kur'ân-ı Kerîm'in muhafaza edilmesi hususu tekrar gündeme gelmiştir.

---

[14] Tayyar Altıkulaç, a.g.e., s. 55.
[15] Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf" mad., *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 242.
[16] Tayyar Altıkulaç, a.g.e., s. 57.
[17] Yasin Hamid Safadi, *Islamic Calligrapy with 200 Illustrations*, Thames and Hudson Limited, London 1978, s. 9.
[18] Ayrıca bkz. Tayyar Altıkulaç, a.g.e., s. 57.

“Azerbaycan ve Ermenistan’ın fethi sırasında Şam (Suriye) ve Irak yörelerindeki Müslüman askerlerin Kur’ân okuyuşlarındaki farklılıklar yüzünden ihtilaf çıkmış, bu durumun fitneye yol açacağından endişe eden Huzeyfe b. Yemân’ın Halife’ye gelerek endişelerini ifâde etmesi üzerine Hz. Osman, daha önce I. Halife Hz. Ebû Bekir zamanında iki kapak arasına alınan ve o tarihlerde Resûl-i Ekrem’in eşlerinden Hafsa’da bulunan nüshayı getirterek ve bu nüsha esas alınmak suretiyle ihtilâfa mahal bırakmayacak şekilde yeni Mushaf nüshaları yazdırmaya karar vermiştir.”[19]

Mushaf nüshalarının hazırlanması için Hz. Osman’ın hilâfeti sırasında bir istinsah heyeti kurulmuştur. Bu heyette yer alanlar arasında Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Zübeyr, Saîd b. Âs ve Abdurrahman b. Hâris b. Hişam’ın isimleri zikredilmiştir.[20]

Resul-i Ekrem S.A.V. ve Cebrâil A.S. arasında gerçekleşen son okumada[21] belirlenmiş tertip ışığında hazırlanan bu Mushaflara Hz. Peygamber’den intikal eden sahih kıraatler aksettirilmiştir. Bu Mushafların birer rehber kāri eşliğinde Mekke, Kûfe, Şam, Basra ve Medine gibi merkezlere gönderildiği belirtilmiştir.[22]

“Hz. Ebû Bekir devrinde, vahiy kâtiplerinin yazdığı dağınık haldeki âyet ve sûrelerin iki kapak arasında bir araya getirilmesi hedeflenmiş, Hz. Osman döneminde ise sûreler Fâtiha ile başlayıp Nâs ile bitecek şekilde sıraya konmuş, sûrelerin nüzul sırasına göre tertibinden farklı olan bu düzenlemeye *Mushaf tertibi* denilmiştir.”[23]

Asr-ı Saadet’ten günümüze halen devam etmekte olan çabalar hep kutsal olanı koruma ve güzelleştirme yolunda sarf edilmiştir. Sanatkârlar kimi zaman hükümdarları için, kimi zaman da vakfetmek[24] niyetiyle dönemin ilim erbabının getirdiği yenilik ve kaidelere riayet ederek bu amaca hizmet etmişlerdir. Nitekim ortaya çıkardıkları çalışmalar asırlar boyu özenle korunmuş, gıptayla mütalaa edilmiş, taklit yoluyla çoğaltılmış ve böylelikle İslâm kültür mirasının kilit taşları yazma eserler bu ruhla günümüze ulaştırılmıştır.

[19] Tayyar Altıkulaç, a.g.e., s. 59.
[20] Aynı yer.
[21] “Son Okuma / Arza-i Ahîre” bahsi için ayrıca bkz. Abdülbaki Turan, “Arza” mad., *DİA*, İstanbul 1991, c. 3, s. 446-447.
[22] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 58, 59.
[23] Mehmet Emin Maşalı, Adı geçen madde, *DİA,* c. 31, s. 242.
[24] “Vakıf” bahsi için ayrıca bkz. Nabia Abbott, *The Rise of the North Arabic Script and its Kur’ānic Development, with a Full Description of the Kur’ān Manuscripts in the Oriental Institute,* The University of Chicago Oriental Institute Publications, Chicago Illinois 1938, s. 57-58.

1.2. Yazma Mushaflarda Sanat

Yazma veya el yazması olarak bilinen eserlerin başında kitaplar yer almaktadır. Mevzuubahis İslâm dünyası olduğunda ise kitap denilince ilk akla gelen yazma Mushaflardır. Ayrıca mektuplar, belgeler ve risaleler de bu başlık altında değerlendirilmektedir; zira tanım itibariyle yazma, elin yazdığı her şeyi ifâde etmektedir.

Yazma eserler sanatkârların seçtikleri malzemeye, takip ettikleri düzenlemeye, uyguladıkları tekniklere ve sanat dallarına göre çeşitlilik arz etmektedir.

Yazmaların işçiliğini etkileyen bu özellikler ile bir miktar sınıflandırma yapmak mümkündür. Ancak "Çoğu el-yazması eser; sadece yazılış ve tertip şekli ile değil, en az onun kadar ve hatta bazen ondan fazla, muhtevası ile de değer ve önem taşımaktadır."[25] Şekil ve muhteva özellikleri birlikte göz önüne alındığında ise çoğu el yazmasına paha biçilememektedir. Bu sâyede yazmalar umumî ve şahsî müze ve kütüphanelerde muhafaza edilerek halkın istifadesine sunulabilmektedir.

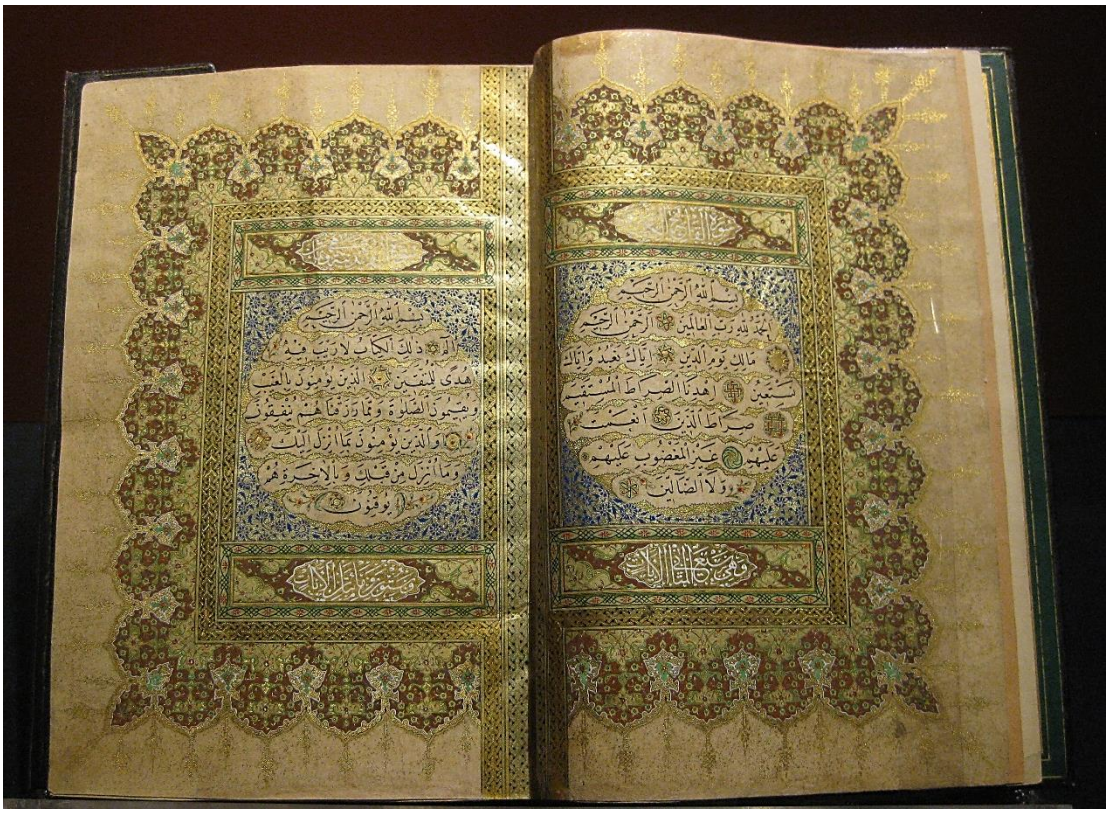
Yazı nasıl zaman içerisinde gelişip güzelleşerek bir sanat mahiyetini almışsa, eserin tezyinatı ve muhafazası da aynı doğrultuda gelişip güzelleşmiş, tezhip, ebrû ve cilt sanatlarının tekâmülünü beraberinde getirmiştir.

Başlı başına birer sanat eseri olan yazma Mushaflarda hat sanatına destek veren, eserin mevcut değerine değer katan unsurlardan tezhip sanatı ile yazma süslenir, ebrû sanatıyla bezenir, cilt sanatı ile de bir taraftan muhatabında müspet bir ilk intiba bırakacak şekilde takdim edilirken diğer taraftan da eser koruma altına alınmış olur.

Ayrıca sedefkârlık ve ahşap sanatları da Mushaf mahfazaları ve rahlelerin yapılmasında karşımıza çıkan diğer sanat dalları olarak gelişmiştir.[26]

Tarih boyunca bu sanat dalları ile uğraşan sanatkârlar ellerinden gelenin en iyisini yapabilmek için senelerce çalışmalarına ve sanatlarında belli bir olgunluk seviyesine ulaştıktan sonra çalışmalarını büyük bir ihtimamla Mushaf-ı Şerîflerde ortaya koymalarına rağmen zaman zaman isimlerini zikretmekten imtina etmişlerdir. (Hattat ve müzehhip isimlerinin zikrolunduğu nadir yazmalardan biri için bkz. R. 1).

[25] Önder Göçgün, "Kitap Dünyasında, El Yazması Eserlerin Değeri ve Önemi", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü Aylık Dergisi, İstanbul 24 Kasım 1985, Atatürk Sayısı 271, s. 442.
[26] Ayrıca bkz. Muhittin Serin, "Mushaf" mad., *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 253.

Resim 1: Kur'ân-ı Kerîm, Osmanlı, h. 1281 (m. 1864-65), Hattat: Hâfız Vahdetî, Müzehhip: Mehmed Tevfik Efendi. SHM Kütüphanesi 627. (Foto: Z. Doğruyol)

Merhum sanatkârların hangi sebeplerle Mushaflarda bir imza bırakmadıklarının birçok izahı olabileceği gibi "Klasik Osmanlı döneminde müzehhip imzalarına genel olarak rastlanmayışı, tezhiplerin nakkaşhanede çoğu zaman ekip çalışmasıyla yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır."[27]

Ferağ kayıtlarında[28] hattatlar, çoğu zaman isimlerini dua talebi ile sürdürürler. Kayıtların geri kalan kısmında ise sadece tarih düşmekle yetinmişlerdir. Hiç ferağ kaydı bulunmayıp, tamamlandığı *Temmet*[29] ibâresi ile belirtilen Mushaflara da sıkça rastlanır.

[27] Fatih Özkafa, "Hat Sanatı Bakımından Mushaf Kitâbetinin Tarihî Seyri", *Marife*, Aralık 2010, c. 10, sy. 3, s. 312-313. (https://doi.org/10.5281/zenodo.3344216)

[28] "Ketebe kaydı" ya da "istinsah kaydı" olarak da bilinen ferağ kayıtları, yazım işleminin sona erdiğine delâlet eden satırlardır. Bu satırlarda hattatın kim olduğu, eserin yazım işinin ne zaman ve nerede tamamlandığı gibi bilgilere yer verilir.

[29] Burada "Temmet" kelimesi ile başlayan "Rabbinin sözü hem doğruluk hem de adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir" mealindeki En'am Sûresi 115. Âyet'e telmih vardır.

1.2.1. Hat Sanatı

"Hat" kelimesinin "yazmak, çizmek, kazmak, alâmet koymak" anlamları ihtiva eden Arapça "hatt" mastarından türediği ve sözlük anlamı ile "yazı, çizgi, çığır ve yol" mânâları taşıdığı bilinmektedir.[30] Terim anlamı ile ise "Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı"[31] olarak ifâde edilmiştir.

Hat sanatı deyince akla ilk gelen güzel yazı yazmak olsa da bu sanat dâhilinde etkin rol oynayan birçok bileşen bulunmaktadır. "Hat, bir fikri ifâdeye vasıta olan ölçülü yazıdır. Yalnız bir fikrin çizgili sembollerle ifâdesi değil, aynı zamanda bizde hayranlık uyandıran güzellik vasıtası, dinî ve ictimâî değerlerin tasviridir."[32]

Hat sanatında harflerin kendi bünyelerinde ve diğer harflerle belirli kurallar dâhilinde dengeli bir şekilde kullanımıyla yakalanan âhenk çoğunlukla koyu renk mürekkebin açık renk bir zemin üzerinde sergilediği zıtlıkla ön plana çıkmış, bu şeklî uyumun kendisini besleyen bir mânâ ile bütünleşmesiyle de bambaşka bir güzellik ortaya çıkmıştır.[33]

Sanatkârının *hattat*[34] kelimesiyle ifâde edildiği hat dinamik bir sanattır. Bu sanat, içinde bulunduğu zamana, kültüre, sosyoekonomik faktörlere göre genel bir değişim göstermektedir. Özelde de sanatkârın içinde bulunduğu maddî ve manevî faktörler bu sanatı değiştirmiş ve geliştirmiştir. Sürekli olarak göz, el ve gönül terbiyesinden geçmekte olan sanatkârın hem maddî hem de manevî serüveninden izler taşıyan hat sanatı, yazı yazılan ortama, içinde bulunulan ruh haline, kullanılan malzemenin özelliklerine göre de türlü değişiklikler gösterebilmektedir.

Kutsal olanı koruyup yayabilmek, sonraki nesillere olduğu gibi aktarabilmek gibi ulvî bir sorumluluk duygusuyla kullanılmakta olan yazı, zamanla vasıtası olduğu muhteviyatın özünü tasdiklercesine mucizevî şekilde bir kalem, az bir miktar mürekkep ve su ile muazzam bir güce kavuşmuştur.

Schimmel bu durumu şöyle açıklamıştır: "Arap yazısının nispeten kısa sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde çok orantılı, son derece rafine, fevkalâde güzellikte bir yazı sanatına dönüşmesi İslâmiyet'in gerçek mucizelerinden birisidir."[35]

---

[30] M. Uğur Derman, "Hat" mad., *DİA*, İstanbul 1997, c. 16, s. 427.
[31] Aynı eser, s. 427.
[32] Muhittin Serin, *Hat San'atımız,* Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 18.
[33] Ayrıca bkz. Muhittin Serin, "Âhenk" mad., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1988, c. 1, s. 522.
[34] "Hattat Kime Derler?" bahsi için ayrıca bkz. A. Süheyl Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri,* Yeni Laboratuvar Yayınları, İstanbul 1953, s. 10-11.
[35] Annemarie Schimmel, *Calligraphy and Islamic Culture,* New York University Press 1984, s. 4.

Arapça, yazıdaki bu can alıcı gelişimin cevheri kabul edilmiştir. Arap yazısının gelişiminde, Arap dili ile nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm'in yazılması İslamiyet'in başlangıcından itibaren çok büyük bir rol oynamıştır ve "yazmanın mutlak güç ihtiva ettiği fikri benimsenmeye başlanmıştır."[36]

"Estetik ölçüsü nokta"[37] olan hat, bünyesinde barındırdığı bu misyon çerçevesinde yaygınlaşmaya başladıkça birtakım kural ve kaidelerle disiplin altına alınmış, bir taraftan özünü korurken diğer taraftan da ulaştığı farklı coğrafyalarda, kültürlerde, ellerde, çeşitlilik ve güzellik kazanmıştır. Böyle bir çeşitlilikle İslâm kültür mirasının şaheserleri oluşmuş, bu da beraberinde o eserlere sahip çıkabilecek, onları lâyıkıyla muhafaza edebilecek yeni sanatkârlar yetiştirmenin ehemmiyetini artırmıştır.[38]

"İslâm sanatları hiyerarşisinde zirveyi ele geçiren"[39] hat sanatı dinamizminden hiçbir şey kaybetmeden varlığını ve gelişimini sürdürürken, tarihte bazı İslâm sanatlarına olan teveccühün azaldığı dönemler olmuştur. "Demircilik, ahşap işçiliği, cam, seramik işçiliği ve mimarî gibi İslâm'ın bir zamanlar meşhur sanatları zaman zaman görmüş oldukları rağbeti yitirmişlerse de hat sanatı etkisini ve gücünü daima korumuştur."[40]

Yazı aynı tarihe, kültüre, coğrafyaya mensup bireyler arasında özel bir ileti olarak karşımıza çıkabileceği gibi; kıtalar aşırı, nesiller sonrası, farklı toplumlara ulaşabilir bir vasıf da kazanabilir. Welch'e göre hattın İslâmiyet'in en fark edilen ve yaratıcı görsel özelliği haline gelmesi, Arap yazısının 7. yy. sonunda mimarîde ve madenî paralar üzerinde idarî olarak kullanılmaya başlanmasıyla ivme kazanmıştır. Ayrıca yabancı hükümdarlara etkileyici mektuplar kaleme alma ihtiyacı ile camiler ve prensler için büyük ve göz alıcı Kur'ân-ı Kerîm'ler üretme gereksinimi de bu ivmeye katkıda bulunmuştur.[41] İhtişamlı Kur'ân-ı Kerîm'ler oluşturma iradesindeki artış ve kullanılan malzemelerin iyileşmesine duyulan ihtiyaç, çoklu üretime daha uygun bir ortamı beraberinde getirmiştir.

Yazı için kullanılan kemik, tablet, taş vb. gibi çeşitli malzemeler zaman içinde yerini yazıma daha elverişli parşömen ve papirüse bırakmışsa da bu malzemelerden hiçbiri Çinlilerin icadı olan kâğıdın yerini tutamamıştır.

---

[36] Nabil F. Safwat, *The Harmony of Letters Islamic Calligraphy from the Tareq Rajab Museum,* Tareq Rajab Museum, Kuwait, s. 14.

[37] M. Uğur Derman, "Hat San'atında Osmanlı Devri", *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, IRCICA, İstanbul 1992, s. 41.

[38] Ayrıca bkz. M. Uğur Derman, a.g.m., s. 43.

[39] Nuria G. Masip, "Ink Routes", *From İstanbul to Timbuktu Ink Routes,* Capetown: Tombouctou Manuscripts Project 2009, s. 1.

[40] Mohamed Zakariya, "Islamic Calligraphy A Technical Overview", *Brocade of the Pen the Art of Islamic Writing,* Kresge Art Museum, Michigan State University 1991, s. 1.

[41] Anthony Welch, *Calligraphy in the Arts of the Muslim World*, University of Texas Press, Austin 1979, s. 24.

751 tarihinde Semerkant'ta vuku bulan çarpışma sonrası Arapların mahkûm ettiği Çinlilerin kâğıt ustaları olması hat tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilir.[42] Bu tarihten itibaren Arapların da kâğıt yapımı ve ticaretine başlamasıyla kâğıt artık hattatların elinde özgürce sanatlarını geliştirebilecekleri bir vasıta olmuştur.

Kâğıt üretimindeki artış, kitapların yaygınlaşmasına ve daha kolay ulaşılabilir olmasına fırsat tanımıştır. Bir zamanlar sadece önemli şahısların özel mülkü olabilen kitaplar halkın çoğunluğunun rahatlıkla istifade edebildiği bir hale gelmiştir.[43] Bilginin çoğaltılarak kitlelere aktarımı sağlandıkça bilgiye duyulan talep artmış, farklı ilim dalları ortaya çıkmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in yanı sıra ilmî pek çok eserin de kaleme alınması, bu yeni ilimlerin okutulduğu medreselerde kitapları barındıracak kütüphanelerin inşa edilmeye başlanması, malzemeyi çeşitlendirip yazıyı geliştirmiştir. Talebin hızla büyüyüp genele yayılması, kitaba ve onu ortaya çıkaracak malzemeye duyulan ihtiyacı artırdıkça bu talebi karşılayacak meslekler doğmuştur.[44] Bütün bu faktörler yazıyı geliştirerek yükselişe geçmesinde etkili olmuştur.

Farklı devletlerin, toplumların İslâmiyet'le tanışmalarıyla birlikte mevcut gücü ve etki alanı artan hat sanatı bu yeni muhitlerde Arapçaya ilaveten Farsça ve Osmanlı Türkçesiyle de buluşmuştur. Her ne kadar bu diller birkaç nokta dışında alfabelerinde aynı harf işaretlerini (Arap Alfabesi) kullanıyor olsalar da bu dillere has kelimeler birbirinden tamamen bağımsızdır. Mesela *bir* kelimesi Osmanlı Türkçesinde بر (bir), Farsçada يك (yek), Arapçada ise واحد (vâhid) şeklinde yazılmakta ve telaffuz edilmektedir. Hal böyleyken kelimeleri ve cümleleri oluşturan harf kombinasyonlarında muazzam bir artış yaşanmıştır. Edebî bir zenginliğe de zemin hazırlayan bu durumla hattın kullanım sahası daha da genişlemiş, türlü türlü yazı çeşitleri ortaya çıkmıştır.[45]

[42] Ayrıca bkz. Nabil F. Safwat, *The Harmony of Letters Islamic Calligraphy from the Tareq Rajab Museum*, Tareq Rajab Museum, Kuwait, s. 22.
[43] Ayrıca bkz. Orhan Bilgin, "Yazma" mad., *DİA,* İstanbul 2013, c. 43, s. 369.
[44] Aynı yer.
[45] Ayrıca bkz. Adam Gacek, *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers,* Brill, Leiden 2009, s. 46-47.

1.2.2. Tezhip Sanatı

Ezilmiş altın ve türlü renklerin fırça yardımıyla yazma kitaplar, levhalar, murakkaalar üzerine sürülmesiyle yapılan bezeme sanatı olan tezhipte[46] incecik motifler bir araya gelerek desenleri oluşturmaktadır. Yazma Mushaflarda bu motifler zahriyelerde, serlevhalarda, sûre başı ve muhtıralarda[47] (Nâs Sûresi'ne ait örnek için bkz. R. 2) özellikle yoğun tutulmuştur. Duraklar, cetveller ve Mushaf gülleri ise Mushaflarda görebileceğimiz diğer tezyinî unsurlar arasındadır.

İslâmiyet'in kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'e hizmet edebilmek için müzehhipler[48] de hattatlar gibi hünerlerini yazma Mushaf-ı Şerîflerde sergilemek istemişlerdir. Mushaflarda âyetlerin sonuna işaret konulması (durak), sûre isimleri ve muhtıraların yazılmaya başlanmasıyla müzehhipler bu imkânı elde etmiş, böylece "Yazma Mushaflarda XIII. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan tezhip sanatı Timurlular, Safevîler ve Osmanlılar zamanında en güzel örneklerini vermiştir."[49]

Resim 2: Nâs Sûresi (Mekkî, 6 Âyet), 15. yy., Timurlular, WAM, W563[50].

[46] Fatma Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 532.
[47] Sûre sonuna yazılan muhtıralar Sûre'nin nerede nâzil olduğunu, kaç Âyet'ten oluştuğunu bildiren açıklamalardır.
[48] Tezhip sanatıyla iştigal eden kimse.
[49] Gülnur Duran, "Tezhip" mad., *DİA,* İstanbul 2012, c. 41, s. 63.
[50] https://manuscripts.thewalters.org/viewer.php?id=W.563#page/8/mode/2up (Haziran, 2019).

1.2.3. Cilt Sanatı

Kitapların yapraklarını fasiküller halinde bir araya getirdikten sonra muntazam bir şekilde koruyabilmek maksadıyla yapılan kapağa verilen isim olan cilt, Arapçada *deri*[51] anlamı taşımaktadır. Esas itibariyle haricî bir unsur olan ciltler, muhafaza ettikleri eserlerle, o eserlerin dışında kalan ortam arasında bir kalkan görevi üstlenmektedir. Zaman içerisinde eserlerinin bu koruyucu vazifesini pekiştirip, muhtevanın önemine dikkat çekecek şekilde geliştiren cilt ustaları, sanat eseri hüviyeti kazandırdıkları ciltlerin en güzel örneklerini yine yazma Mushaflar için vermişlerdir.

Türk İslâm cilt sanatına ait en eski numunelerin Tolunoğulları dönemine (868-905) ait olduğu düşünülmektedir.[52] Türkiye'de ve yurtdışı müze ve koleksiyonlarında karşılaştığımız Selçuklu (bu döneme ait nadide bir cilt örneği için bkz. R. 3), Memlûk, Safevî ve Osmanlı ciltleri işçilik ve tasarımda yakalanan âhengi gözler önüne sermektedir.

Resim 3: Kur'ân-ı Kerîm'in 5. Cüzü, Selçuklu, 1150-1250, SHM Kütüphanesi 57.
(Foto: Z. Doğruyol)

[51] Ahmet Saim Arıtan, "Ciltçilik" mad., *DİA,* İstanbul 1993, c. 7, s. 551.
[52] Aynı yer.

1.3. Mushaf Kitâbeti

Kur'ân-ı Kerîm'in eksiksiz, hatasız ve en güzel şekilde yazılmasında hattatların maharetinin yanı sıra ilim adamlarının rolü de büyüktür. "Yüzyıllar içinde bir taraftan âlimler Kur'ân'ı daha rahat ve doğru okumayı sağlayacak imlâ kurallarını ve güzel yazma usullerini geliştirirken, hattatlar da daha çok Mushaf hatlarının güzelleşmesi yolunda hünerlerini göstermiş, sultan ve devlet adamlarının himayeleri ile hat sanatının en güzel eserlerini ortaya koymuşlardır."[53]

Arapçayı hiç bilmeyen ya da Arap diline yeteri kadar hâkim olmayanlar için okuma kolaylığı sağlamak amacıyla, Mushaf kitâbetinde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. "Sessiz harflerin kendi bünyesinde vereceği kısa sesleri belirtmek için hareke işaretleri ihdâs olunmuş, şeklen birbirine benzeyen harflerin sesini, farklı mevkî ve sayıdaki noktalarla tesbît edilme yoluna gidilmiştir."[54]

Harflerin hangi sesle okunacağını (harekeleri) noktalarla gösterdiği bilinen ilk isim Ebu'l-Esved ed-Düelî olmuştur. Daha sonra aynı şekilde olan ama farklı seslere işaret eden harfler için de nokta kullanımına gidileceği için bu noktalar zamanla geliştirilip bugünkü harekelere dönüşmüştür.[55]

Mushaf yazımında bir diğer düzenleme ise Kur'ân-ı Kerîm'in bölümlere ayrılması şeklinde olmuştur. İlk etapta âyetler *hamse* ve *aşere* ibareleriyle gruplandırılıp, aralarına âyetleri birbirinden ayırt eden durak işaretleri konmuştur. Ancak dikkate alınması gereken nokta "bütün bu uygulamalar yapılırken harflerin noktaları hariç işaret ve simgelerin tamamı için farklı renkte mürekkep kullanılmış"[56] olunmasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in 30 cüz olarak tasnifi ve bu cüzlerin kendi içinde 4 hizbe bölünmesiyle hizb ibâresi de buna eklenmiştir. Tecvîd kurallarına riayet ederek doğru okumayı sağlayacak *med, kasr* (قصر), *vakıf* (وقف) ve *sekte* ibâreleriyle secâvendlerin de İlahî Kelâm'ın bulunduğu satırın altına ya da üstüne ilâve edilmesiyle Mushaf-ı Şerîf kitâbeti bugünkü haline ulaşmıştır.

Mushaf kitâbeti, tıpkı Mushaf kıraatinde olduğu gibi sistemli bir eğitimle üstadından talim edilmektedir. Harflerin münferit ve kelime içindeki şekil ve nispetlerini, kelimelerin birbirlerine göre yerleştirilişlerini tayin ederek, satır halinde güzel yazma melekesini kazanmış olmak Mushaf yazmanın adabından kabul edilmiştir. [57]

[53] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar,* 4. Baskı, İstanbul 2010, s. 36.
[54] M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, İstanbul 2017, s. 23.
[55] Ayrıca bkz. Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf" mad., *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 245.
[56] Aynı madde, aynı yer.
[57] Muhittin Serin, "Mushaf Yazma Adabı", *Altınoluk,* Mayıs 1987, sy. 15, s. 37.

"Bağdat'ta kâğıt imalathanesinde farklı kâğıtların üretilmesiyle X. yüzyıldan sonra Mushaflar en iyi cins kâğıtlara yazılmaya başlamıştır."[58] Kaliteli kâğıtların çok daha kolay tedarik edilmesi, yazı çeşitlerinin gelişimini hızlandırmış, sayfa yapısında değişime imkân tanımıştır. Erken dönem Mushaf yazımında kullanılan enine dikdörtgen sayfalar, yerini kare ve boyuna dikdörtgen sayfalara bırakmıştır.

Mushaf sayfalarının sayısı ve ebadı, kullanılan yazı cinsine ve satır sayısına göre çeşitlilik göstermektedir. Mushaflarda 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17 gibi tek sayılı satırların daha fazla tercih edilmesinin yanında, 8 ve 12 gibi çift sayılı satırların kullanıldığı da görülmüştür.[59]

Mushaf kitâbetinde, satır sayısını doğrudan doğruya etkileyen Âyet-berkenar tertibinin uygulanmaya başlanmasıyla, sayfa ve satır sayısında görülen bu çeşitlilik ortadan kalkmıştır. Satır sayısının 15 olduğu bu yeni düzenlemede, sayfa başlarına Âyet-i Kerîmelerin başı, sonlarına da sonu denk getirilerek Kur'ân-ı Kerîm'in tilâveti ve hıfzında fevkalâde kolaylık sağlanmıştır. Sahife tutar da denilen Âyet-berkenar Mushaflarda satır sayısının ve sayfa düzeninin sabitlenmesiyle hattatlar, yazıya daha da yoğunlaşarak, sanatlarını en üst seviyeye taşımaya uğraşmışlardır.[60]

Ayrıca Mushaflar boyutlarına göre; sancak Mushafı[61], en küçük boy Mushaf (7 x 10,5 cm), küçük boy Mushaf (10,5 x 14 cm), vezirî boy Mushaf (14 x 21 cm), büyük boy Mushaf (21 x 30 cm) ve cami Mushafı (30 x 45 cm) olarak isimlendirilmişlerdir.[62]

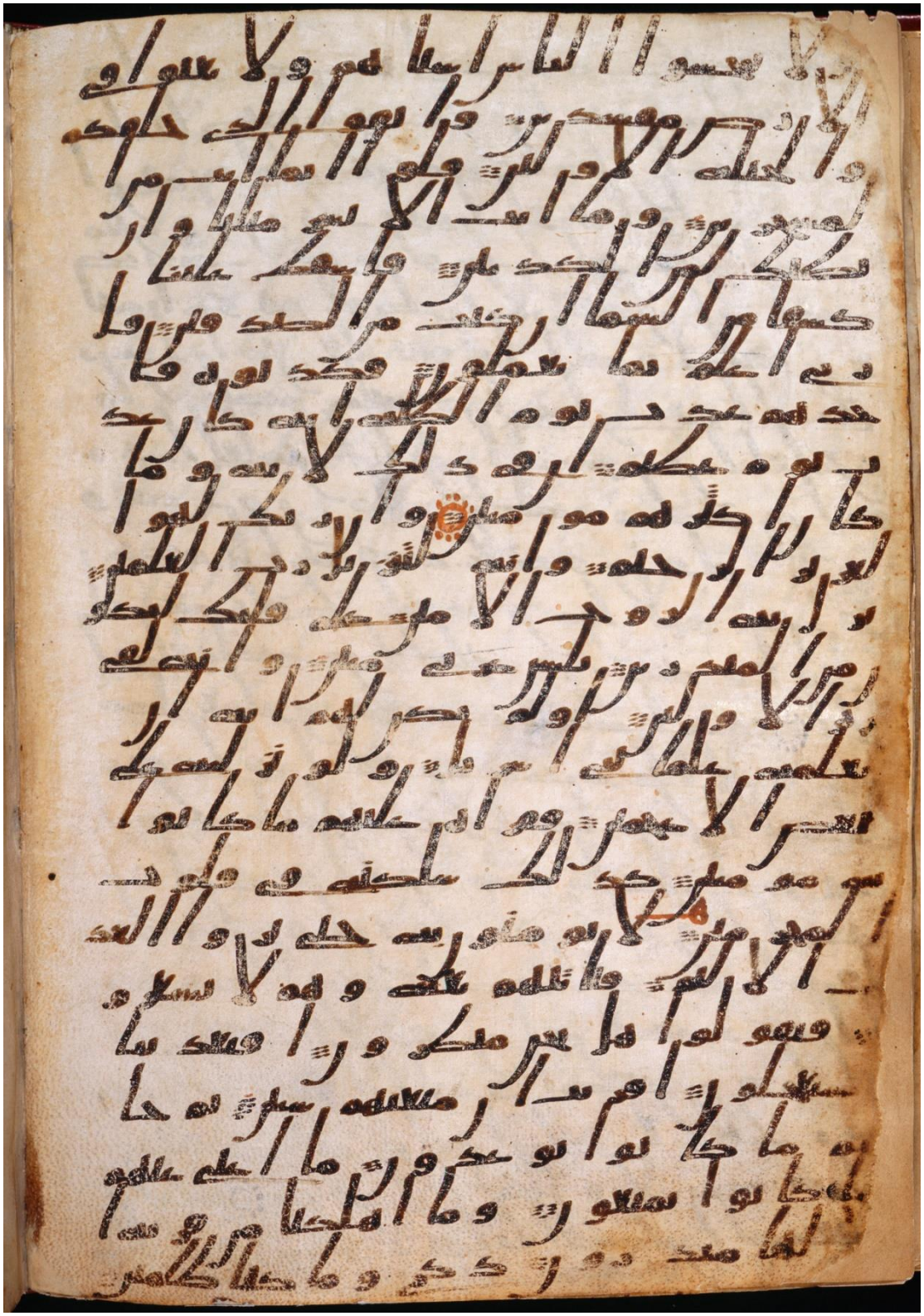
1.4. Mushaf Hatları

Hz. Peygamber henüz hayatta iken vahiylerin yazımında kullanılan yazı, yazıldıkları şehre göre Mekkî ve Medenî olarak anılmıştır. Bu yazı "kamış kalemle ve koyu kahverengi mürekkeple genelde işlenmiş deri üzerine yazılmıştır."[63]

DİA Mushaf Maddesinde İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist* adlı eserinde, Mekkî mâil (yazı örneği için bkz. R. 4) ve Medenî yazılarda *elif* harflerinin sola meyilli ve alt uçlarının sağa kıvrık olduğunu ifâde ettiği ve bu yazıların daha sonra Basrî ve Kûfî olarak tanımlandığı belirtilmektedir.[64]

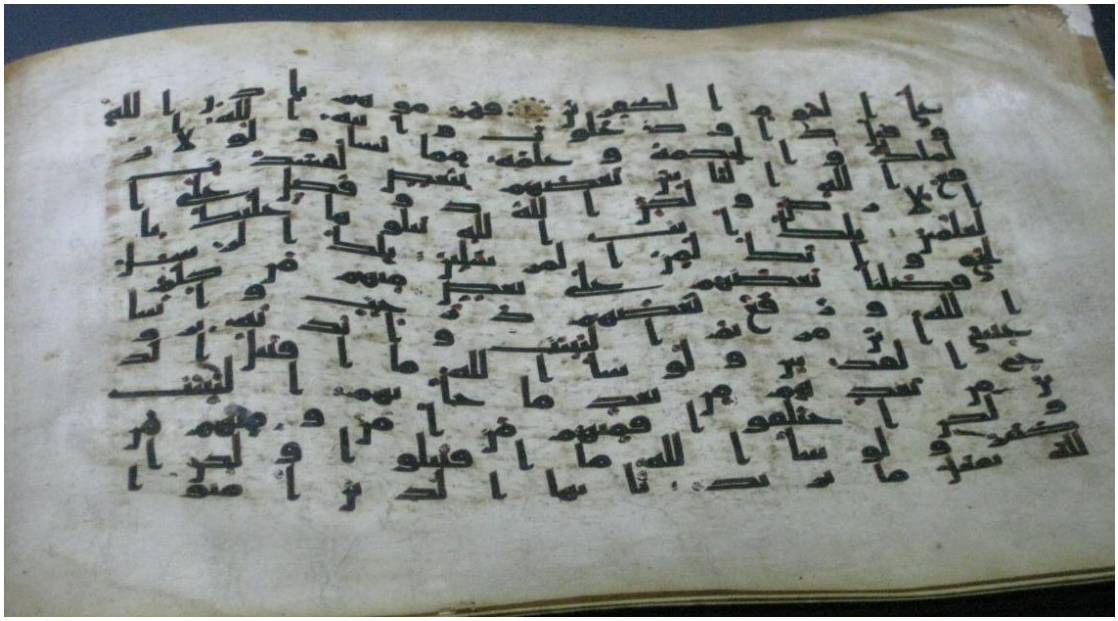
[58] Muhittin Serin, "Mushaf" mad., *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 248-254.
[59] Satır sayıları Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki muhakkak hatlı Mushaf-ı Şerîflere bakılarak tarafımızdan tespit edilmiştir.
[60] Âyet-berkenar bahsi için ayrıca bkz. Mehmet Dağ, "Kur'an-ı Kerîm'in Mushaflaşma Süreci", *Kelâm'dan Kalem'e Büyük Buluşma,* İstanbul Kültür Sanat Platformu, İstanbul 2015, s. 13.
[61] Sayfaları daha ziyade altıgen ve sekizgen olan, sancağın tepesinde taşınmak üzere hazırlanmış avuç içi büyüklüğündeki Mushaflara verilen isimdir.
[62] M. Şinasi Acar, *Türk Hat Sanatı (Araç, Gereç ve Formlar),* Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 106.
[63] Muhittin Serin, *Hattın Güneşi Ahmed Şemseddin Karahisârî ve Mushaf-ı Şerîfi*, İstanbul 2015, s. 6.
[64] Muhittin Serin, "Mushaf" mad., *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 249.

Resim 4: Mâil Kur'ân-ı Kerîm sayfası, Hicaz 8. yy., BL Or 2165.[65].

[65] https://www.bl.uk/collection-items/the-mail-quran (Haziran, 2019).

Hz. Osman döneminde Medenî yazı (yazı örneği için bkz. R. 5) yine deri üzerine koyu kahve mürekkeple yazılmaktadır, lâkin henüz noktalar ve harekeler bu dönemde çoğaltılan Mushaflara eklenmemiştir.

Resim 5: Hz. Osman'a izafe edilen Kur'ân-ı Kerîm, 10. yy., TİEM 457. (Foto: Z. Doğruyol)

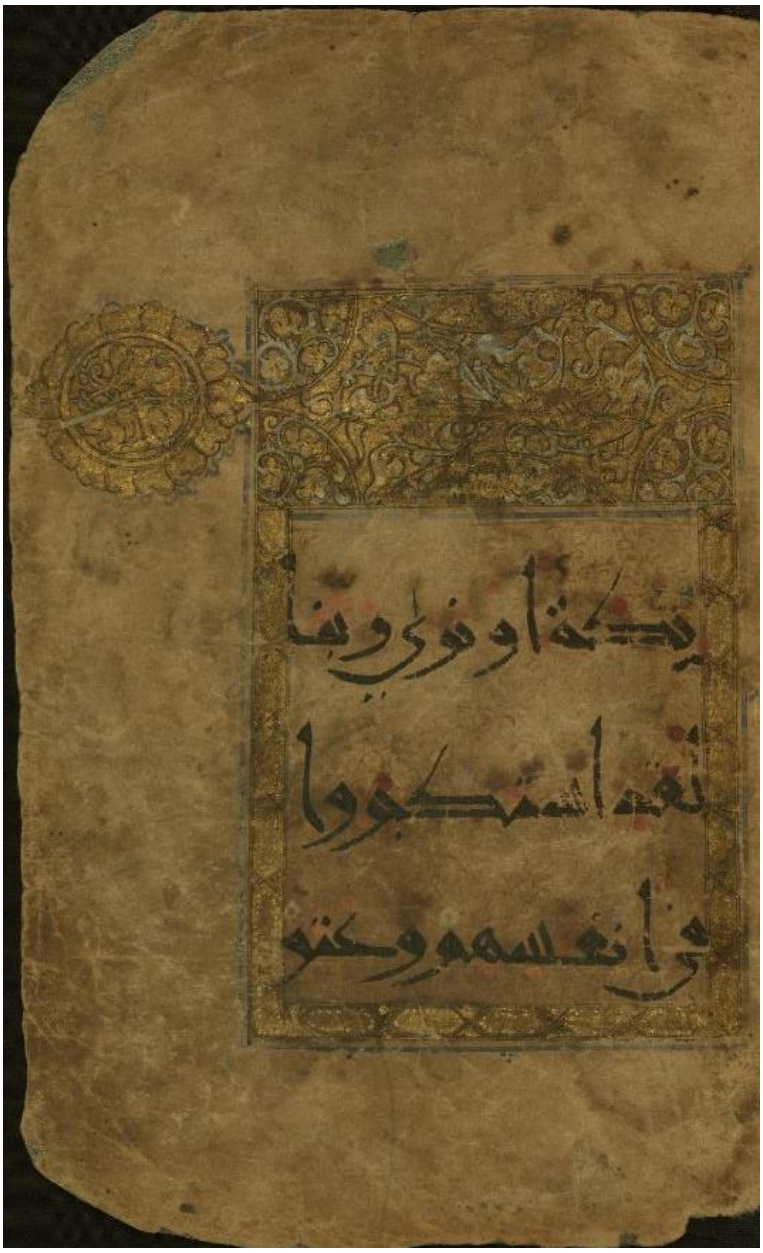
1.4.1. Çeşitli Kûfî Hatlar

Sert ve köşeli oluşu itibarıyla diğer yazı türlerinden belirgin bir şekilde ayrılan kûfî yazının kendi içinde farklı çeşitleri bulunmaktadır. "Hz. Osman döneminden intikal eden Mushaf hatlarında ana üslûbun kûfî adıyla h. IV. (m. X.) yüzyılda neshî hattın yaygınlaşmasına kadar devam ettiği söylenebilir."[66]

Kûfî'nin isimlendirilmesi kullanıldığı bölgeye göre olmuştur. Kuzey Afrika ülkeleri, Endülüs ve Mağrib'de *Mağrib Kûfîsi*, İran ve doğusunda da *Meşrik Kûfîsi* (yazı örneği için bkz. R. 6) olarak anılmaya başlanan kûfî yazının, Kayravan kûfîsi, Endülüs kûfîsi, Mısır kûfîsi, Nişabur kûfîsi, Irak kûfîsi gibi daha kısmî isimlendirmelere tâbi tutulduğu da görülmüştür.[67]

Erken dönem Mushaf kitâbetinde bilfiil kullanılmakta olan kûfî, sonraki dönemlerde sûre başı ve muhtıralarda, Mushaf güllerinde, zahriye ve hâtime sayfalarında mevcudiyetini korumuştur.

[66] Muhittin Serin, *Hattın Güneşi Ahmed Şemseddin Karahisârî ve Mushaf-ı Şerîfi,* İstanbul 2015, s. 7-9.
[67] Muhittin Serin, Yûsuf Zennûn, "Kûfî" mad., *DİA*, Ankara 2002, c. 26, s. 342-345.

Resim 6: Meşrik Kûfîsi, 12. yy., WAM, W.555[68].

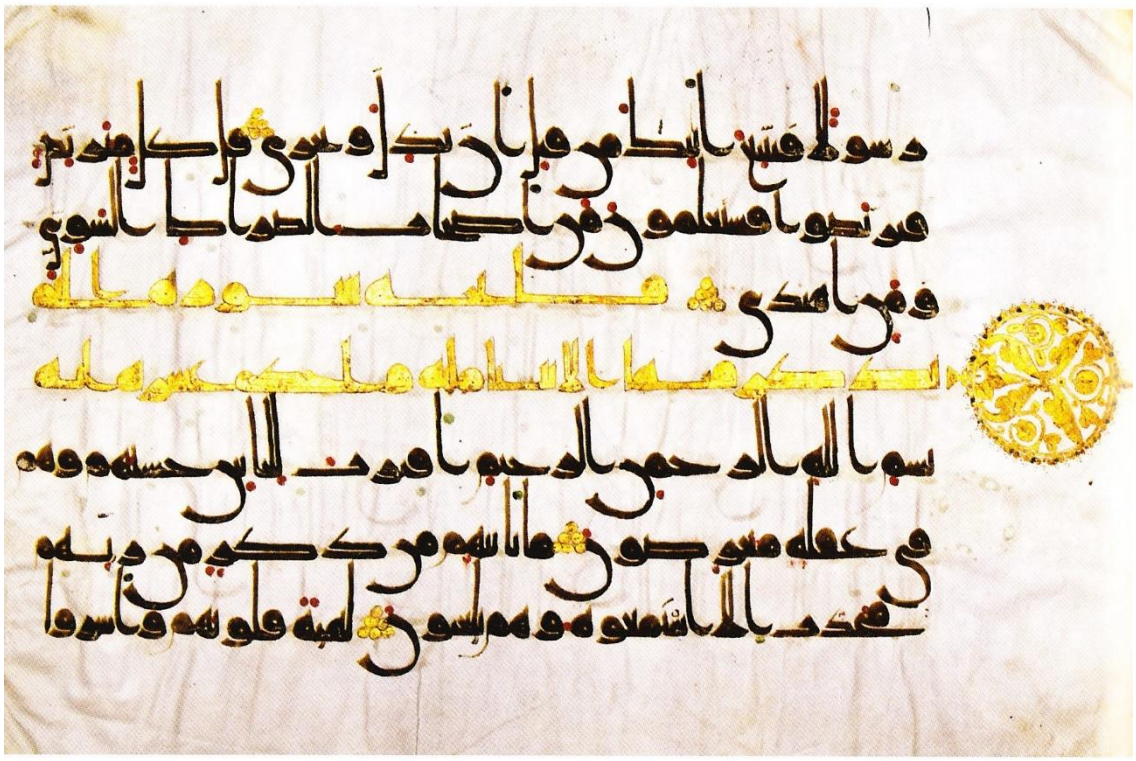
İlk olarak İran bölgesinde geliştirilen[69] Meşrik kûfîsinde dikey hareketler özellikle dikkat çekmektedir. Uzun, ince *elif* ve *lâm* harfleri ile sayfalar dikey doğrultuda uzatılmış, sola meyleden küçük, yatay harf kuyrukları ile de satırlar daraltılmıştır.

Meşrik kûfîsinde satıra dik inen harflerin sol üst köşesinde yer alan zülfeler, incelerek sağa meyleden harf bitimlerini dengelemektedir. Aynı şekilde *fe, kāf, vav* ve kelime sonunda yer alan *he* harflerinin kafalarında, çeneler satırın hayli üzerinde, boyun bölgesi ise daha aşağıda tutularak bu denge yatayda da temin edilmiştir.

[68] https://manuscripts.thewalters.org/viewer.php?id=W.555#page/170/mode/2up (Haziran, 2019).
[69] Colin F. Baker, *Qur'an Manuscripts Calligraphy, Illumination, Design,* The British Library, London 2007, s. 22.

Mushaf kitâbetinde kullanılan bir diğer kûfî çeşidi olan Mağrib kûfîsi ise (bkz. R. 7) yatay hareketlerde daha yuvarlak hatları olan bir kûfîdir. Mağrib kûfîsi ile parşömen üzerine siyah mürekkeple yazılmış bu Mushaf-ı Şerîf sayfasının sûre başı zer mürekkeple yazılmıştır.

Satır çizgisinin üstünde baskın olan *elif ve lâm* gibi ince harflerin dikliği ile satırın altında *nûn* ve *yâ* (ى, ن) harflerinin iri ve dairevî çanakları arasındaki dengeyi, satıra hizalı, ne çok düz, ne de çok yuvarlak harfler sağlamaktadır. *Elif*'lerin yazımı satırda bir kanca görünümü verecek şekilde sağa doğru kıvrılarak tamamlanmaktadır. *Lâm* harflerinin yazımında ise dik hareket satırın altında iki nokta boyu kadar daha devam etmektedir. *Lâm*'ın çanağı sola sert bir geçişle ifâde edilmiştir. *Mim* harfleri gözleri tamamen kapalı yuvarlaklar olarak yazılırken, *vav, fe* ve *kāf* harflerinin gözleri minik bir boşlukla belirtilmiş, kelime sonunda ve münferit yazılan *ayn* harfleri satır üstünde v gibi köşeli bir hal alırken, satırın altında sağa yönelen bir eğriye dönüşmüştür.

Resim 7: Mağrib Kûfîsi, Taha Sûresi 134, 135; Enbiya Sûresi 1-3, h. 4. yy. / 10. yy., Musée de la Civilisation et des Arts Islamiques de Raqqada[70]

[70] *Trésors de Kairouan*, Ministere de la Culture et de la Sauvegarde de Patrimoine, Tunisia, 2009, r. 31, s. 12.

1.4.2. Aklâm-ı Sitte

Aklâm-ı Sitte'nin temelleri Abbâsiler zamanında atılmıştır. Mevzun hatları sınıflandıran İbn Mukle (ö. 328 / 940) ve kardeşi Ebû Abdullah Hasan b. Ali (ö. 338 / 949) Aklâm-ı Sittede yer alan *Sülüs, Nesih, Tevkī', Rikā', Muhakkak* ve *Reyhânî*'nin ana kurallarını belirlemişlerdir.[71] Menâkıb-ı Hünerverân'da bu altı çeşit yazıya, nesta'lik, hattu'l-ceyb, divanî mukesser (kırık) ve deştî yazı da eklenerek on çeşit yazı zikredilmiştir.[72]

Bu yazı çeşitlerinin ortaya çıkışında İbn Mukle'den sonra İbnü'l-Bevvâb'ın (ö. 413 / 1022) çalışmalarının etkisi önemlidir. Ana kuralları belirlenmiş yazı çeşitleri İbnü'l-Bevvâb'la daha estetik bir hal almış, Yâkut el-Musta'sımî (ö. 698 / 1298) ile de bu yazıların klasik kaideleri belirlenmiştir.[73]

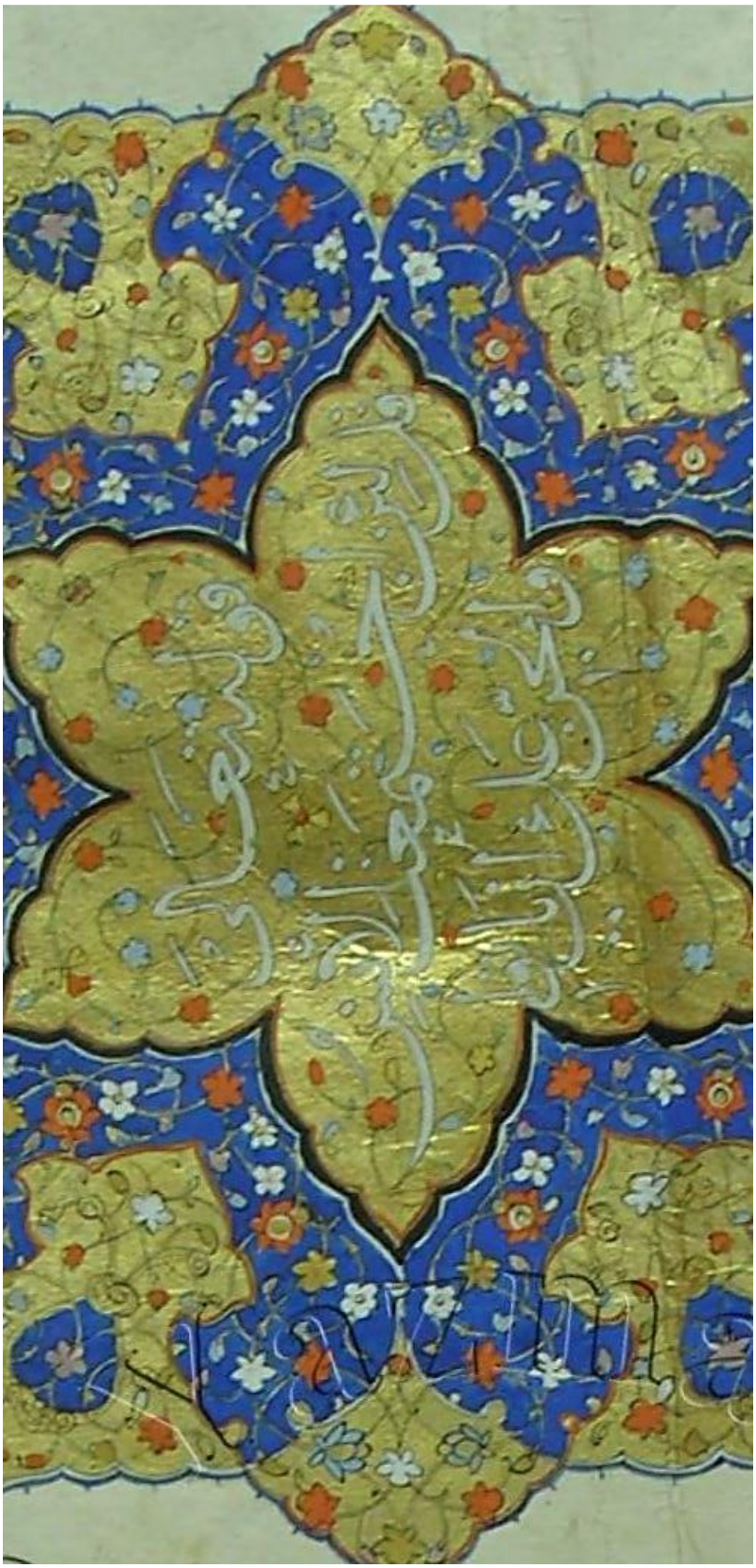
1.4.2.1. Tevkī' ve Rikā'

Yazma eserlerde daha çok imza satırlarında, zahriyelerde (bkz. R. 8), sûre başı ve muhtıralarda görülen tevkī' yazıda "harflerin yarısı düz yarısı yuvarlaktır."[74] "Yûsuf Lakve tarafından sülüs yazıdan geliştirilen"[75] tevkī' kaleminden çıkan harf çanakları yuvarlak, ك, ل gibi dik harflerin boyları ise enlerine eşdeğerdedir. Böylelikle çok uzun olmayan dikler, derin yuvarlak çanaklarla satırın üstünde ve altında aynı ritmi yakalamaktadır. Harflerin arasında neredeyse hiç boşluk bırakılmamasıyla (öyle ki yazım kuralları gereği ayrı yazılan *elif* ve *lâm* harflerinin dahi tevkī' kalemde kimi zaman birleşik yazıldığı görülmektedir) devam eden bu ritim, satırın sonunda yukarı taşınan yazıyla nihayete erer.

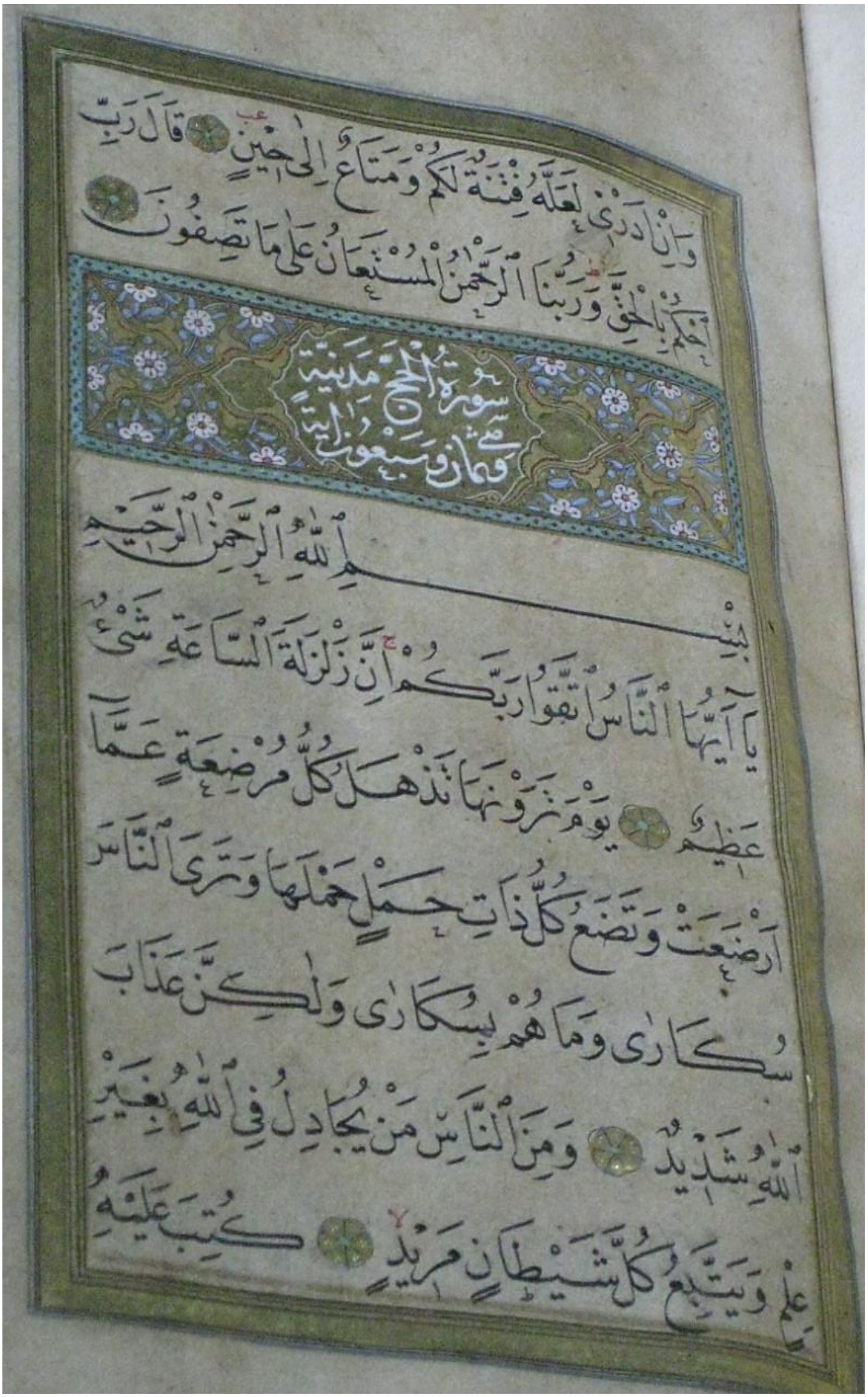
Tevkī' hatla birlikte anılan rikā' ise (bkz. R. 9) harflerdeki yuvarlak kısımların diğer yazı çeşitlerine oranla daha fazla olduğu bir yazı nev'idir. Yazma eserlerde sûre başlarında, muhtıralarda ve ferağ kayıtlarında kullanılan yazının kalem ağzı tevkī'in küçüğüdür. "Hat icâzetnâmelerinde kullanılması sebebiyle hatt-ı icâze de denir."[76] Kural gereği ayrı yazılan harflerin bu yazıda da birleşebildiği[77] görülmektedir.

---

[71] Ayrıca bkz., Muhittin Serin, *Hattın Güneşi Ahmed Şemseddin Karahisârî ve Mushaf-ı Şerîfi,* İstanbul 2015, s. 12, 17.
[72] Ayrıca bkz., Fatih Özkafa, "Rıhlat al-Khatt al-Muhaqqaq fi al-Asr al-Othmani al-Klasiki wa ma Ba'dahu", *Hurûf Arabiyye,* sy. 45, The Cultural & Scientific Association, Dubai UAE, Mayıs 2018, s. 57.
[73] Muhittin Serin, *Hattın Güneşi Ahmed Şemseddin Karahisârî ve Mushaf-ı Şerîfi,* İstanbul 2015, s. 17-18.
[74] Mehmet Akgül, "Türklerde Yazı ve Hat sanatına Geçiş", *Mürekkep Zamanlar 700 Yıllık Süreçte Kalem Medeniyeti,* Mehmet Akgül Koleksiyonu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 22.
[75] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 96.
[76] Muhittin Serin, a.g.e., s. 97.
[77] Rikā' için Subaşı, "Nesih yazının teşbih câizse kemençe eşliğindeki hali" tanımlamasında bulunmuştur. (M. Hüsrev Subaşı, kişisel görüşme, Eylül 2018.)

Resim 8: Tevkīʿ kalemi, Zahriye detay, SK Sultan 1. Ahmed 00011.

Resim 9: Nesih, rikā‘ örneği, Şekerzade Mehmed Efendi, 18. yy., TİEM 85. (Foto: Z. Doğruyol)

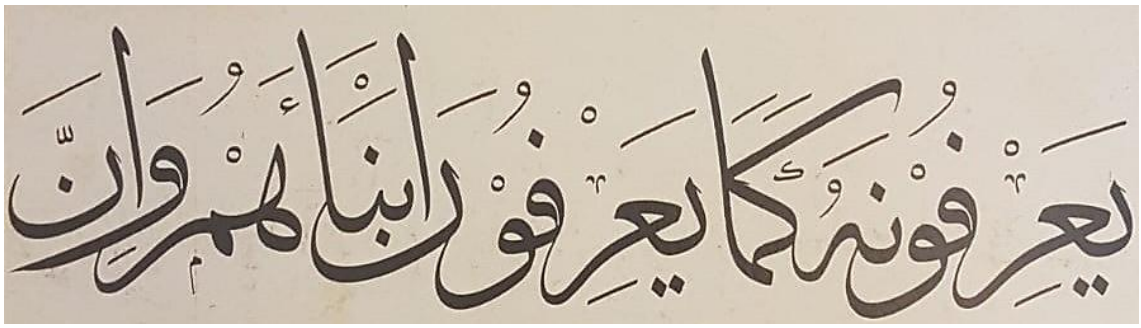
1.4.2.2. Sülüs ve Nesih

Ummu'l-hat olarak da bilinen sülüs kalemi, çıkış itibariyle harflerinin 1/3'i yuvarlak, 2/3'si düz olan yazıdır. Fakat zaman içerisinde çizgileri yuvarlaklaşan yazının noktası dışında düz çizgileri kalmamıştır.[78] Harfler, bünyelerindeki bu yuvarlaklıkla ve satır üzerinde kayarcasına sola doğru meyledişleriyle birbirini kucaklamaktadır. Yumuşak geçişleri, derin çanakları, oturmuş harekeleri ile ön plana çıkan sülüs (bkz. R. 10), "el yazması kitaplarda; bilhassa Kur'ân-ı Kerîm yazmalarında, kitap ismi ve bölüm başlıkları gibi tanıtıcı yazılar olarak kullanılmıştır."[79]

Bununla birlikte Karahisârî Mushafı gibi koltuklu formda hazırlanmış (bu Mushaf'ın sayfa düzeni için bkz. R. 11) birçok yazma Mushaf'ta sülüs satırların diğer yazı türleriyle yazılmış satırlara eşlik ettiği görülmektedir.

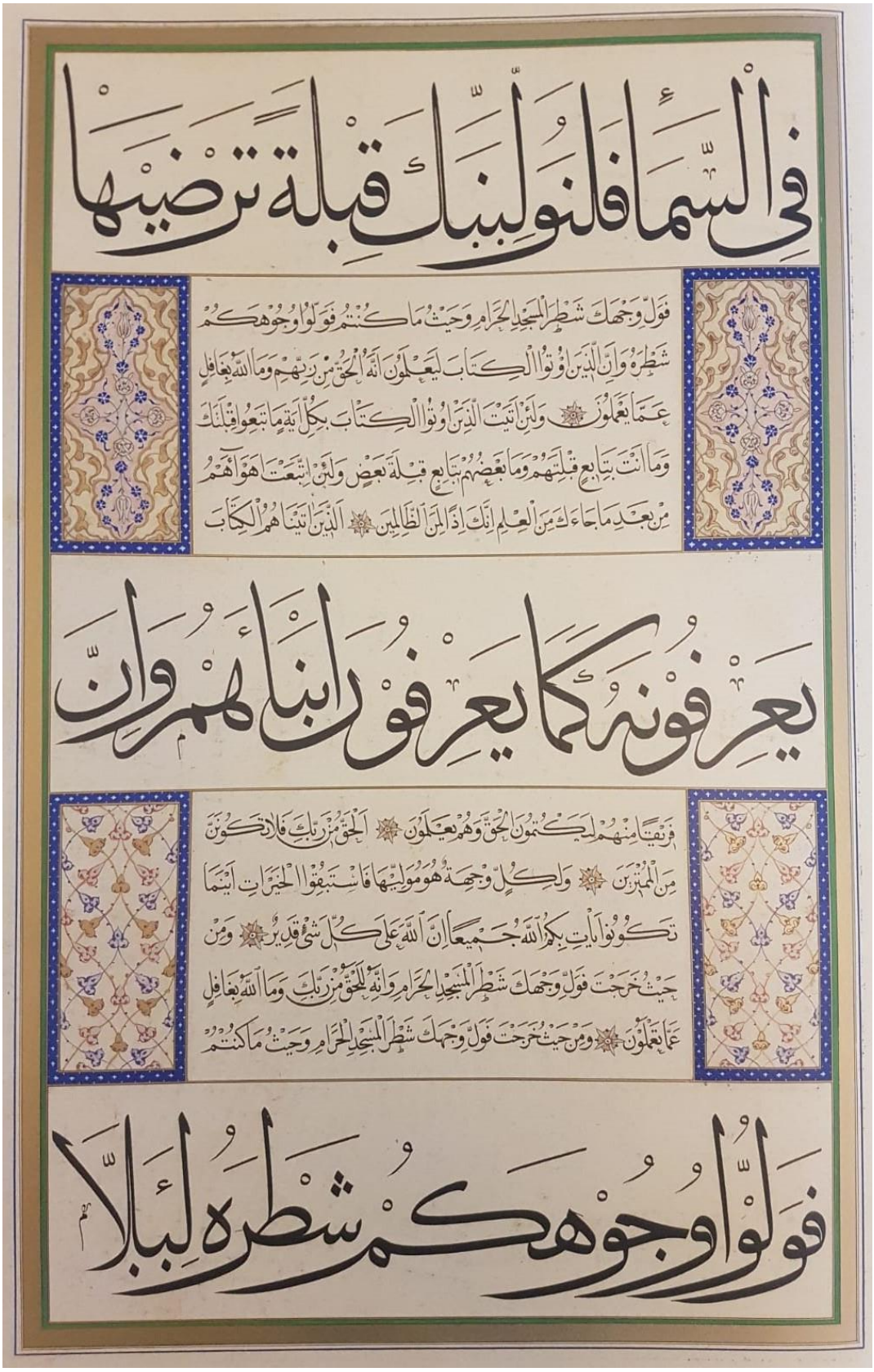
Nesih kalemi sülüs kaleminin 1/3'idir. Harflerde ilk bakışta birtakım benzerlikler görülse de yazılış itibariyle bu iki kalem birbirinden farklıdır. Sülüste tam kalem kullanılırken, nesihte yerine göre yarım kalem, ya da kalem ucu kullanılmaktadır. İncecik nesih kaleminden kâğıt üzerine dökülen harflerin narin yapısı, dikey çizgiler arasındaki paralellik ve yataylardaki uyum bu yazıyı kitap istinsahında vazgeçilmez kılmıştır. (Nesih yazı örneği için bkz. R. 12).

Ana kaideleri Yâkut zamanında belirlenen nesih yazının tekâmülü, Osmanlılarda Şeyh Hamdullah mektebiyle gerçekleşmiştir denilebilir.[80]

Resim 10: Sülüs örneği, Bakara Sûresi 146, detay (16. yy., *Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi Tıpkı Basım,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003).

[78] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 99-100.
[79] Adam Gacek, *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers,* Brill, Leiden 2009, s. 275.
[80] Muhittin Serin, a.g.e., s. 103.

Resim 11: Sülüs, nesih ve muhakkak bir arada, Bakara Sûresi 144-150, (16. yy., *Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi Tıpkı Basım,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003).

Resim 12: Abdullah Kırımî imzalı Mushaf'ta nesih serlevha, (h. 970 / 1562-1563),

SK Nuruosmaniye 00020.

1.4.2.3. Muhakkak ve Reyhânî

"Muhkem, muntazam, şüpheli bir yeri kalmamış"[81] anlamları taşıyan muhakkak hattının harfleri de görünüş itibarıyla bu tanıma uymaktadır. Uzun ince çekilen dikey çizgileri, sığ ve geniş çanakları ve mürekkebe tâbî yatay kuyrukları (bkz. R. 13) bu hat çeşidinin belirleyici özellikleridir.

Subaşı'nın anlatımı ile: "Vakur, çok asil bir yazı olan muhakkak, cilveye tenezzül etmez."[82] *Elif*'lerdeki dikliği taşıyabilecek netlikte verev çizgilerin, yerine göre bütün bir kelimeyi kapsayabilen çanaklara eşlik ettiği muhakkak yazıda, harflerin önüne geçmeyecek incelikte harekeler kullanılmaktadır.

Gücün ve ihtişamın kâğıda en etkili şekilde yansıtılmasına imkân tanıyan muhakkak yazının harf özellikleri, reyhânî yazıda (bkz. R. 14) aynen görülmektedir. Aralarındaki neredeyse en önemli fark ebat itibariyledir denilebilir.[83] Muhakkak ve reyhânî harfleri arasındaki bu ölçü farkı, bu iki yazıda kullanılan harekelere de yansımıştır. Muhakkakta harekeler yazıdan çok daha ince bir kalemle konulurken, reyhânî yazının harekelemesi yazının kendi kalemiyle yapılmaktadır.

Kalem ölçüsü takriben 1 mm genişliğinde olan reyhânî yazıda *elif*, *dâl* ve *zâl* harfleri zülfeli, iki harf arasında veya sonda yer alan *ayn* ve *gayn* harflerinin (ع, ﻋـ) gözleri açık yazılmaktadır.

Resim 13: Muhakkak yazı örneği, Ahzâb Sûresi 45, Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi[84] detay.

[81] Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 21.
[82] M. Hüsrev Subaşı, kişisel görüşme, Aralık 2018.
[83] "Yazı çeşitleri ayrımı" bahsi için bkz., Nassar Mansour, *Sacred Script in Muhaqqaq in Islamic Calligraphy,* I.B. TAURIS & Co Ltd, New York 2011, s. 160-165.
[84] *Ahmed Karahisarî Mushaf-ı Şerîfi Tıpkı Basım,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003.

Resim 14: Reyhânî hat örneği, Yâkut el-Musta'sımî, (685 / 1286-1287), TİEM 507. (Foto: Z. Doğruyol)

1.4.3. Mushaf Yazımında Kullanılmış Diğer Hatlar

1.4.3.1. Nesta'lik

Nesta'lik / nesh-i ta'lik, h. 8. yüzyılda İran'da ortaya çıkarak günümüze ulaşan yazıdır. Bu yazı türü daha sonra Osmanlı ve Hint topraklarında da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.[85] Daha çok şiir ve divanların yazımında tercih edilen nesta'lik, "sülüs ve nesihten sonra İslâm dünyasında en çok kullanılan yazıdır."[86]

"Mushaf yazımında nâdiren de olsa kullanıldığı görülmüş"[87] olan bu yazıda esas itibariyle hareke kullanılmamaktadır. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşunda hataya sebebiyet vermemek maksadıyla nesta'liğin Mushaf kitâbetinde kullanılışı harekelidir (bkz. R. 15).

"Şâkulî (dikey) kısımları çok ince, ufkîlerin (yatay) kalın"[88] olduğu nesta'lik yazıyı Alparslan, "kırlangıçların yayvan uçuşunu andıran görünüşüyle ince, zarif, sâde ve mütenasip"[89] olarak betimlemiştir.

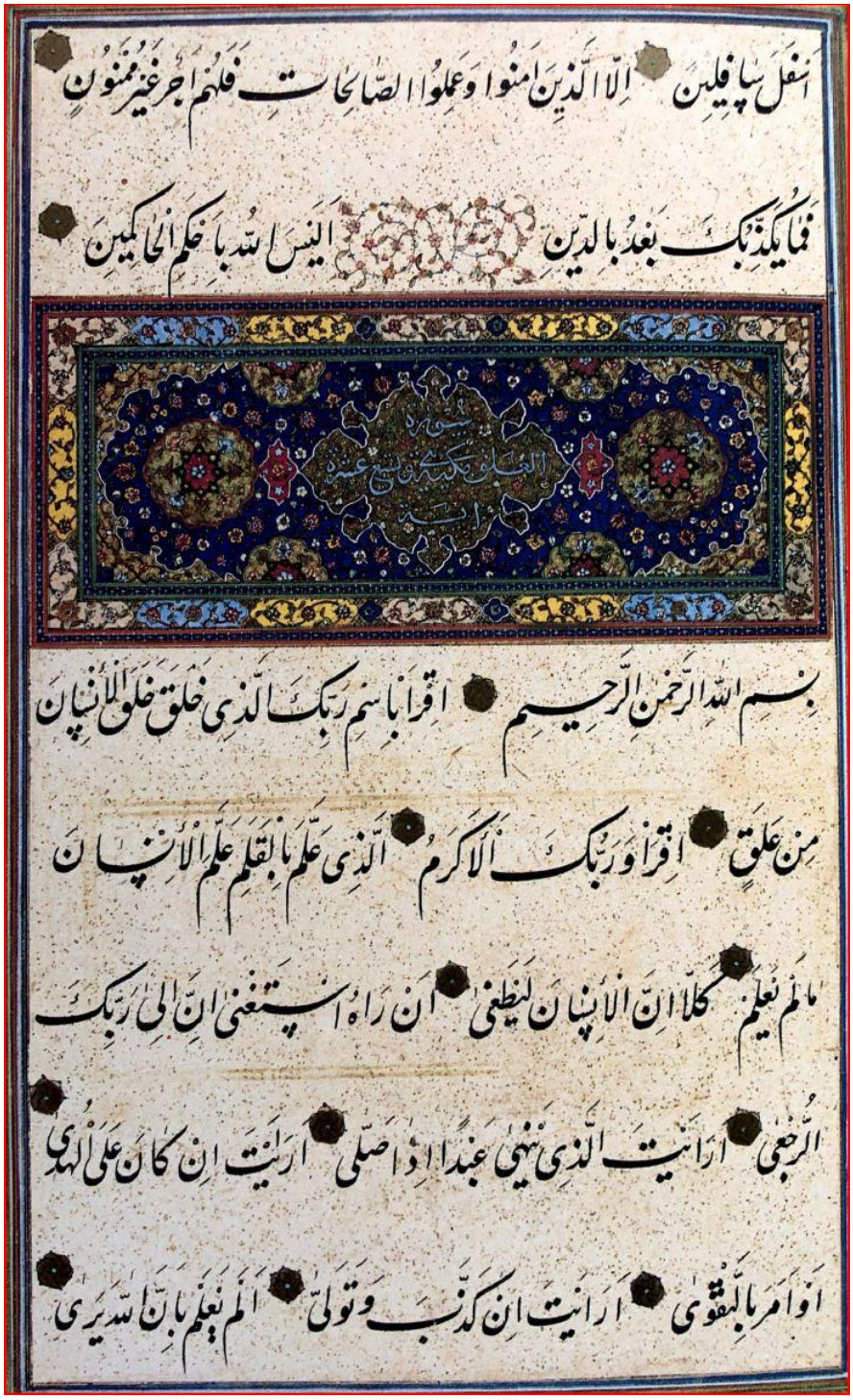
Kalem ucu hafif bir eğimle kesilen nesta'lik kaleminin noktası (diğer yazı cinslerinden farklı olarak), üç kenarı düz, sağ altta kalan kenarı ise dışbükey bir dörtgen şeklindedir. *Elif*, *lâm* ve *kef* harflerinin satıra çekilişi ne dik ne de soldan sağa doğrudur. Nesta'lik yazıda, satır üzerinde sağdan başlayıp hafif bir eğimle sola meyleden bu harflere zülfe eklenmemiştir.

Harflerin birbirlerine bağlandıkları noktalarda neredeyse kopacak kadar incelen çizgiler, âdetâ bir daire oluşturacak kadar derinleşen çanaklar ve yazının akışını destekleyecek şekilde zaman zaman vazgeçilen dişler (ش, س) bu yazının belirgin özelliklerindendir. Dikey harflerin (ك, ل, ا) ölçüsü diğer Mushaf hatlarına nazaran daha kısadır. Nitekim nesta'lik yazıda Allah lafızlarının kâğıda yansıması yatay düzlemde, dikeye kıyasla daha fazla yer kaplamaktadır.

Fe ve *kāf* harfleri, iki harfin arasında yer almadıkları takdirde gözleri kapalı olarak yazılmaktadır. *Mim* ve *vav* harflerinin gözlerinin de kapalı oluşu, bu yazıyı nev-i şahsına münhasır kılmıştır.

---

[85] Adam Gacek, *The Arabic Manuscript Tradition A Glossary of Technical Terms and Bibliography,* Brill, Leiden 2001, s. 139.
[86] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 309.
[87] Adam Gacek, *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers,* Brill, Leiden 2009, s. 166.
[88] Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı,* İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, No. 12, İstanbul 1953, s. 13.
[89] Ali Alparslan, "Nesta'lik" mad., *DİA,* İstanbul 2007, c. 33, s. 11.

Resim 15: Nes‘talik hat, Şah Mahmûd Nişaburî, (h. 945 / 1538), TSMK-HS 25.[90]

[90] M. Uğur Derman, “Hat San’atından Örnekler”, *İslâm Kültür Mirâsında Hat San’atı*, IRCICA, İstanbul 1992, n. 61, s. 126, 196.

1.4.3.2. Mağribî

Mushaf kitâbetinde, bilhassa batı beldelerinde (Güney İspanya, Kuzey Afrika ve Sahara Çölü'nün güneyinde) kullanılan Arap yazı nev'ine verilen genel isim mağribîdir.[91] Bu yazı cinsine ait bilinen en eski Mushaf-ı Şerîf yazması ise h. 398 / m. 1007 – 1008 tarihlidir.[92]

Mağribî yazı için Mağrib kûfîsinin devamı niteliğinde olduğu[93], kûfî yazıya çok benzediği[94] ve yazı özelliklerine bakıldığında bu yazının aslen Mağrib kûfîsine dayandığı[95] söylenmektedir.

Dış bükey yuvarlak kesilmiş kalem ucu[96], bu yazıda tüm harflerin aynı kalınlıkta çıkmasını sağlamaktadır. Dik harflerin satıra neredeyse 90°'lik bir açıyla yerleştirildiği mağribî yazıda zülfeler sol üst köşede bulunmaktadır.

Harf gövdeleri aynı hizada satır çizgisinin üzerinde, harf kuyrukları ise satırın altında yer almaktadır. Satır çizgisinin dümdüz uzandığı mağribî yazıda *mim* harflerinin kuyrukları, nesih *mim* kuyruklarını andırsa da alt uçlarında sola dönük bir uzantı bulunmaktadır.

Renkli mürekkeplerin çoğunlukla siyah veya kahverengi is mürekkebine eşlik ettiği mağribî yazının karakteristik özelliği yusyuvarlak, kâse formlu harf çanaklarıdır. Sesleri tayin etmek için kullanılan harekeler ise esas metinde kullanılandan daha ince bir kalemle, satıra paralel olarak (bkz. R. 16) konulmaktadır.

Mağribî hatta mahsus bir diğer özellikse *fe* ve *kāf* harflerini belirleyen noktaların kullanımıdır. Doğu beldelerinde kullanılagelmiş yazılarda aynı kafa yapısına sahip bu iki harfin ayrımında ف için harfin kafasının üzerine tek nokta, ق içinse çift nokta konulmaktadır. Mağribî yazıda ise ف harfi, harfin altına konan tek noktayla, ق harfi ise harfin üstüne konan tek noktayla gösterilmektedir.

---

[91] Adam Gacek, *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers,* Brill, Leiden 2009, s. 147.
[92] Aynı eser, s. 148.
[93] M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, İstanbul 2017, s. 25.
[94] Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987, s. 13.
[95] Colin F. Baker, *Qur'an Manuscripts Calligraphy, Illumination, Design,* The British Library, London 2007, s. 29.
[96] Adam Gacek, a.g.e., s. 148.

Resim 16: Mağribî, Emevî Dönemi, Kuzey Afrika, 12. yy. sonu - 13. yy. başı, TİEM 359.
(Foto: Z. Doğruyol)

1.4.3.3. Beharî

Biharî olarak da bilinen hatt-ı beharî, belli bir coğrafyada, belli bir zaman diliminde Mushaf kitâbetinde tercih edilen bir yazı çeşidi olmuştur. Özellikle Hint yarımadasında, Hint Sultanlığı ve erken dönem Babür İmparatorluğunda h. 8. (m. 14.) ve h. 10. (m. 16.) yüzyıllar arasında kullanıldığı görülen bu yazının en eski örneği h. 801'de (m. 1399) Mahmûd Şa'bân tarafından yazılmış Kur'ân-ı Kerîm'dir.[97]

Keşîdelerin (ب, ت, ث, س, ش, ص, ض, ف, ق, ك, ل, ن, ى)[98] göz doldurduğu beharî yazı örneklerine bakıldığında (bkz. R. 17) dikey harflerde kalem ağzı yatay harflere göre daha ince tutulmuştur. Bu yazının bir diğer özelliği ise *mim* harflerinin diyagonal kuyruklarıdır. Uzun *mim* kuyrukları, açıları itibariyle muhakkak yazıdan ayrılmaktadır. Ayrıca muhakkak hatta gördüğümüz *vav* ve *ra* harflerindeki kuyruk uzunlukları, beharî yazıda uygulanmamıştır. *Sad, dad, ta* ve *za* harfleri yazıdaki diğer harflere ve diğer yazı çeşitlerindeki kullanımlarına göre çok daha büyüktür.

[97] Ayrıca bkz. Adam Gacek, *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers*, Brill, Leiden 2009, s. 19.

[98] Bu harflerin çanakları satır düzenlemesinde yerine göre uzatılabilmektedir. Gerek satırdaki boşluğu gidermek gerekse daha estetik bir görüntü yakalamak için harf çanaklarının kendi ölçülerinin iki, üç misli sola doğru çekilip uzatılmasına *keşîde*, bu işlemin uygulandığı harflere de *keşîdeli harfler* denilmektedir.

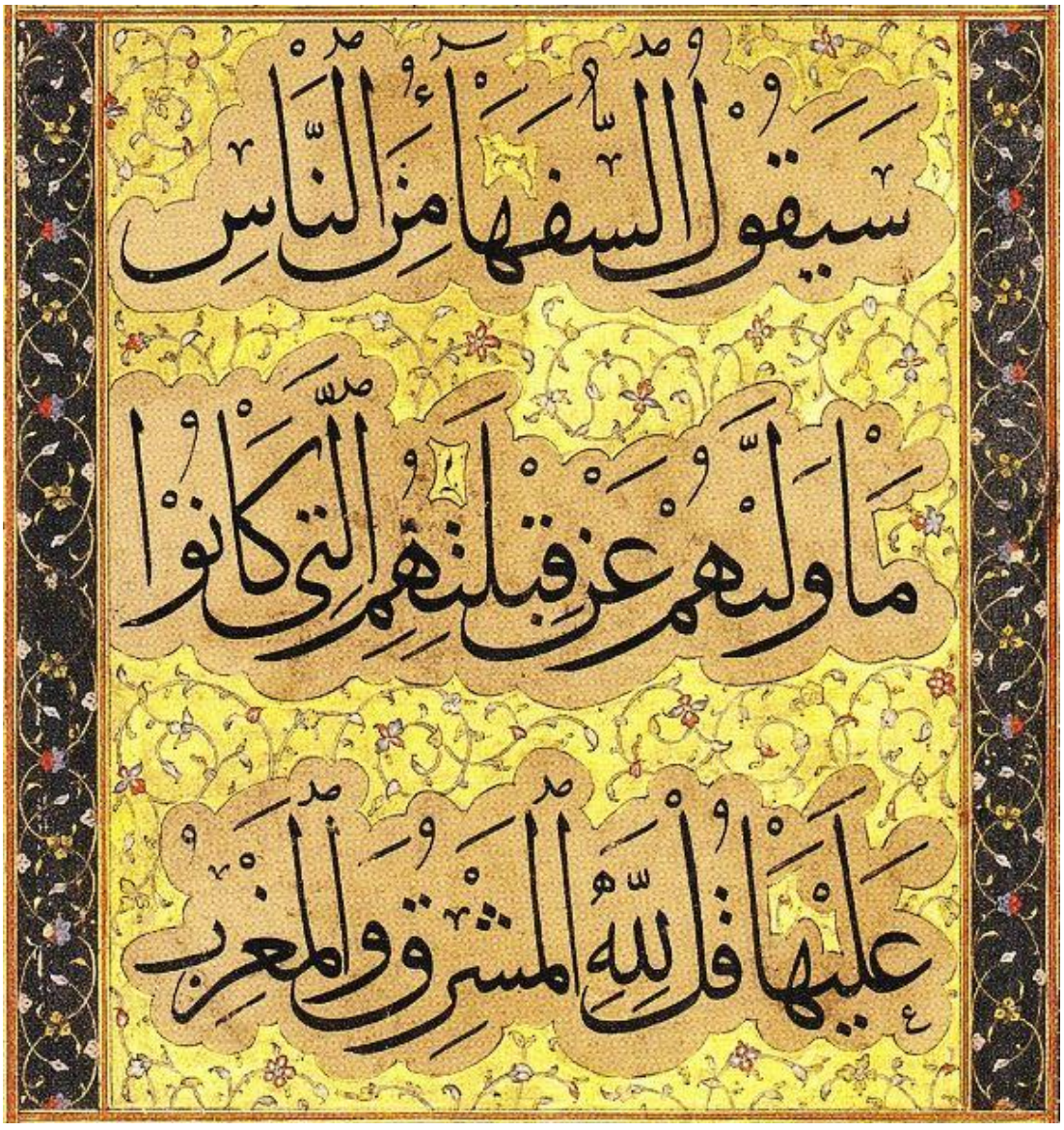

Resim 17: Beharî yazı, 16. yy. başı, BL Add Ms 5551.[99]

[99] https://www.bl.uk/collection-items/quran-from-india-with-persian-translation (Haziran, 2019).

1.5. Muhakkak Hattıyla Yazılmış Mushaflardan Bazı Örnekler (13-16. yy.)

1.5.1. Yâkut el-Musta'sımî Hattı: Hayatı Bağdat'ta geçen Yâkut Cemâleddin b. Abdullah'a (ö. 698 / 1298)[100] ait bu Mushaf sayfasında (bkz. R. 18), sola meyilli, uzun ince *elif*'ler ve kısa zülfeleri; neredeyse birbirine eşit genişlikte ve çok derin olmayan *sin* dişleri; tepe noktası belirgin, muntazam *fe, kāf, vav* kafaları; uzunlukları çanakların enlerini geçmeyen harf kuyrukları; sağ ve sol ölçüsü eşit Allah lafzı ve sondaki *he*'nin dikeyde tam ortada yer alışı (1/3); *elif*'lerin hizasının çok altına düşmeyen harekeler; içe dönük şeddeler ve dik ötre kuyrukları satırları süslemektedir.

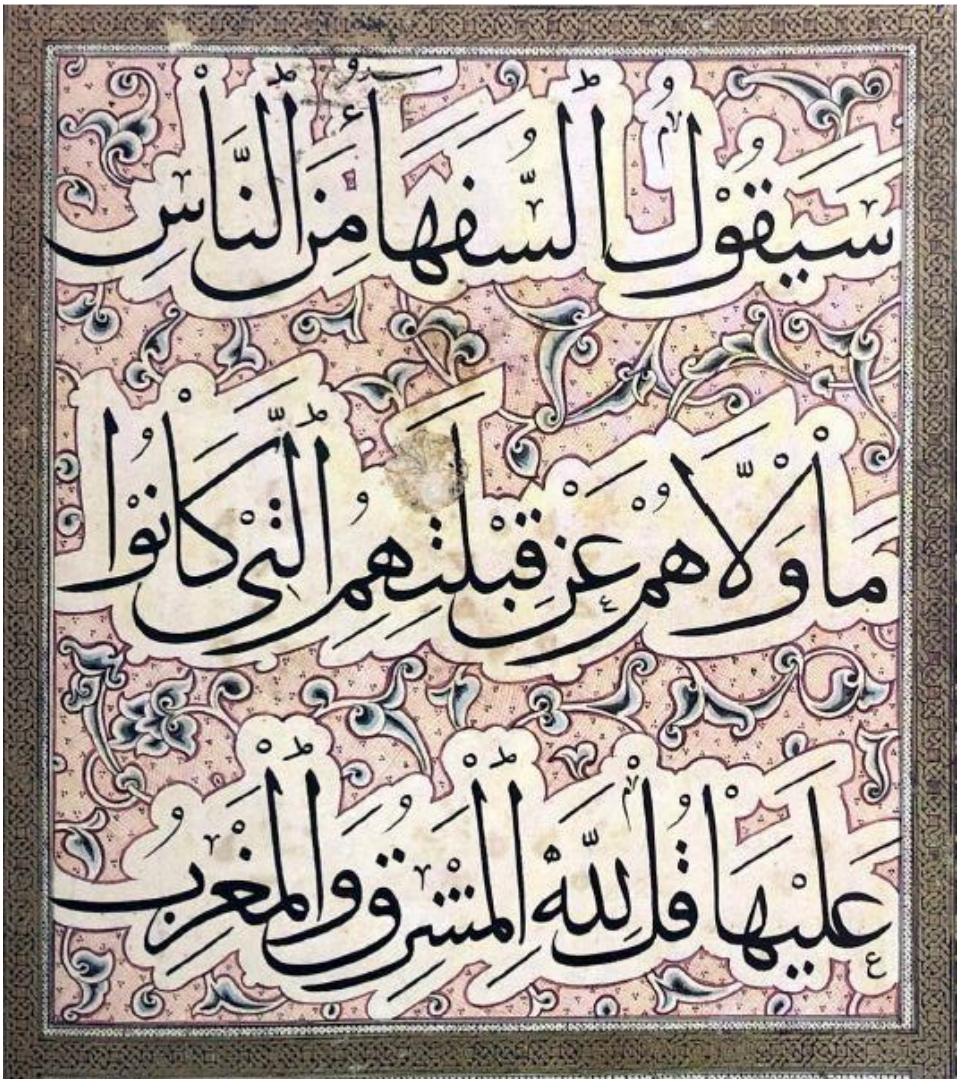

Resim 18: Mushaf-ı Şerîf, Bakara Sûresi 142, Hattat: Yâkut el-Musta'sımî, 13. yy.,

TSMK Emanet Hazinesi 227 (M. Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, s. 85).

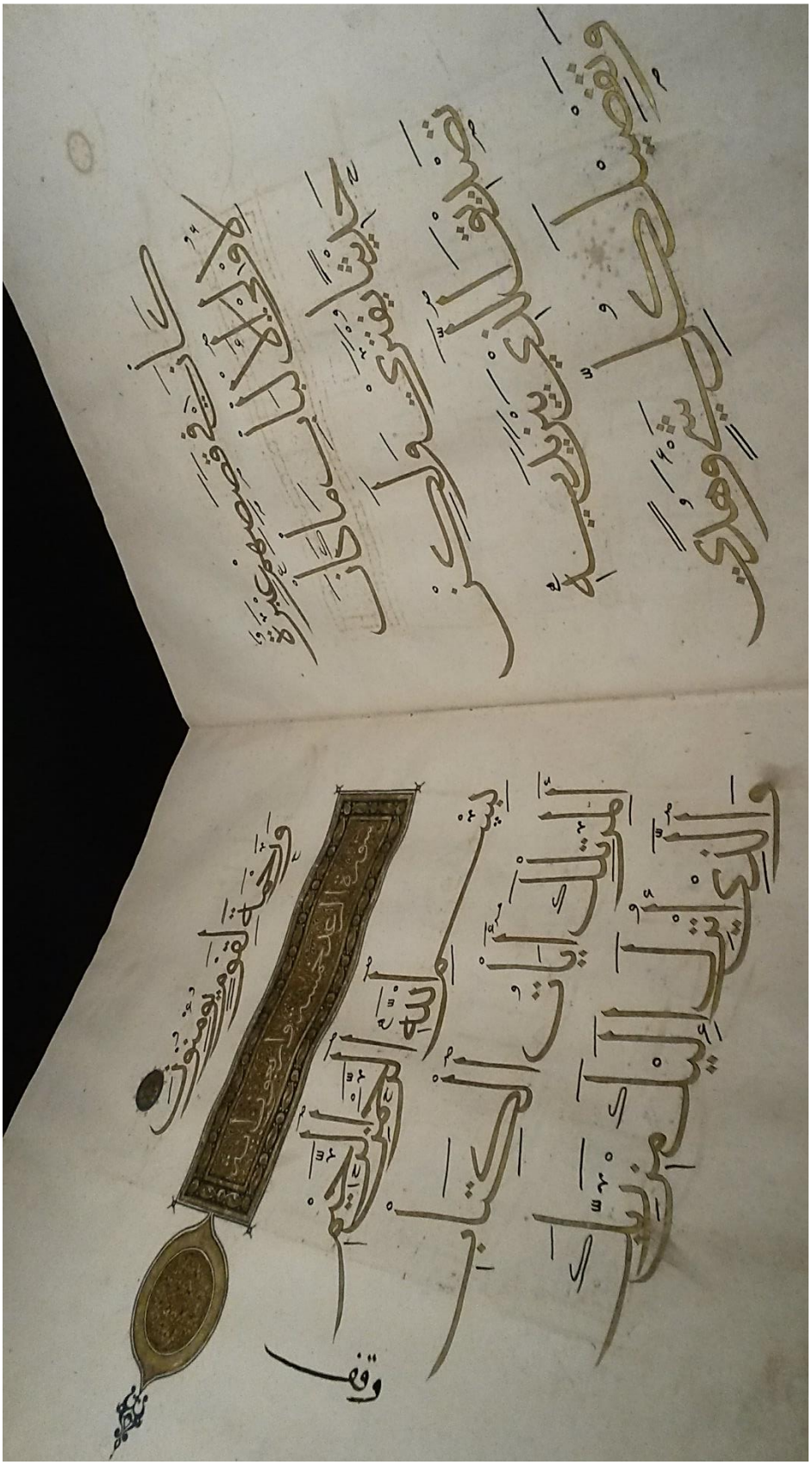
[100] M. Uğur Derman, "Örnekler Kataloğu", *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, IRCICA, İstanbul 1992, s. 185.

1.5.2. Ahmed b. Sühreverdî Hattı: "Yâkut'un hat üslûbu, yetiştirdiği hattatlar eliyle Bağdat'tan Anadolu, Mısır, Suriye, İran ve Mâverâünnehr'e kadar yayılmıştır."[101] Yâkut'un talebelerinden Sühreverdî'nin (ö. h. 728 -739 / m. 1328 - 1338)[102] yazdığı cüzün (bkz. R. 19) parçası olduğu Mushaf'a ait diğer bazı cüzler TSMK, Bastan Museum, Chester Beatty Library ve Metropolitan Museum of Art'ta bulunmaktadır.[103] Birkaç fark dışında hocasının kalemine olan benzerliğiyle dikkat çeken bu satırlarda *elif*'lerin sola meyli Yâkut'a nazaran az, zülfelerin kısalığı aynı orandadır. *Lâm* çanakları hocasından daha sığken, diğer harflerin (ى, ن, ق, س) çanakları daha derindir. *Mim* kuyrukları yer yer bir *elif* boyunu bulmaktadır. Nispeten daha ince kalemle konmuş harekelerin dağılımı da benzer niteliktedir.

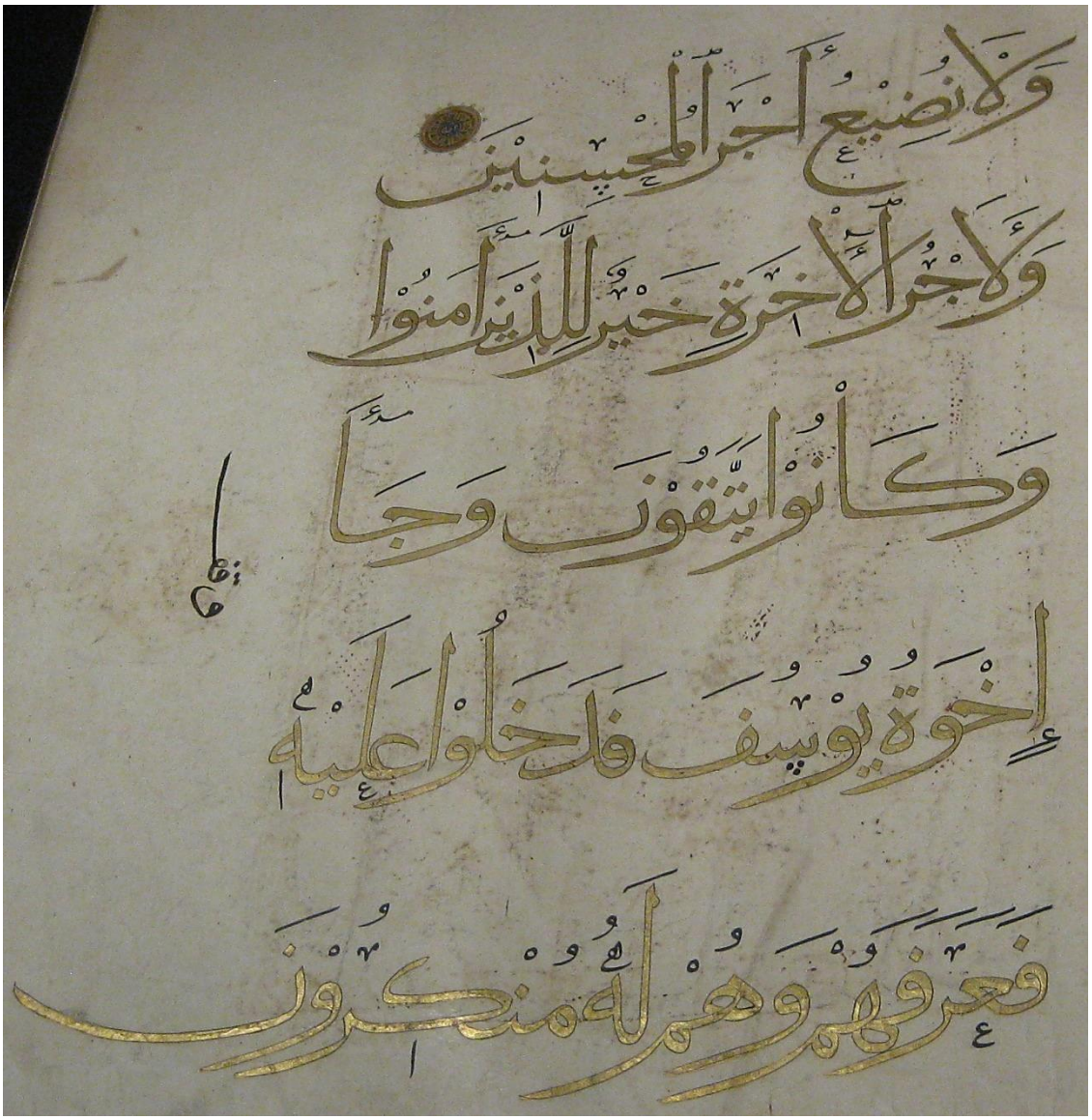
Resim 19: Mushaf Cüzü[104], Bakara Sûresi 142, Hattat: Ahmed b. es-Sühreverdî, Bağdat, 14. yy. (h. 702 / m. 1303), TSMK-EH 250.

[101] Mehmet Memiş, "Çorum Müzesinde Bulunan Osmanlı Hat Sanatı Eserleri", *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu,* Çorum 2006, s. 316.
[102] https://www.ketebe.org/sanatkar/ahmed-suhreverdi3820, (Eylül, 2019).
[103] Ayrıca bkz., M. Uğur Derman, "Hat San'atından Örnekler", *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, IRCICA, İstanbul 1992, s. 187.
[104] Aynı eser, s. 152, 187.

Resim 20: Sultan Olcayto için yazılan Mushaf, Yûsuf Sûresi 111 - Ra‘d Sûresi, İlhanlı, 14. yy. (h. 706 / 1306 - 1307), Hattat: Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Zeyd, TİEM 539.
(Foto: Z. Doğruyol, Aralık 2018)

1.5.3. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Zeyd Hattı: Siyah tahrirli zer mürekkeple yazılan Mushaf-ı Şerîf cüzlerinden (bkz. R. 20 ve R. 21) bilinen bazıları Türkiye, İrlanda, İngiltere ve İran müze ve kütüphanelerinde bulunmaktadır.[105] Cüzde dış bükey hareketli zülfelerinin sağ alt köşesi içe yuvarlanmış, dolgun ve dik *elif*'ler; Yâkut'a kıyasla biraz daha derin *sin* dişleri; *mim* ve *vav* harflerinin küçük, dar gözleri; kelime bitiminde yukarı taşınmış *he* harfleri (ه); satıra hemen hemen paralel uzanan harekeler; dikey düzlemde uzayıp yatayda daralan şeddeler ve ucu sola dönük ötrelerin yanı sıra satırlar arasındaki mesafenin azalmış olması dikkat çekmektedir.

Resim 21: Yûsuf Sûresi 57, 58, TİEM 539. (Foto: Z. Doğruyol, Mayıs 2019)

[105] M. Uğur Derman, a.g.e., s. 188.

Ömer Akta (14.-15. yy.) Hattı:

Resim 22: Ömer Akta Mushafı, Kasas Sûresi 82-84, 14.-15. yy., Timur, New York Metropolitan Museum 21.26.12. (Foto: Merve Gündoğdu)

1.5.4. Ömer Akta Hattı: Timur'un Semerkant'ta Bîbî Hanım Camii için Ömer Akta'ya yazdırmış olduğu[106] Mushaf'a ait bu sayfada (bkz. R. 22), dik, ince uzun *elif*'lerin zülfeleri, Yâkut'a kıyasla (bkz. R. 18) daha uzun ve ince uçludur. *Sin* dişleri aynı genişlikte, derin ve hafif sağa meyilli, Sühreverdî'ye nazaran (bkz. R. 19) daha kısık gözlü *fe, kāf* ve *vav* kafaları ise basıkçadır. Yâkut ve Sühreverdî'nin aksine, *vav* ve *ra* kuyruklarının ait oldukları harflerinden çıkışları daha köşelidir. Kuyrukların boyu Yâkut'unkilerden uzun, Sühreverdî'ninkilerle eş değerdir. Allah lafzı'nın zülfesi belli belirsiz, sondaki *he*'ler dikey düzlemde tam ortadadır. (ﺟ, ﺧ, ﺟ) harflerinin zülfeleri incelerek içe doğru uzanmaktadır. Kullanılan harekeler harflere olabildiğince yaklaştırılmıştır.

1.5.5. Gıyâseddin Baysungur Hattı: Sayfa boyu 1 metre 69 cm., eni ise 1 metre 5 cm. olan Baysungur'a ait (ö. h. 837 / m. 1434)[107] bu Mushaf'ın sayfaları (bkz. R. 23, 24) 7'şer satırdan oluşmaktadır. *Elif*'lerinin dikliği ve yüksekliği ile Ömer Akta hattıyla çok benzeşen Baysungur kalemi, zülfelerin takılış yerleri ve yönleri itibariyle bambaşka bir hüviyet kazanmıştır. Sağa dönük *sin* dişleri, minik *mim* kafaları, kuyrukların ince uzun yapısı, *kef* serenlerinin sağ üstte yuvarlanarak tamamlanışı Baysungur hattının ayırt edici özelliklerindendir. Harekeler harflerin hemen üstüne satıra neredeyse paralel olacak şekilde konmuştur.

1.5.6. Ahmed Şemseddîn Karahisârî Hattı: TSMK Hırka-i Saâdet kitapları arasında kayıtlı Karahisârî'ye (ö. h. 963 / h. 1556) ait bu Mushaf koltuklu sayfa düzeninde yazılmıştır. Tezhipte klasik Kara Memi üslûbunun uygulanmış olduğu Mushaf-ı Şerîf 299 varaktır.[108] Karahisârî *elif*'lerinde görülen sola hafif bir eğim ve *elif* uçlarının sol aşağıda küçük bir damla gibi sonlandırılışı Yâkut tarzını çağrıştırsa da (bkz. R. 25 ve R. 18) çok büyük olmayan zülfelerin uçları inceldiğinden harf görünüş itibariyle farklılaşmıştır. Ayrık yazılan *fe* ve *kāf* kafaları, nispeten derin çanakları ve yatay ve dikey hareketler arasındaki tenasüp, harekelerin Yâkut hattında olduğu gibi yeniden yükseltilmesiyle taçlandırılmıştır.

Muhakkak yazı karakterini apaçık bir şekilde ortaya koyan bu meşhur hattatların kalem özellikleri, ait oldukları dönemler için çalışmada kullanılan *klasik muhakkak* tanımına da örnek teşkil etmişlerdir.

---

[106] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 83.
[107] Ali Alparslan, "Dünyanın en Büyük Kur'an'ı ve Baysungur", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 199, 202.
[108] Muhittin Serin, *Hattın Güneşi Ahmed Şemseddin Karahisârî ve Mushaf-ı Şerîfî*, İstanbul 2015, s. 34, 55, 59.

Gıyâseddin Baysungur (15. yy.) Hattı:

Resim 23: Baysungur Mushaf'ı[109], Câsiye Sûresi 10-13.

[109] Ali Alparslan, "Dünyanın en Büyük Kur'an'ı ve Baysungur", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 198.

Resim 24: Baysungur Mushaf'ı[110], Fâtir Sûresi 18-22.

[110] *Kur'an Baysungurî,* Pages from the Noble Quran Calligraphed by Baysongor Mirza, Astan-e Qods-e Razavi Collection, The Artistic Creations Institute, 2015.

Ahmed Şemseddîn Karahisârî (15.-16. yy.) Hattı:

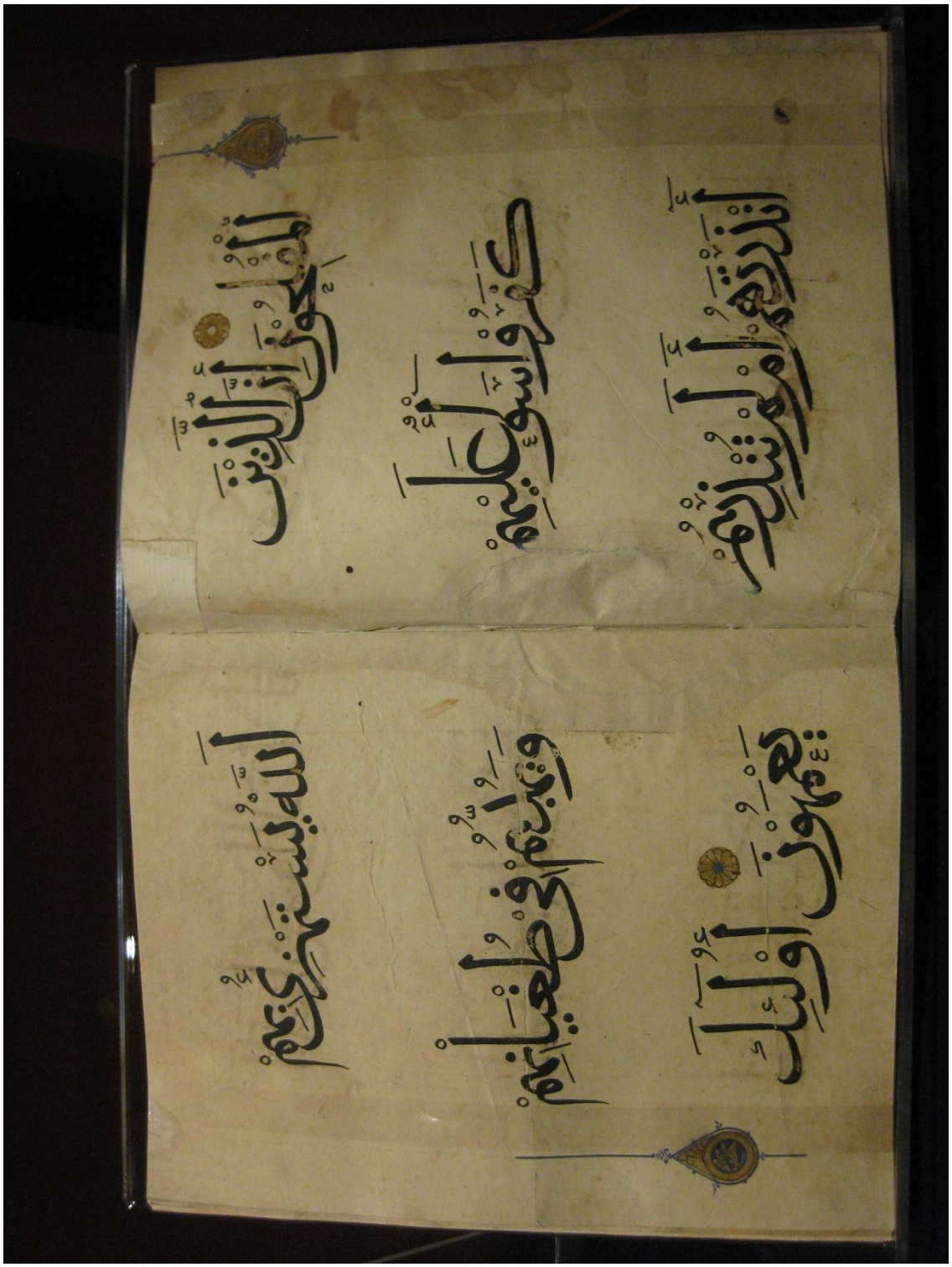
Resim 25: Ra‘d Sûresi 5-13, *Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi Tıpkı Basım,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003.

Resim 26: Kur’ân-ı Kerîm 5. Cüz, Nesih, Muhakkak, Selçuklu, 1150-1250, SHM Kütüphanesi 57.

Resim 27: Kur’ân-ı Kerîm 12. Cüz, Nesih, Muhakkak, Anadolu, 1150-1250, SHM Kütüphanesi 592. (Foto: Z. Doğruyol)

Resim 28: Kur'ân-ı Kerîm, Muhakkak, Anadolu Selçuklu Dönemi, 13. yy., TİEM 437.
(Foto: Z. Doğruyol)

Resim 29: Bakara Sûresi'nden Âyetler, Muhakkak, Anadolu veya Mısır, 14. yy. başı, SHM Kütüphanesi 56. (Foto: Z. Doğruyol)

2. SÜLEYMANİYE YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN MUHAKKAK MUSHAF-I ŞERÎFLER

2.1. Muhakkak Hatlı Mushafların Tespiti

İlk defa h. 1165 / m. 1751-52 tarihinde, Sultan I. Mahmûd ve Sadrazam Köse Mustafa Bâhir Paşa zamanında Süleymaniye Camii'nin içinde kurulmuş olan Süleymaniye Umumî Kütüphanesi, h. 1334 (m. 1918) yılında bugünkü yerinde tesis edilmiştir. [111]

Kurulduğu günden bugüne sayısı her gün artmakta olan yazma ve matbu eserlerini bir yandan itinayla muhafaza ederken, diğer yandan ilim dünyasının hizmetine sunan Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde dijital ortam üzerinden yapılan aramalarda (Kütüphane'nin mevcut tarama sistemi[112] kullanılarak) toplam 1207 yazma Kur'ân-ı Kerîm girişi tespit edilmiştir. Bu girişler arasından Kur'ân-ı Kerîm ilimleri hakkında kaleme alınanlar çıkarılarak 1046 yazma Mushaf-ı Şerîf[113] saptanmıştır. Kütüphane'ye dâhil olmadıkları halde Süleymaniye Kütüphanesi dijital kayıtlarında bulunan Beyazıd ve Veliyyuddîn Efendi koleksiyonları (Beyazıd 58, Veliyyuddîn Efendi 8) listeden çıkarılarak 980 adet Mushaf-ı Şerîf ve Mushaf cüzü belirlenmiştir.

Kütüphane'nin koleksiyonlarında bulunan bu 980 yazma Mushaf, dijital ortama aktarılmış görselleri tek tek görüntülenerek yazı çeşidine göre tasnif edilmiştir. Zira kütüphanede muhafaza edilen 980 Mushaf-ı Şerîf ve Mushaf cüzlerinden hiçbirinin künyesinde *muhakkak* ismi ile karşılaşılmamıştır.[114]

Dijital görseller üzerinden yapılan çalışma sonucunda *muhakkak* hattının kullanıldığı düşünülen 108 yazma Mushaf belirlenerek taslak bir liste hazırlanmıştır. Bu aşamada karşılaşılan en büyük güçlük yazı nev'inin kat'î tespitinde olmuştur. Çoğu zaman biri diğerinin büyüğü, ya da küçüğü olarak tanımlanan muhakkak ve reyhânî yazıların doğru tespit edilebilmesi detay özelliklerine vukûf gerektirmektedir.

Kütüphane şartları, muhakkak yazının kullanıldığı düşünülen Mushafların tamamının ziyaretine imkân veremeyeceğinden 108 kayıt arasından 52 tanesi seçilerek ziyaret talep listesi hazırlanmıştır.

Bu seçimde öncelik, dijital görüntülerinden yazı boyutu, cilt ve kâğıt durumu, sayfa ebadı ve tezyinat rengi tam olarak anlaşılamayanlara verilmiştir. Nitekim muhakkak ve reyhânî yazıyı ayırt etmekte harf özelliklerinden istifade edilemeyen durumlarda kullanılan en büyük kıstas yazının ebadı (kalem boyu) olmuştur.

---

[111] Halit Dener, *Süleymaniye Umumî Kütüphanesi,* Maarif Basımevi, İstanbul 1957, s. 31.
[112] "Yordam" ara yüzü.
[113] Mushaf cüzleri ve Kur'ân-ı Kerîm'den bazı sûrelerin yazılı olduğu cüzler de bu kayda dâhil edilmiştir.
[114] Kütüphane'nin dijital kataloglama sisteminde yazı çeşidi bölümüne tek kaydın girilebiliyor olması, birden çok yazı çeşidinin birlikte kullanıldığı Mushaflarda bu durumun sebeplerinden biri olabilir.

Kütüphane mensuplarının hoşgörülü yaklaşımlarının yadsınamayacağı bu süreçte, Mushaf-ı Şerîflerden 41 tanesi bizzat ziyaret edilerek[115] yakinen incelenebilmiştir.

Ziyaret edilemeyen Mushaflar arasında yazı nev'i tayin edilemeyenler için, dijital görseller üzerinden kıyaslama yapılmıştır. Kıstas olarak *Doksandokuz İstanbul Mushafı*'nda[116] takdîm olunan Ayasofya 00001 envanter numaralı Mushaf-ı Şerîf seçilmiştir. Harf özelliklerinden muhakkak mı, reyhânî mi olduğu anlaşılamayan nüshalarda dijital ortam üzerinden yapılan kıyaslamayla, yazı sahasının ebadı da göz önüne alınarak buralarda kullanılan yazı çeşitleri karara bağlanabilmiştir.

Bunun sonucunda 980 Mushaf kaydı arasından 98 tanesinde muhakkak hattının kullanılmış olduğu saptanmıştır. Bu 98 Mushaf-ı Şerîf ve Mushaf cüzü, genel özellikleri itibariyle, oluşturulan envanterde sunulmuştur (bkz. s. 54).

Muhakkak hatlı Mushafların, ait oldukları koleksiyonların isimlerine göre alfabetik olarak tasnif edildiği bu envanterde, Mushaf'ın kimin tarafından, hangi tarihte yazıldığı, sayfa düzeni, ebadı, varak sayısı ve yazı çeşidi gibi özelliklerinin yanı sıra SK'ne intikali, tezyinâtı ve fizikî durumu gibi bilgiler yer almaktadır.

2.2. Kütüphane'deki Muhakkak Mushafların İncelenmesi

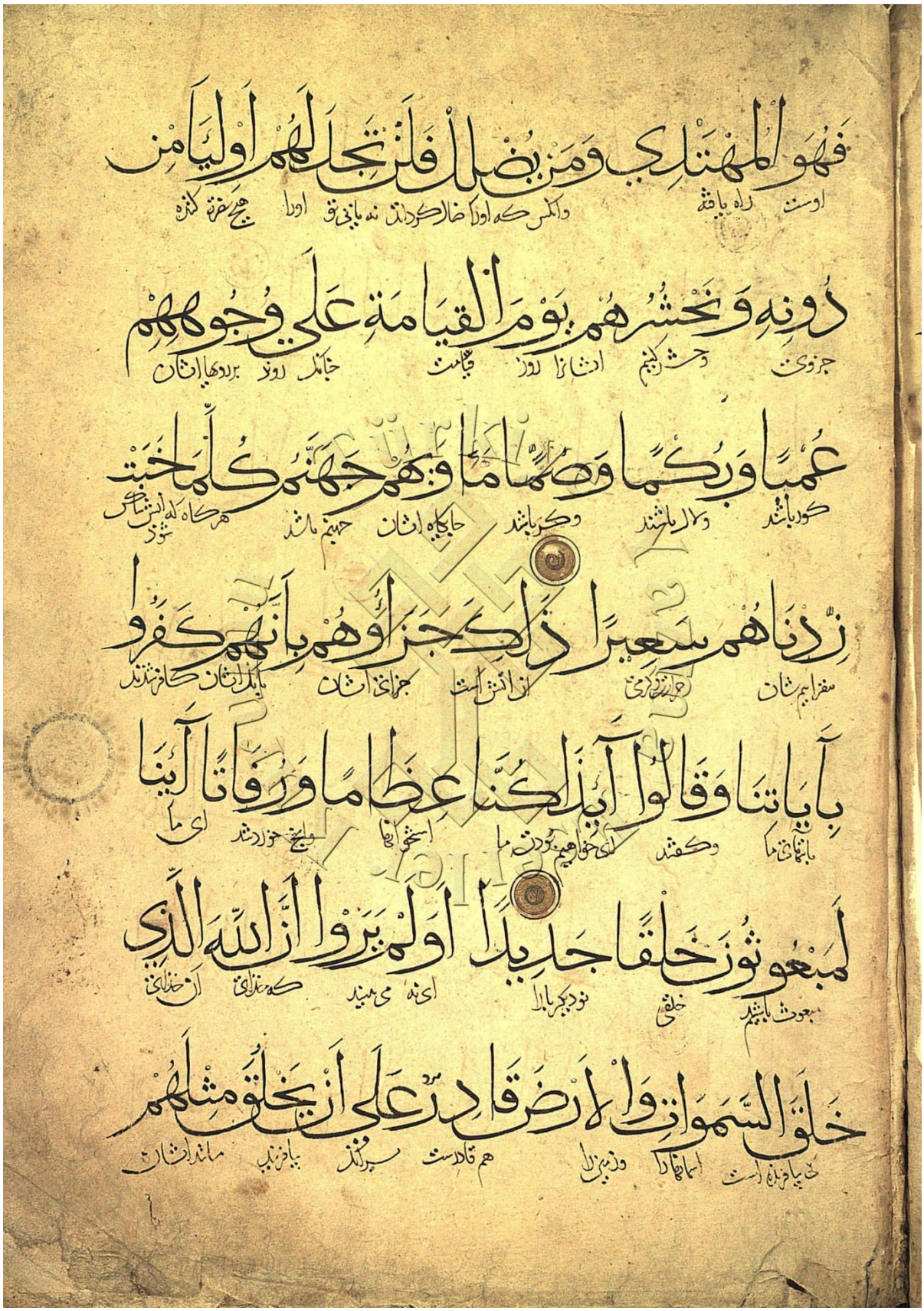
Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan 98 muhakkak hatlı Mushaf'ın 20 tanesinin yazıldığı tarih, ferağ kayıtlarıyla sabittir. Ait oldukları zaman dilimleri belirlenerek yapılan tasnife göre; SK özelinde muhakkak hatlı Mushafların yazımının en çok 16. yy.'da gerçekleşmiş olduğu görülmüştür. Daha sonra muhakkak yazı sırasıyla en çok 14 ve 15. yy. Mushaflarında görülmektedir. 13. yüzyıla ait muhakkak hattının kullanıldığı sadece bir tane yazma Mushaf tespit edilmişken, 17. yy.'a ait ketebe kaydı olan bir Mushaf-ı Şerîfe rastlanmamıştır.

Kütüphane'deki Mushaflar, ilk olarak Mushaf'ın yazımında kullanılan muhakkak hattın üslup ve yazı karakterine göre incelenmiştir. Kütüphane'de en âlâ koşullarda ağırlanan Mushaf-ı Şerîflerde, muhakkak hattın Yâkut, Sühreverdî, Baysungur üslubu gibi klasik muhakkak olarak nitelendirilebilecek; içinde bulunduğu dönemin yazı özelliklerini yansıtan kullanımının yanı sıra, genel muhakkak özelliklerine sahip, fakat daha az keskin hatlara sahip olan kullanımları da (bkz. R. 30) söz konusudur. Bazı harfleri muhakkak hatlı Çin Mushaf-ı Şerîflerinde görülen harflerle benzer özellikler gösteren nüshalarla (bkz. R. 31), içerisinde diğer yazı çeşitlerinden ekseriyetle de sülüs yazıdan unsurlar barındıranlar da bulunmaktadır.

[115] Mushaflardan bir bölümü restorasyonda oldukları, diğer bir bölümü de fizikî durumları elvermediği için ziyaret edilememiştir.
[116] M. Uğur Derman, "Doksandokuz İstanbul Mushafı", Türk Petrol Vakfı, İstanbul 2010, s. 39.

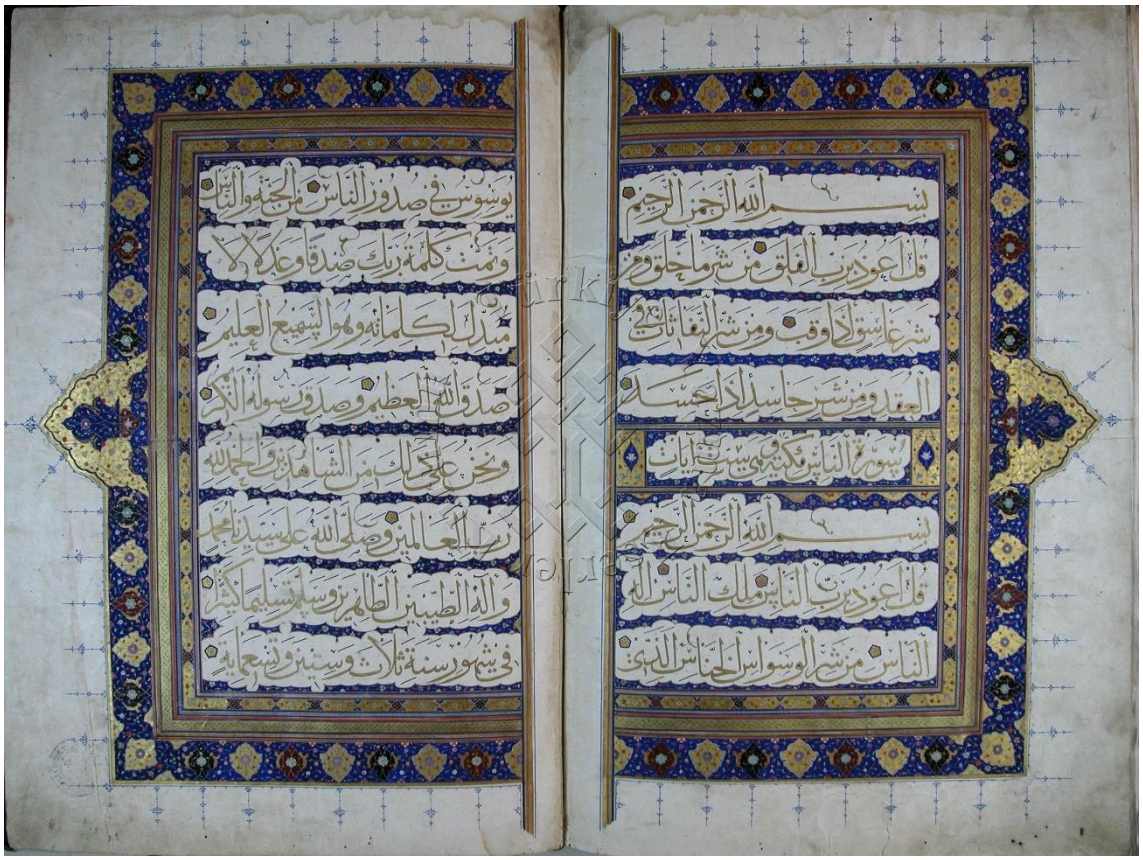

Resim 30: SK Ayasofya 00002.

Resim 31: SK Tercüman 00703.

Muhakkak hatlı Mushaflar, ikinci bir tasnifle şekil itibariyle, sayfa düzenleri üzerinden; satır ve mürekkep hususiyetleri de göz önüne alınarak incelenmiştir. Mushaflarda düz satır ve koltuklu olarak yazılmış olan muhakkak hattının, sadece serlevha ve / veya Mu'avvizeteyn'de[117] kullanımı da söz konusudur (bkz. R. 32).

Resim 32: SK Pertev Paşa 00002.

Düz satırlı olanlar kendi içlerinde muhakkak düz satır, açıklamalı düz satır ve koltuksuz çok hatlı düz satır olarak değerlendirilebilirler. Kütüphane koleksiyonlarındaki koltuklu Mushaflar ise bir örnek dışında 4 koltuktan[118] oluşmaktadır. SK Bayrampaşa 00001 örneğinde (bkz. R. 33) görüleceği gibi muhakkak yazı 8 koltuklu bir sayfa düzeni içinde de yer almıştır.

Koltuklarda kullanıldıkları satır sayısı da değişken olan yazı kombinasyonları; muhakkak / nesih, muhakkak / reyhânî, muhakkak / nesih / sülüstür. Bu kombinasyonlar içinde en sık görüleni uzun ilk satırın muhakkak, sonraki altı kısa satırın nesih, ortadaki uzun satırın sülüs, müteakip altı kısa satırın nesih ve en sonda yer alan uzun satırın muhakkak olduğu (bkz. R. 34) formdur.

[117] Felak ve Nâs Sûreleri.
[118] Koltuk terkibi üç uzun satır arasında yer alan muhtelif sayıda kısa satırlar şeklindedir.

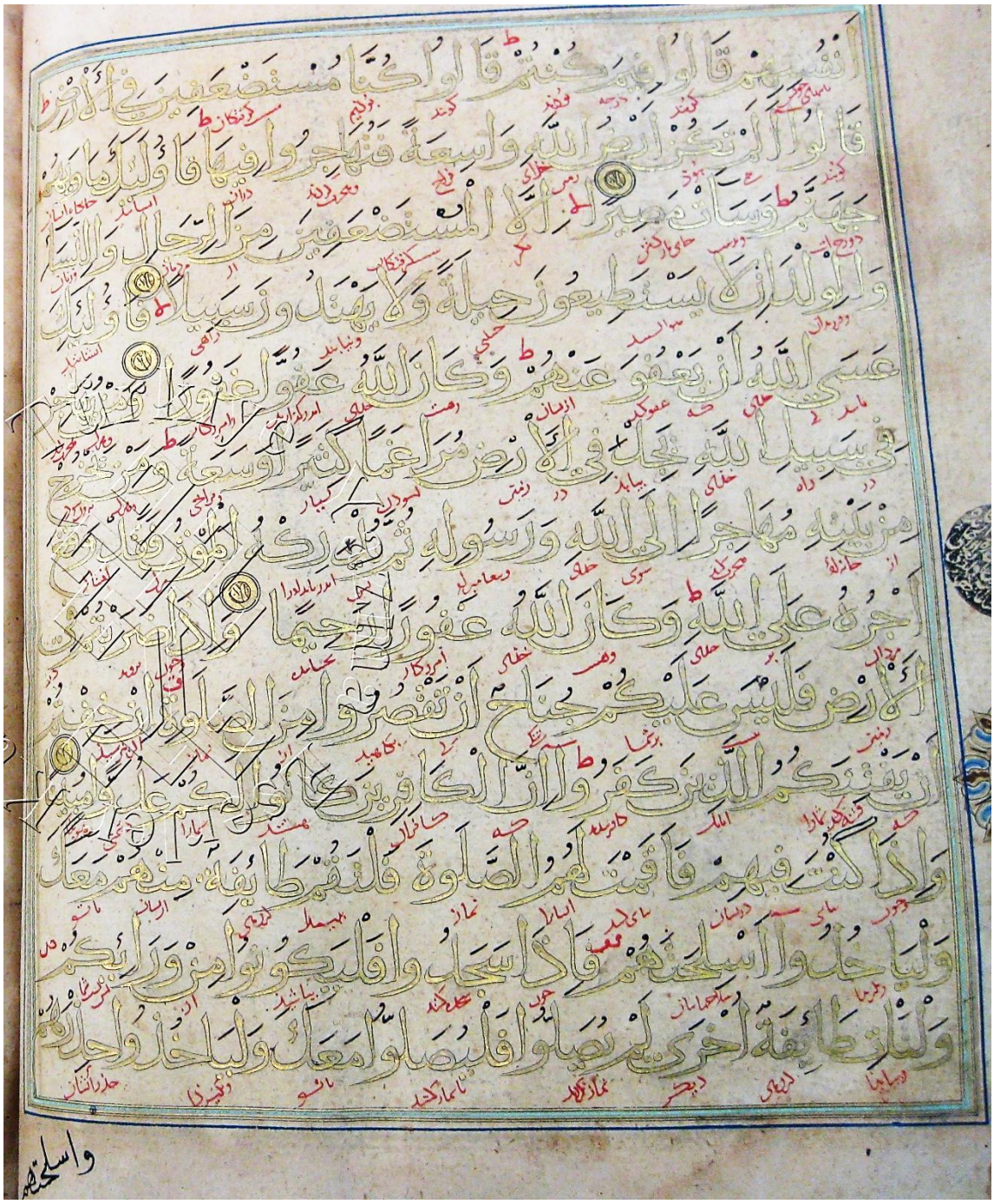
Resim 33: SK Bayrampaşa 00001, 8 koltuklu, Sülüs / nesih x 3 / muhakkak / nesih x 3 / sülüs / nesih x 3 / muhakkak / nesih x 3 / sülüs.

Resim 34: SK Sultan 1. Ahmed 00007.

Düz satır ve koltuklu formlarda kullanılmış mürekkepler de çeşitlilik arz etmektedir. Düz satırda sadece siyah is mürekkebiyle yazılan muhakkak hat mûtat kullanım olsa da Kütüphane koleksiyonlarında sadece zer (bkz. R. 35), ya da sadece mavi mürekkebin kullanıldığı (bkz. R. 36) örnekler de mevcuttur. Ayrıca siyah ve zer mürekkebin birlikte kullanımının yanı sıra, siyah ve kırmızı mürekkebin birlikte kullanımına da rastlanmıştır.

Muhakkak hatlı Mushafların incelenmesinde hesaba katılan bir diğer faktör Mushaf'ın tezhip özellikleridir. Mütalaa edilen tezyinî unsurlar, kaynak kitap ve kataloglardaki ve SK'ndeki ketebeli örneklerle karşılaştırılarak gözden geçirilmiş, muhakkak yazının ait olduğu dönem ve bölge tayin edilmeye çalışılmıştır. Tezhibin Mushaf'ın yazımından daha sonraki dönemlerde yapılmış olma ihtimali her daim mevcuttur.

Eserlerde kullanılan kapaklar çok nadir olarak orijinal olduğu için değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

Resim 35: SK Düğümlü Baba 00002-002, 13 muhakkak düz satır (Farsça açıklamalı), siyah tahrirli zer mürekkep.

Resim 36: SK Nuruosmaniye 00011, muhakkak düz satır, mavi mürekkep.

2.3. KÜTÜPHANE'DE BULUNAN MUHAKKAK HATLI MUSHAFLARIN ENVANTERİ*

SIRA NO.	KOL. NO.	KOLEKSİYON ADI	ENV. NO.	MUSHAF / MUSHAF CÜZÜ	HATTAT / TARİH	SAYFA DÜZENİ	FİZİKSEL NİTELİK	YAZI ÇEŞİDİ	İNTİKALİ	MÜLÂHAZÂT
1.	1	AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA	00001	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1. Siyah mürekkep.	396 vr. 15 st. 369 x 246, 205 x 139 mm.	Muhakkak, nesih, sülüs, tevkī', rikā'; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1926.	Yordam'da kayıtlı olan tarih (914) mevcut sayfalarda görülemedi. Şemse zahriyelerin üzeri üstübeç mürekkeple yazılmıştır. Koltuklu formda, siyah is mürekkebi ile ilk satır muhakkak, sonraki 6 satır nesih, ortadaki satır sülüs, müteakip 6 satır nesih ve son satır yine muhakkakla yazılmıştır. Serlevha sûre başında rikā', diğer sûre başlarında tevkī' yazı kullanılmıştır. Sayfalarda altın korozyonu görülmektedir.
2.	1	ANTALYA TEKELİOĞLU	00007 –001	1. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	29 vr. 7 st. 250 x 170, 180 x 110 mm.	Muhakkak, sülüs; sülüs olarak kaydedilmiş.	Halk kütüphanesinden devir (m. 1964).	Sûre isimleri kırmızı mürekkep ve sülüs hattı ile yazılmış, cetvel çekilmiş, altın duraklar satır hizasının üstünde yapılmıştır. Sayfa kenarları beyaz bantlarla sağlamlaştırılmıştır. Kurt yenikleri görülmektedir.
3.	2	ANTALYA TEKELİOĞLU	00007 –002	9. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	36 vr. 7 st. 250 x 170, 180 x 110 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Halk kütüphanesinden devir (m. 1964).	Celî diye not düşülmüştür. Cetvelleri çekilmiş, altın duraklar kullanılmıştır. Yer yer rutubet almış ve kurt yeniği izlerinin görüldüğü cüz beyaz bantlarla tamir edilmiştir.

***** Muhakkak Mushaf-ı Şerîfler salt Muhakkak hattı ile yazılmış, ya da Muhakkak hattının öne çıktığı nüshalar anlamındadır. Veri girişleri Kütüphane'nin dijital ortamında olduğu gibi yapılmıştır; aynı Mushaf'a ait cüzler ayrı ayrı kaydedilmişse envanterde de ayrı ayrı, tek giriş olarak kaydedilmişse envanterde de tek giriş olarak yer almaktadır. Listede yazılış tarihi hicrî ve milâdî olarak belirtilenler, ketebe kaydı olan Mushaflardır. Mürekkep renkleri, muhakkak hat kullanılan satırlar için verilmiştir.

4.	3	ANTALYA TEKELİOĞLU	00007 –003	6. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	28 vr. 7 st. 250 x 170, 180 x 110 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Halk kütüphanesinden devir tarihi 1964.	Siyah, şemseli kap aşınmış ve yer yer kurt yenikleri mevcuttur. Mavi cetveller, altın duraklar kullanılmıştır.
5.	1	AYASOFYA	00001	Mushaf	Derviş Hasan b. İlyas h. 914 Zilkade / m. 1509	Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	325 vr. 11 st. 485 x 355, 310 x 195 mm.	Muhakkak, tevkī‘, sülüs; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m 1968.	Siyah is mürekkebiyle 11 muhakkak düz satır olarak yazılmış, serlevha tezhibi II. Bayezid dönemi üslubunda yapılmıştır.
6.	2	AYASOFYA	00002	Mushaf	16. yy.	Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep. Açıklamalı.	669 vr. 9 st. 520 x 370, 480 x 310 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, rikā‘, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m 1968.	Yeni, koyu renk, soğuk şemseli ve köşebendli kap. En dışta iki sıra zencerek yapılmış, güllerde hamse ve aşere ibareleri kûfî hatla, bazen üstübeç bazen mavi mürekkeple, sûre başları da tevkī‘ hatla yazılmıştır. Dijital katalogda yer alan 903 tarihine Mushaf’ta rastlanmamıştır.
7.	1	BAYRAMPAŞA	00001	Mushaf	16. yy. ve sonrası	Sekiz koltuklu, 1+3+1+3+1+3 +1. Siyah, mavi ve zer mürekkep.	238 vr. 17 st. 471 x 340, 313 x 187 mm.	Muhakkak, nesih, sülüs; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Nuruosmaniye Kol.’nun bir bölümü. Bayrampaşa Türbesi’nden Nuruosmaniye’ye devredilmiş.	Kiremit rengi mıklepli yorgun kapta zer şemse, salbek ve köşebentler kullanılmış, sırt biraz yıpranmıştır. Müzehhep serlevha bir satır siyah, bir satır zer mürekkeple muhakkakla yazılmıştır. Serlevhadan sonraki sayfada sülüs satırlar için zer, muhakkaklar için mavi ve nesih satırlar için siyah is mürekkebi, sonraki sayfalarda ise muhakkak satırlar için de siyah is mürekkebi kullanılmıştır.
8.	1	BAZI ASHABI HAYIR VAKFI	00001	Mushaf	Ali b. Ömer b. Muhammed b. ebî Muhammed el-Üstaz el-Medînî h. 704 Muharrem / m. 1304	Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	605 vr. 9st. 491 x 339, 360 x 250 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1968. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Bakara Sûresi’nin Sûre başında müzehhep zemin üzerine mavi mürekkeple tevkī‘ hattı kullanılmıştır. Mushaf gülleri üzerinde kûfî yazıyla hamse ve aşere ibareleri mevcuttur. Siyah is mürekkebiyle muhakkak hattıyla yazılı Âyet-i Kerîmelerde geçen Allah lafızları siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır.
9.	2	BAZI ASHABI HAYIR VAKFI	00002	Mushaf	Mahmûd b. Ahmed b. Osman Şirâzî h. 827 Zilkade / m. 1424	Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	495 vr. 9 st. 480 x 300, 305 x 190 mm.	Muhakkak, tevkī‘, nesih, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1968. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Serlevha tezhibi, altın cetvelleri ve durakları mevcuttur. Yer yer rutubet almış sayfalarda mürekkep ve altın korozyonu görülmektedir. Sûre başlarında tevkī‘ hattı kullanılmıştır.
10.	3	BAZI ASHABI HAYIR VAKFI	00007	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer mürekkep.	245 vr. 15 st. 360 x 250, 225 x 140 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, rikā‘; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1968. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Mushaf’ın başında ve sonunda eksikler vardır. Bir satır muhakkak, 6 satır nesih, bir satır sülüs, 6 satır nesih, bir satır muhakkak olarak, sûre başları rikā‘ ile, üstübeç mürekkeple yazılmıştır. Nesih yazı için siyah is mürekkebi kullanılmıştır.

11.	1	ÇORLULU ALİ PAŞA	00002	Mushaf	15. yy.	Dört koltuklu, 1+5+1+5+1, siyah mürekkep.	317 vr. 13 st. 375 x 260, 251 x 173 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī‘; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1918. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Müzehhep serlevhada Âyet-i Kerîmeler için muhakkak yazı, sûre başı alanlarında tevkī‘ yazı kullanılmıştır. Nesih yazı sülüs ve muhakkak satırlar arasında 5 satırlık iki kısım halinde bulunmaktadır. Sayfalarda kurt yenikleri ve altın korozyonu görülmektedir.
12.	1	DÜĞÜMLÜ BABA	00002 –002	Mushaf		Tamamı düz satır, siyah tahrirli zer mürekkep. Açıklamalı.	305 vr. 13 st. 340 x 295, 270 x 220 mm.	Muhakkak, rikā‘, kûfî; nesih diye kayıt alınmış.	Devir tarihi m. 1949. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Serlevha müzehheptir. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır. 13 muhakkak satır siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmış, duraklarda Âyet, güllerde aşere ibâreleri kûfî hatla yazılmıştır. Hatime sayfası net olmadığı ve üzerinde beyaz bantlar yapışık olduğu için oradaki kûfî ibâre okunamamaktadır.
13.	1	FATİH	00010	Mushaf	Mesud b. Maksud el-Patânî h. 866 Recep / m. 1462	Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	550 vr. 9 st. 245 x 155, 140 x 85 mm.	Muhakkak, tevkī‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1956. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Bordo renkte şemse kaplı Mushaf’ın Serlevhası tezhiplidir. Sayfa kenarlarına el yazısıyla açıklamalar eklenmiş, sûre başları zer mürekkeple yazılmış ve altın duraklar kullanılmıştır. Sayfalar cetvelsiz bırakılmıştır. Mushaf’ın başında bir mahreç şeması bulunmaktadır.
14.	2	FATİH	00011	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, mavi ve zer mürekkep.	448 vr. 11 st. 215 x 160, 140 x 90 mm.	Muhakkak, nesih, rikā‘; reyhânî olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1956. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Serlevha ve müteakip iki sayfa yoğun tezhiplidir. Uzun bir muhakkak satır, 4 kısa nesih satır, tekrar uzun bir muhakkak satır, 4 kısa nesih satır ve son olarak yine uzun bir muhakkak satır şeklinde yazılmıştır. Nesih satırlarda siyah is mürekkebi kullanılmıştır.
15.	3	FATİH	00019	En‘am Sûresi		Dört koltuklu, 1+3+1+3+1, siyah mürekkep.	34 vr. 9 st. 186 x 116, 136 x 70 mm.	Muhakkak, nesih, sülüs. Sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1956. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Koltuklu formda yazılmıştır. Koltuklar müzehhep, durak ve cetvellerde altın kullanılmıştır. En üstteki ve en alttaki uzun satırlar muhakkak, ortadaki uzun satır sülüs ve aralarındaki 3’er satırlık iki bölüm nesih ile yazılmıştır.
16.	4	FATİH	00023	Mushaf Cüzleri		Dört koltuklu, 1+3+1+3+1, siyah mürekkep.	1-23 vr. 9 st. 244 x 168, 162 x 105 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘. Sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1956. Vakıf ibaresi mevcuttur.	Müzehhep serlevha nesih hatla yazılmış, diğer sayfalar 3 uzun muhakkak satırın arasında 3’er satırlık iki kısım nesih şeklinde tasarlanmıştır. Altın durak ve cetvellerin kullanıldığı sayfalarda yer yer mürekkep korozyonu görülmektedir.
17.	1	FAZIL AHMED PAŞA	00005	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+7+1+7+1. zer ve siyah mürekkep.	239 vr. 17 st. 370 x 245, 212 x 130 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘. Sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Bu kol. Köprülü Kütüphanesi’nin bir bölümüdür.	Mülemma şemseli Safevî kabın iç kısmı müşebbek şemselidir. Koltuklu form 3 uzun muhakkak satırın arasında 6’şar kısa nesih satır olarak düzenlenmiş, şemse formundaki zahriyeleri, serlevhası, ünvan sayfası, koltuklar, güller ve sûre başları müzehheptir. Altın korozyonu görülmektedir.

18.	2	FAZIL AHMED PAŞA	00006	Mushaf	Abdulhâlik b. Habîbullah el-Heravî h. 968 Rabiu'l-Evvel / m. 1560	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer ve siyah mürekkep.	255 vr. 15 st. 355 x 250, 235 x 150 mm.	Muhakkak, nesih, sülüs, kûfî, tevkī', rikā'; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Vakafe Köprülü Mehmed Paşa 1072 mührü var.	Mülemma şemseli, mıklepli kabın içi müşebbek, serlevha, koltuklar ve güller müzehheptir. Altın durak ve cetveller kullanılmış, muhakkak ve sülüs satırlar zer mürekkeple, nesih satırlar siyah is mürekkebiyle yazılmıştır.
19.	1	HAMİDİYE	00006	Mü'minun, Nûr ve Furkan Sûreleri	(Yâkut el-Mustasımî) 15. yy.	Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, siyah tahrirli zer mürekkep.	12 vr. 11 st. 335 x 265, 255 x 200 mm.	Muhakkak, nesih, rikā', kûfî; nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf, devir tarihi m. 1954.	Cüzün başında 2 yere, sonunda da cetvelin dışına "bihatt-i Yâkut" ibâresi düşülmüştür. Sûre başı kûfî yazılı, koltuklu form, 3 muhakkak satır arasında 4'er satırlık, siyah is mürekkebiyle yazılı 2 nesih kıta ile sağlanmıştır. Bazı sayfalar rutubet almıştır.
20.	1	HASAN. HÜSNÜ PAŞA	00001	Mushaf	h. 949 Zilkade / m. 1543	Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, siyah mürekkep.	445 vr. 11 st. 160 x 245, 62 x 40 – 90 x 20 mm.	Muhakkak; nesih, reyhânî, rikā'. Nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1957.	Mushaf'ın serlevhasında reyhânî hatla, zer mürekkeple Fâtiha Sûresi yazılıdır. Serlevhanın arkasındaki sayfa da müzehheptir ve buradan itibaren Mushaf koltuklu formda; uzun muhakkak satırlar arasında kısa nesih satırlı bloklar halinde yazılmıştır. Bazı sayfalarda kâğıtta yanma görülmektedir.
21.	1	HEKİMOĞLU ALİ PAŞA CAMİİ	00002	Mushaf	h. 764 Rabiu'l-Âhir / m. 1363	Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	586 vr. 9 st. 319 x 225, 237 x 168 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī'; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m. 1963.	Şemse zahriyeli ve serlevhası müzehhep Mushaf'ın sayfaları tamir görmüş, bantlanmış, başka sayfalar üzerine monte edilmiştir. Satır altlarında kelime meali yazılmış, kırmızı durak ve secâvendler kullanılmıştır.
22.	1	HÜDAİ EFENDİ	00029-01	2. Cüz[119]		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	24 vr. 7 st. 370 x 250, 190 x 124 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Eski vezir Halil Paşa'nın vakıf eyledim ibâresi bulunmaktadır.	Sûre başı müzehhep cüzde altın duraklar ve altın, kırmızı, kobalt cetveller kullanılmıştır. Kurt yenikleri çoktur. Bordo kap, altın şemseli ve salbeklidir. Bu cüzlerin bir kısmı nesih hattı ile yazılmıştır.
23.	2	HÜDAİ EFENDİ	00029-02	3. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve kırmızı mürekkep.	22 vr. 7 st. 345 x 240, 190 x 120 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Eski vezir Halil Paşa'nın vakıf eyledim ibaresi bulunmaktadır.	Sûre başı müzehhep Mushaf cüzünde altın duraklar, altın, yeşil, kırmızı ve mavi cetveller kullanılmıştır. İlk sayfa peş peşe bir satır siyah bir satır kırmızı mürekkep olacak şekilde yazılmıştır. Kurt yenikleri bu cüzde de çok fazladır.
24.	3	HÜDAİ EFENDİ	00029-03	4. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	22 vr. 7 st. 345 x 245, 190 x 125 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Eski vezir Halil Paşa'nın vakıf eyledim ibaresi bulunmaktadır.	Cüz başı müzehheptir. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır. Cüzde yer yer kurt yeniği izleri görülmektedir. Muş'îrler nesihle yazılmıştır. Bordo şemseli kabın köşeleri yıpranmıştır.

[119] Hüdai Efendi Koleksiyonu'na ait bu cüzlerden 1. ve 29. cüzler eksiktir. Envantere dâhil edilmeyen 10, 14, 15, 21, 23, 26 ve 30. cüzler nesih hattı ile yazılmıştır.

25.	4	HÜDAİ EFENDİ	00029-04	5. Cüzü		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	26 vr. 7 st. 345 x 240, 195 x 120 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Eski vezir Halil Paşa'nın vakıf eyledim ibaresi bulunmaktadır.	Cüz başı müzehheptir. Altın duraklar ve cetveller kullanılmıştır. Sayfaların alt orta kısımları hasar görmüştür. Cüzün kabı da sayfalar gibi bir hayli yıpranmıştır.
26.	5	HÜDAİ EFENDİ	00029-05	6. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	28 vr. 7 st. 325 x 232, 196 x 125 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Cüz başı müzehheptir. Altın, kırmızı, yeşil ve mavi cetvel ve altın duraklar kullanılmıştır. Secâvend işaretleri kırmızı mürekkeple konulmuştur. Muş'îrler için nesih kullanılmıştır.
27.	6	HÜDAİ EFENDİ	00029-06	7. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	28 vr. 7 st. 350 x 240, 190 x 123 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	İlk sayfasına mıklebin izi çıkmış Mushaf cüzünün sayfaları bantlarla sağlamlaştırılmıştır. Altın durak ve cetvellerin kullanıldığı bu cüzde özellikle üst orta kısım kurtçuklardan zarar görmüştür.
28.	7	HÜDAİ EFENDİ	00029-07	8. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	24 vr. 7 st. 350 x 240, 185 x 120 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Altın durak ve altın, kırmızı, yeşil, mavi cetveller kullanılmıştır. Kurt yenikleri özellikle sayfaların üst kısımlarında daha yoğun bir şekilde görülmektedir.
29.	8	HÜDAİ EFENDİ	00029-08	9. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	25 vr. 7 st. 345 x 235, 200 x 123 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Eski vezir Halil Paşa'nın vakıf eyledim ibaresi bulunmaktadır.	Cüz başı müzehheptir. Bu cüzde muhakkak yazı bir satır siyah mürekkeple, bir satır zer mürekkeple yazılmıştır. Altın durak ve cetveller ve madalyon şeklinde Mushaf gülleri kullanılmıştır. Sayfalarda altın korozyonu ve kurt yeniği izleri görülmektedir. Bu cüzün alt ve üst kabı mülemma şemseli, iç kabı ise müşebbek şemselidir.
30.	9	HÜDAİ EFENDİ	00029-10	11. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	23 vr. 7 st. 342 x 240, 188 x 120 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Bordo, şemseli üst kabın alt kısmı hasarlıdır. Altın durak, altın, kırmızı, yeşil ve mavi cetveller kullanılmıştır.
31.	10	HÜDAİ EFENDİ	00029-11	12. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	30 vr. 7 st. 345 x 235, 182 x 122 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Cüzün ilk sayfasına mıklebin ve mıklep şemsesinin izi çıkmıştır. Sayfalarda kimi yerde rutubet izleri olsa da bu cüzde kurt yeniği izleri diğer cüzlere kıyasla yok denecek kadar azdır. Altın duraklar, altın, kırmızı, yeşil ve mavi cetveller kullanılmıştır.
32.	11	HÜDAİ EFENDİ	00029-12	13. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	25 vr. 7 st. 350 x 245, 197 x 120 mm.	Muhakkak, tevkī'; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Mülemma şemse kabın kapak içi müşebbektir. Yazı bir satır siyah mürekkeple bir satır zer mürekkeple yazılmıştır. Sûre ismi tevkī' hattıyla ve mavi mürekkeple yazılmıştır.
33.	12	HÜDAİ EFENDİ	00029-15	16. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	27 vr. 7 st. 352 x 241, 195 x 120 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Cüz başı müzehheptir. Bir satır siyah bir satır zer yazıda altın duraklar ve altın, kırmızı ve mavi cetveller kullanılmıştır. Tezhip güllerinin de görüldüğü cüzde altın korozyonu oluşmuştur. Kurt

										yenikleri özellikle sayfaların alt bölümünde çok daha yoğundur.
34.	13	HÜDAİ EFENDİ	00029-16	17. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	21 vr. 7 st. 345 x 235, 197 x 120 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Cüz başı müzehhep Mushaf cüzü, bir satır siyah mürekkeple bir satır zer mürekkeple yazılmıştır. Altın korozyonu görülen sayfalarda kurt yenikleri özellikle üst bölümde çok daha yoğundur. Altın duraklar ve güller kullanılıp altın ve mavi cetveller çekilmiştir. Mülemma şemse kaba sahiptir.
35.	14	HÜDAİ EFENDİ	00029-17	18. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	26 vr. 7 st. 340 x 230, 200 x 125	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Cüz başı müzehheptir. Siyah mürekkeple yazılan bir satırı, zer mürekkeple yazılan diğer bir satır takip etmiştir. Altın durak ve güller kullanılmış, sûre başı tezhiplenmiştir. Sûre ismi zer mürekkeple yazılmıştır. Sayfaların alt orta kısımları oldukça hasarlıdır.
36.	15	HÜDAİ EFENDİ	00029-18	19. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	24 vr. 7 st. 343 x 238, 200 x 125 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Cüz başı müzehheptir. Bir satır siyah mürekkeple bir satır zer mürekkeple yazılmıştır. Mavi tahrirli altın duraklar, madalyon formlu güller ve mavi ve zer cetveller kullanılmıştır. Sûre başının da müzehhep olduğu cüzde sûre ismi zer mürekkeple, tevkī‘ hatla yazılmıştır. Mushaf cüzünün üst kabı mülemma şemsedir.
37.	16	HÜDAİ EFENDİ	00029-19	20. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	42 vr. 5 st. 350 x 240, 220 x 145 mm.	Muhakkak, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Eski vezir Halil Paşa’nın vakıf eyledim ibaresi bulunmaktadır.	Nefis bir zahriye sayfasını müzehhep serlevha takip etmektedir. Yazı bu sayfada siyah is mürekkebiyle üç satır halinde yazılmıştır. Yazının arasına beyne’s-sutûr yapılmıştır. Sonraki sayfalar beşer satırdan oluşmaktadır. Altın durak ve üzeri kûfî hatla aşere ve hamse yazılı güller kullanılmıştır. Sûre başında ise müzehhep zeminin üzeri üstübeç mürekkeple kûfi yazılıdır. Kabı diğerlerinden tamamen farklıdır. Beşgen yıldızların oluşturduğu bordo siyah motifli kabın iç kısmı kahve üzeri bej rengi motiflerle bezelidir.
38.	17	HÜDAİ EFENDİ	00029-21	22. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	25 vr. 7 st. 350 x 240, 192 x 120 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. “İş bu Eczâ-i Şerîfi hasbeten l’illah-i te‘âlâ vakf eyledim. Üsküdar’da türbemde tilâvet	Cüz başı müzehheptir. Yazı bir satır siyah mürekkeple bir satır zer mürekkeple yazılmıştır. Altın duraklar ve güller kullanılmıştır. Müzehhep sûre başları üzerine sûre isimleri mavi mürekkeple yazılmıştır. Yer yer rutubet alan cüzde kurt yenikleri de mevcuttur. Saba Sûresi 27. Âyet’ten 39. Âyet’in baş kısmının bulunduğu yere kadar

									oluna.” Sâbık veziri’l-a‘zam Halil Paşa.	olan bölümü ihtiva eden varak sonradan yazılıp araya eklenmiştir. Kabı mülemma şemselidir.
39.	18	HÜDAİ EFENDİ	00029-23	24. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	23 vr. 7 st. 350 x 235, 192 x 125 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Mülemma şemseli kabın içi müşebbek şemsedir. Cüz başı müzehheptir. Bir satır siyah mürekkeple bir satır zer mürekkeple yazılmıştır. Altın duraklar ve cetveller kullanılmıştır.
40.	19	HÜDAİ EFENDİ	00029-24	25. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	25 vr. 7 st. 340 x 240, 220 x 125 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Mülemma şemseli kabın içi müşebbek şemselidir. Cüz başı müzehheptir. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır. Bir satır siyah bir satır zer mürekkeple yazılmıştır. Sûre başı müzehhep olup sûre isimleri yazılmamıştır. Sayfaların üst ve alt kısımlarında şerit halinde kurt yeniği izleri bulunmaktadır.
41.	20	HÜDAİ EFENDİ	00029-26	27. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	28 vr. 7 st. 345 x 235, 202 x 130 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf.	Mülemma şemseli kaba sahip bu cüzde müzehhep cüz başı üzerinde yazı bulunmamaktadır. Bir satır zer bir satır siyah mürekkep ile yazılmıştır. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır. Sûre başları da müzehhep olan cüzde çok fazla kurt yeniği izi bulunmaktadır.
42.	21	HÜDAİ EFENDİ	00029-27	28. Cüz		Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	24 vr. 7 st. 345 x 235, 197 x 130 mm.	Muhakkak; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur.	Mülemma şemseli kap. Bir satır zer bir satır siyah mürekkeple yazılı satırlar kimi yerde üst üste bindirilmiş kelimelerle sonlandırılmış olsa da satırda gözü hiç yormayan bir düzen hâkimdir. Cüzün alt kısmındaki kurt yeniği izleri üst kısma oranla çok daha yoğundur.
43.	1	İSMİHAN SULTAN	00001	Mushaf	14. yy.	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, siyah mürekkep.	193 vr. 15 st. 535 x 395, 385 x 275 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesi’nden devir tarihi m. 1957.	Koyu yeşil renkli, şemseli kap orijinal değildir. Müzehhep serlevhasının tezhibi ayrı, yazısı ayrı güzellik ve bütünlüktedir. Siyah is mürekkebi ve muhakkak hattıyla yazılmış serlevhayı takip eden sayfalar koltuklu formda; 3 uzun muhakkak satır ve 2 x 6 nesih satır olarak hazırlanmıştır. Muhakkak yazıların etrafına beyne’s-sutûr tezhip yapılmıştır.
44.	2	İSMİHAN SULTAN	00003	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+5+1+5+1, mavi ve siyah tahrirli zer mürekkep.	359 vr. 13 st. 410 x 270, 220 x 135 mm.	Muhakkak, nesih, reyhânî, rikā‘; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesi’nden devir tarihi m. 1957.	Şemse zahriyelerinin içindeki altın zemin üzerinde, rikā‘ hattıyla siyah tahrirli üstübeç mürekkebi ile Isrâ Sûresi 88. Âyet-i Kerîme’si yazılıdır. Serlevha tezhibinin ortasındaki altın zemin üzerine yine siyah tahrirli üstübeç mürekkeple reyhânî hattıyla Fâtiha Sûresi yazılıdır. Bakara Sûresi’nin müzehhep ilk iki sayfasından itibaren Mushaf

										koltuklu formda yazılmıştır. İki çift koltuğa siyah is mürekkebiyle yazılmış 5'er nesih satır eşlik etmektedir. Uzun muhakkak satırlar zer ve mavi mürekkeple yazılmıştır. En sonda da Hatim duası ve falname bulunmaktadır. Vassaleli sayfalardaki kırılan yerlere bant yapıştırılmıştır.
45.	3	İSMİHAN SULTAN	00004	Mushaf		Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer mürekkep.	296 vr. 15 st. 350 x 250, 220 x 140 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, rikā', kûfî. Sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesi'nden devir tarihi m. 1957.	Koyu renk kap zer şemse ve zencereklidir. İç kapakta kırmızı, sarı ve yeşil motiflerden oluşan bir ebrû kullanılmıştır. Serlevha hazırlanmış fakat içi yazılmamıştır. Yer yer içleri yazılmamış şablonlar da bulunmaktadır. Yazılı alanlar koltuklu formda hazırlanmıştır. Uzun satırlar zer mürekkeple sırasıyla muhakkak, sülüs, muhakkak olarak; kısa satırlar siyah is mürekkebiyle 6'şar satır nesihle yazılmıştır. Hiç yazılmamış sayfalar olduğu gibi yazılı sayfalarda da yırtıklar bulunmaktadır.
46.	4	İSMİHAN SULTAN	00005	Mushaf Cüzleri	16. yy.	Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	748 vr. 8 st. 350 x 170, 220 x 150 mm.	Muhakkak, tevkī'; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesi'nden devir tarihi m. 1957.	Cüzler halinde hazırlanmış Mushaf-ı Şerîf'te serlevhalar bir satır zer, bir satır siyah is mürekkepli 5'er muhakkak satırdan müteşekkildir. Altın duraklar ve yeşil, kiremit, mavi ve altın cetveller dışında Mushaf gülleri ve sûre başı tezyini unsurlardandır. Sûre başları tevkī' hatla ve zer mürekkeple yazılıdır. Besmeleler ve Allah lafızları için de zer mürekkep kullanılmıştır. Sayfalarda nadir de olsa kurt yenikleri görülmektedir. Rutubet izlerine, korozyon ve bulaşmalara daha sık rastlanmaktadır.
47.	5	İSMİHAN SULTAN	00006	Mushaf Cüzleri	Alâeddîn b. Muhammed el-Kārî h. 971 Şevval / m. 1564	Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	735 vr. 7 st. 355 x 245, 205 x 135 mm.	Muhakkak, tevkī'; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesi'nden devir tarihi m. 1957.	27. ve 29. cüzler eksiktir. Mavi tahrirli altın duraklar, yeşil, altın, kiremit ve mavi cetveller kullanılmıştır. Cüzler kimi yerde rutubet almış olsa da siyah is mürekkebiyle yazılmış muhakkak yazıda bir bulaşma ya da dağılma görülmemektedir. Besmeleler ve Allah lafızları zer mürekkeple, sûre isimleri de tevkī' hatla ve gene zer mürekkeple yazılmıştır.
48.	6	İSMİHAN SULTAN	00007	Mushaf Cüzleri	Abdulhâlık h. 673 / m. 1274 – 1275	Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	743 vr. 8 st. 360 x 250, 220 x 150 mm.	Muhakkak, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesi'nden devir tarihi m. 1957.	Mushaf cüzler halinde yazılmıştır. Bazı sayfalarda altın korozyonu, kurt yeniği ve rutubet izleri görülmektedir. Zahriye sayfası ve sonrasında gelen Bakara Sûresi'nin başladığı sayfa müzehheptir. Fâtiha Sûresi eksiktir.

49.	1	İZMİR	00018	Mushaf		Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, siyah mürekkep.	437 vr. 11 st. 310 x 200, 200 x 100 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, rikā‘; yalnız nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Devir tarihi m. 1962.	Eserin kabına ait dijital ortamda bir görseli bulunmamaktadır. Eser hâlihazırda restorasyondadır. 3 uzun muhakkak satır arasındaki 4’er satırlık 2 bölüm nesih hatla yazılmıştır. Allah lafızları, sûre isimleri ve sayfa kenarlarında bulunan aşere, secde ve hizb ibareleri zer mürekkeple yazılmıştır. Yer yer rutubet izleri görülen Mushaf-ı Şerîf nohudî ve krem renkli sayfalara yazılmıştır.
50.	1	KADIZADE MEHMED	00001	Mushaf		Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	119 vr. 3 st. 259 x 190, 166 x 105 mm.	Muhakkak, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Eski vakıf. Devir tarihi m. 1927.	Yazma Mushaf’ın dijital ortamda kabına ait görseli bulunmamaktadır. Âli İmrân Sûresi 95. Âyet ile başlamaktadır. Üzeri kûfî yazılı Mushaf gülleri ve duraklar tezyini unsurlardır. Sayfalar cetvelsizdir, mürekkep korozyonu ve kurt yenikleri görülmektedir. Sayfa kenarlarında kimi yerde beyaz bant kullanılmıştır. Satır aralarında el yazısıyla açıklamalar mevcuttur. Nisa Sûresi 23. Âyet’ten sonrası eksiktir.
51.	1	KILIÇ ALİ PAŞA	00002	Mushaf	Tebrizli Hâcî Maksûd	Serlevhası muhakkak, 5 satır, zer mürekkep	262 vr. 14 st. 365 x 250, 225 x 140 mm.	Serlevha muhakkak; devamı nesih, tevkī‘, rikā‘. Nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m. 1918.	Serlevha yoğun tezhiplidir ve muhakkak hattı ile, zer mürekkeple yazılmıştır. Mushaf’ın devamı nesih hattıyla, siyah is mürekkebi kullanılarak, sûre başları ise tevkī‘ hatla siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır. Bazı sayfalarda mürekkep bulaşmış olsa da Mushaf’ın durumu genel olarak iyidir.
52.	2	KILIÇ ALİ PAŞA	00003	Mushaf		Serlevhası muhakkak, 5 satır, siyah mürekkep.	442 vr. 11 st. 437 x 282, 281 x 173 mm.	Serlevha muhakkak; devamı nesih. Nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1918. Hacı İsmail kızı Emine Hanım’ın vakıf ibâresi mevcuttur.	Serlevha yoğun tezhiplidir. Muhakkak hatla siyah is mürekkebi ile yazılmıştır. Sûre başları üstübeç mürekkebiyle tevkī‘ hatla yazılmıştır. Sayfalarda mürekkep korozyonu ve kurt yeniği izlerine rastlanmaktadır.
53.	3	KILIÇ ALİ PAŞA	00004	Mushaf	Muhammed Nazif h. 1258 / m. 1842 – 1843	Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	305 vr. 13 st. 447 x 283, 331 x 196 mm.	Muhakkak, tevkī‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m. 1918.	Koyu kahverengi şemseli kabın üzerinde sıyrıklar ve minik güve delikleri, sırtta ise yırtılmalar görülmektedir. Serlevha müzehheptir. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır. Sayfaların bazılarında mürekkep bulaşmıştır. Cüz numaraları siyah tahrirli zer mürekkeple cüz güllerinin üst kısmına yazılmıştır.
54.	4	KILIÇ ALİ PAŞA	00005	Mushaf	Muhammed Nazif	Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	305 vr. 13 st. 442 x 307, 332 x 199 mm.	Muhakkak, tevkī‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Hattat Mehmed Nazif Mushaf’ın Kâtibi ve vakf edenidir ibâresi	Serlevha müzehheptir. Muhakkak yazı, siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Altın cetvel ve duraklar kullanılmıştır. Mürekkebin yer yer bulaştığı sayfalarda altın korozyonu ve küçük yırtıklar da

					h. 1262 Ramazan / m. 1846				var. Devir tarihi m. 1918.	görülmektedir. Muhakkak hattında sülüs unsurlara da rastlanmaktadır. Sûre başları zer mürekkep, tevkī‘ hattıyla yazılıdır. Sonda Hatim duası ve Kur’ân-ı Azîmü’ş-Şân’ın vasıfları bulunmaktadır.
55.	5	KILIÇ ALİ PAŞA	00006	Mushaf	Mîrek. 16. yy.	Tamamı düz satır, zer ve siyah mürekkep.	330 vr. 11 st. 505 x 350, 278 x 185 mm.	Muhakkak, tevkī‘; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıftan Süleymaniye Kütüphanesi’ne gelmiş. Devir tarihi m. 1918.	Müzehhep serlevhada muhakkak yazı zer mürekkeple yazılmıştır. Mushaf’ın devamında siyah is mürekkebi kullanılmıştır. Sûre başları, Mushaf gülleri ve temmet bölümü tezyin edilmiştir. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır.
56.	6	KILIÇ ALİ PAŞA	00007	Mushaf	Şeyh Mahmûd er-Raufî b. Şeyh Murâd h. 978 Zilhicce / m. 1571	Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	504 vr. 11 st. 416 x 270, 305 x 177 mm.	Muhakkak; nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1918.	Koyu renk deri kabın iç kapağının sağ alt köşesinde çok zarif bir altın motif bulunmaktadır. Kurt yeniklerinin oldukça fazla olduğu Mushaf-ı Şerîf’in ziyareti mümkün olmamıştır. Satır aralarında meal yazılıdır.
57.	7	KILIÇ ALİ PAŞA	00008	Mushaf	Mahmûd b. Şeyh Murâd h. 978 Cemaziye’l-Evvel / m. 1570	Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	497 vr. 11 st. 416 x 268, 308 x 176 mm.	Muhakkak; nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1918.	Koyu renk, deri kabın iç kapağı üzerinde kurt yenikleri bulunmaktadır. Kırmızı durak ve cetveller kullanılmıştır. Satır aralarına, sayfa kenarlarına, sûre isimlerinin altlarına açıklamalar eklenmiş, sûre isimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.
58.	1	MURAD BUHÂRÎ TEKKESİ	00003	Mushaf		Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	248 vr. 5 st. 315 x 235, 230 x 160 mm.	Muhakkak, tevkī‘, kûfî; sülüs olarak kaydedilmiş.	Tekkeler kapatılınca Şeyh Murâd dergâhından nakledilmiş. Devir tarihi m. 1930.	Siyah is mürekkebiyle yazılmış muhakkak satırların altında kırmızı mürekkeple açıklamalar yazılmıştır. Sûre başları siyah tahrirli zer mürekkeple tevkī‘ hattıyla yazılmıştır. Cetvel çekilmemiş, duraklar satır hizasının üzerine yapılmıştır, madalyon formunda güller kullanılmıştır. Fâtiha Sûresi’nin başladığı sayfa Mushaf’a sonradan yazılıp ilave edilmiş gibi durmaktadır. Diğer sayfalardan farklı renkte ve yazı karakterindedir. Mushaf’ın dijital görüntülerinde sonu eksiktir.
59.	1	NURİ ARLASEZ	00237	Mushaf	Muhammed b. Muhammed b. Muhammed es-Süleymânî el-Hanefî h. 820 Şevval / m. 1417 Kırşehir	Koltuksuz, çok hatlı düz satır 1+5+1+5+1, siyah mürekkep.	249 vr. 13 st. 290 x 215, 250 x 175 mm.	Muhakkak, reyhânî, nesih, sülüs, tevkī‘, rikā‘; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Serlevhada nesih yazı kullanılmış. Sonraki sayfalarda 3 sülüs satırın arasında 5’er satırlık iki nesih bölümü mevcuttur. Bu sayfalar daha sonraki sayfalarda yerini muhakkak ve reyhânî yazıya bırakmaktadır. Sûre başları siyah tahrirli zer mürekkeple tevkī‘ hattıyla yazılmıştır. Altın cetvel ve duraklar kullanılmıştır.

60.	2	NURİ ARLASEZ	00272	6. Cüz		Dört koltuklu, 1+2+1+2+1, siyah mürekkep.	33 vr. 7 st. 265 x 180, 175 x 115 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, kûfî; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Acı kahve şemseli kabı olan Mushaf cüzü 3 satır muhakkak yazı arasına ikişer satır nesih ile yazılmıştır. Müzehhep cüz başı üzerinde siyah tahrirli kırmızı kûfî yazı mevcuttur. Altın duraklar kullanılmış, sûre isimleri, aşere ve hizb ibareleri siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır.
61.	3	NURİ ARLASEZ	00276	26. Cüz		Dört koltuklu, 1+3+1+3+1, siyah mürekkep.	29 vr. 9 st. 250 x 175, 105 x 80 mm.	Muhakkak, nesih, rikā‘; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Koyu kahve, beyzî şemseli kaplıdır. Üç satır muhakkak yazı arasında üçer satırlık 2 adet nesih bloğu mevcuttur. Daire şeklinde kırmızı duraklar kullanılmıştır. Sûre isimleri yine kırmızı / bakır mürekkeple, rikā‘ hattıyla yazılmıştır. Bazı sayfaların kenarları beyaz bant yapıştırılarak sağlamlaştırılmıştır.
62.	4	NURİ ARLASEZ	00271	4. Cüz		Dört koltuklu, 1+3+1+3+1, siyah mürekkep.	27 vr. 9 st. 300 x 210, 235 x 135 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Kahverengi, şemseli kaplıdır. 3 satır muhakkak yazı arasında üçer satırlık iki nesih bloğu formunda hazırlanmıştır. Cüz başı tevkī‘ hattıyla ve siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır. Koltuklu formda yazılmış Mushaf cüzünün cetvelleri çekilmiş, altın duraklar konmuş, aşere ve hizb ibareleri ve sûre isimleri için de siyah tahrirli zer mürekkep kullanılmıştır.
63.	5	NURİ ARLASEZ	00277	10. Cüz		Dört koltuklu, 1+2+1+2+1, siyah mürekkep.	32 vr. 7 st. 265 x 180, 180 x 120 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, kûfî; yalnızca nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Kahverengi şemseli kaplıdır. Koltuklu formda hazırlanmış Mushaf cüzünde 1, 4 ve 7. satırlar muhakkak, arada kalan 2’şer satırlık kısımlar ise nesih hattıyla yazılmıştır. Müzehhep cüz başı kûfî ile yazılmıştır. Siyah tahrirli altın duraklar satır hizasının üzerinde yapılmıştır. Sûre isimleri siyah tahrirli zer mürekkeple tevkī‘ hatla yazılmıştır.
64.	6	NURİ ARLASEZ	00266	10. Cüz		Dört koltuklu, 1+3+1+3+1, siyah mürekkep.	11 vr. 9 st. 290 x 190, 185 x 180 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Yeşil şemseli kaplıdır. Mushaf cüzünün serlevhası müzehheptir. Koltuklu formda tasarlanmış cüzde 3 muhakkak satır arasında 3’er satır iki bölümden oluşan nesih satırlar mevcuttur. Altın duraklar kullanılmıştır.
65.	7	NURİ ARLASEZ	00267	15. Cüz		Dört koltuklu, 1+2+1+2+1, siyah mürekkep.	34 vr. 7 st. 260 x 180, 180 x 115 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, kûfî; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Kahverengi şemseli kaplı Mushaf cüzü, koltuklu formda muhakkak ve nesih hatlarla yazılmıştır. Cüz başında kûfî yazı kullanılmıştır. Nesih satırlarda duraklar satırın hizasında, muhakkak satırlarda ise satır hizasının üzerindedir. Aşere ve hizb ibareleri ile sûre ismi siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır.

66.	8	NURİ ARLASEZ	00274	19. Cüz		Dört koltuklu, 1+2+1+2+1, siyah mürekkep.	33 vr. 7 st. 255 x 170, 180 x 115 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘; yalnızca nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Bordo şemseli kaplıdır. Mushaf cüzünün cüz başı hatalı (21. cüz olarak) yazılmış, hemen altında düzeltilmiştir. 1, 4 ve 7. satırlar muhakkak, 2, 3, 5 ve 6. satırlar ise nesihle yazılmıştır. Altın durakların kullanıldığı Mushaf cüzünün sayfa kenarları yer yer beyaz bantlarla sağlamlaştırılmıştır.
67.	9	NURİ ARLASEZ	00273	12. Cüz		Dört koltuklu, 1+2+1+2+1, siyah mürekkep.	28 vr. 7 st. 265 x 175, 190 x 115 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī‘, kûfî; talik olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Kahverengi şemseli kaplıdır. Cüz başı çivit mavisi zemin üzerine üstübeç mürekkeple kûfî hatla yazılmıştır. Koltuklu şekilde 3 muhakkak satır ve 4 nesih satırdan oluşan sayfalarda kırmızı cetvel ve altın duraklar kullanılmıştır. Mürekkep korozyonu görülen sayfalarda rutubet izleri de mevcuttur. Sûre ismi kırmızı mürekkeple yazılmıştır.
68.	10	NURİ ARLASEZ	00275	25. Cüz		Koltuksuz, çok hatlı düz satır, 1+4+1+4+1, zer mürekkep.	18 vr. 11 st. 250 x 175, 220 x 130 mm.	Muhakkak, reyhânî, rikā‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Kahverengi şemseli kaplıdır. Mushaf cüzü muhakkak ve reyhânî ile yazılmıştır. Sayfadaki 3 muhakkak satır siyah tahrirli zer mürekkeple, reyhânî satırlar ise siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Muhakkak satırların harekeleri kırmızı mürekkeple konmuştur.
69.	11	NURİ ARLASEZ	00311	Mushaf	Ahmed el-Uşşâkî h. 1170 / m. 1756 – 1757	Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, mavi ve zer mürekkep.	458 vr. 11 st. 190 x 130, 98 x 58 mm.	Muhakkak, nesih, rikā‘; reyhânî olarak olarak kaydedilmiş.	Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Zahriye sayfası müzehhep Mushaf’ın serlevhası ve müteakip sayfaları da koltuklu formda tezyin edilmiştir. 1, 6 ve 11. satırlar sırasıyla mavi, zer ve tekrar mavi mürekkeple muhakkak hattıyla, arada kalan nesih satırlar ise (4 + 4) siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Altın durak ve cetveller, madalyon formlu güller kullanılmıştır. Sûre başları müzehhep zemin üzerine rikā‘ ile yazılmıştır.
70.	12	NURİ ARLASEZ	00318	10. Cüz		Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, zer mürekkep.	16 vr. 11 st. 355 x 242, 202 x 132 mm.	Muhakkak, nesih, rikā‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Merhum Raif Yelkenci hatırasına Sn. Nuri Arlasez Bağışı. Kütüphane’ye geliş tarihi m. 1977.	Safevî, şemseli kabın içi müşebbek. Mushaf cüzünün iç kapağı aynı zamanda ebrû detaylar da ihtiva etmektedir. Cüz başı müzehhep sayfalar koltuklu formda hazırlanmıştır. Zer mürekkeple yazılmış 3 uzun satırda muhakkak, siyah mürekkeple yazılmış kısa satırlarda da nesih kullanılmıştır. Muhakkak satırlarda aynı zamanda sülüs unsurlar da görülmektedir.
71.	1	NURUOSMANİYE	00016	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, mavi ve zer mürekkep.	495 vr. 11 st. 312 x 195, 176 x 102 mm.	Muhakkak, nesih, reyhânî, rikā‘; sadece	Vakıf ibâresi mevcuttur.	İç kapağı ebrûlîdir. Mushaf’ın tezhipli serlevhasında Fâtiha Sûresi reyhânî hattıyla, siyah tahrirli üstübeç mürekkeple yazılmıştır. Uzun muhakkak satırlar mavi ve zer mürekkeplerle, kısa

								nesih olarak kaydedilmiş.		tutulmuş nesih satırlar ise siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Koltuklu formda cetvellenmiş Mushaf'ta altın cetvel ve duraklar dışında Mushaf gülleri ve sûre başları da müzehheptir.
72.	2	NURUOSMANİYE	00011	Mushaf	16. yy. veya sonrası	Tamamı düz satır, mavi mürekkep.	303 vr. 11 st. 420 x 295, 264 x 155 mm.	Muhakkak, tevkī'; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibâresi mevcuttur.	Şemseli ve mıklepli kabı olan, baştan sona muhakkak hattı ile yazılmış Mushaf'ta altın durak ve cetveller kullanılmıştır. Koyu renk kâğıt üzerine mavi mürekkeple yazılan muhakkak satırlara kırmızı secâvend işaretleri konmuş, hizb, aşere, nisfu'l-hizb gibi ibareler için zer ve sim mürekkep kullanılmıştır. Sûre başları tevkī' hattıyla çeşitli renklerde mürekkepler kullanılarak yazılmıştır. (Zer, sim, beyaz tahrirli yeşil, kırmızı tahrirli yeşil, siyah tahrirli pembe, siyah tahrirli beyaz vb.)
73.	1	ÖMER SİNDAL	00618	Mushaf		Dört koltuklu, 1+8+1+8+1, siyah mürekkep.	I + 265 + I vr. 19 st. 251 x 164, 188 x 110 mm.	Muhakkak, nesih, tevkī'; harekeli nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibâresi mevcuttur. Bağış tarihi m. 1980.	Soğuk şemseli koyu renkli kaplı Mushaf'ın eksik Fâtiha Sûresi sonradan tamamlanmıştır. İç kapaktaki ebrû dikkat çekmektedir. Koltuklu formda tasarlanıp zer cetvelleri çekilen Mushaf'ın tezyinatı tamamlanmamıştır. 3 uzun tutulmuş muhakkak satır arasında 16 (8 + 8) kısa tutulmuş nesih satır yer almaktadır.
74.	1	PERTEV PAŞA	00002	Mushaf	h. 963 / m. 1555 – 1556	Serlevha ve Mu'avvizeteyn, 6 / 8 düz satır, zer mürekkep.	364 vr. 15 st. 515 x 340, 300 x 200 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, rikā', tevkī'; Yordam'da nesih, hizmet fişinde güzel sülüs, nesih yazılıdır.	Vakıf. Devir tarihi m. 1963.	Şemseli kap mıklepli ve köşebentlidir. Kahverengi deri üzerinde müşebbek bir çalışma yapılmış iç kapta zemin renkleri olarak turuncu, mavi ve camgöbeği kullanılmıştır. Üç sülüs satır arasına altışar satırlık 2 nesih bloğu şeklinde yazılmıştır. Zahriye sayfası, cetveller, serlevha ve sûre başları tezhiplidir. Serlevha ve Felak ve Nâs Sûreleri muhakkak yazı ile zer mürekkeple yazılmıştır. Sûre başları üstübeç mürekkeple, sülüs satırlar mavi ve zer mürekkeple, nesih satırlar siyahla yazılmıştır.
75.	1	SEREZ	00002	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, mavi ve zer mürekkep.	266 vr. 15 st. 275 x 255, 220 x 150 mm.	Muhakkak, nesih, reyhânî, rikā', tevkī'; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Devir tarihi m. 1925.	Şemseli kabın mıklebi kopmuştur. Tek sayfada şemse zahriye mevcuttur. Serlevhada müzehhep zemin üzerine üstübeç mürekkep ile Fâtiha Sûresi reyhânî hattıyla yazılmıştır. Bakara Sûresi'nin başladığı arka sayfa da müzehheptir. Altın durakların kullanıldığı koltuklu formda hazırlanan Mushaf'ta 1, 8 ve 15. satırlar muhakkak, arada kalan 12 satır (6 + 6) nesihtir. Nesih için siyah is

										mürekkebi, muhakkak için zer ve mavi mürekkep kullanılmıştır.
76.	2	SEREZ	00005	Mushaf		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	256 vr. 11 st. 330 x 248, 277 x 215 mm.	Muhakkak, tevkī‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Devir tarihi m. 1925.	Üzeri yer yer çizili siyah şemseli alt kap üzerinde büyük delikler mevcuttur. Müzehhep serlevha 5’er satır olarak yazılmıştır. Kırmızı renkte çift cetvel çekili sayfalarda durak işaretleri yapılmamıştır. Secâvendler de kırmızı mürekkeple konmuştur. Tevkī‘ hattıyla yazılmış sûre isimleri bazen zer, bazen de kırmızı mürekkeple yazılmıştır.
77.	3	SEREZ	00011	Mushaf		Koltuksuz, çok hatlı düz satır, 1+11+1, siyah mürekkep.	243 vr. 13 st. 280 x 220, 225 x 175 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī‘; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Devir tarihi m. 1925.	Narçiçeği kabın kenarı zencereklidir. Müzehhep serlevha 7’şer satırdan oluşmaktadır. Besmelelerin sülüsle yazıldığı serlevhada sûrelerin devamı nesihle yazılmıştır. 1. ve 13. satırların muhakkak, aralardaki satırların nesihle yazıldığı Mushaf’ın baş kısmında bu düzen sülüs nesih şeklindedir. 16. sayfadan itibaren sülüs yerini muhakkak yazıya bırakmıştır, bu durum sondaki sayfalarda da tekrarlanmıştır. Yâsîn Sûresi’nin olduğu sayfada sülüse, Sûre’nin sonuna doğru tekrar muhakkak yazıya dönülmüştür. Mushaf’ın eksik olan sayfaları bu sâyede sonradan yazılarak tamamlanmıştır. Muhakkak ve nesih yazılı sayfalarda sûre isimleri zer mürekkeple tevkī‘ hattıyla yazılmıştır. Altın durakların kullanıldığı Mushaf’ta cetvel bulunmamaktadır.
78.	1	SULTAN 1. AHMED	00002	Mushaf	15. yy.	Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, siyah ve zer mürekkep.	351 vr. 11 st. 422 x 295, 275 x 212 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī‘, kûfî; sadece sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m. 1952.	Kırmızı şemseli kap mıklepli ve köşebentlidir. Serlevha ortadaki zer mürekkepli tevkī‘ satırın üstünde ve altında 2’şer siyah mürekkepli nesih satır formunda yazılmıştır. Müteakip sayfalarda uzun muhakkak satırlar siyah, sülüs satırlar zer ve nesih satırlar siyah mürekkeple yazılmıştır.
79.	2	SULTAN 1. AHMED	00004	Mushaf	16. yy.	Tamamı düz satır, siyah ve siyah tahrirli zer mürekkep.	474 vr. 9 st. 352 x 240, 205 x 133 mm.	Muhakkak, rikā‘, tevkī‘; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibaresi mevcuttur. Devir tarihi m. 1952.	Serlevha tezhibi lacivert, altın, kırmızı ve siyah ağırlıklıdır. Satırlar muhakkak hattıyla siyah tahrirli zer mürekkeple, sûre başları ise altın üzerine beyaz mürekkeple yazılmıştır. Müteakip sayfalar ise bir satır zer, bir satır siyah mürekkeple yazılmıştır. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır.
80.	3	SULTAN 1. AHMED	00005	Mushaf	13 – 14. yy.	Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	514 vr. 7 st. 495 x 390,	Muhakkak, tevkī‘, kûfî;	Devir (m. 1952). Abdulmecit zamanında	Mahfazası siyah üstü altın işli, kabı ise kırmızı üzeri altın işlemeli ve mavi şemselidir. Serlevha sıvama altın olup ilk sayfaların daha geç bir

							325 x 265 mm.	sülüs olarak kaydedilmiş.	Mushaf'ın tamir edildiğini belirten Rabi'ul-Evvel 1265 tarihli yazı bulunmaktadır.	dönemde eklendiği düşünülmektedir. Sûre başları zer mürekkeple tevkī' hatla yazılı Mushaf'ın madalyon formlu gülleri, Felak ve Nâs Sûreleri'nin yazılı olduğu sayfalar ve hâtime zahriyesindeki altın işçiliği oldukça etkileyicidir.
81.	4	SULTAN 1. AHMED	00007	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer mürekkep.	264 vr. 15 st. 480 x 340, 295 x 210 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī', rikā'; sadece sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m. 1952.	Koyu renk üzeri altın işlemeli, şemseli kap. Koltuklu formda, muhakkak ve sülüs kullanılan uzun satırlar siyah ve zer mürekkeple, kısa nesih satırlar siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Nesih satırlara tekabül eden sûre başları rikā', uzun satırlara denk gelenler tevkī' ile yazılmıştır.
82.	5	SULTAN 1. AHMED	00010	Mushaf		Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, siyah mürekkep.	260 vr. 15 st. 575 x 390, 418 x 255 mm.	Muhakkak., nesih, sülüs, rikā; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1952. Sultan Aldulmecit zamanında tamir görenlerdendir.	Kırmızı kabın üzeri altın şemselidir. Serlevha tezhibinde altın, çivit mavi ve yeşil renkler görülmektedir. Altın cetvel ve duraklar kullanılmış, sûre başları mavi mürekkeple, uzun satıra denk geldiğinde tevkī', onun dışında rikā' ile yazılmıştır.
83.	6	SULTAN 1. AHMED	00011	Mushaf	h. 968 Zilhicce / m. 1561	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, mavi ve zer mürekkep.	259 vr. 15 st. 384 x 265, 218 x 146 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī', rikā'; sadece nesih olarak kaydedilmiş.	Devir tarihi m. 1952. Sultan Aldulmecit zamanında tamir görenlerdendir.	Altın işlemeli, mıklepli mülemma kabın içi müşebbek şemselidir. Zahriye, serlevha ve unvan sayfası müzehheptir. Koltuklu formda uzun tutulmuş muhakkak ve sülüs satırlar mavi ve zer mürekkeple, kısa tutulmuş nesih satırlar siyah mürekkeple yazılmıştır.
84.	7	SULTAN 1. AHMED	00012	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer mürekkep.	298 vr. 15 st. 290 x 195, 185 x 100 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, rikā', tevkī', kûfî; tek nesih kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m. 1952.	Serlevhası müzehheptir. Koltuklu formda hazırlanmış, uzun satırları muhakkak ve sülüs hattıyla zer mürekkeple, kısa satırları nesih hattıyla siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Sûre başlarında tevkī' ve rikā', güllerde kûfî kullanılmıştır.
85.	8	SULTAN 1. AHMED	00013	Mushaf	16. yy.	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer mürekkep.	245 vr. 15 st. 240 x 230, 221 x 135 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī', rikā', kûfî; bir tek sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf ibâresi mevcuttur. Devir tarihi m. 1952.	Altın cetvelli kahverengi kaplıdır. Serlevhası müzehhep, koltuklu formda hazırlanmış Mushaf'ın uzun satırları muhakkak ve sülüs, kısa satırları nesih hattıyla yazılmıştır. Uzun satırlar zer, nesih satırlar ise siyah is mürekkebiyle, sûre başları üstübeç ve zer mürekkeplerle yazılmıştır.
86.	9	SULTAN 1. AHMED	00017	Mushaf		Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer ve siyah mürekkep.	289 vr. 15 st. 480 x 340, 280 x 185 mm.	Muhakkak, nesih, sülüs, tevkī'; sülüs olarak kaydedilmiş.	Vakıf. Devir tarihi m. 1952.	Mülemma şemseli kabın içi müşebbektir. Serlevha tezhipsiz, sonraki sayfalar sonuna kadar tezhiplidir. Koltuklu formda muhakkak, sülüs ve nesih ile yazılmış, siyah ve zer mürekkep kullanılmıştır.

87.	1	TERCÜMAN	00054	5. Cüz Nisa Sûresi		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	39 vr. 5 st. 295 x 210, 190 x 130 mm.	Muhakkak; nesih olarak kaydedilmiş.	Gazeteden devir tarihi m. 1991.	Bordo ebrûlî kaplıdır. Cetvel çekilmemiş, altın duraklar harflerin üzerine gelecek şekilde konulmuştur.
88.	2	TERCÜMAN	00703	Mushaf'ın bir bölümü ve kelimelerin Farsça karşılıkları.		Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	86 vr. 7 st. 492 x 343, 380 x 252 mm.	Muhakkak, kûfî; nesih olarak kaydedilmiş.	Gazeteden devir tarihi m. 1991.	Altın duraklar, madalyon formlu güllerin kullanıldığı sayfalarda cetvel yoktur. Muhakkak düz satırların altında Farsça karşılıkları yazılıdır.
89.	1	YAHYA TEVFİK	00001	Mushaf	Muhammed b. Muhammed b. el-Hâc Şehridâr el-Hâfız h. 721 Recep / m. 1321	Tamamı düz satır, siyah mürekkep. Açıklamalı.	322 vr. 11 st. 480 x 344, 356 x 236 mm.	Muhakkak, tevkī', kûfî; harekeli nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf kütüphanesinden bağış tarihi m. 1963.	Sûre başları serlevhada kırmızı mürekkeple yazılmıştır. İlk sayfalarda tezhip yoktur. Daha sonraki sayfalarda yazı değişmiş ve sûre başı tezhipleri eklenmiş, sûre isimleri üstübeç mürekkeple yazılmıştır. Ferağ kaydında Hemedân'da istinsâh edildiği yazmaktadır.
90.	1	YAZMA BAĞIŞLAR	00202	Mushaf	Muhammed b. Mîrek h. 967 Ramazan / m. 1560	Dört koltuklu, 1+6+1+6+1, zer mürekkep.	42 vr. 15 st. 404 x 284, 208 x 135 mm.	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī', rikā', kûfî; nesih olarak kaydedilmiş.	Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş.	Serlevha müzehhep, sayfaları altın cetvellidir. Koltuklu formdaki muhakkak ve sülüs satırlar zer mürekkeple, nesihler siyahla yazılmıştır. Kâğıt kesekâğıdı rengindedir. Sûre başları müzehheptir. "Orta kısım eksik, eksik kısımlar Evkāf-ı İslâmiye Müzesi'nde" diye not düşülmüştür.
91.	2	YAZMA BAĞIŞLAR	02204	3. Cüz		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	32 vr. 8 st. 275 x 177, 169 x 81 mm.	Muhakkak, tevkī'; nesih olarak kaydedilmiş.	Merhum İbrahim Paşa Türbesi'nde Vakıf. Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş.	Koyu kahve renkli, üstten ayırma şemseli, mıklepli yorgun kabın üzerinde motifler ve yazı bir arada kullanılmıştır. Yer yer kurt yeniği izleri vardır. Cüz başı müzehhep, duraklar altın, cetveller kırmızı ve altındır. İçerisinde bu kitap Ayasofya Kütüphanesi'nin malıdır yazmaktadır.
92.	3	YAZMA BAĞIŞLAR	00720	1-27 Cüz.	16. yy. ve sonrası	Tamamı düz satır, siyah ve zer mürekkep.	568 vr. 8 st. 360 x 235, 200 x 145 mm.	Muhakkak, tevkī', rikā'; sülüs olarak kaydedilmiş.	Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş.	Koyu renk, mülemma şemseli kabın kapak içleri müşebbek şemselidir. Serlevha müzehhep, muhakkak yazı bir satır zer bir satır siyah mürekkeple yazılmıştır. Altın durak ve cetveller kullanılmıştır.
93.	4	YAZMA BAĞIŞLAR	02899	Mushaf		Dört koltuklu, 1+5+1+5+1, siyah mürekkep.	297 vr. 13 st. 297 x 205, 233 x 146 mm.	Muhakkak, nesih; reyhânî olarak kaydedilmiş.	Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş.	Koltuklu formda 3 muhakkak satır arasına 5'er satır 2 blok nesih şeklinde yazılmıştır. Sûre başları rikā' ve tevkī' hatlarla kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

94.	5	YAZMA BAĞIŞLAR	02903	Mushaf		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	269 vr. 11 st. 340 x 255, 275 x 190 mm.	Muhakkak, tevkī‘; sülüs olarak kaydedilmiş.	Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş. Vakıf ibâresi mevcuttur.	Eser yer yer rutubet almıştır. Düz satır halinde siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Sûre başları tevkī‘ hatla, kırmızı mürekkeple yazılıdır. Duraklar kırmızı üç nokta ile belirtilmiştir.
95.	6	YAZMA BAĞIŞLAR	02912	Mushaf	Halil b. Hüseyin Zihni h. 1220 Muharrem / 1805	Koltuksuz, çok hatlı düz satır, 1+6+1+6+1, siyah mürekkep.	279 vr. 15 st. 302 x 210, 225 x 127 mm.	Muhakkak, nesih, rikā‘; sadece nesih kayıtlıdır.	Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş. Vakıf ibâresi mevcuttur.	Koltuksuz düz satırlar halinde üç muhakkak satır arasında 2 x 5 nesih satır terkibinde yazılmıştır. Az işli serlevha tezhibi dönemini yansıtmaktadır. Sûre başları kırmızı mürekkeple ve rikâ’ hattıyla yazılmıştır. Cetvel ve durakları da kırmızıdır. Mushaf Balıkesir’in Üç pınar köyünde tamamlanmıştır.
96.	7	YAZMA BAĞIŞLAR	02917	Mushaf		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	590 vr. 9 st. 340 x 240, 240 x 165 mm.	Muhakkak, tevkī‘; reyhânî olarak kaydedilmiş.	Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş.	Düz satırlar halinde siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Durakları kalp şeklinde altınla doldurulmuş, kırmızı tahrirlidir. Sayfalarda cetvel bulunmamaktadır.
97.	8	YAZMA BAĞIŞLAR	03145	Mushaf		Tamamı düz satır, siyah mürekkep.	345 vr. 12 st. 310 x 260, 300 x 185 mm.	Muhakkak, tevkī‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Bağış ve satın alma yoluyla elde edilmiş.	Koyu renk kaplıdır. Sure isimleri, cetvelleri, durakları, aşere ve hizb yazıları kırmızıdır. Baş kısmı eksiktir.
98.	9	YAZMA BAĞIŞLAR	07237	Mushaf		Dört koltuklu, 1+4+1+4+1, siyah mürekkep.	567 vr. 11 st. 310 x 210, 230 x 145 mm.	Muhakkak, nesih, rikā‘; nesih olarak kaydedilmiş.	Vakıf Guraba Hastahanesi’nden bağıştır. “Merhum Hacı Ahmed Vakfı” kaydı alınmış.	Koltuklu formda, muhakkak ve nesih yazı siyah is mürekkebi ile yazılmıştır. Sûre isimleri rikā‘ hattıyla, kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Altın cetvel ve duraklar kullanılmıştır. 424. varaktan sonra yazı ve kâğıt özellikleri değişmektedir. Aynı şekilde bu noktadan itibaren cetvel ve durak da bulunmamaktadır.

3. SÜLEYMANİYE'DEN MUHAKKAK HATLI SEÇME MUSHAFLAR KATALOĞU

3.1. Düzenlemede Gözetilen Hususlar

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki muhakkak hatlı Mushaflar; yazı karakteri, sayfa düzeni ve yazının birlikte kullanıldığı tezyinî üslup esas alınarak incelenmiş, tafsilatlı olarak değerlendirilmiş ve bu süreç içerisinde bizzat ziyaret edilebilenler arasından seçilen örneklerle kronolojik bir katalog hazırlanmıştır.

Kronolojik katalog, yüzyıllara ayrılarak oluşturulduğundan hem ferağ kaydında tarih olan Mushaflardan (20 adet), hem de ferağ kaydında tarih olmamakla beraber yazı ve tezhip özellikleri benzer örneklerle kıyaslanarak belirli bir zaman dilimine işaret edilebilenlerden (18 adet) numuneler ihtiva etmektedir. Belirli bir yüzyıla ait Mushafların sıralanmasında öncelik ketebesi tarihli Mushaflara verilmiştir.

Ayrıca katalog için seçilen muhakkak hatlı Mushafların farklı üslupları temsil etmesine özen gösterilmiştir.

3.2. Muhakkak Mushaflar Kataloğu

Katalogda öncelikli olarak Mushafların künye bilgilerine yer verilmiştir. Akabinde Kütüphane'ye intikal ettiği tarih ve koleksiyon bilgilerine temas edilmiştir.

Kâğıt, mürekkep, satır ve tezhip özellikleri incelendikten sonra muhakkak yazı hem Mushaf'ın tamamında hem de Besmele örnekleri üzerinden mütalaa edilmiştir. Bu safhada harflerin ölçüleri, yapıları ve yerleştirilişleri ayrı ayrı etüt edilmiş, harekelerin özellikleri de ayrıca belirtilmiştir.

Mushaf'ta görülen diğer yazı çeşitleri hakkında bilgiler de içeren katalogda son olarak yazmanın kap özelliklerine değinilmiştir.

Katalogda 15 Mushaf-ı Şerif bulunmaktadır.

3.2.1. XIII. Yüzyıl Mushafları

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi bünyesinde korunan, bu yüzyıla aidiyeti ferağ kaydıyla kesinleştirilmiş İsmihan Sultan koleksiyonunda 00007 numarayla kayıtlı Mushaf cüzleri, düz satırlar halinde yazılmış muhakkak hatlı sayfalardan oluşmaktadır.

Katalog No. 1: Mushaf-ı Şerîf Cüzleri

Bulunduğu yer:	SK, İsmihan Sultan 00007
Hattatı:	Abdulhâlik
Yazılış tarihi:	673 / 1274-1275
Hat nev'i:	Muhakkak, kûfî
Ebadı:[120]	360 x 250 mm., 220 x 150 mm.
Varak sayısı:	743
Satır sayısı:	8

Diğer özellikler:

İsmihan Sultan'ın m. 1569 senesinde inşa ettirmiş olduğu medresenin dersliğinde tesis edilmiş Kütüphane, m. 1839 yılında tesis edilen Hüsrev Paşa Kütüphanesi'ne Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) ile devredilmiştir. Eyüp'te Bostan İskelesi'nde inşa edilen Hüsrev Paşa Kütüphanesi'ndeki rutubet kitaplarda tahribata sebep olunca, 1957 senesinde bu kütüphanedeki kitaplar SK'ne nakledilmiştir.[121]

İsmihan Sultan koleksiyonunda bulunan bu Mushaf cüzleri, Süleymaniye Kütüphanesi bünyesinde muhafaza edilen ve muhakkak hattın kullanıldığı Mushaf-ı Şerîfler arasında ketebe kaydı en eski tarihli olandır. Doğuşu 11. yy.'a[122] isnâd edilen muhakkak yazının âşikâr satırlarında harflerin dağılımı dengelidir.

[120] İlk verilen ölçü dış ebadı, ikinci verilen ölçü ise yazılı iç ebadı belirtmektedir.
[121] Halit Dener, *Süleymaniye Umumî Kütüphanesi,* Maarif Basımevi, İstanbul 1957, s. 71, 73.
[122] Fatih Özkafa, "Rıhlat al-Khatt al-Muhaqqaq fi al-Asr al-Othmani al-Klasiki wa ma Ba'dahu", *Hurûf Arabiyye,* sy. 45, The Cultural & Scientific Association, Dubai UAE, Mayıs 2018, s. 58.

Kırık beyaz, âharlı kâğıda yazılmış Mushaf cüzlerinin serlevhasında Fâtiha Sûresi'nin olduğu sayfa eksiktir. Sağ sayfada halen mevcut zahriye ile solda Bakara Sûresi'nin başladığı sayfalar arasındaki alana beyaz bant yapıştırılmıştır. Bu sebeple zamanında zahriyenin solda devam eden bir parçasının olup olmadığı bilinmemektedir.

Zahriyenin üst ve alt kısımlarında bulunan 4 adet sekiz köşeli yıldız ve aralarında oluşan iki adet dikdörtgen paftanın içine (zahriye sayfası detay için bkz. R. 39) siyah tahrirli üstübeç mürekkeple, kûfî hatla Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili Âyet-i Kerîmeler[123] yazılmıştır.

Bakara Sûresi ile başlamakta olan serlevha sûre başında da yine siyah tahrirli üstübeç mürekkep ve kûfî hat kullanılmıştır. Üst panelde "Bakara Sûresi 286 Âyet", alt panelde ise "O'na ancak tertemiz olanlar dokunabilir" ve "Âlemlerin Rabb'inden indirilmedir" mealindeki Vâkıa Sûresi 79 ve 80. Âyetler yazılıdır. Geometrik şekillerin hâkim olduğu serlevhada tezyinata ilave olarak yazı etrafına beyne's-sutûr tezhip yapılmıştır.

Muhakkak 5 satırın siyah is mürekkebiyle yazıldığı bu sayfada Besmele'nin oku (bkz. R. 37) tereddütsüz, tepe noktaları hemen hemen benzer olan *elif* ve *lâm* harfleri de birbirleriyle aynı doğrultudadır. Zülfeler kısaca, *mim*'lerin gözleri aynı istikamete bakmaktadır. Allah lafzının yatay düzlemde üç bölüme ayrılması halinde, bu bölümlerin birbirine eşit olduğu, sondaki *he* harfinin ise üst kısma daha yakın olduğu görülmektedir. *Mim* ve *ra* harflerinin kuyrukları birbirini takip etmekte, *ha* harflerinde ise zülfeler bulunmaktadır.

Resim 37: Besmele, (Bakara Sûresi), SK İsmihan Sultan 00007.

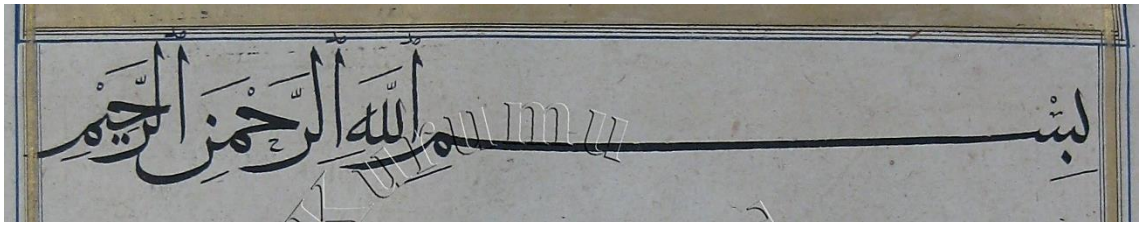
Besmele-i Şerîfe'nin harekelerine bakıldığında ise üstün ve esrelerin birbirlerine paralel, şeddelerin ise ait oldukları kelimelerde olduğu gibi kademeli olarak bir öncekinden yükseğe konulduğu görülmektedir.

XIII. yy. son dönemlerine ait bu Mushaf cüzlerinde, sonraki dönem muhakkak yazılara kıyasla harflerin dikey ve yatay çizgileri daha ince uzun bir yapıya sahiptir. Özellikle

[123] "Ve innehu lekitâbun azîz.", "Lâ ye'tîhi'l-bâtılu min beyni" Fussilet 41, 42.

birinci cüzdeki çanaklar, Allah lafızları, *mim*, *fe*, *kāf* kafaları, *sin* dişleri, noktaların yerleştirilmesi, *vav* ve *ra* kuyrukları, *lâm* ve *kef* harfleri incelendiğinde Ahmed b. Sühreverdî'ye ait yazıya (bkz. R. 19) benzerliği dikkate değerdir.

Bununla beraber Mushaf cüzleri arasında kalem farkı (birinci ve otuzuncu cüzlerden Besmele örnekleri için bkz. R. 37 ve R. 38) görülmektedir. Besmelelerde bu fark bilhassa keşîde ve Allah lafzında hissedilmektedir.

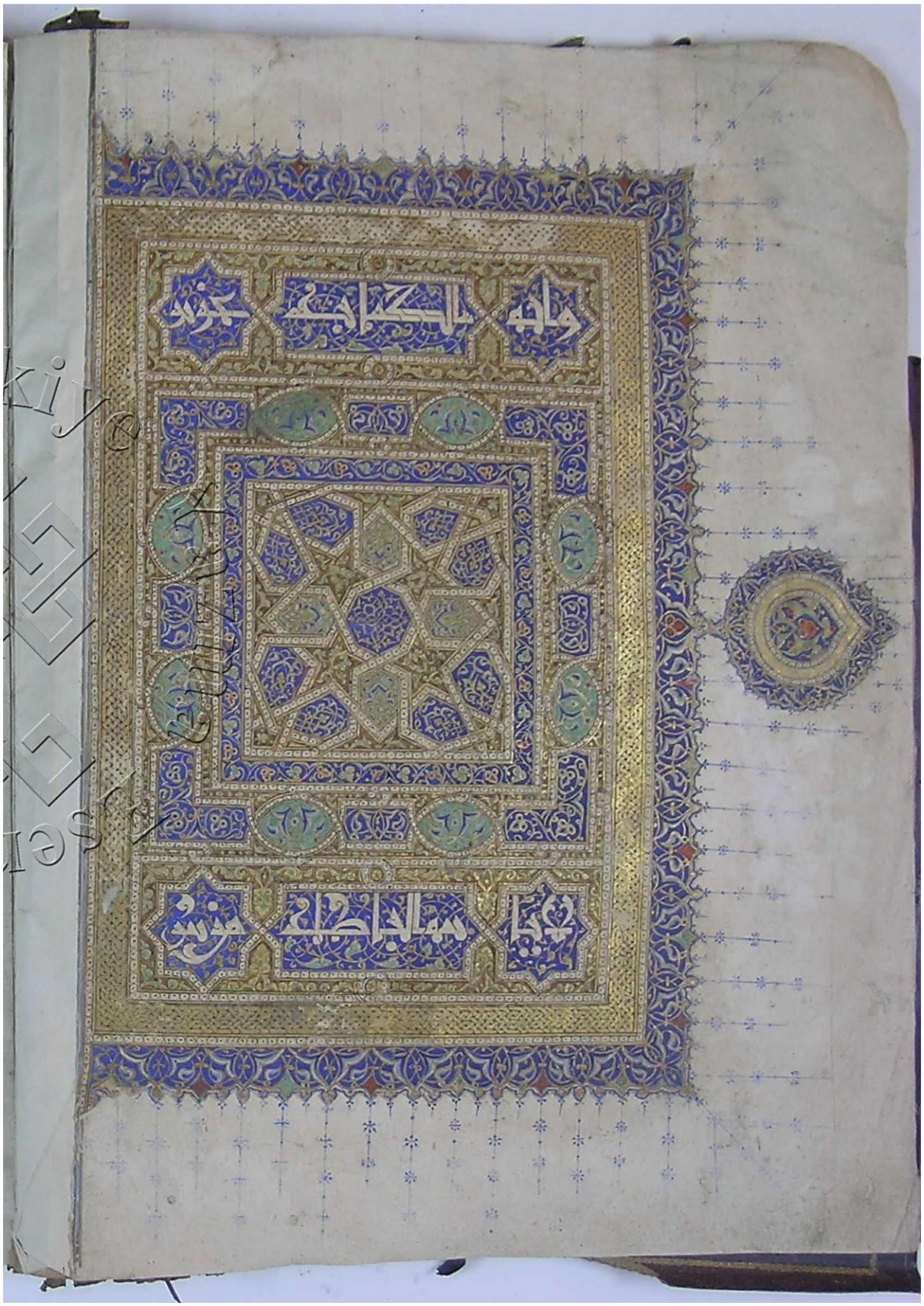
Resim 38: Besmele, (Nâs Sûresi).

Yazının geneline bakıldığı takdirde ise *elif*'lerin zülfelerinde, harflerin kuyruk ölçülerinde ve çanakların genişliklerinde bariz farklar görülmektedir. Satır nizamında da hissedilen bu fark (bkz. R. 41 ve R. 42) Mushaf cüzlerinde kullanılan tezhibe de yansımıştır. Zahriye ve serlevha tezhibi 14. yy. İlhanlı ve Memlük Mushaflarında kullanılan tezhip üslubunu anımsatırken (bkz. R. 39), ileri sayfalardaki tezhip üslubu yazmanın ait olduğu tarihle bağdaşmaktadır (bkz. R. 42, 43).

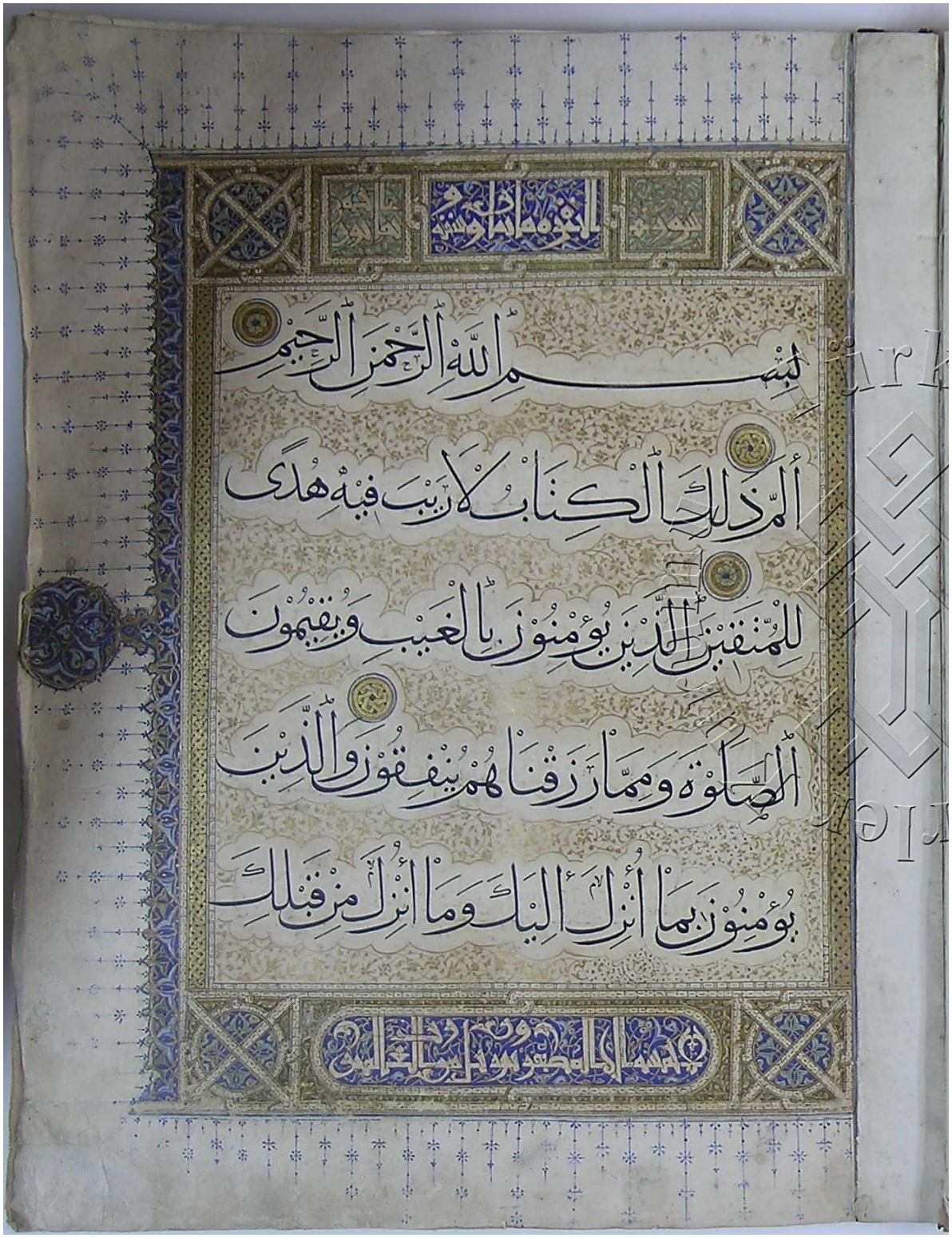
Otuzuncu cüzün en son sayfasında bulunan ketebede (bkz. R. 44): "Daha önceleri Kelâm-ı Bârî nesih, sülüs ve muhakkak hatları ile Hâcî Abdulhay'ın eliyle yazılmıştı. Ve Kıdvetu'l-Küttâb Hâce Yâkût (hattatların örneği / rol modeli) hattına mensuptu. Adı geçen zayıf Abdulhâlık emri tamamlayan oldu" sene 673, bi-Herât yazmaktadır. Ed'af kelimesinden sonra imza satırlarında hattatlar isimlerini zikretmektedirler. Buradaki satırda hattat Abdulhâlık'ın ismi zikrolunmuştur. Ancak öncesinde kullanılan ibârede Abdulhâlık'ın, hattat Abdulhây'ın yazmaya başlamış olduğu Mushaf'ı mı tamamladığı, yoksa Abdulhây gibi Yâkut yolunda, onun uslûbu ile bir Mushaf mı yazdığı kesin olarak bildirilmemektedir.

Cüzlerin kapları da birbirlerinden farklıdır. Sayfalarında görülen kurtçuk yenikleri cüzün mülemma şemseli[124] üst kabında da (bkz. R. 45) mevcuttur. İç kabı müşebbek şemse[125] tarzında olan bu cüzün sayfalarında diğer cüzde de olduğu gibi yer yer altın korozyonu (bkz. R. 41 ve R. 42) görülmektedir.

[124] Hem kabın üzerinde bulunan kabartma motiflerin hem de deri zeminin altınlanması ile elde edilen şemse formlu süsleme tekniğine verilen isimdir.
[125] Altın veya boya sürülmüş mukavva üzerine şemse formunda hazırlanmış derinin yapıştırılmasıyla elde edilen iç kapta uygulanan tekniğe verilen isimdir.

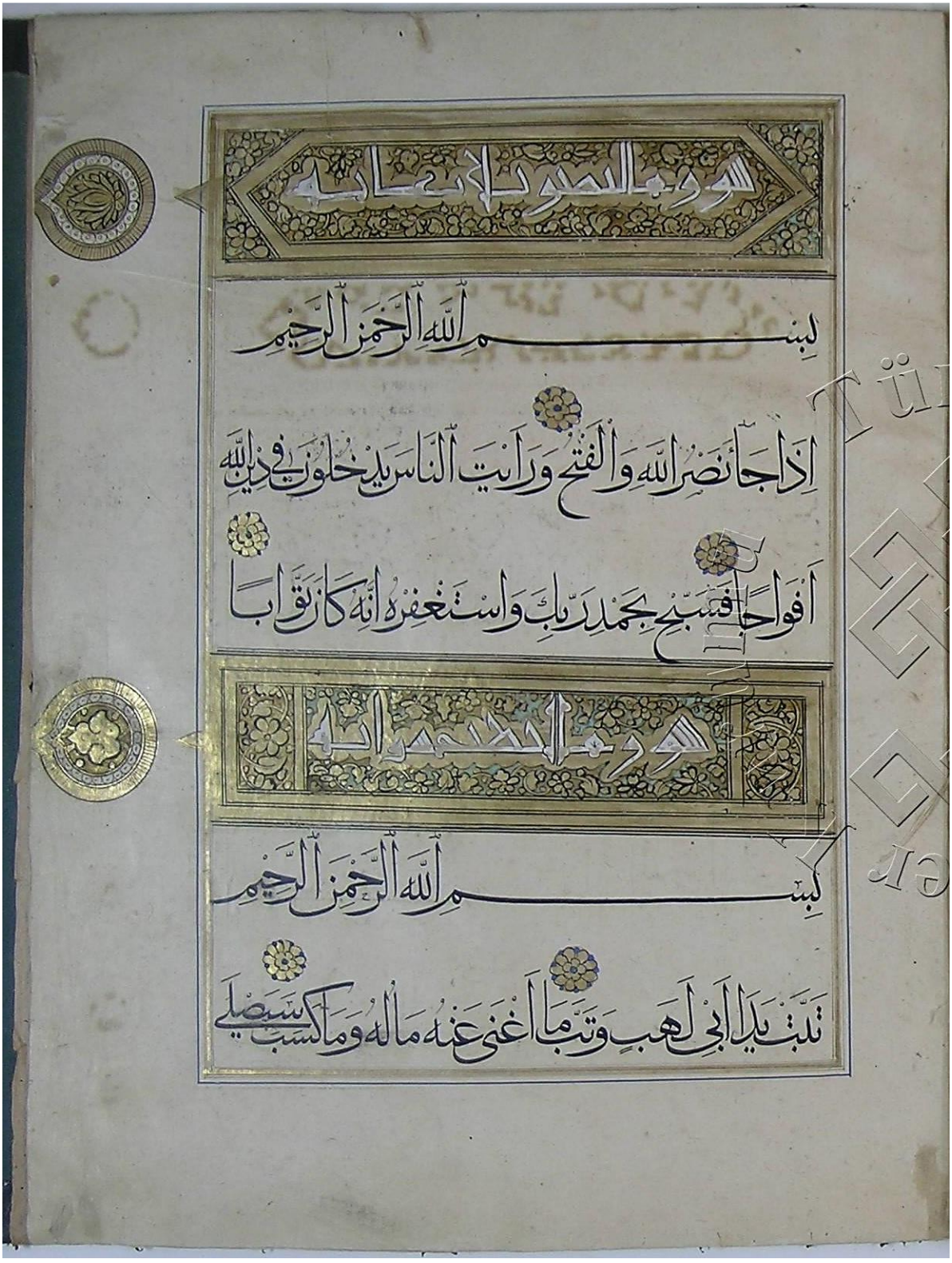

Resim 39: Zahriye sayfası.

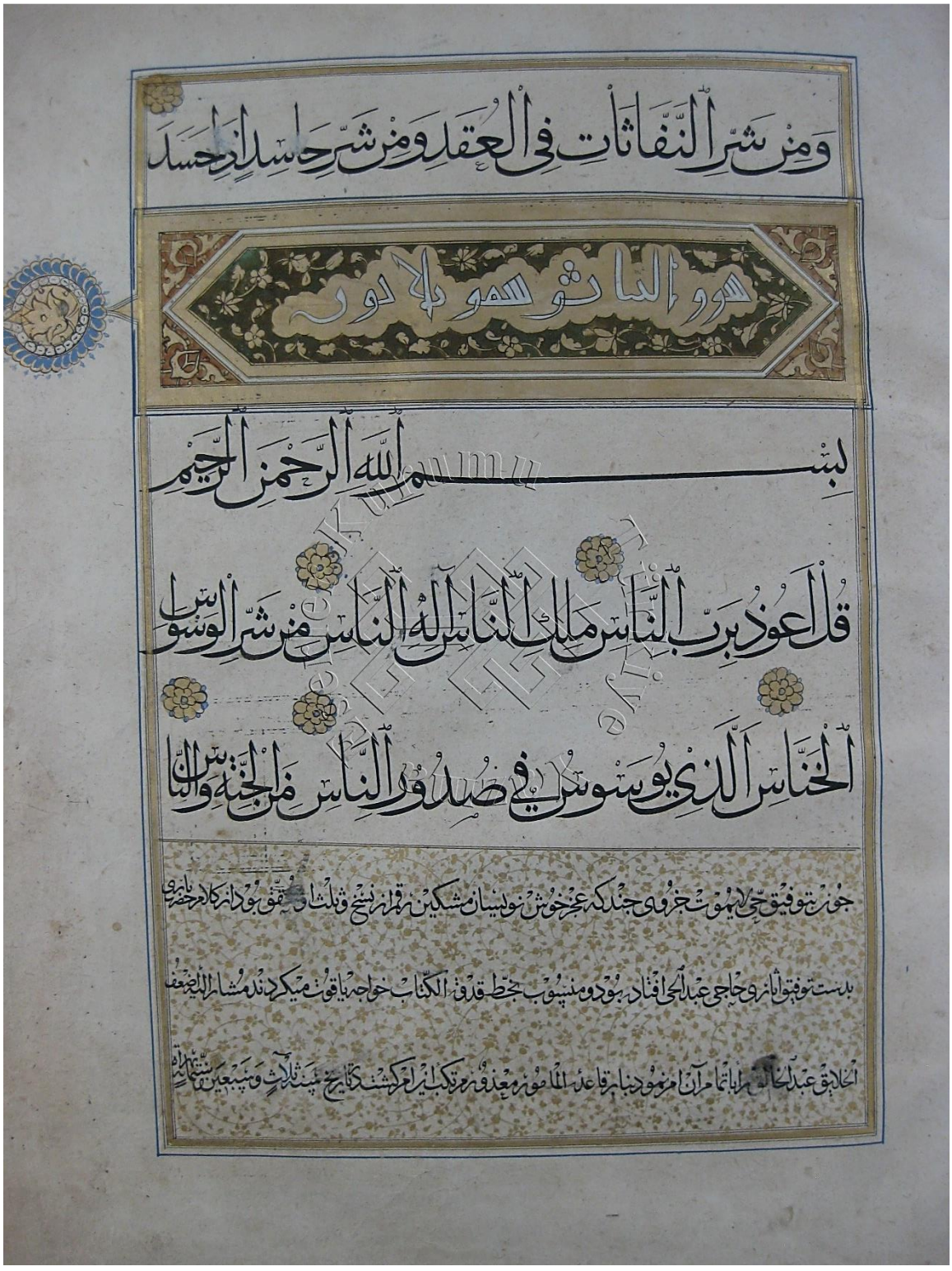

Resim 40: Serlevha, Bakara Sûresi ilk Âyetler.

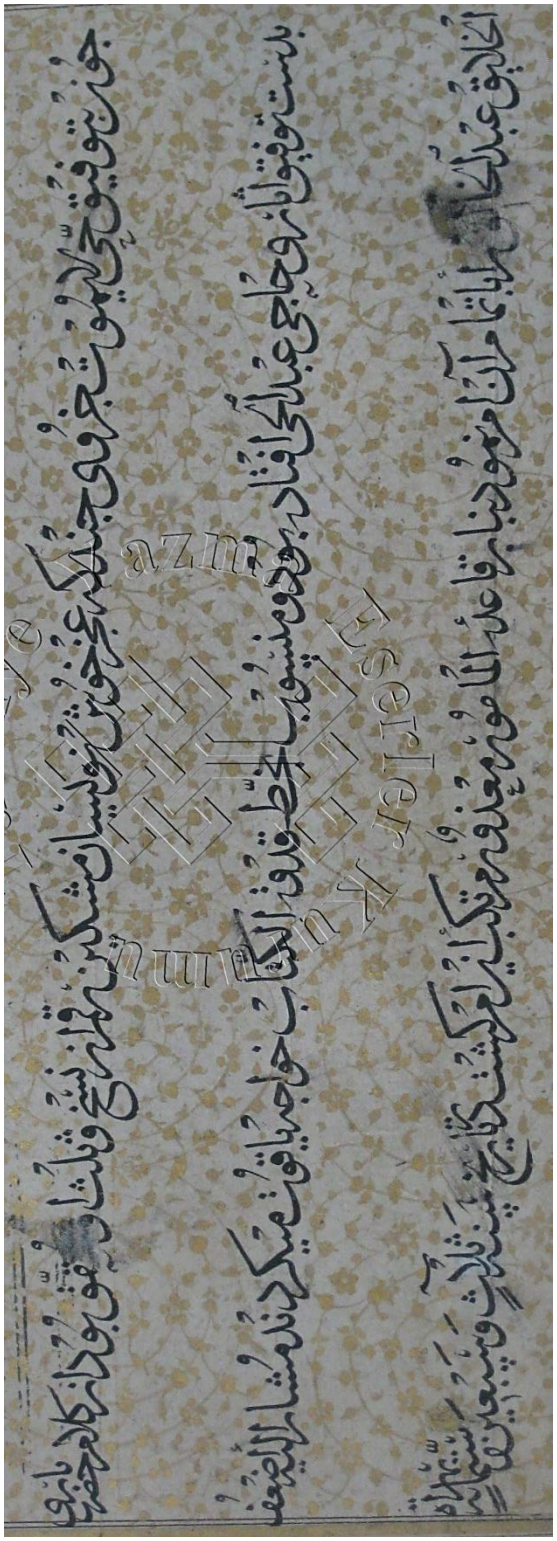
Resim 41: Bakara Sûresi müteakip Âyetler.

Resim 42: Nasr Sûresi ve Tebbet Sûresi'nin ilk 2 Âyeti.

Resim 43: Son Sûre-i Şerîfe ve ketebe.

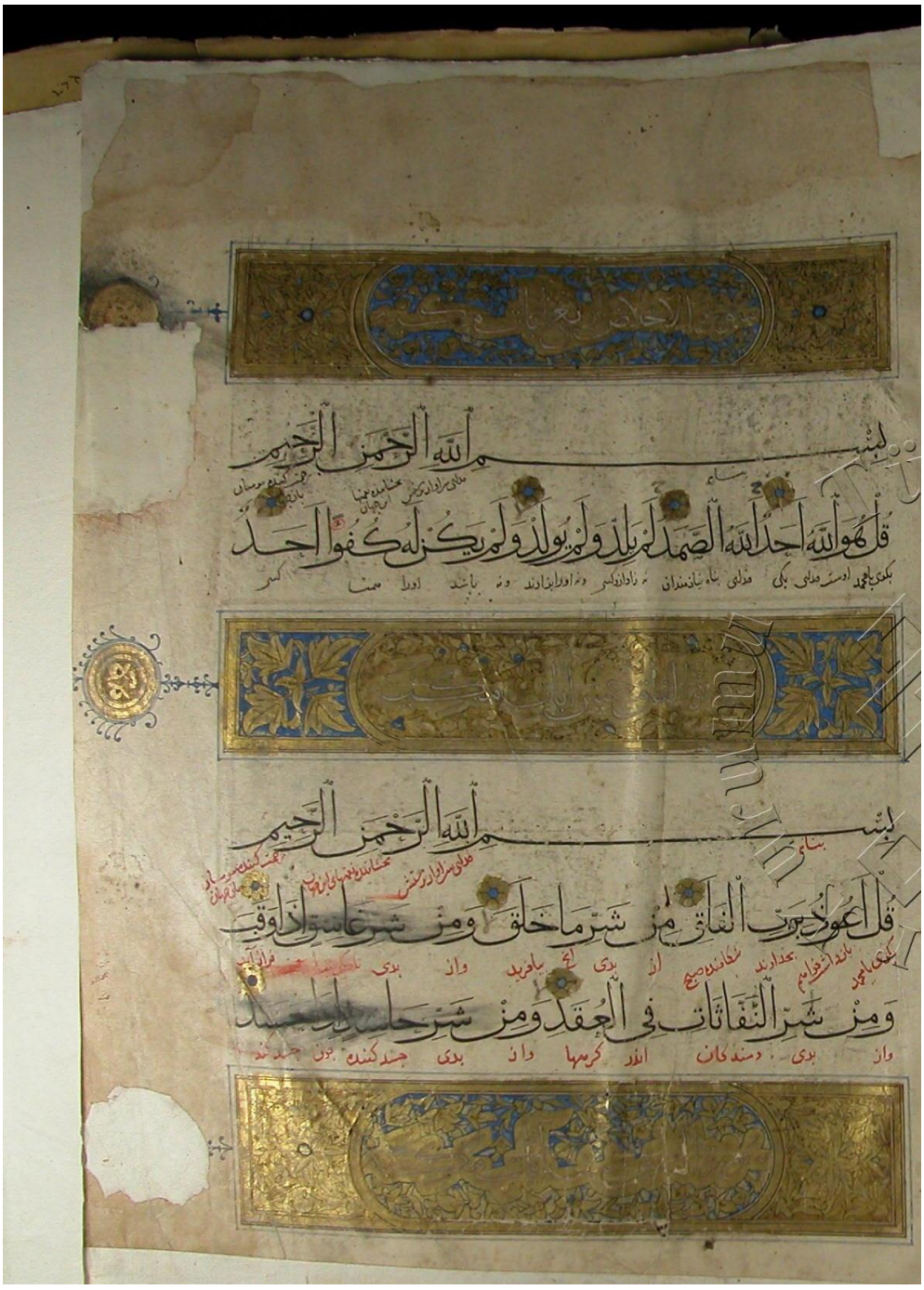
Resim 44: Ketebe kaydı detay.

Resim 45: Birinci cüzün orijinal üst kabı.

3.2.2. XIV. Yüzyıl Mushafları

Kütüphane bünyesinde, bu yüzyıla aidiyetleri ketebeyle sabit muhakkak hattıyla yazılmış üç adet Mushaf bulunmaktadır. Bunlar, Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00001, Hekimoğlu Ali Paşa Camii 00002 ve m. 1321 tarihli, tamamı 11 muhakkak düz satır, siyah mürekkeple yazılmış Yahya Tevfik 00001 envanter numaralı (bkz. R. 46) Mushaflardır.

Resim 46: Yahya Tevfik 00001, İhlâs ve Felak Sûreleri.

Katalog No. 2: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00001
Hattatı:	Ali b. Ömer b. Muhammed b. ebî Muhammed el-Üstâz el-Medînî
Yazılış tarihi:	704 Muharrem / 1304
Hat nev'i:	Muhakkak, tevkī', nesih, kûfî
Ebadı:	491 x 339 mm., 360 x 250 mm.
Varak sayısı:	605
Satır sayısı:	9

Diğer özellikler:

605 varaktan oluşan bu Mushaf-ı Şerîf Ayasofya Kütüphanesi'ne bağlı Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı koleksiyonunun[126] 00001 envanter numaralı eseridir. I. Mahmud'un yaptırmış olduğu Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunan yazmaların SK'ne devri 1968 senesinde[127] gerçekleşmiştir.

Mushaf'ın yazımında kullanılan kâğıtlar orta kalınlıkta ve tek âharlıdır.[128] Sayfa kenarları üzerinde restorasyon sırasında yapıştırılmış beyaz bantlar bulunmaktadır. Fâtiha Sûresi'nin bulunduğu sağ sayfanın eksik olduğu serlevhada (bkz. R. 50) beyne's-sutûr tezhip yapılmıştır. Satırların arasına incecik çekilmiş kırmızı çizgiler ile kafes görünümü verilmiştir. Bu kafeslere beyaz, yeşil ve siyah renklerde degradeli olarak boyanmış rûmîler eşlik etmektedir.

Kahverengi zemini altın rûmîlerle tezyin edilmiş sûre başında (bkz. R. 50), zer tahrirli mavi mürekkeple "Bakara Sûresi 287 Âyet" yazmaktadır. Tevkī' hatla yazılmış sûre başı ibâresinin devamı olan "Mekkî" kelimesi besmelenin keşîdesi üzerine siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır.

[126] Koleksiyonda bulunan 9 yazmanın 7 tanesi Kur'ân-ı Kerîm olup bu Mushafların 3 tanesinin yazımında muhakkak hat kullanılmıştır.
[127] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).
[128] Âhar bahsi için ayrıca bkz., Muhittin Serin, *Hat San'atımız,* Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 100.

Muhakkak 6 satırın siyah is mürekkebi ile yazıldığı sayfada Allah lafzı siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır. Besmele'nin *ba* harfi 2/3 *elif* yüksekliğinde, *sin* dişleri 2 ve 2,5 nokta genişliğindedir. Keşîdesi akıcı, (bkz. R. 47) *mim* gözleri birbirinden az da olsa farklıdır. *Elif*'ler eşit yükseklikte, sola meyilli; *elif*'lerin *lâm*'larla aralarındaki mesafe ise değişkendir. Zülfeleri kısa ve küt, alt uçları sola kıvrıktır.

Allah lafzı yatayda 1 – 1,5 – 1,5 nokta genişliğinde yazılmıştır. Yüksekliği *ba* harfinden kısa, sondaki *he* harfi dikeyde tam ortaya takılıdır ve *he*'nin sol ucu aşağı doğru bakmaktadır. *Mim* ve *ra* kuyrukları mütenasip, *ha* harfleri hizâlıdır. *Ha* harflerinin sağdan sola; aşağı doğru çekilen alt çizgisi, soldan sağa; aşağı doğru yönelen üst çizgisinden çarçabuk ayrılmaktadır. Şedde ve sılalar muhtelif, çeker işaretleri ince uzun konulmuştur.

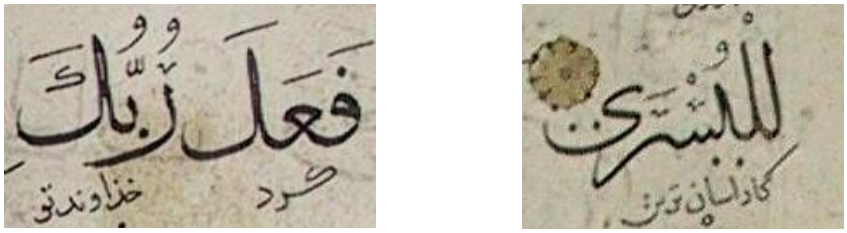

Resim 47: Besmele, (Bakara Sûresi), SK Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00001.

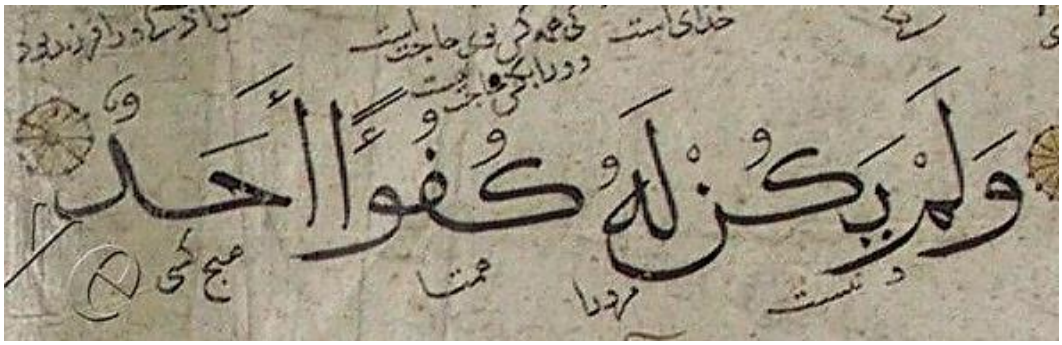
Müteakip sayfalarda yer alan etraflarına cetvel uygulanmamış satırlar akıcı, kelimeler arasındaki mesafeler düzenlidir. Dik harfler arasında temin edilen paralellik ne çok uzun ne de çok kısa olan harf kuyruklarında da sağlanmıştır. Çanaklar çoğu yerde sığ ve geniş yapılmış, arada derine kaçtığı da olmuştur. Allah lafızlarının sonundaki *he* ile diğer kelimelerin sonundakiler arasında boyut farkı mevcuttur. *He* harfi diğer kelimelerin sonlarında daha büyük yazılmıştır.

Lâm harflerinin ortadaki ve sonraki yazılışları ile *kef* harflerinin sondaki yazılışlarında muhakkak yazıya has bir özellik olan ayrık yazım[129] bu Mushaf'ta *dâl* / *zâl* harflerinde ve kelime ortasında kullanılan yüksek dişlerde (ي, ث, ت, ب) de (bkz. R. 48 ve R. 49) görülmektedir.

[129] Fatih Özkafa, "Rıhlat al-Khatt al-Muhaqqaq fi al-Asr al-Othmani al-Klasiki wa ma Ba'dahu", *Hurûf Arabiyye,* sy. 45, The Cultural & Scientific Association, Dubai UAE, Mayıs 2018, s. 60.

Resim 48: Sağdan sola doğru “lil-Yusrâ”, “fe‘ale” ve “Rabbuke” kelimelerindeki dik ayrımlar.

Resim 49: “Ve lem yekullehu kufuven Ehad” Âyet-i Kerîme’sinin sonunda *dâl* harfinin yazılışı.

İki ve üç nokta ile belirtilmiş harflerin (ي, ق, ش, ث, ت) noktaları birbirinden ayrı konmuştur. Muhakkak hatla yazılmış Âyet-i Kerîmelerin hemen altında nesih hatla yazılmış Farsça kelime mealleri bulunmaktadır. Sûre isimleri zemin üzerine siyah tahrirli zer mürekkeple, tevkī‘ hatla (bkz. R. 52) yazılmıştır. Madalyon formundaki güllerin üzerinde ise kûfî yazı kullanılmıştır.

Birden çok sayfada vakıf ibâresi yazılı olan yazma Mushaf’ın altın durakları genelde harflerin çanak içlerine ya da satır hizasının üzerine yapılmıştır. Eserde cetvel bulunmamaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’in sonunda bulunan ferağ kaydı tevkī‘ hatla bir satır siyah tahrirli zer mürekkep, bir satır zer tahrirli mavi mürekkep olacak şekilde 7 satır olarak yazılmıştır. Yazıda kullanılan farklı tirfil biçimi Tokat Garipler Camii Mihrabında kullanılanları hatıra getirmektedir.[130] Sol alt köşesi yırtılmış olan kayıttan Mushaf’ın Muharrem ayında h. 704 senesinde (bkz. R. 54) yazılmış olduğu okunabilmektedir.

Eserin beyaz, açık yeşil ve pembenin nadide tonlarının bir araya geldiği orijinal ebrû kabının kenarları, üzerine bir sıra zencerek uygulanmış koyu yeşil deri (köstek) ile sağlamlaştırılmıştır.

[130] M. Hüsrev Subaşı, “Tokat Garipler Camii Mihrabı ve Hat Sanatındaki Yeri”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 25-26 Eylül 2014 Tokat Bildiriler,* Tokat 2015, c. 1, s. 215.

Resim 50: Mushaf'ın serlevhasında Bakara Sûresi'nin başladığı kısım.

Resim 51: Mushaf'ın iki ara sayfası.

Resim 52: Kâria Sûresi 5-11. ve Tekâsur Sûresi 1-7. Âyet-i Kerîmeleri.

Resim 53: İhlâs ve Felak Sûreleri'nin yazılı olduğu sayfa.

Resim 54: Mushaf'ın ferağ kaydı.

Katalog No. 3: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Hekimoğlu Ali Paşa Camii 00002
Hattatı:	Bilinmiyor.
Yazılış tarihi:	764 Rabiu'l-Ahir / 1363
Hat nev'i:	Muhakkak, nesih, tevkī'
Ebadı:	319 x 225 mm., 237 x 168 mm.
Varak sayısı:	586
Satır sayısı:	9

Diğer özellikler:

Hekimoğlu Ali Paşa Camii koleksiyonunun SK'ne katılımı 1963[131] senesinde gerçekleşmiştir. Koleksiyonda yer alan 4 adet yazma Mushaf'ın diğer 3 tanesi nesih hatla yazılmıştır. Koleksiyona 2 numara olarak kaydedilmiş hattatı bilinmeyen bu Mushaf'ın sonunda bir adet falname de bulunmaktadır.

Nohudî, tek âharlı, kalınca kâğıt üzerine siyah is mürekkebi ile yazılmış bu Mushaf-ı Şerîf'in serlevhasında (bkz. R. 57), tıpkı zahriyesinde olduğu gibi kahverengi, bej, siyah ve mavinin uyumu görülmektedir. Serlevhada müzehhep zeminli beyzî formların içine sûre isimleri muhakkak hatla, siyah tahrirli beyaz mürekkeple yazılmıştır. Mushaf'ın zahriye ve serlevha tezhibi ketebe tarihi ile örtüşmektedir.

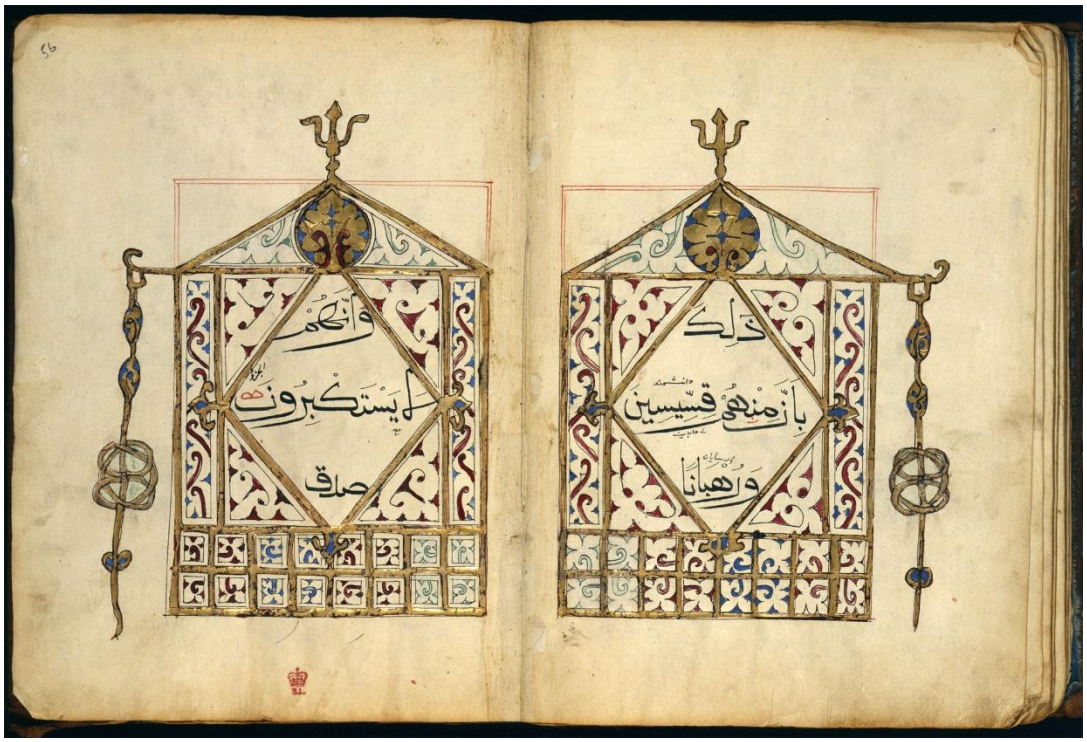
Cetveli olmayan sayfaların kenarlarında Mushaf gülleri olup olmadığı bilinmemektedir. Serlevhada mevcut olan madalyon tarzı güllerin sadece yazıya yakın olan kısımları günümüze ulaşmıştır. Mushaf'ın devamında sûre isimleri tevkī' hat ile yazılmıştır.

Muhakkak yazının genel özelliklerini taşımakta olan Mushaf'ın secâvend işaretleri ve durakları kırmızı mürekkeple konulmuştur. Yazıda *boru kef*'lerin kısalığı (bkz. R. 59), *Allah* lafızlarının ve Besmele'lerdeki *ba* harflerinin yüksekliklerinin *elif* ölçüsünde oluşu, *lâm-elif*'lerdeki *lâm*'ın sağa yatıklığı ve *he* harfinin başta ve ortadaki yazılışları (ﻫ, ﻪ) özellikle dikkat çekmektedir. Bu harf özellikleri BL'de bulunan Or 15256/1 katalog numaralı 17. yüzyıla ait Çin Mushafı (bkz. R. 55) ve Blair'in *Islamic* Calligraphy kitabında bahsettiği Khalili Koleksiyonuna ait Mushaf'ın[132] harf özellikleriyle benzerlik göstermektedir.

---

[131] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).

[132] Sheila S. Blair, *Islamic Calligraphy*, The American University in Cairo Press, Cairo, Egypt 2006, s. 374.

Resim 55: Çin Kur'ân-ı Kerîm'i, 17. yy., BL Or 15256/1[133]

Muhakkak satırlarının altında nesih hatla yazılmış Türkî[134] mealin yer aldığı Mushaf'ın Besmelesinde (bkz. R. 56) *ba*, *elif* ve *lâm* harflerinin yükseklikleri birbirine eşittir. Satıra dik olarak inen bu harflerin zülfeleri küt, tepe noktaları aynı hizadadır. Harfler ve kelimeler arası mesafeler ölçülüdür. Büyüklüğüyle göz dolduran Allah lafızları 3 – 2 – 1,5 nokta genişliğinde olup eşit yükseklikte dikey çizgilerden oluşmaktadır. Mushaf'ın bazı harfleriyle benzer özellikler gösteren iki Mushaf'tan biri için (bkz. R. 63).

Resim 56: Besmele-i Şerîfe, SK Hekimoğlu Ali Paşa Camii 00002.

Mushaf'ın kabı yeşil renkli ve şemselidir. Üzeri koruma amaçlı olarak yeşil bir bez ile kaplanmıştır.

[133] https://www.bl.uk/collection-items/17th-century-chinese-quran (Haziran, 2019).
[134] Hangi yöreye ait olduğu tespit edilememiştir.

Resim 57: Mushaf'ın serlevhası.

Resim 58: Fâtiha Sûresi.

Resim 59: Bakara Sûresi ilk Âyetler.

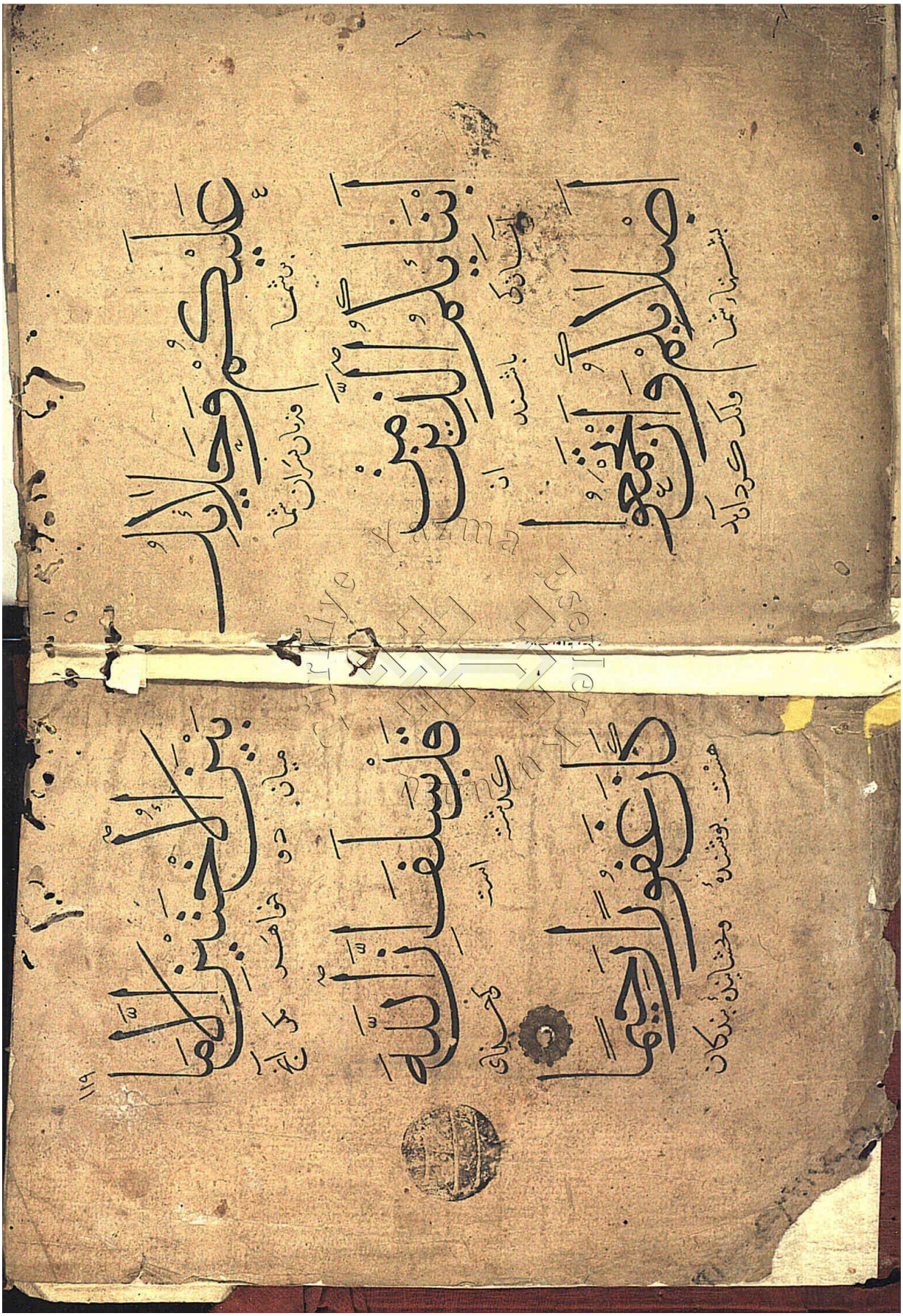
Resim 60: Mushaf'ın iki ara sayfası.

Resim 61: İhlâs Sûresi ve Felak Sûresi'nin ilk 2 Âyet-i Kerîme'si.

Resim 62: Felak Sûresi son Âyetler, Nâs Sûresi ve Temmet ibâresi.

Resim 63: SK, Kadızade Mehmed 00001.

Katalog No. 4: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, İsmihan Sultan 00001
Hattatı:	Bilinmiyor.
Yazılış tarihi:	14. yy.
Hat nev'i:	Muhakkak, nesih, tevkī', kûfî
Ebadı:	535 x 395 mm., 385 x 275 mm.
Varak sayısı:	193
Satır sayısı:	15

Diğer özellikler:

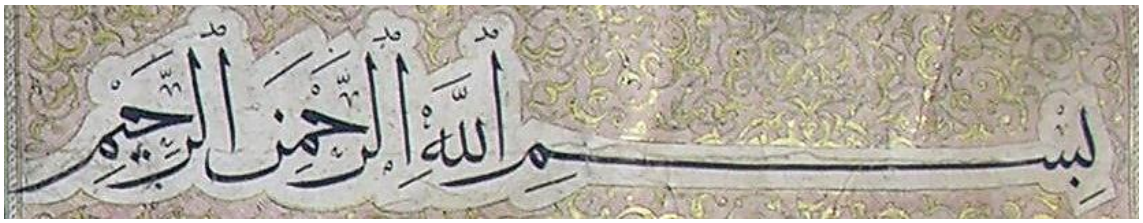
193 varaktan oluşan bu Mushaf-ı Şerîf Süleymaniye Kütüphanesi'ne 1957[135] senesinde intikal etmiştir. Koleksiyondaki diğer çoğu Mushaf gibi rutubet almış olması, SK'ne nakledilmeden önce Bostan İskelesi'ndeki Hüsrev Paşa Kütüphanesi'ne devredilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Nohudî kâğıt, rutubetli sayfalarda yer yer renk değiştirmiş, boyalar kimi yerde dökülmüş, mürekkep bulaşmış olsa da Mushaf gerek yazısı gerek de tezyinatı açısından fevkalâde bir eserdir. Eser tezyinat açısından XIV. yy. Memluk tezhip üslubuyla uyumludur. Tanındı'nın makalesinde[136] bahsedilen Kahire 1365 tarihli, İbrahim Amidî tezhipli serlevhaya (bkz. R. 68) bakıldığında bu benzerlik görülmektedir.

Serlevha siyah is mürekkebiyle, muhakkak hatla yazılmıştır. Satır düzeni ve harflerin birbiriyle uyumu, yerleştirilişleri tek tek incelenmelidir. Harflerdeki netlik ve harf aralarındaki geçişlerle muazzam bir âhenk yakalanmıştır. Serlevha sûre başları kûfî hatla ve siyah tahrirli üstübeç mürekkeple yazılmıştır.

Fâtiha Sûresi'nin Besmele'sinde (bkz. R. 64) *ba* harfi 1/2 *elif* yüksekliğinde, sola hafif meyilli ve *s'*lidir. *Sin* dişleri derin ve eşit genişliktedir. Keşîdesi düz, *mim'*lerin gözleri açık yazılmıştır. *Elif*'ler eşit yükseklikte, hafif sola meyilli, zülfeleri mütenâsip ve sivri uçludur. Küt zülfeli *ha*'ların, *mim* ve *ra* kuyruklarının yönlerinde, tirfil ve şeddelerin büyüklüklerinde farklılıklar görülmektedir.

[135] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).
[136] Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s.251.

Resim 64: Besmele, (Fâtiha Sûresi), SK İsmihan Sultan 00001.

Mushaf'ın geri kalan sayfaları koltuklu formda düzenlenmiştir. Üç uzun muhakkak satır arasında altışar kısa satırdan müteşekkil, nesih hatla yazılmış iki kısım vardır. Sûre başları tevkī' hattıyla ve siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır.

Resim 65: Fecr Sûresi, 1-3.

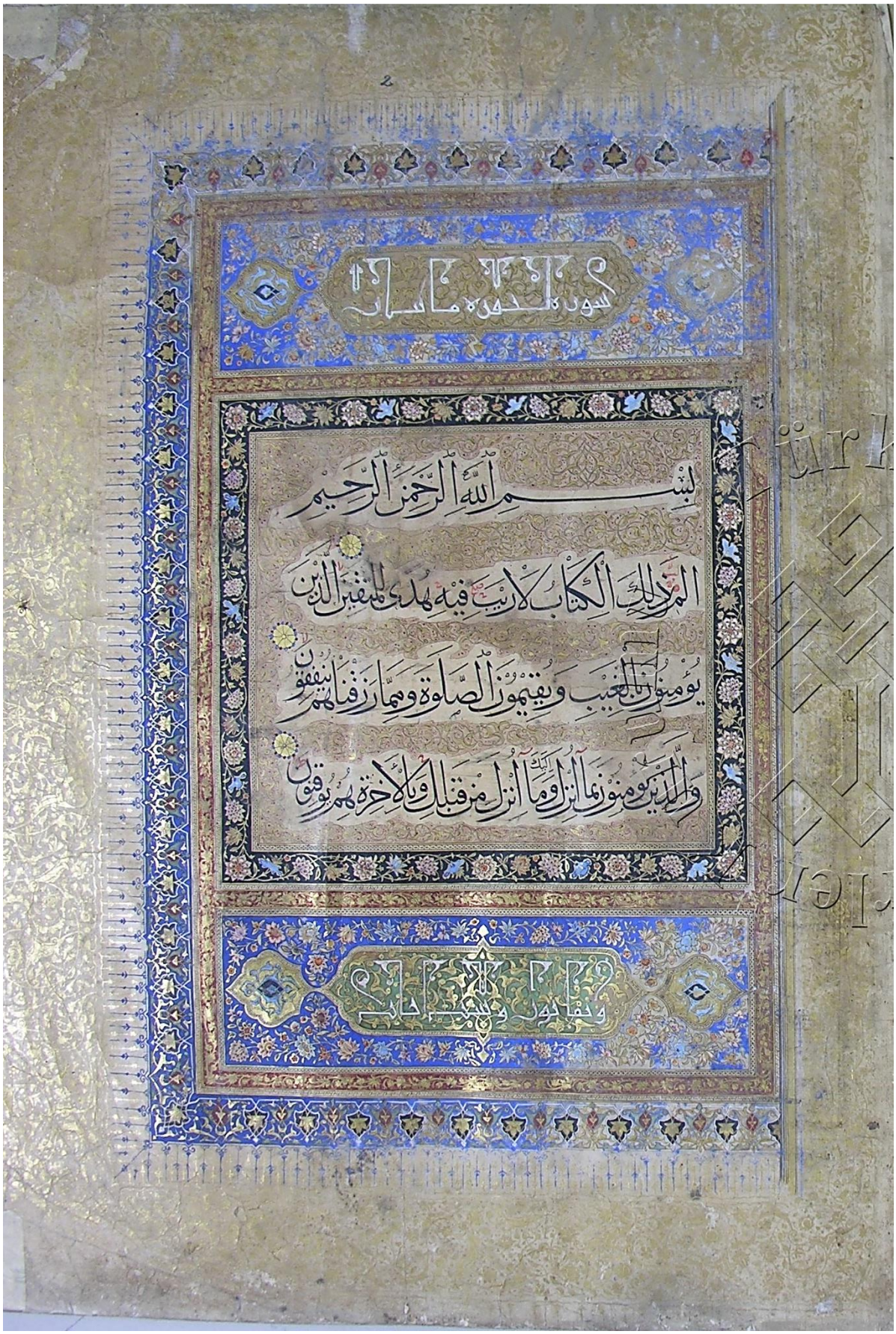
Birbiri ardına gelen dik ve yatay harflerin boyları, uzunlukları, eğimleri ve aralarındaki mesafeler ölçülüdür. Noktalar birbirine yaklaşmış, üstün ve esreler, harf kuyrukları ve *kef* sereni arasındaki paralellik (bkz. R. 65) hayranlık uyandırıcıdır.

Serlevha ve Mushaf'ın son sayfasında bulunan halkârlar sayfalar yıpranmış olsa da göz alıcı bir niteliktedir.

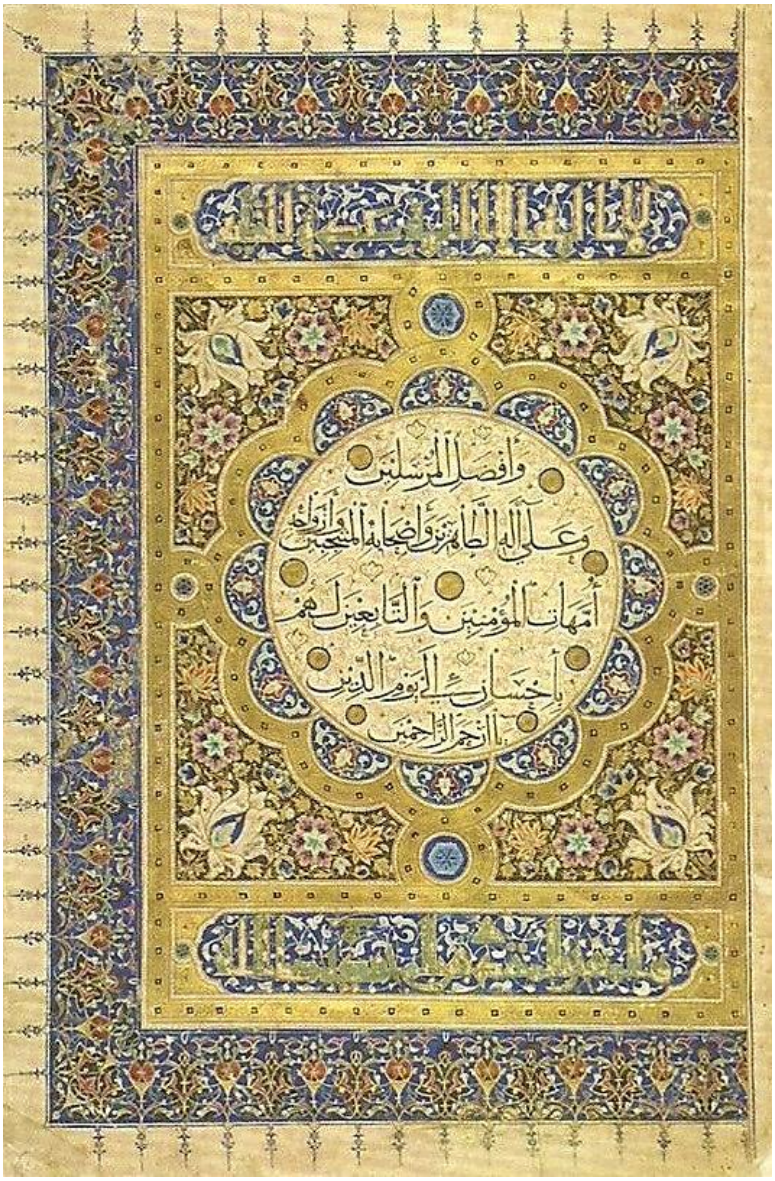
Restorasyon görmüş mevcut şemse kap koyu yeşil renklidir. Mushaf'a ait hizmet fişinde cildin nev'i için "Vişne çürüğü parlak meşin cilt. Kenarları yaldız zeminli oyuk şemse. Mıklepli." ifâdesi yer aldığından kabın orijinal olmadığı anlaşılmaktadır.

Resim 66: Mushaf'ın serlevhası.

Resim 67: Bakara Sûresi ilk 3 Âyet.

Resim 68: Serlevha tezhibi, TSMK.EH: 1171, 2a.[137]

[137] Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s.251.

Resim 69: Bakara Sûresi müteakip Âyetler.

Resim 70: Mushaf'tan bir ara sayfa.

Resim 71: En‘âm Sûresi 1-8. Âyetler.

Resim 72: Mushaf'ın sondan bir önceki sayfası.

Resim 73: Hâtime sayfası ve Temmet ibâresi.

3.2.3. XV. Yüzyıl Mushafları

Nuri Arlasez 00237, Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00002 ve Fatih 00010 envanter numaralı Mushafların, XV. yüzyıla ait oldukları ketebelerinden okunabilmektedir.

Bunların dışında Çorlulu Ali Paşa 00002, Hamidiye 00006 ve Sultan I. Ahmed 00002 envanter numaralı yazmalar da bu başlık altına alınmıştır.

Katalog No. 5: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Nuri Arlasez 00237
Hattatı:	Muhammed b. Muhammed b. Muhammed es-Süleymânî el-Hanefî el-Kırşehrî
Yazılış tarihi:	820 Şevval / 1417
Hat nev'i:	Muhakkak, reyhânî, sülüs, nesih, tevkī', rikā'
Ebadı:	290 x 215 mm., 250 x 175 mm.
Varak sayısı:	249
Satır sayısı:	13

Diğer özellikler:

Nuri Arlasez bağışı olan bu Mushaf-ı Şerîf 1977 senesinde, koleksiyonu oluşturan diğer 299 yazma ve 93 matbu eserle birlikte Kütüphane'ye katılmıştır.[138] Koleksiyonda bulunan 300 yazmadan 38 tanesi Kur'ân-ı Kerîmler ve Kur'ân-ı Kerîm cüzleridir. Bunlardan 12 tanesinde muhakkak yazı kullanılmıştır.

Sayfa düzeni yaygın olarak kullanılanlardan farklı olarak hazırlanmış bu XV. yy. Mushaf'ında sayfaların çoğu üç muhakkak satırın arasında bulunan 5'er satırlık iki reyhânî bloktan oluşmaktadır. Geri kalan sayfalar aynı terkip uygulanılarak sülüs ve nesih ile yazılmıştır. (Bu iki farklı düzene geçilen sayfalar için bkz. R. 77 - R. 81) Mushaf'ın serlevhasında da nesih hattın kullanıldığı görülmektedir. Açık renk, âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebi ile yazılmış Mushaf'ın muhakkak satırları nizâmi, harfler birbirleriyle uyum içindedir. Harfler arası mesafenin satıra ve o satıra denk gelen kelimelere göre daralıp genişleyebildiği (bkz. R. 82) görülmektedir. Harflerin

[138] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).

birçoğunda görülen sola meylediş, kelimelerde de yer yer mevcuttur. Hatta bazı sayfalarda satırın tamamına yansıdığı da olmuştur. Göz içleri bazı sayfalarda kırmızı mürekkeple doldurulan harfler arasında, nadiren de olsa sülüs yazıya ait izler (sülüs özelliği taşıyan *vav* harfi için bkz. R. 74) bulunmaktadır.

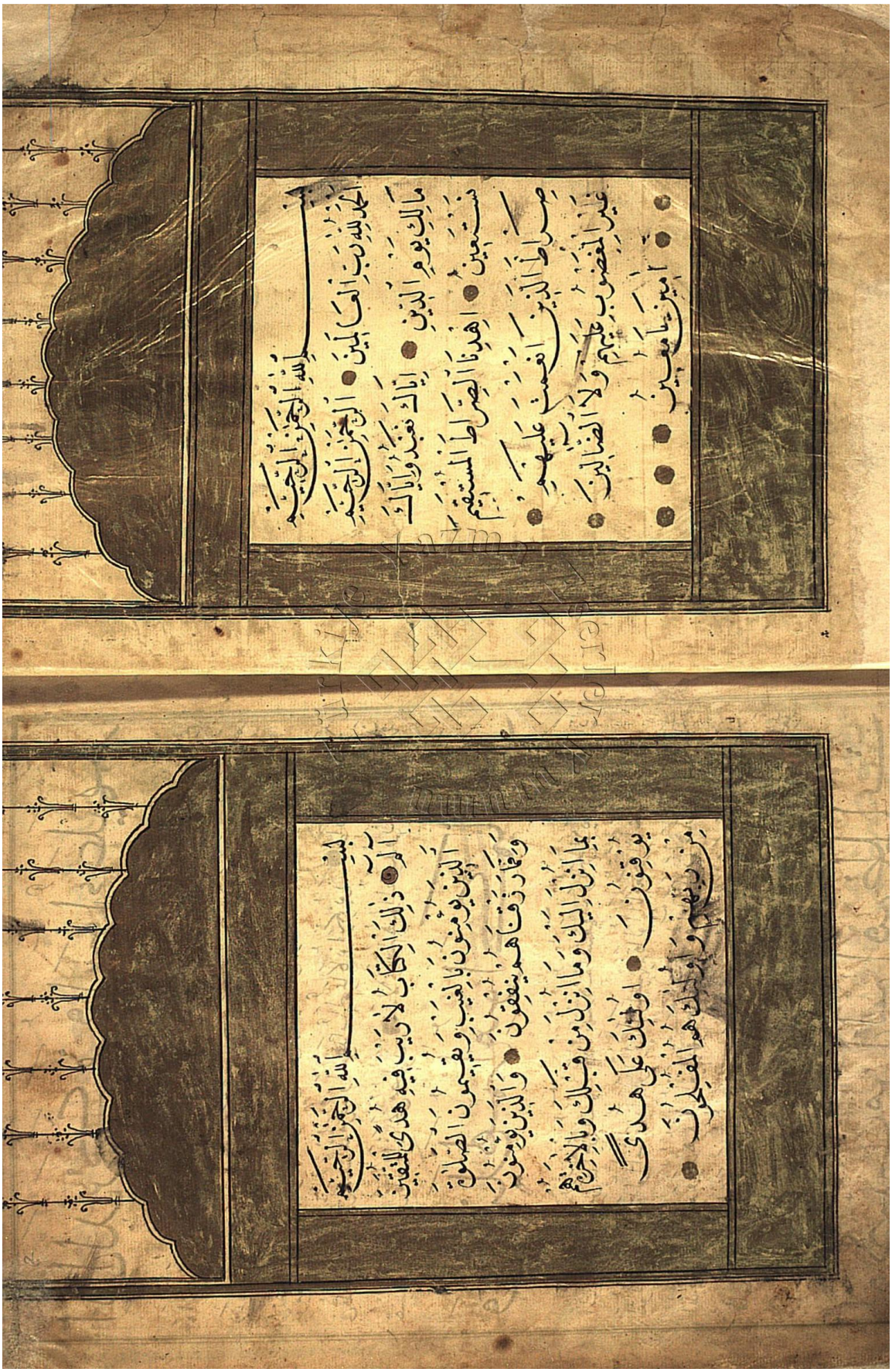
Resim 74: "Cû'in" ve "havf" kelimeleri, SK Nuri Arlasez 00237.

Kevser Sûresi'nin başında yazılı olan Besmelenin (bkz. R. 75) çok derin olmayan ve hemen hemen aynı genişlikteki *sin* dişleri, armudî görünümlü *mim* gözleri, uzun ince ve birbirine paralel *elif* ve *lâm* harfleri, uçları incelip boyları uzatılmış zülfeleri, Allah lafzının yatayda 1 – 1 – 1'lik oranı ve harflere oldukça yakın konulmuş harekeleri Mushaf'ın tamamında görülebilmektedir.

Resim 75: Muhakkak Besmele ve reyhânî hatlı Kevser Sûresi.

Bu Mushaf-ı Şerîfte düz zemin üzerine yazılmış sûre başları kimi yerde siyah tahrirli zer mürekkeple tevkī' hatla, kimi yerde ise siyah is mürekkebiyle ve muhakkak hatla yazılmıştır. Sülüs – nesih yazı bulunan sayfalardaki sûre başlarında ise siyah tahrirli zer mürekkep ve rikā' yazısı kullanılmıştır. Cetvelli sayfalardaki duraklar ve sayfa kenarları tıraşlanmış olduğu için yarısı kalmış güller (bkz. R. 85) bu yazma Mushaf'ın tezyinî unsurlarındandır. Siyah, beyaz, gri ve safran renklerinin, mavi ile uyumunu gözler önüne seren (bkz. R. 86) kap içleri ebrûlîdir.

Resim 76: Nesih hattıyla yazılmış serlevha.

Resim 77: Sülüs – Nesih sayfa düzeninden, Muhakkak – Reyhânî düzene geçiş.

Resim 78: Muhakkak – Reyhânî düzenden, Sülüs – Nesih düzene geçiş.

Resim 79: Tekrar Muhakkak – Reyhânî düzene geçilmiş sayfalar.

Resim 80: Muhakkak – Reyhânî terkipten, Sülüs – Nesih terkibe geçilen sayfalar.

Resim 81: Son olarak Muhakkak – Reyhânî düzene geçiş.

Resim 82: Sâd Sûresi son Âyetler ve Zümer Sûresi ilk 3 Âyet.

Resim 83: İhlâs, Felak ve Nâs Sûreleri.

Resim 84: Nâs Sûresi sonu ve ketebe kaydı.

Resim 85: Kenarları kesilmiş sayfalarda Mushaf gülleri.

Resim 86: Kap içi ebrûsu.

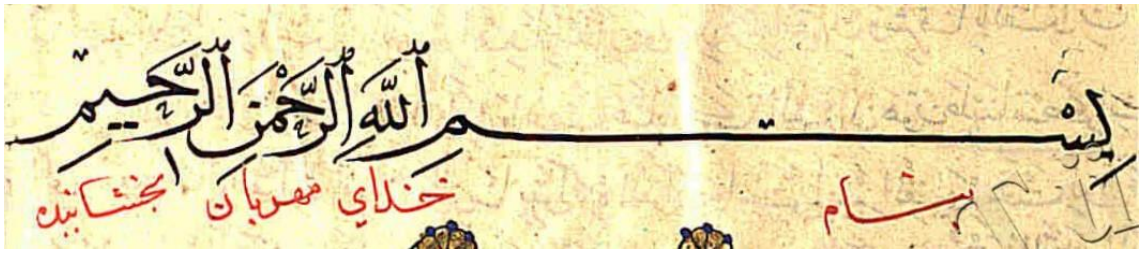
Katalog No. 6: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00002
Hattatı:	Mahmûd b. Ahmed b. Osman Şirâzî
Yazılış tarihi:	827 Zilkade / 1424
Hat nev'i:	Muhakkak, tevkī', nesih, kûfî
Ebadı:	480 x 300 mm., 305 x 190 mm.
Varak sayısı:	495
Satır sayısı:	9

Diğer özellikler:

Âharlı, açık bej renkli, ince sayılabilecek bir kâğıdın kullanılmış olduğu bu Mushaf'ın yazımında hattat siyah is mürekkebi kullanmıştır. Muhakkak hattıyla yazılmış Âyet-i Kerîmelerin altında kırmızı mürekkep ile nesih hattı kullanılarak açıklamalar yazılmıştır. Naif üslup[139] kullanılan serlevhada (bkz. R. 89), sûre başları ve ara pervazlar mavi rengin altınla uyumuyla bilhassa öne çıkmıştır. 15. yy.'ın ilk yarısında Şiraz'da Timurlular için yapılmış eserlerin tezhip özelliklerini taşımaktadır.

Mushaf'ın Besmelesinde (bkz. R. 87) *ba* sola meyilli, *sin* dişleri aynı genişlikte, yönleri aynı olan *elif'*lerin alt uçları sola kıvrıktır. Allah lafzı 1/2 *elif* boyunda, Allah lafzının sonunda yer alan *he* harfi ise dikeyde yukarıya daha yakın takılmıştır. Zülfeler sağa açık, harekeler harflerle iç içe yapılmıştır. Rahmân ve Rahîm kelimeleri peşpeşe kademeli olarak yükseltilerek yazılmıştır. Zülfeli *ha* harflerinde aynı doğrultu sağlanmıştır. Keşîde ortasında tirfil kullanılmıştır.

Resim 87: Besmele, (Nâs Sûresi), SK Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00002.

[139] Naif üslûp için bkz., Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s.253.

Sûre isimlerinin siyah tahrirli zer mürekkeple ve tevkī‘ hattıyla yazıldığı sûre başları beyne’s-sutûr tezhipli ve altın cetvellidir. Sûre başlarının arkasına denk gelen kısımlarda yer yer altın korozyonunun görüldüğü Mushaf’ın durakları ve sayfa cetvelleri de altındır. Madalyon şeklinde yapılmış güllerin üzerinde “aşera” kelimeleri siyah tahrirli zer mürekkeple kûfî hatla yazılmıştır. Yine siyah mürekkeple, muhakkak hatla yazılmış “temmet” ibâresinden sonra gelen sayfalarda ise ferağ kaydı ve falname bulunmaktadır.

990 sayfaya tekabül eden 495 varak üzerine yazılı Mushaf’ın ferağ kaydına göre (bkz. R. 88) hattat Mahmûd b. Ahmed b. Osman Şirâz’lı olup, Şâfiî mezhebine mensuptur. Mushaf’ın yazılış tarihi de Zilkade 827 olarak zikredilmiştir.

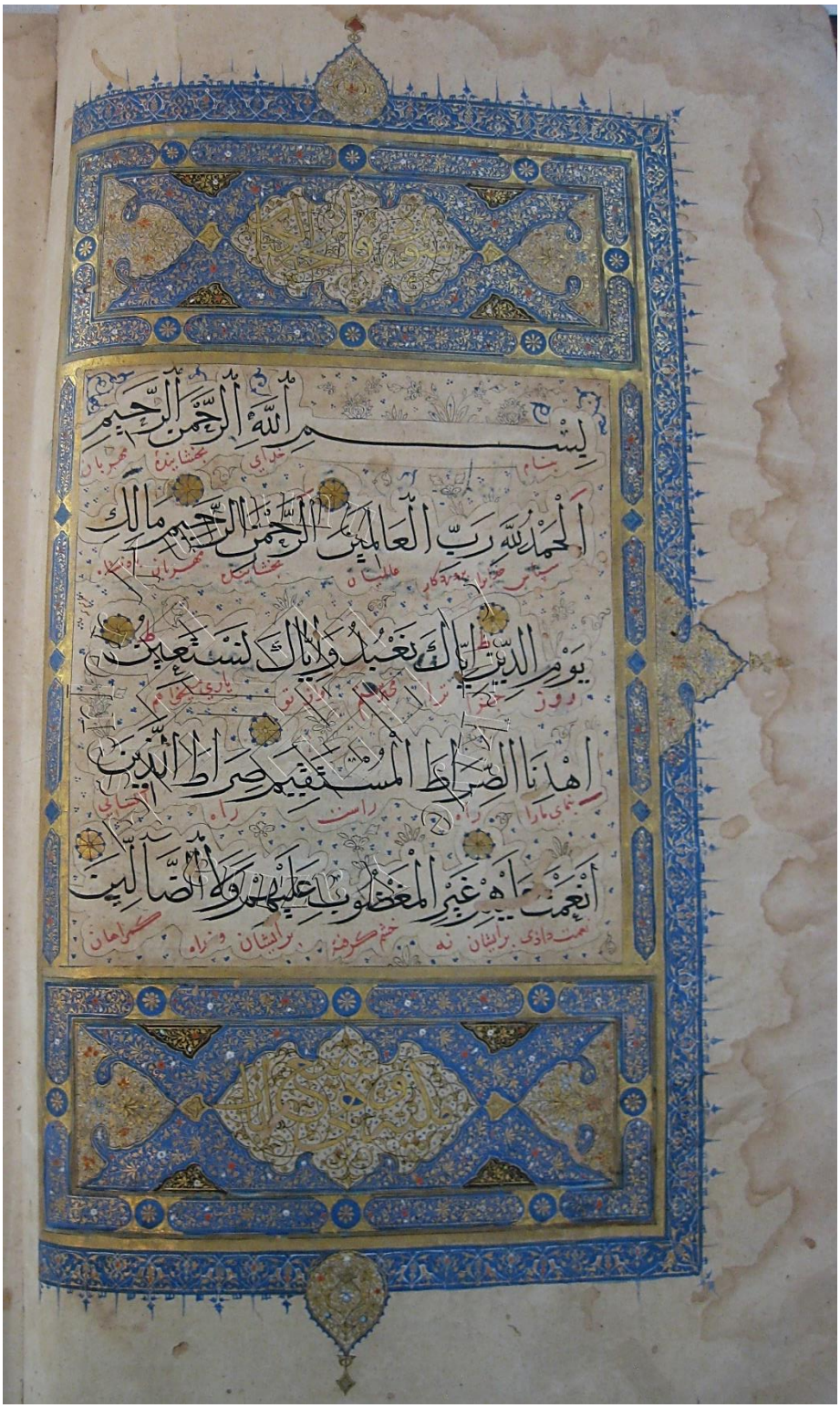
Şemseli, koyu yeşil kabı restorasyon geçirmiştir. Üst ve alt kaplar arasında önemli farklar vardır. Özellikle alt kabın yıpranmış hali Mushaf’ın bazı sayfalarında görülen rutubet izlerini açıklamaktadır.

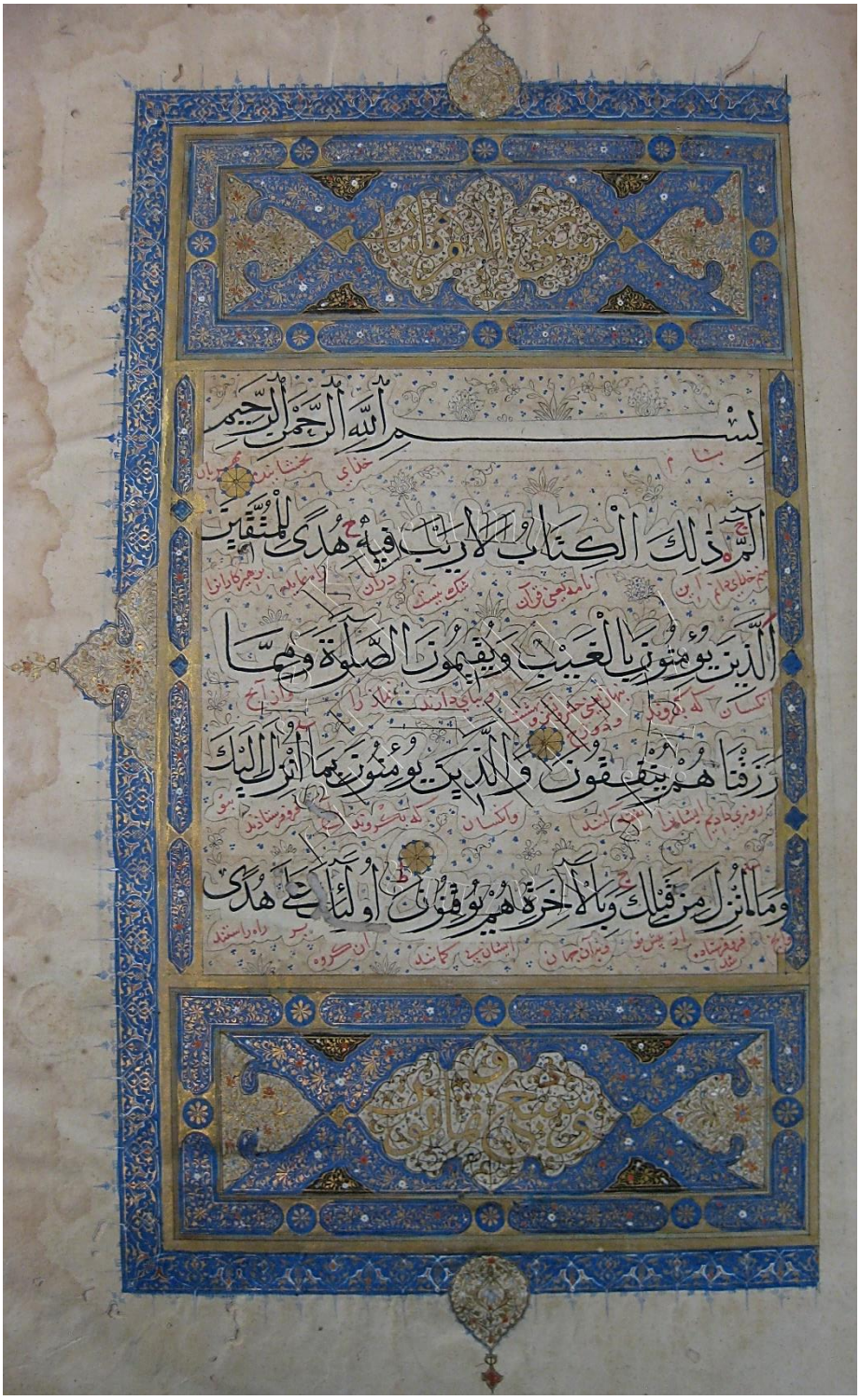
Resim 88: Mushaf’ın ketebesinin bulunduğu sayfa.

Resim 89: Mushaf'ın serlevhası.

Resim 90: Fâtiha Sûresi detay.

Resim 91: Bakara Sûresi ilk 3 Âyet.

Resim 92: Mushaf'ın altın korozyonu görülen bir ara sayfası.

Resim 93: Mushaf'ın son Sûreleri'nin bulunduğu sayfalar.

Resim 94: Nâs Sûresi ve “Temmet” ibâresi.

Katalog No. 7: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Fatih 00010
Hattatı:	Mesûd b. Maksûd el-Patânî
Yazılış tarihi:	866 Recep / 1462
Hat nev'i:	Muhakkak, tevkī'
Ebadı:	245 x 155 mm., 140 x 85 mm.
Varak sayısı:	550
Satır sayısı:	9

Diğer özellikler:

Açık renk, âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebi ile muhakkak hattıyla yazılmış bu Mushaf'ın Sultan Fatih'in şahsına yazıldığı söylenmektedir. Serlevhası müzehhep Mushaf'ta altın duraklar kullanılmıştır. Cetvel bulunmamaktadır. Serlevhadan önceki sayfada bir mahreç şeması (bkz. R. 96) çizilidir.

Serlevha sûre başında müzehhep zeminin üzeri, siyah tahrirli zer mürekkeple, muhakkak hattıyla (bkz. R. 98) yazılıdır. Naif üslubun kullanıldığı serlevhada altın süslemeye mavi, yeşil, kırmızı ve siyah renkler iştirak etmektedir. Siyah is mürekkebiyle yazılmış muhakkak hattının etrafı beyne's-sutûr tezhiplidir.

Dik harflerinin ince ve kısa, yatay harflerinin ise daha kalın ve uzun olduğu Mushaf'ın Besmelesinde (bkz. R. 95) *sin* dişleri birbirine eşit, harekeler ve harf kuyrukları aynı yönlü yazılmıştır. *Mim* gözleri ve Allah lafzının sonundaki *he* harfi takriben aynı büyüklüktedir.

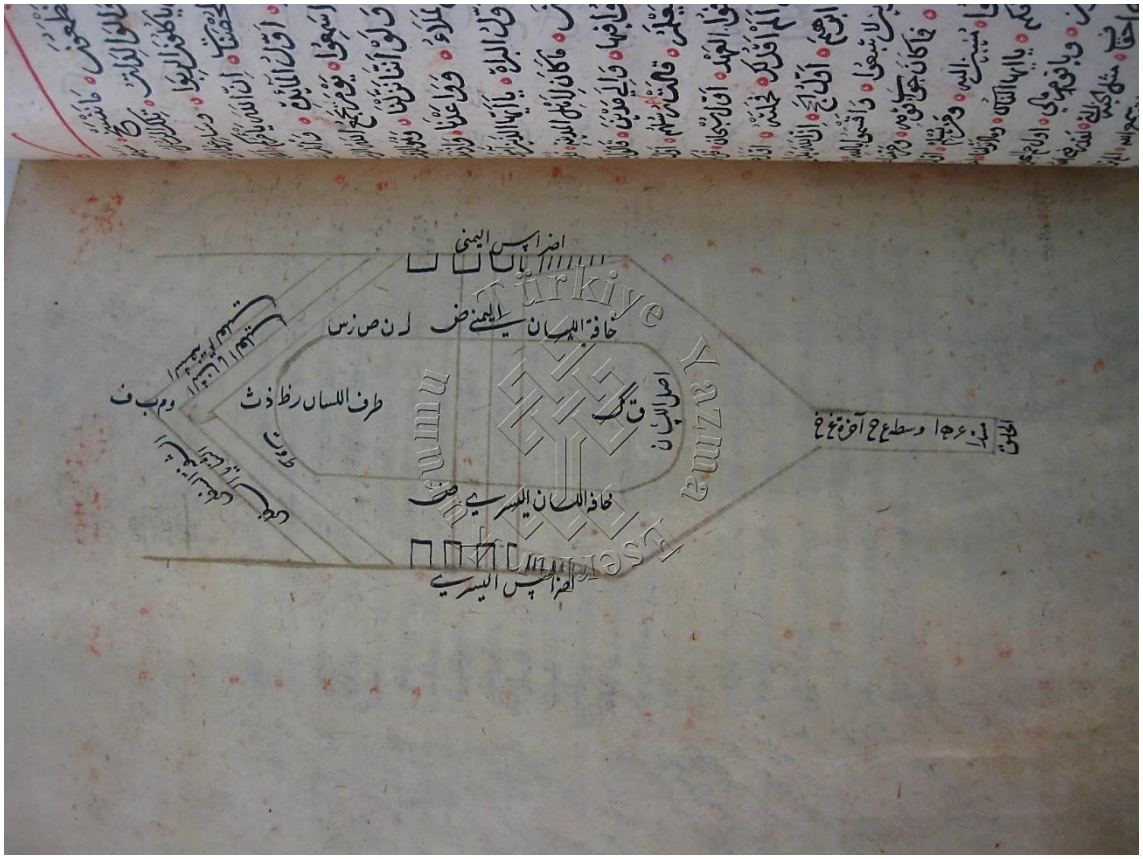

Resim 95: Besmele, (Nas Sûresi), SK Fatih 00010.

Toplamda 550 varaktan oluşan bu Mushaf-ı Şerîf h. 866 tarihinde Patanlı Mesûd b. Maksûd tarafından yazılmıştır. Yazının etrafında siyah mürekkeple el yazısıyla yazılmış açıklamalar bulunmaktadır.

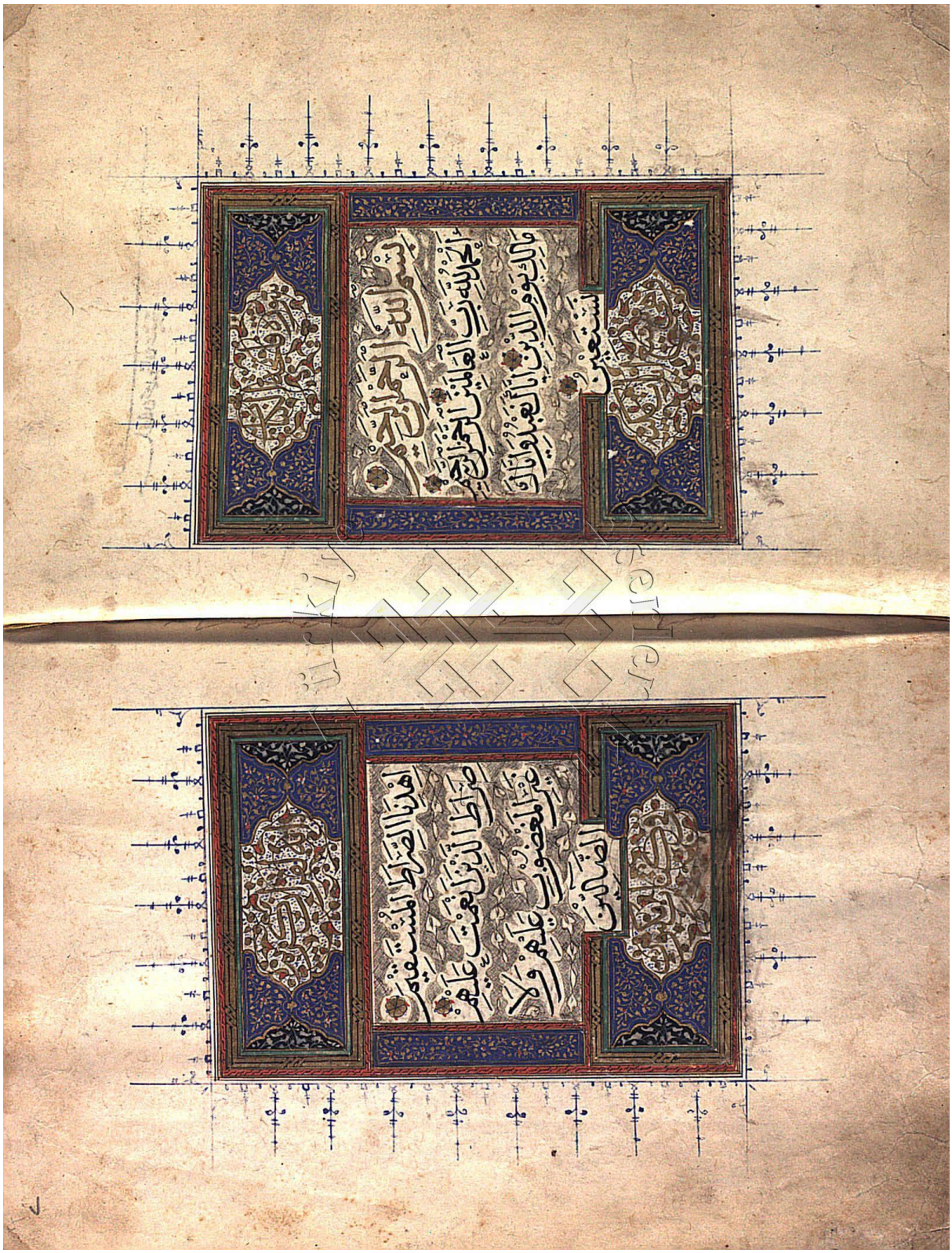
Süleymaniye Kütüphanesi'ne devri 1956[140] senesinde gerçekleşen koleksiyonda 17 adet Kur'ân-ı Kerîm kaydı bulunmaktadır. Mushaf'ın sûre başları siyah tahrirli zer mürekkeple muhakkak hattıyla yazılmıştır. Eserin sonunda mevcut olan ferağ kaydının yazımında ise (bkz. R. 104) tevkī' hattı kullanılmıştır.

Soğuk şemseli[141] koyu kahverengi kap orijinal haliyle muhafaza edilmektedir. Sertabı üzerinde "Rabb'inin kelimesi Kur'ân doğruluk ve adalet bakımından tamdır. O'nun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[142] mealindeki (En'am Sûresi 115) Âyet-i Kerîme yazılıdır. Sertabın iç kısmına denk gelen sayfalar müzehheptir.

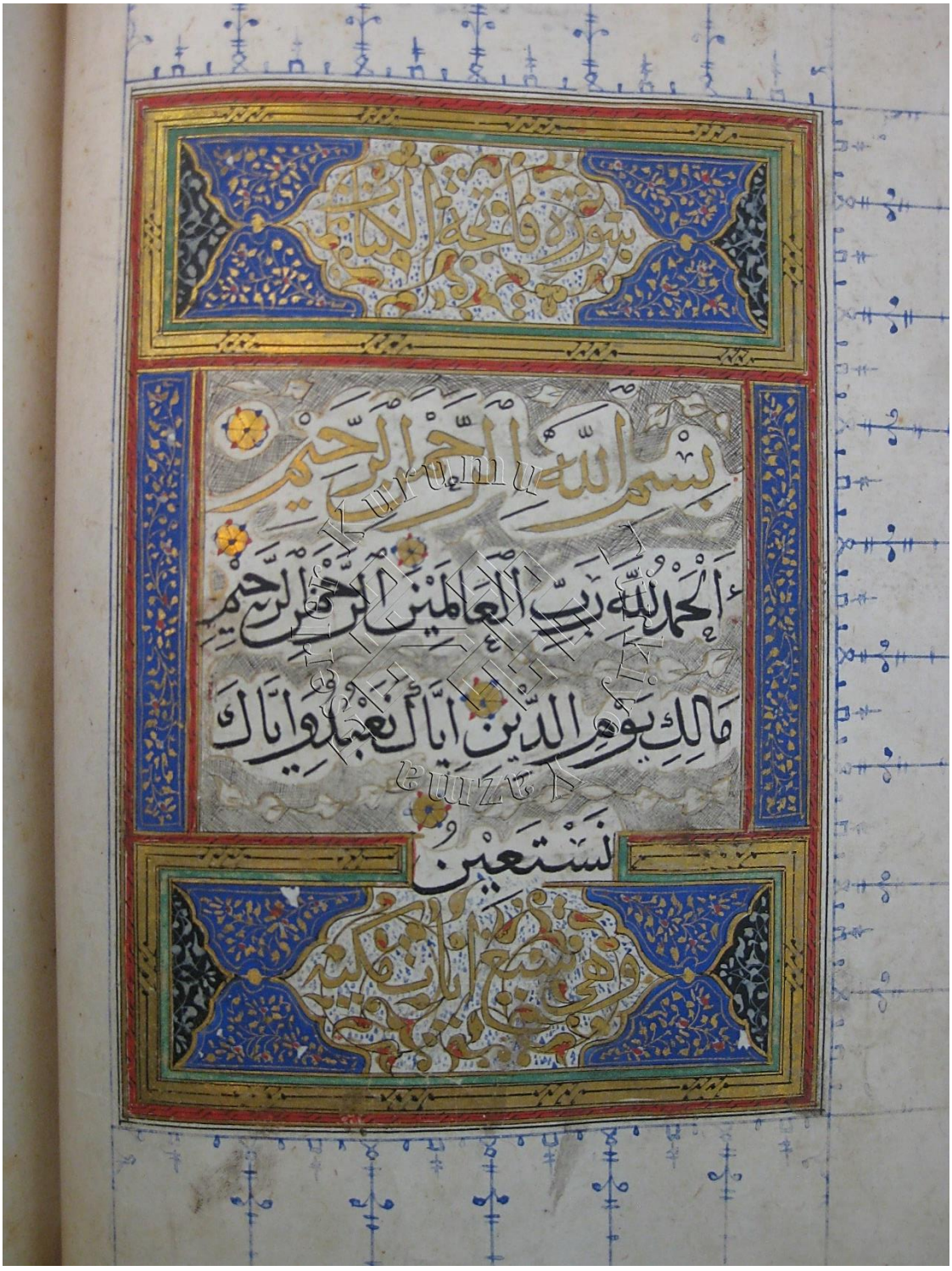

Resim 96: Mahreç Şeması.

[140] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).
[141] Deri üzerine altın veya herhangi bir boya sürülmeden işlenen şemseler.
[142] Diyanet İşleri Başkanlığı, "Kur'an-ı Kerîm ve Meali", http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enam-suresi-6/ayet-115/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (Haziran, 2019).

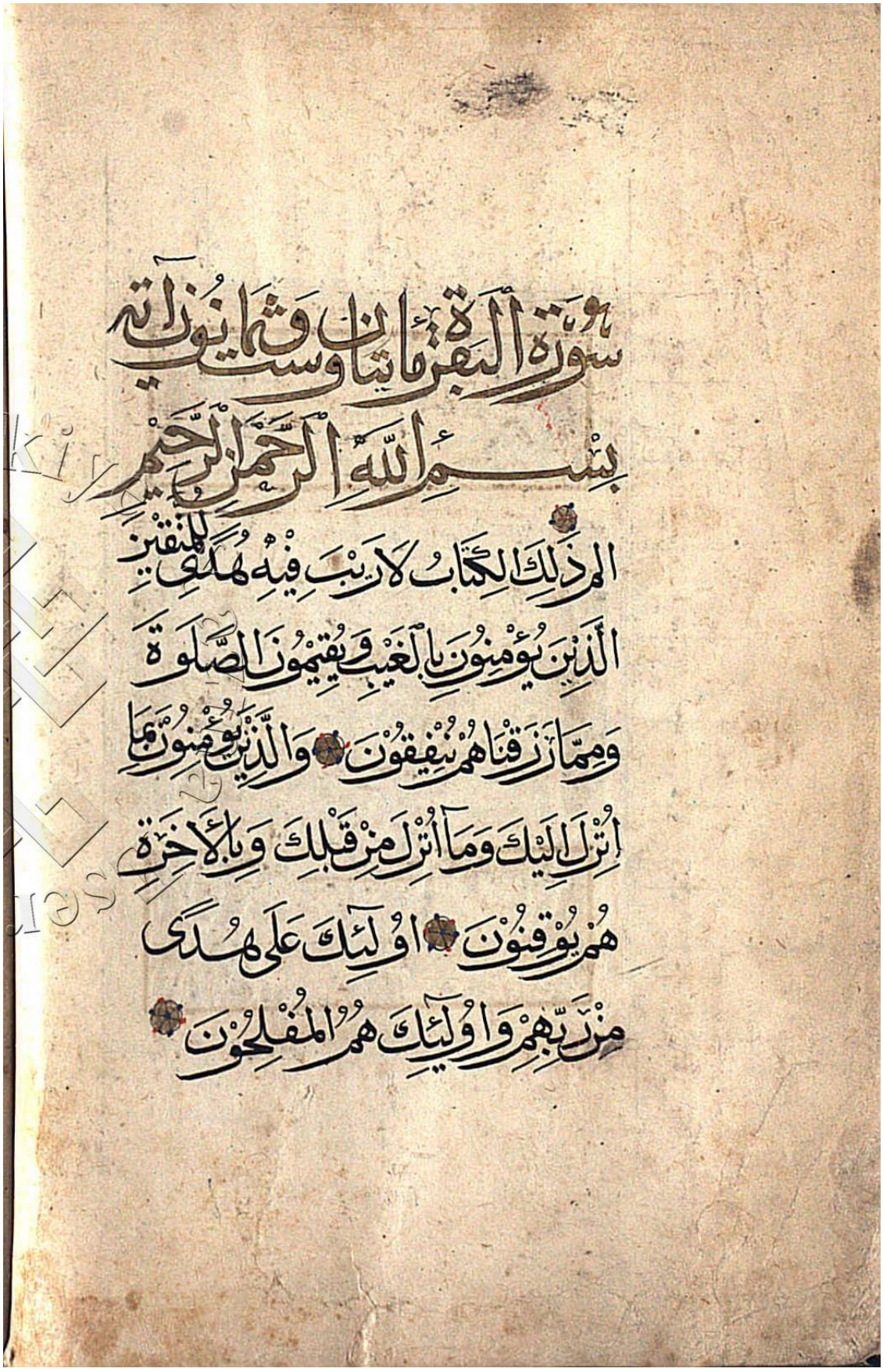
Resim 97: Mushaf'ın serlevhası.

Resim 98: Fâtiha Sûresi ilk 5 Âyet.

Resim 99: Fâtiha Sûresi'nin 6. ve 7. Âyetleri.

سورة البقرة مائتان وست وثمانون آية

بسم الله الرحمن الرحيم

الم ذلك الكتاب لا ريب فيه هدى للمتقين

الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون الصلوة

ومما رزقناهم ينفقون ۞ والذين يؤمنون بما

انزل اليك وما انزل من قبلك وبالاخرة

هم يوقنون ۞ اولئك على هدى

من ربهم واولئك هم المفلحون ۞

Resim 100: Bakara Sûresi'nin ilk 4 Âyeti.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ۝ خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ
وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ۝ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ
فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ۝ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا
فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ۝ أَلَا إِنَّهُمْ

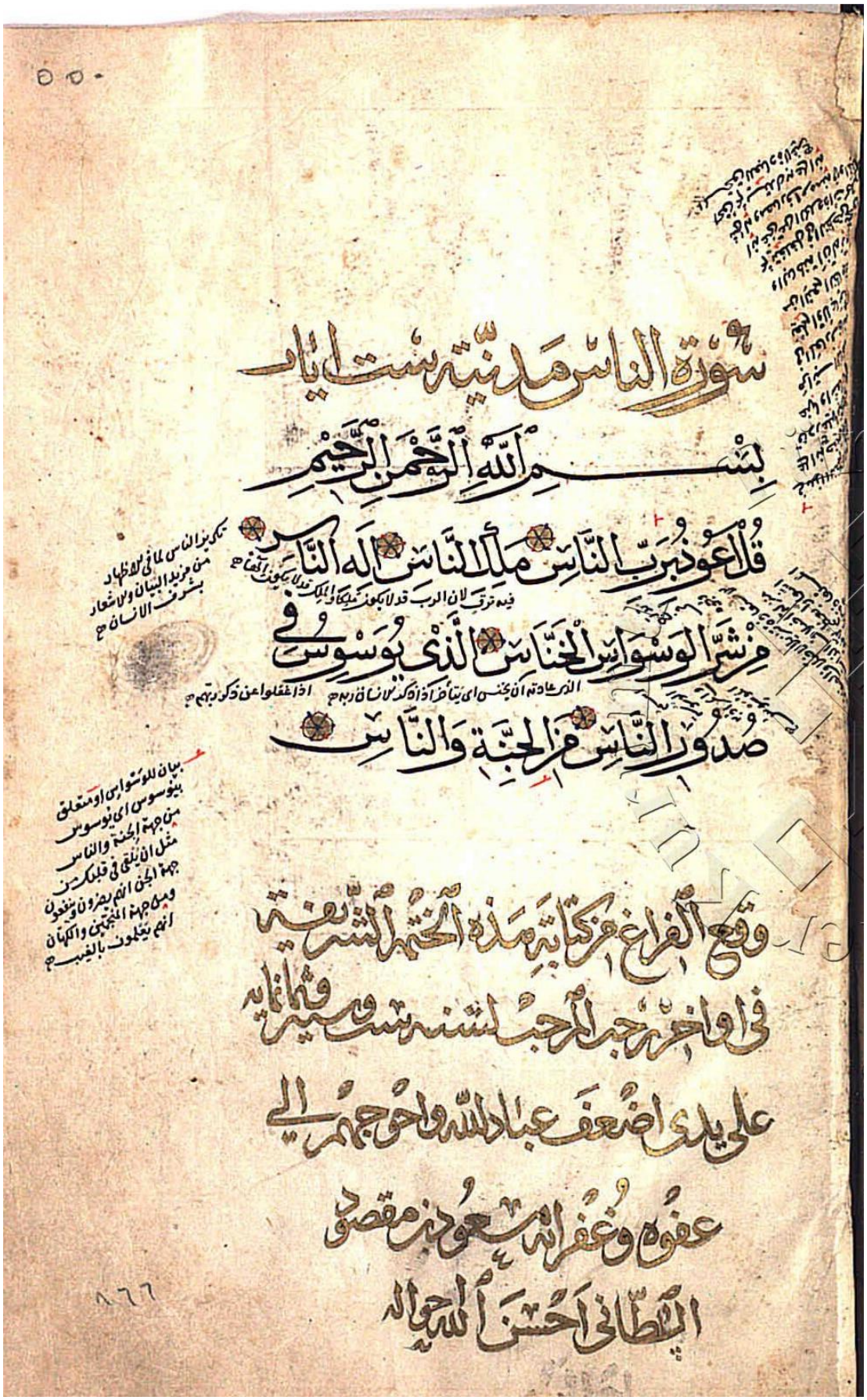
Resim 101: Bakara Sûresi’nin müteakip Âyetleri.

Resim 102: Hûd Sûresi’nin ilk 3 Âyet-i Kerîme’si.

Resim 103: İhlâs, Felak, Nâs Sûreleri ve ferağ kaydı.

Resim 104: Ferağ kaydı detay.

Katalog No. 8: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Çorlulu Ali Paşa 00002
Hattatı:	Bilinmiyor.
Yazılış tarihi:	15. yy.
Hat nev'i:	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī'
Ebadı:	375 x 260 mm., 251 x 173 mm.
Varak sayısı:	317
Satır sayısı:	13

Diğer özellikler:

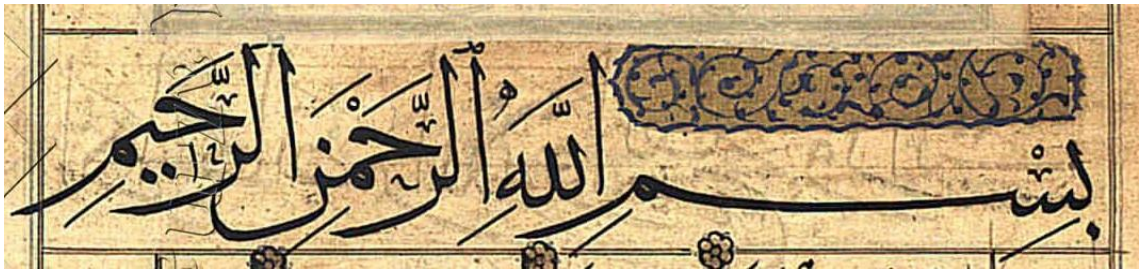
SK'ne 1918'de devredilen Çorlulu Ali Paşa koleksiyonunda bulunan 382[143] yazma eserin üç tanesi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Koleksiyona 2 numarayla kayıtlı bu Mushaf'ta kurt yeniği izleri bir hayli fazladır, sayfalarının özellikle altta kalan kısımları yırtılmıştır.

İnce, açık renk âharlı kâğıt üzerine yazılmış bu Mushaf'ın serlevhası oldukça şaşaalıdır. Serlevhanın yazı sahası dışında kalan tezyinatı ile yazı sahası içinde kalan keşîde ve beyne's-sutûr tezhibi (bkz. R. 108, 109) farklı yapıdadır.

Altının yanı sıra mavi, siyah, kırmızı, beyaz, turuncu ve yeşil tezhip boyalarıyla bezeli serlevhada ve Mushaf'ın devamında siyah tahrirli altın duraklar kullanılmıştır. Tezhip özellikleri itibarıyla klasik XV. yy. Herat üslubunu andırıyor olsa da Mushaf'ın ferağ kaydı olmadığı için kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Felak Sûresi'nin üzerinde yer alan Besmele'nin (bkz. R. 105) sivri uçlu zülfeli *elif*'leri satıra dik çekilmiş, en alt uçları solda tamamlanmaktadır. Besmele'nin *ba*'sı ve Allah lafzı kısalmış, *sin* dişleri sola doğru hafif aşağı yönelmiştir. *Mim* gözleri, *ha* harfleri ve harflerin kuyrukları hizalıdır. Harekelerin eğimi artmış, Allah, er-Rahmân ve er-Rahîm kelimelerinde sola doğru yukarı yöneliş sağlanmıştır. Üstün, esre, şedde ve cezimlerle birlikte sılalar, tirfiller, *he* ve *ha* harflerini belirten işaretler de kullanılmıştır.

[143] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).

Resim 105: Besmele, (Felak Sûresi), SK Çorlulu Ali Paşa 00002.

Serlevhada tamamı Muhakkak 5 satır siyah is mürekkebiyle, sûre başı ise siyah tahrirli üstübeç mürekkebiyle tevkī‘ hattıyla yazılmıştır. Harfler arasındaki mesafe hassasiyetle ayarlanmış muhakkak satırlarda, sivri zülfeli *elif* ve *lâm*’ların uyumu, *ra*, *mim* ve *vav* kuyruklarında da mevcuttur. Fâtiha Sûresi’nin son satırındaki *‘aleyhim, gayr ve ‘aleyhim* kelimelerindeki ع harflerindeki tutarlılık (bkz. R. 108), diğer harflerde de görülmektedir. Harekelerin yerleştirilişindeki nizam da ayrıca dikkat çekmektedir.

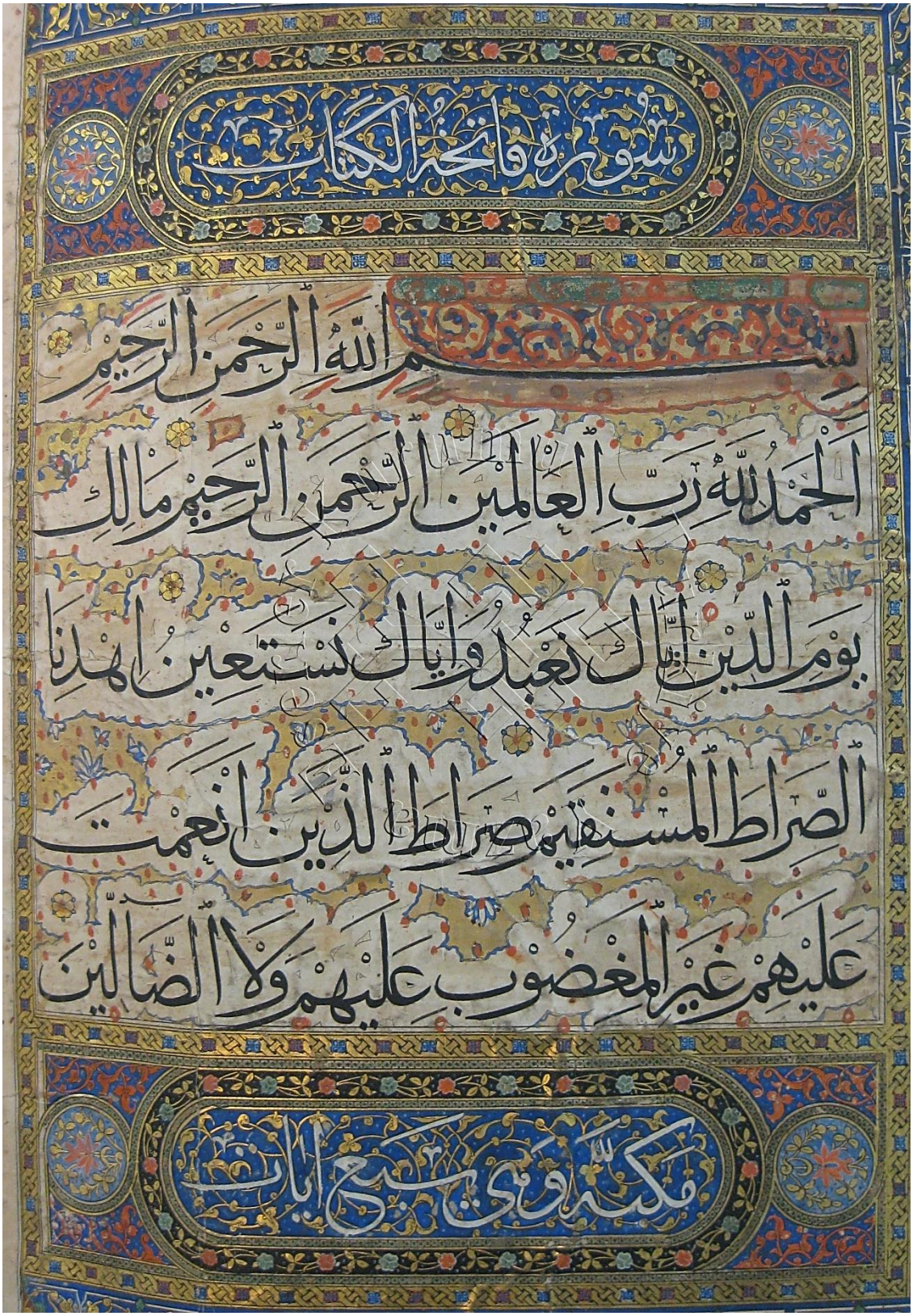
Mushaf’ın devam eden sayfaları koltuklu formdadır (bkz. R. 110). En üst ve en altta uzun sülüs satırlar, ortada uzun muhakkak satır, aralarında da beşer nesih satır kullanılmıştır. Sûre isimleri açık renk zemin üzerine siyah tahrirli zer mürekkep ile tevkī‘ hattıyla (bkz. R. 106) yazılmıştır.

Resim 106: Dîn (Mâ‘ûn) Sûresi.

Resim 107: Mushaf'ın serlevhası.

Resim 108: Fâtiha Sûresi.

Resim 109: Bakara Sûresi başlangıç sayfası.

Resim 110: Bakara Sûresi’nin devam ettiği iki sayfa.

Resim 111: Bakara Sûresi 16-23. Âyetler detay.

Resim 112: Mushaf'ın son iki sayfası.

Resim 113: “Temmet” ibâresinin de bulunduğu son sayfa.

Katalog No. 9: Mu'minûn, Nûr ve Furkân Sûreleri

Bulunduğu yer:	SK, Hamidiye 00006
Hattatı:	(Yâkūt el-Musta'sımî)
Yazılış tarihi:	15. yy.
Hat nev'i:	Muhakkak, nesih, rikā', kûfî
Ebadı:	335 x 265 mm., 255 x 200 mm.
Varak sayısı:	12
Satır sayısı:	11

Diğer özellikler:

I. Abdulhamit'in m. 1780'de kurduğu kütüphanede bulunan kitaplardan oluşan Hamidiye koleksiyonu, önce Medresetu'l-Mütehassisin'deki kütüphaneye, oradan Murad Molla Kütüphanesine, son olarak da 1954'te SK'ne nakledilmiştir.[144]

Yazmanın pembemsi bej tonlarında olan âharlı sayfaları, kenarlardan yapılan hatalı tıraşlamalar neticesinde sağ sayfalardaki satırlar yukarı doğru, sol sayfadaki satırlar ise aşağı doğru yazılmış (bkz. R. 116) izlenimi vermektedir. Cüzün sûre başı naif üslupta tezhiplenmiş, devamında da altın durak ve cetveller kullanılmıştır.

Koltuklu formda yazılmış sayfalarda uzun muhakkak satırlar siyah tahrirli zer mürekkeple yazılıp bazı harflerin gözleri lacivert mürekkeple doldurulmuştur. Koltuklu kısımlarda bulunan dörder satırlık nesih hat, siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu alan dahilinde olan Allah lafızları bir yerde mavi mürekkeple onun dışında siyah tahrirli zer mürekkeple yazılmıştır.

Koltuk kısımları boş bırakılmış sayfalarda cetvelleri keserek yazı alanının dışına nüfuz eden harfler satırlara, olağanüstü bir denge katmıştır. Harfler ve kelimeler arasındaki mesafeler kadar, harflere ait noktalar arasındaki mesafeler de ölçülüdür.

Takriben 4.2 *elif* uzunluğunda olan Besmelenin (bkz. R. 114) keşîdesi yaylı ve 2.5-3 nokta derinliğindedir. *Ba* harfinin yüksekliği Allah lafzının yüksekliğiyle aynı tutulmuştur. Sola aşağı doğru hafif eğimli yazılmış *sin* dişleri birer nokta genişliğindedir. Satıra dik, incelerek inen *elif*'lerin alt uçları dışa; sola, zülfeleri içe; *elif*'in kendisine dönüktür. Aralarındaki mesafe kısa tutulmuş *elif* ve *lâm* harflerinin en üst noktaları,

[144] Halit Dener, *Süleymaniye Umumî Kütüphanesi,* Maarif Basımevi, İstanbul 1957, s. 64.

Rahîm kelimesinin başında Rahmân kelimesinin başında olduğundan daha yüksektedir. Satıra paralel yerleştirilmiş, zülfeden sonra yazımına üst köşeler kaybedilerek geçilmiş *ha* harflerinin ağzı tam karşıya bakmaktadır.

Harekelerin dışında sıla, tirfil ve *he* ve *ha* harflerini belirten işaretlerin de kullanıldığı Besmelede (-el takısının altında) fazladan bir nokta yazılıdır.

Resim 114: Besmele, (Nûr Sûresi), SK Hamidiye 00006.

Sonda bulunan ibârenin (bkz. R. 122) orijinal olduğu varsayılır ise cüzün 13. yy. sonuna (Yâkūt ö. 1298)[145] ait olması gerekmektedir, fakat yazının özellikleri ibârenin sonradan eklenmiş olma ihtimalini düşündürmektedir. Aynı ibâre cüzün en başında da iki yerde (bkz. R. 115) yazılıdır.

İnce uzun *elif'*lerin sivri uçlu zülfeleri, *kef* serenlerinin yuvarlanarak dönen üst uçları, kelime sonunda yer alan *he* harflerinin duruşu ve ufak *mim* kafaları (bkz. R. 117, 118), ج, ح, خ harflerindeki sivri zülfeler (bkz. R 119) ve *vezûran* kelimesindeki kuyrukların sıralanışı (bkz. R. 120), sayfa 38'de yer alan 15. yy. Baysungur Mushafı'yla benzer özellikler göstermektedir.

Hamidiye koleksiyonunun 6 numaralı envanteri olan bu cüzün unvan sayfasındaki ibâre ve sayfa kenarlarındaki aşere ve hamse ibareleri kûfî hatla yazılmıştır. Nûr ve Furkân Sûreleri'nin isimleri rikā' hattı ile yazılmıştır.

Üzerine dört sıra altın cetvel uygulanan kabın kenarları sağlamlaştırılmıştır.

[145] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 4. Baskı, İstanbul 2010, s.77.

Resim 115: Cüzün vakıf ibâresi ve “bi-hatt-ı Yâkut el-Mustasımî” ibâreleri.

Resim 116: Sûre başı, Mu’minûn Sûresi ilk 2 sayfa.

Resim 117: Mu’minûn Sûresi 1-13. Âyetler detay.

Resim 118: Mu’minûn Sûresi 14-23. Âyetler detay.

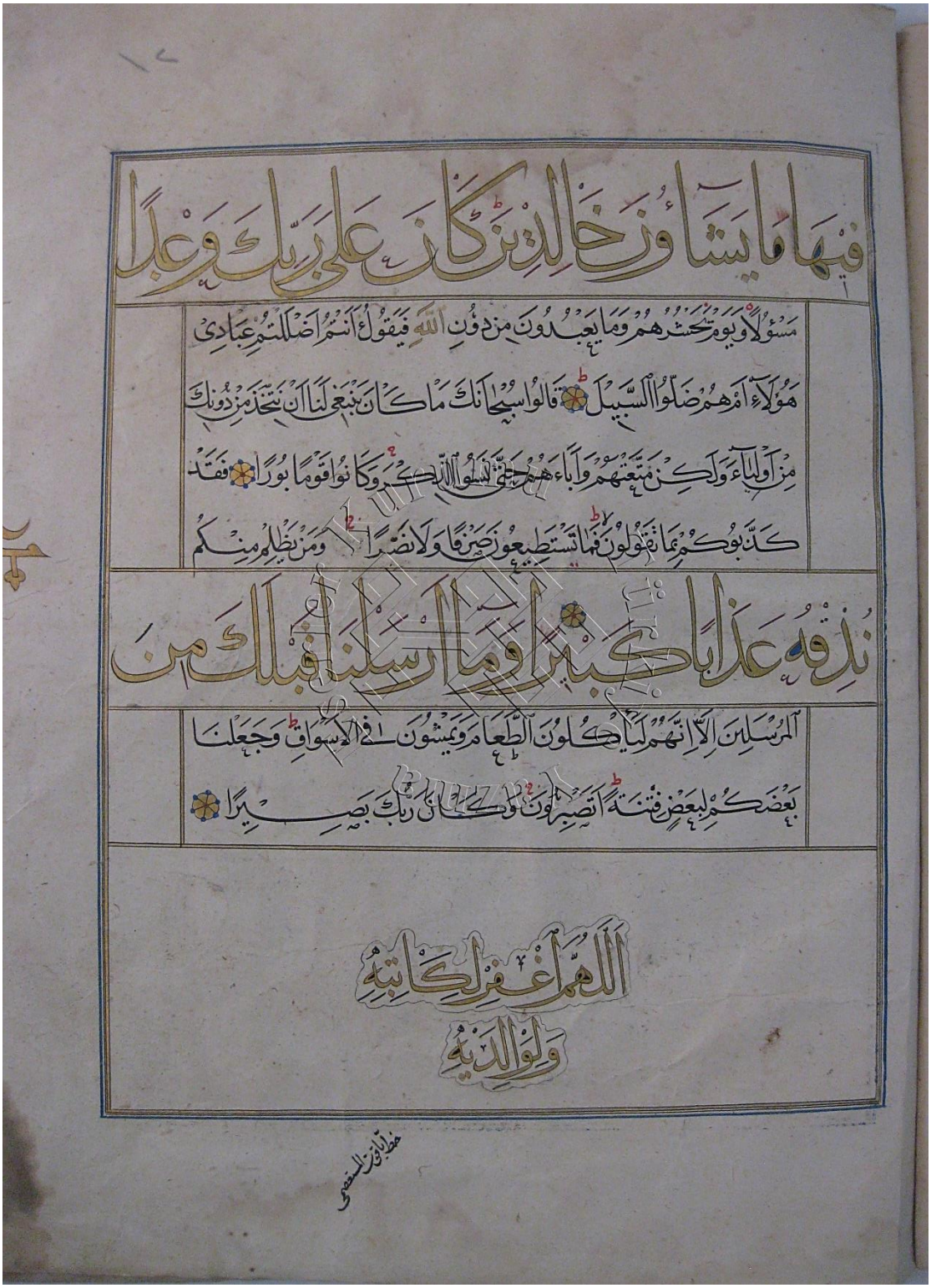

Resim 119: Cüzden bir ara sayfa.

Resim 120: Cüzün diğer bir ara sayfası.

Resim 121: Nûr Sûresi 51-54. Âyetler, yazı detay.

Resim 122: Cüzün son sayfası, kâtibin duası.

3.2.4. XVI. Yüzyıl Mushafları

Ayasofya 00001, Fazıl Ahmed Paşa 00006, Hasan Hüsnü Paşa 00001, İsmihan Sultan 00006, Kılıç Ali Paşa 00007, Kılıç Ali Paşa 00008, Pertev Paşa 00002, Sultan I. Ahmed 00011, Yazma Bağışlar 00202 envanter numaralı Mushaflar, muhakkak yazının kullanıldığı XVI. yüzyıla ait, ketebesinde tarih olan Mushaflardır.

Bunların dışında Amcazade Hüseyin Paşa 00001, Ayasofya 00002, Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00007, Fatih 00011, Fazıl Ahmed Paşa 00005, İsmihan Sultan 00003, İsmihan Sultan 00005, Kılıç Ali Paşa 00006, Nuruosmaniye 00016, Serez 00002, Sultan I. Ahmed 00004, Sultan I. Ahmed 00007, Sultan I. Ahmed 00012 ve Sultan I. Ahmed 00013 envanter numaralı Mushafların da bu yüzyıla ait oldukları düşünülmektedir.

Katalog No. 10: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Ayasofya 00001
Hattatı:	Derviş Hasan b. İlyas.
Yazılış tarihi:	914 Zilkade / 1509
Hat nev'i:	Muhakkak, tevkī', sülüs
Ebadı:	485 x 355 mm., 310 x 195 mm.
Varak sayısı:	325
Satır sayısı:	11

Diğer özellikler:

"Çok usta ve sağlam bir ele sahip olan Derviş Hasan"[146] tarafından m. 1509 senesinde yazımı tamamlanan bu Mushaf 325 varaktan oluşmaktadır. I. Mahmûd döneminde kurulmuş ve kendi vakfiyesi olan Ayasofya Kütüphanesi'ne kayıtlı muhakkak hattıyla yazılmış iki Kur'ân-ı Kerîm'den ilkidir.

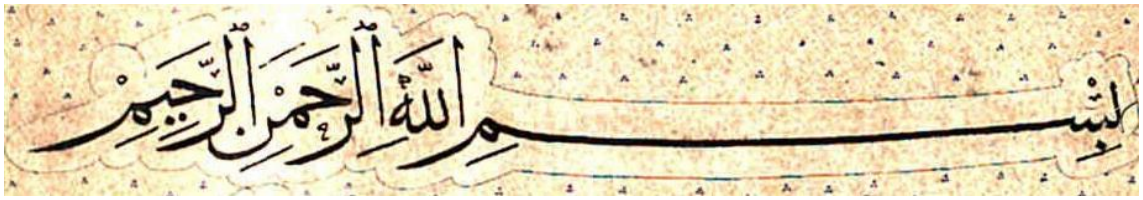
[146] M. Uğur Derman, "Doksandokuz İstanbul Mushafı", Türk Petrol Vakfı, İstanbul 2010, s. 39.

SK'ne devri 1968'de[147] gerçekleşen koleksiyonda bulunan diğer Mushaflardan bir tanesi kûfî hatla, geri kalanlar ise nesih hatla yazılmıştır.

Derviş Hasan b. İlyas'ın açık bej renkli, kalın, âharlı kâğıt üzerine siyah is mürekkebiyle, muhakkak hattıyla yazmış olduğu bu Mushaf-ı Şerîf'in tezhibi Klasik Osmanlı tarzını yansıtmaktadır. Taçlı serlevhası (bkz. R. 124) altın ve lacivertin uyumunu gözler önüne sermektedir.

Sûre başları müzehhep Mushaf'ın altın cetvel ve durakları yazıyı daha da ön plana çıkarmaktadır. Mushaf'ın hâtime zahriyesi de (bkz. R.129) mevcut tezhibe yakışır sadelikte tamamlayıcı bir unsur olmuştur.

Bakara Sûresi'nin başında yazılı olan Besmelenin (bkz. R. 123) derince, aşağı yukarı aynı genişlikteki *sin* dişleri, açık *mim* gözleri, uzun ince ve birbirine paralel *elif* ve *lâm* harfleri, uçları ince, çok uzun olmayan, dışa dönük zülfeleri, Allah lafzının yatayda 1 – 1 – 1'lik oranı ve harflere oldukça yakın, mütenasip harekeleri Mushaf'ın tamamında görülmektedir.

Resim 123: Besmele, Serlevha (Bakara Sûresi), SK Ayasofya 00001.

Kütüphanede bulunan XVI. yy. Mushaf'larının hemen hemen hepsinde olduğu gibi döneminin muhakkak özelliklerini taşıyan (boyları kısmen kısalan *elif*'ler, derinliği artan ve yer yer daralan çanaklar için bkz. R. 127) bu Mushaf-ı Şerîf'in sûre başları tevkī' (bkz. R. 128) hattıyla yazılmıştır. Sülüs ile yazılı ketebe ibâresinin üzerinde (bkz. R. 130) beyne's-sutûr tezhipli dua yer almaktadır.

Yeni, soğuk şemseli üst kap koyu kahverengi olup, şemse, salbek ve köşebendleri altın tahrirlidir.

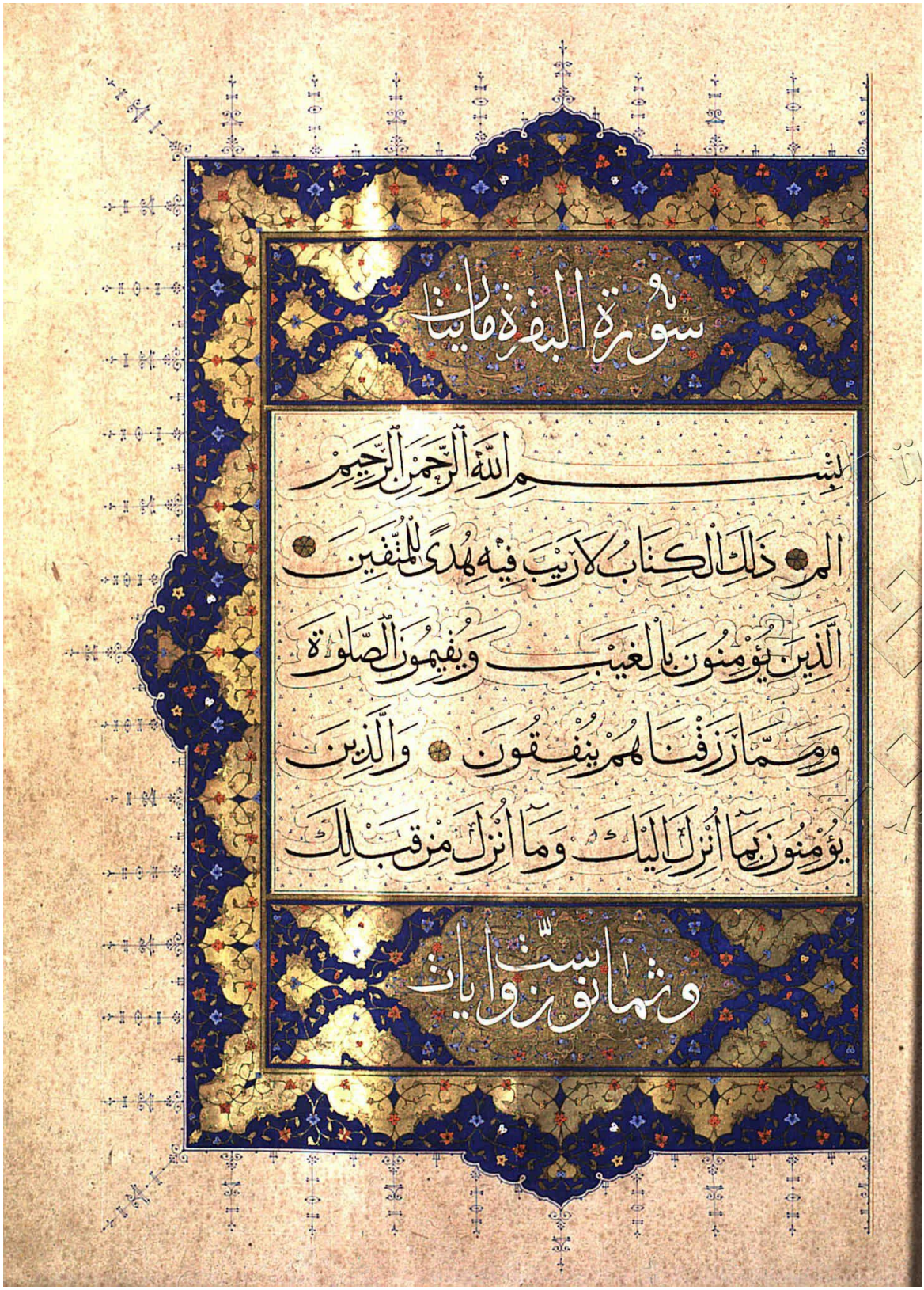
[147] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).

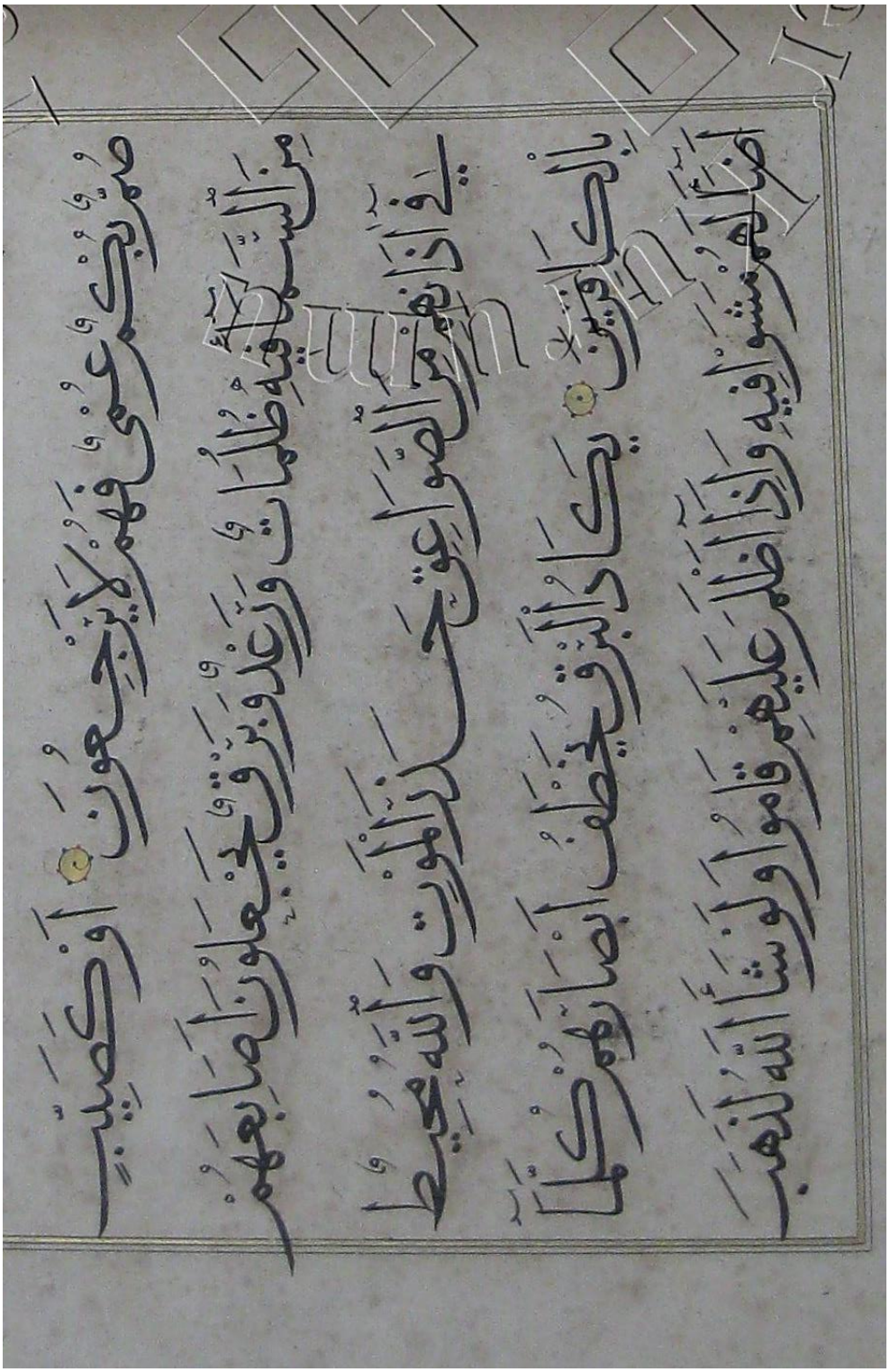
Resim 124: Mushaf'ın serlevhası.

Resim 125: Serlevhada Fâtiha Sûresi'nin olduğu kısım.

Resim 126: Serlevhada Bakara Sûresi'nin ilk Âyetleri.

Resim 127: Bakara Sûresi 18, 19. Âyet-i Kerîmeler ve 20. Âyet-i Kerîme'nin baş kısmı.

بسم الله الرحمن الرحيم

تبت يدا ابي لهب وتب ما اغنى عنه ماله وما كسب سيصلى

نارا ذات لهب وامرأته حمالة الحطب في جيدها حبل من مسد

سورة الاخلاص اربع ايات

بسم الله الرحمن الرحيم

قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد

سورة الفلق وهي خمس ايات

بسم الله الرحمن الرحيم

قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق ومن شر غاسق اذا

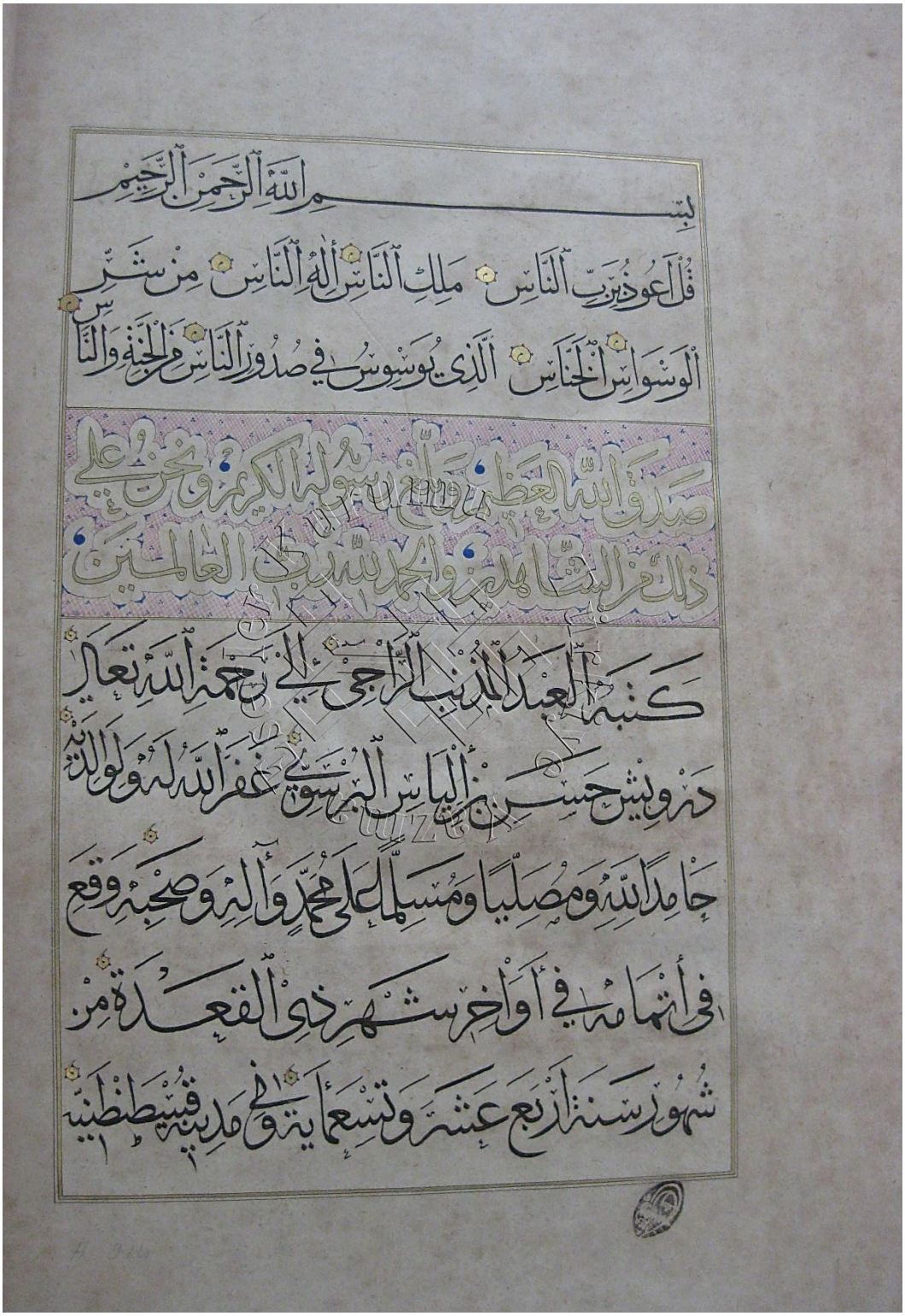
وقب ومن شر النفاثات في العقد ومن شر حاسد اذا حسد

سورة الناس ست ايات

Resim 128: Tebbet, İhlâs ve Felak Sûreleri.

Resim 129: Mushaf'ın ketebe sayfası ve hâtime zahriyesi.

Resim 130: Nâs Sûresi ve ketebe ibâresi.

Katalog No. 11: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Hasan Hüsnü Paşa 00001
Hattatı:	Bilinmiyor.
Yazılış tarihi:	949 Zilkade / 1543
Hat nev'i:	Muhakkak, nesih, reyhânî, rikā'
Ebadı:	160 x 245 mm., (62 x 40 mm., 90 x 20 mm.)
Varak sayısı:	445
Satır sayısı:	11

Diğer özellikler:

Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın Eyüp'teki kütüphanesinde bulunan kitaplar 1942 senesinde teslim alınarak önce Hüsrev Paşa Kütüphanesi'ne, sonrasında ise orada bulunan diğer kitaplarla birlikte 1957'de Süleymaniye'ye nakledilmiştir.[148] Koleksiyondaki 1053[149] yazmanın 2'si Mushaf-ı Şerîf'tir.

Açık pembe, bej tonlarındaki âharlı kâğıda yazılmış bu Mushaf'ın serlevhası klasik üslupla yapılmış olup penç ve bulut motifleri ile zenginleştirilmiştir. Altına eşlik eden ana rengin lacivert olduğu bu iki sayfa mavi, tuğla kırmızısı, beyaz ve su yeşili renklerle tamamlanmıştır. Serlevhada Fâtiha Sûresi zer mürekkep kullanılarak reyhânî hattıyla (bkz. R. 133, 134) yazılmıştır. Fâtiha Sûresi'nin ismi, nerede nâzil olduğu ve kaç Âyetten oluştuğu bilgileri ise üstübeç mürekkeple ve rikā' hattıyla yazılmıştır.

Mushaf'ın serlevhasından sonra gelen Bakara Sûresi'nin yazımına başlanan unvan sayfası da (bkz. R. 135) müzehheptir. Sûre başı ve koltuklar rûmîlerle bezelidir. Koltuklu formda toplamda 11 satır olarak yazılmış Mushaf'ın dörder satırlık nesih kısımları başta, ortada ve sonda yer alan muhakkak üç satır arasında yer almaktadır.

Mushaf'ta muhakkak Besmelelerin keşîdeleri ve sonrasında gelen kısımlar arasında (satırın genişliğine de bağlı olarak) hemen hemen bire birlik bir oran bulunmaktadır.

Besmelelerin *ba* harfleri yarım *elif* boyunda (4 nokta) seyretmektedir. Sekiz, sekiz buçuk nokta yüksekliğinde olan *elif*'ler ince, zülfeleri sağa açık ve sivri uçludur. Satırın sonunda yer alan *elif* ve *lâm* harflerinin tepe noktaları, bir önceki ikiliden (bkz. R. 131)

[148] Halit Dener, *Süleymaniye Umumî Kütüphanesi,* Maarif Basımevi, İstanbul 1957, s. 74.
[149] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).

daha yüksektedir. *Sin* harfinin dişleri birer nokta genişliğinde, *mim* harflerinin gözleri kısık, kuyrukları 7 nokta civarındadır. Allah lafzı yatayda 1-1-1 genişliğinde, sonunda bulunan *he* harfi ise satıra yakın hizalıdır. Bir öncekini yükselerek takip eden şeddelerin sol üstünde yer alan üstünler ve onlara paralel uzanan esreler kısa tutulmuştur.

Resim 131: Besmele, (Nasr Sûresi), SK Hasan Hüsnü Paşa 00001.

Önceki dönem muhakkak yazılara kıyasla bu Mushaf'ta harf çanaklarında derinlik bir nebze artmış, kuyruk uzunlukları ise biraz kısalmıştır. Harflere ait noktalar (çift ve üç nokta) birbirine yakın (bkz. R. 132) konulmuştur. Baştan sona itinayla siyah is mürekkebiyle yazılmış hem nesih hem muhakkak satırlarda secâvend işaretleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

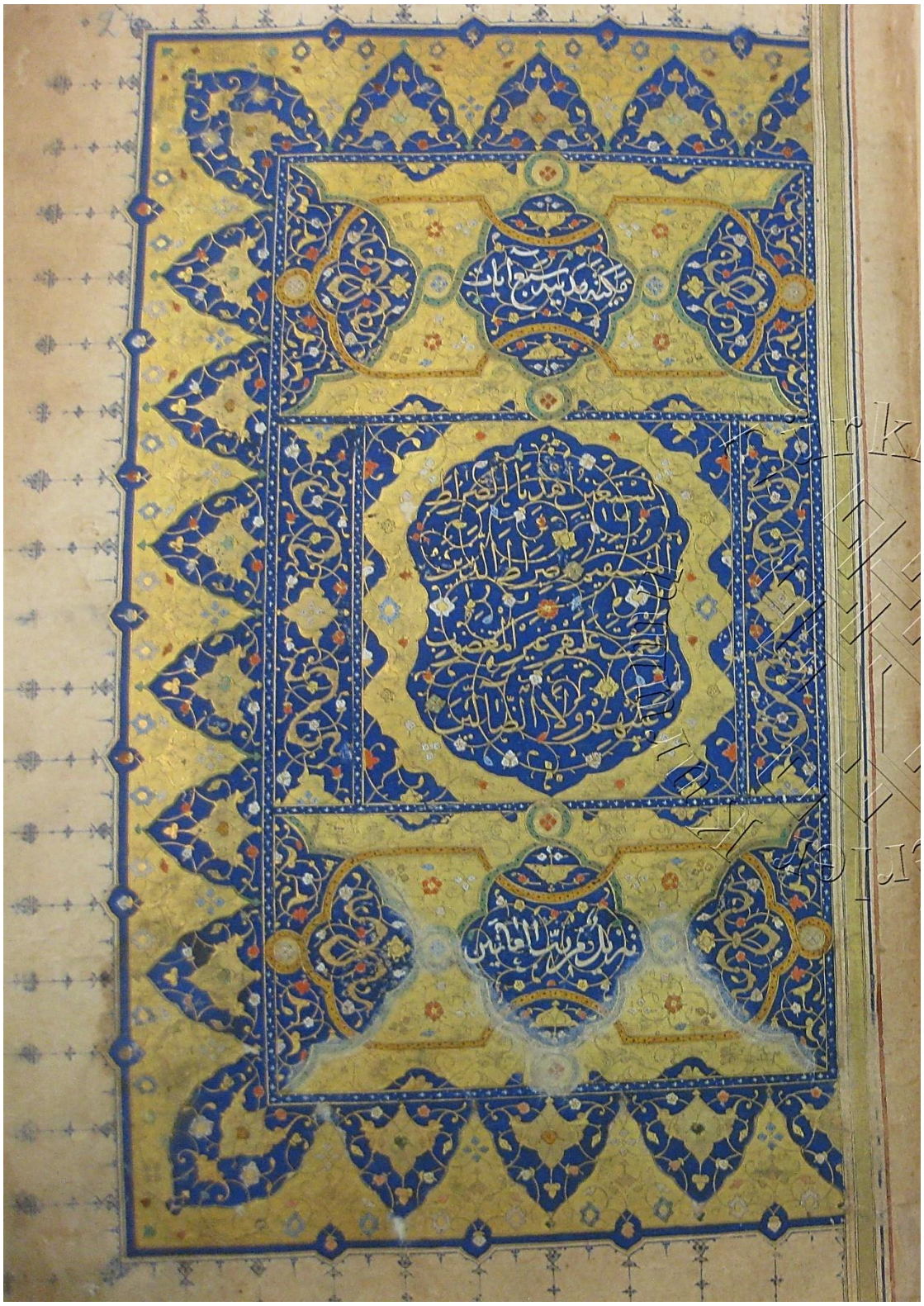
Resim 132: Bakara Sûresi 14. Âyetin son kısmı.

Hasan Hüsnü Paşa koleksiyonunda 1 numarada listelenmiş olan bu küçük boy Mushaf'ın sonunda yine muhakkak hattıyla yazılı kobalt mavisi bir satırı zer mürekkeple yazılmış diğer bir satırın takip ettiği hatim duası (bkz. R. 136) bulunmaktadır.

Eserin kabı restorasyon geçirmiştir. Bulut motiflerinden oluşan beyzî şemse alt kaba ve yekpâre üst kaba sahiptir.

Resim 133: Fâtiha Sûresi ilk Âyetler.

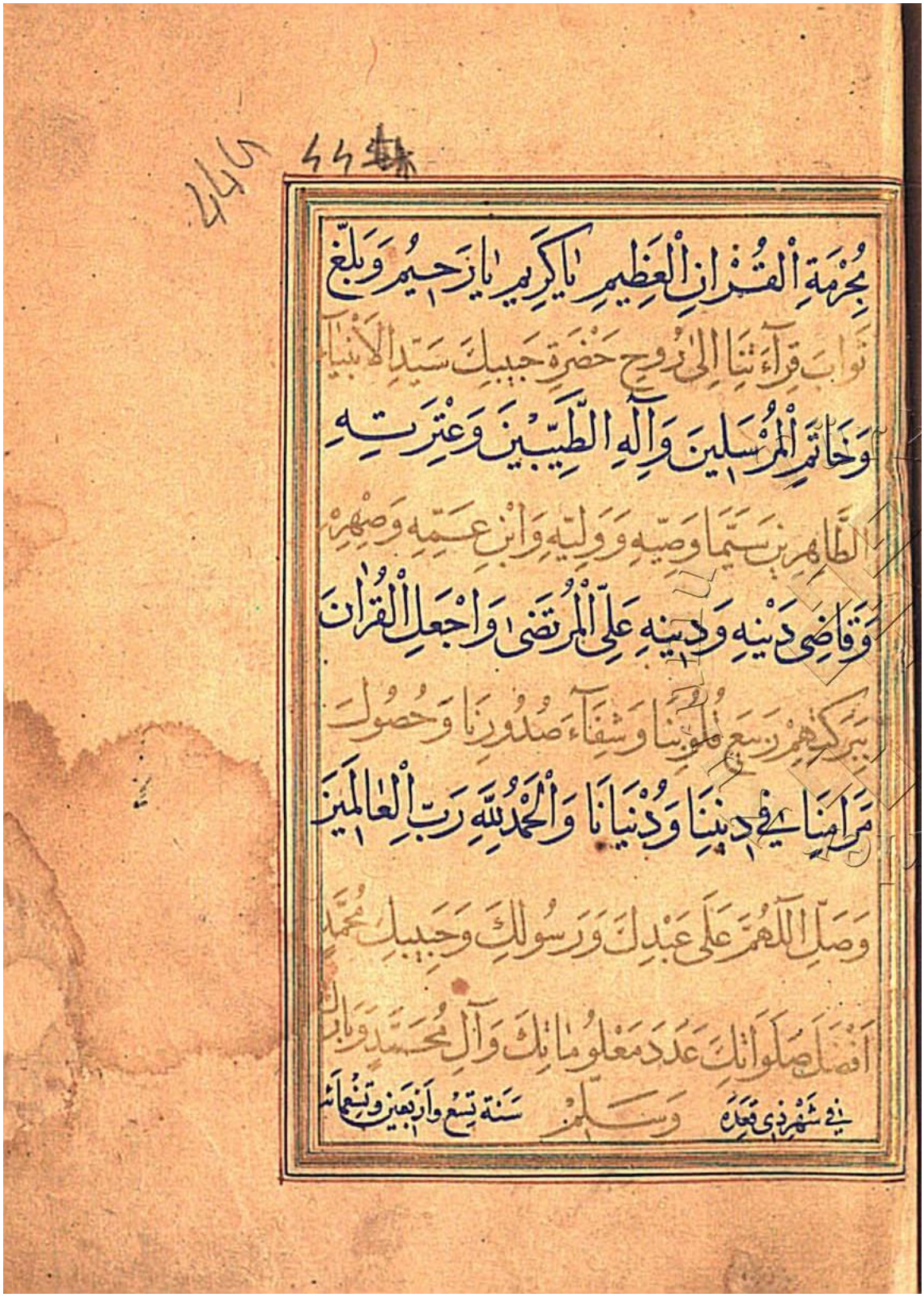
Resim 134: Fâtiha Sûresi son Âyetler.

Resim 135: Bakara Sûresi'nin başladığı sayfalar.

Resim 136: Kur’ân-ı Kerîm’in son üç Sûresi ve Hatim Duası.

بحرمة القرآن العظيم يا كريم يا رحيم وبلغ
ثواب قراءتنا الى روح حضرة حبيبك سيد الأنبياء
وخاتم المرسلين وآله الطيبين وعترته
الطاهرين سيما وصيه وليه وابن عمه وصهره
وقاضي دينه ودينه علي المرتضى واجعل القرآن
ببركتهم ربيع قلوبنا وشفاء صدورنا وحصول
مرامنا في ديننا ودنيانا والحمد لله رب العالمين
وصل اللهم على عبدك ورسولك وحبيبك محمد
أفضل صلواتك عدد معلوماتك وآل محمد وبارك
وسلم سنة تسع وأربعين وتسعمائة
في شهر ذي قعده

Resim 137: Hatim Duasının devamı ve yazılış tarihi.

Katalog No. 12: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Fazıl Ahmed Paşa 00006
Hattatı:	Abdulhâlik b. Habîbullah el-Heravî
Yazılış tarihi:	968 Rabiu'l-Evvel / 1560
Hat nev'i:	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī', rikā', kûfî
Ebadı:	355 x 250 mm., 235 x 150 mm.
Varak sayısı:	255
Satır sayısı:	15

Diğer özellikler:

Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi'ne bağlı olan Fazıl Ahmed Paşa koleksiyonunda 1604[150] adet yazma eser bulunmaktadır. Dokuzu yazma Mushaf-ı Şerîf olan eserlerin ikisinde muhakkak hattı kullanılmıştır.

Tek âharlı, açık renk kâğıt üzerinde nesih hattın siyah is mürekkebi ile yazılmış olduğu Mushaf'ın muhakkak ve sülüs satırları zer mürekkeple yazılmıştır. Toplamda on iki nesih satırdan müteşekkil serlevhada (bkz. R. 140) muazzam bir işçilik görülmektedir. Yazma Mushaf'ın serlevha koltuklarındaki işlemeli rûmîleri (içi hatâyî grubu motiflerle bezenmiş rûmî çeşidi)[151] kadar, çok farklı tarzda yapılmış gülleri ve sûre başları da dikkate şayandır. Mushaf'ın tezhibi Safevî Herat üslubundadır.

Koltuklu üslubun kullanıldığı Kur'ân-ı Kerîm sayfalarında nesih hattının kullanıldığı bölümler altışar satırdan oluşmaktadır. En üst ve en alt uzun satır muhakkak hattıyla ortadaki uzun satır ise sülüs hattıyla (bkz. R. 141, 142, 143) yazılmıştır.

Harekelerin siyah mürekkeple konulduğu zer satırlarda muhakkak harflerin yapıları korunurken, harf ölçülerinde bir standartlaşma başlamıştır. Giderek ortadaki sülüs satırla harf ölçüleri arasındaki farkın kapandığı muhakkak satırlarda çok uzun kuyruklar, ziyadesiyle geniş çanaklar görülmemektedir. *He* harflerinin kelime sonlarındaki yazılışları, düz ve dairevî *ra* ve *vav* kuyruklarının kullanımı dışında bu iki yazının yavaş yavaş birbirlerine intibak ettiği söylenebilir.

[150] "Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koprulu.pdf (Haziran, 2019).
[151] Fatma Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 531.

Keşîdesi düze yakın, *ba* harfi 4 nokta yüksekliğinde olan Besmelede (bkz. R. 138) *elif*'lerin boyu 8 noktaya düşmüştür. Muhakkak yazısının uzun ince çizgileri, yuvarlak geçişlerin hâkim olduğu bu satırda daha kısa, tok bir hâle bürünmüştür.

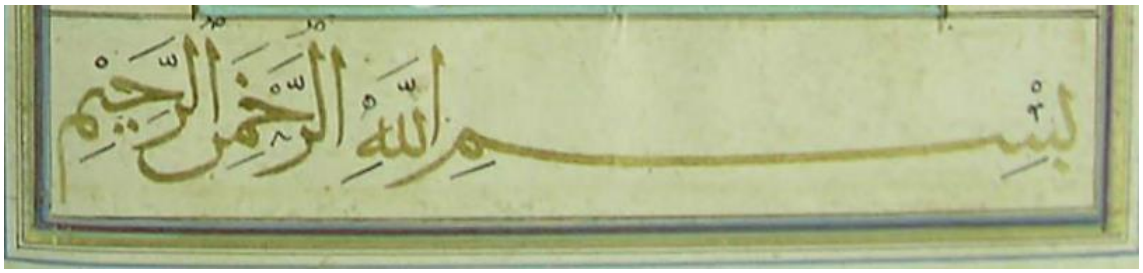
Mim kafaları neredeyse yusyuvarlak, *nûn* harfinin çanağı ise derin ve dardır. Muhtelif ebatta yazılmış *mim* ve *ra* kuyruklarının uzunluklarında bir azalma görülmektedir.

Resim 138: Besmele, (İhlâs Sûresi), SK Fazıl Ahmed Paşa 00006.

Mushaf'ın sûre başları rikā' hattıyla ve üstübeç mürekkeple (bkz. R. 144) yazılmıştır. Mushaf gülleri üzerindeki hamse ve aşere ibâreleri için ise kûfî yazısı (bkz. R. 143) kullanılmıştır.

Kütüphane'de bulunan Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00007, Sultan 1. Ahmed 00012, Sultan 1. Ahmed 00013 ve Yazma Bağışlar 00202 bu Mushaf'la aynı sayfa düzeninde hazırlanmıştır.

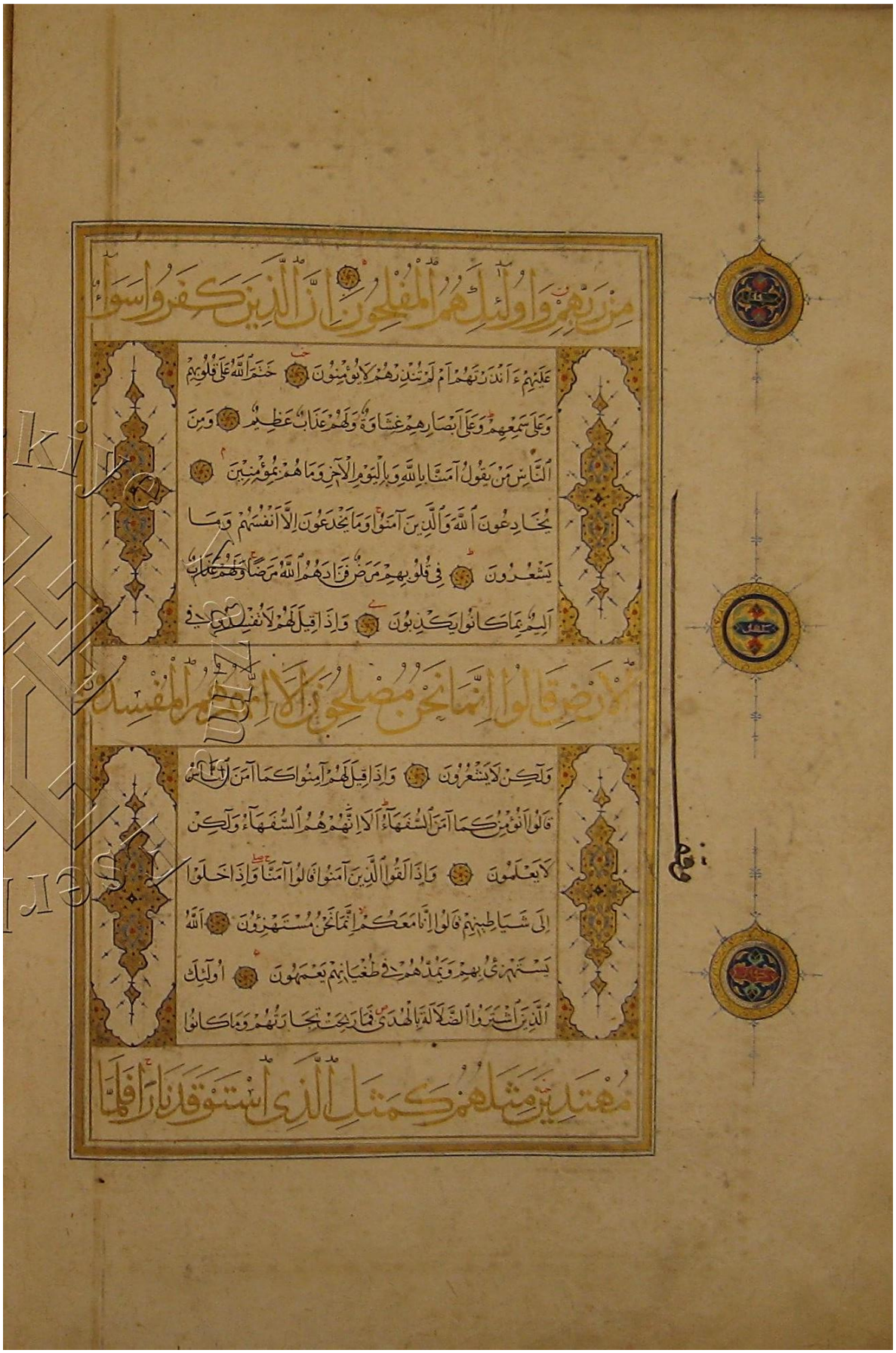

Resim 139: Besmele, (İhlâs Sûresi). SK Sultan 1. Ahmed 00012.

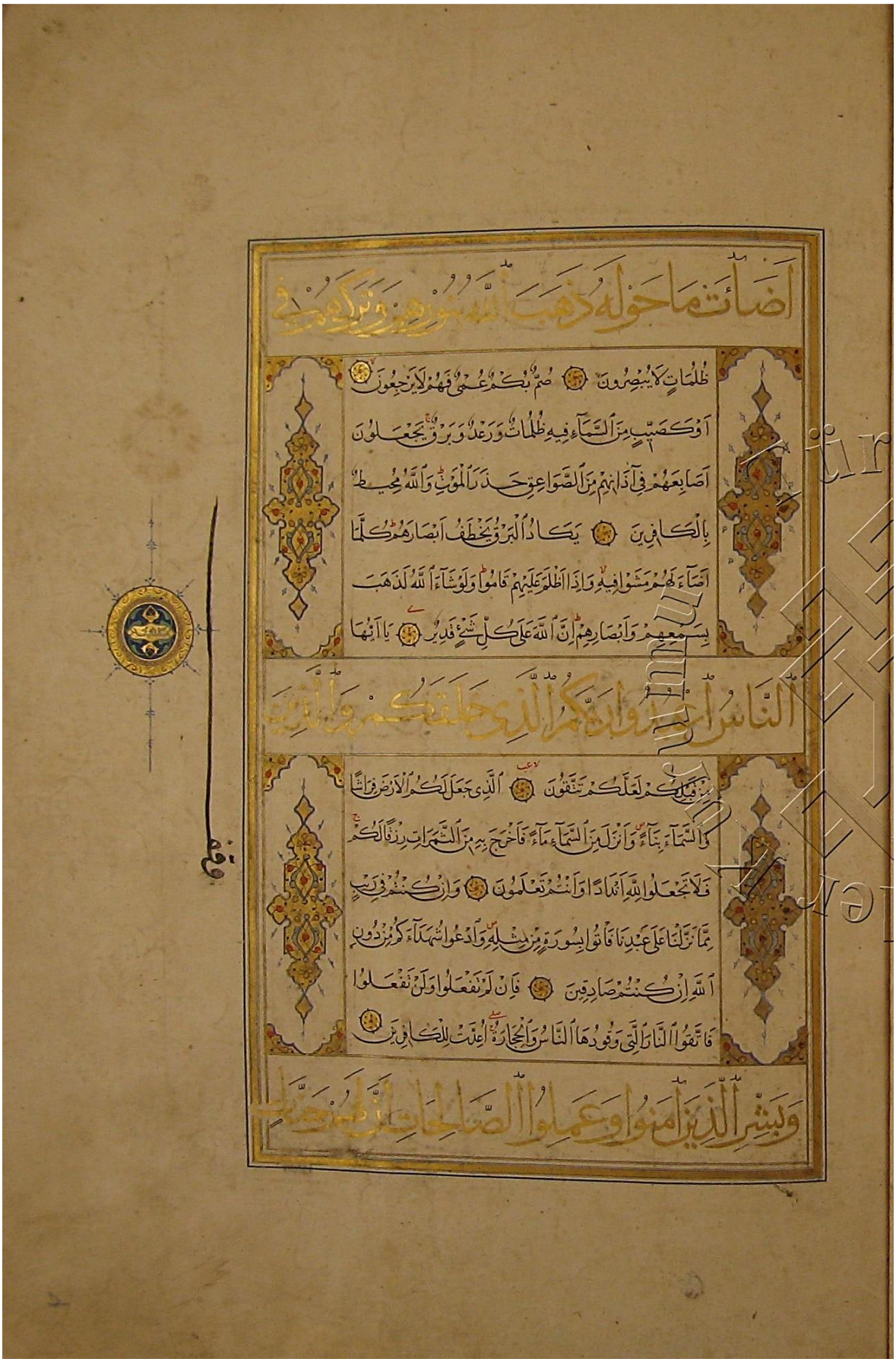
Eserin tam meşin Safevî kabı baştan sona mıklep dahil altın işlemelidir.

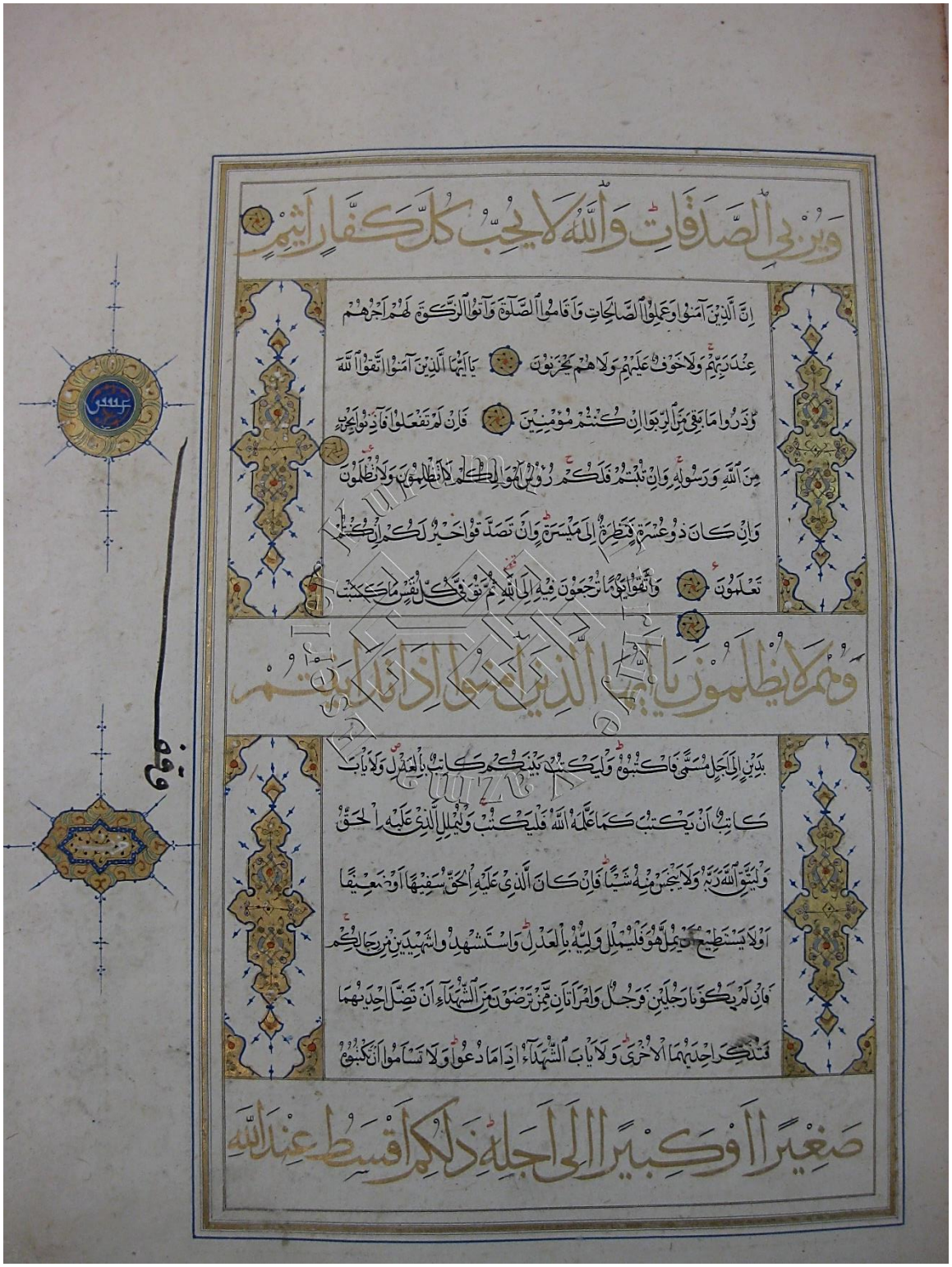
Resim 140: Mushaf'ın nesih hattıyla yazılmış serlevhası.

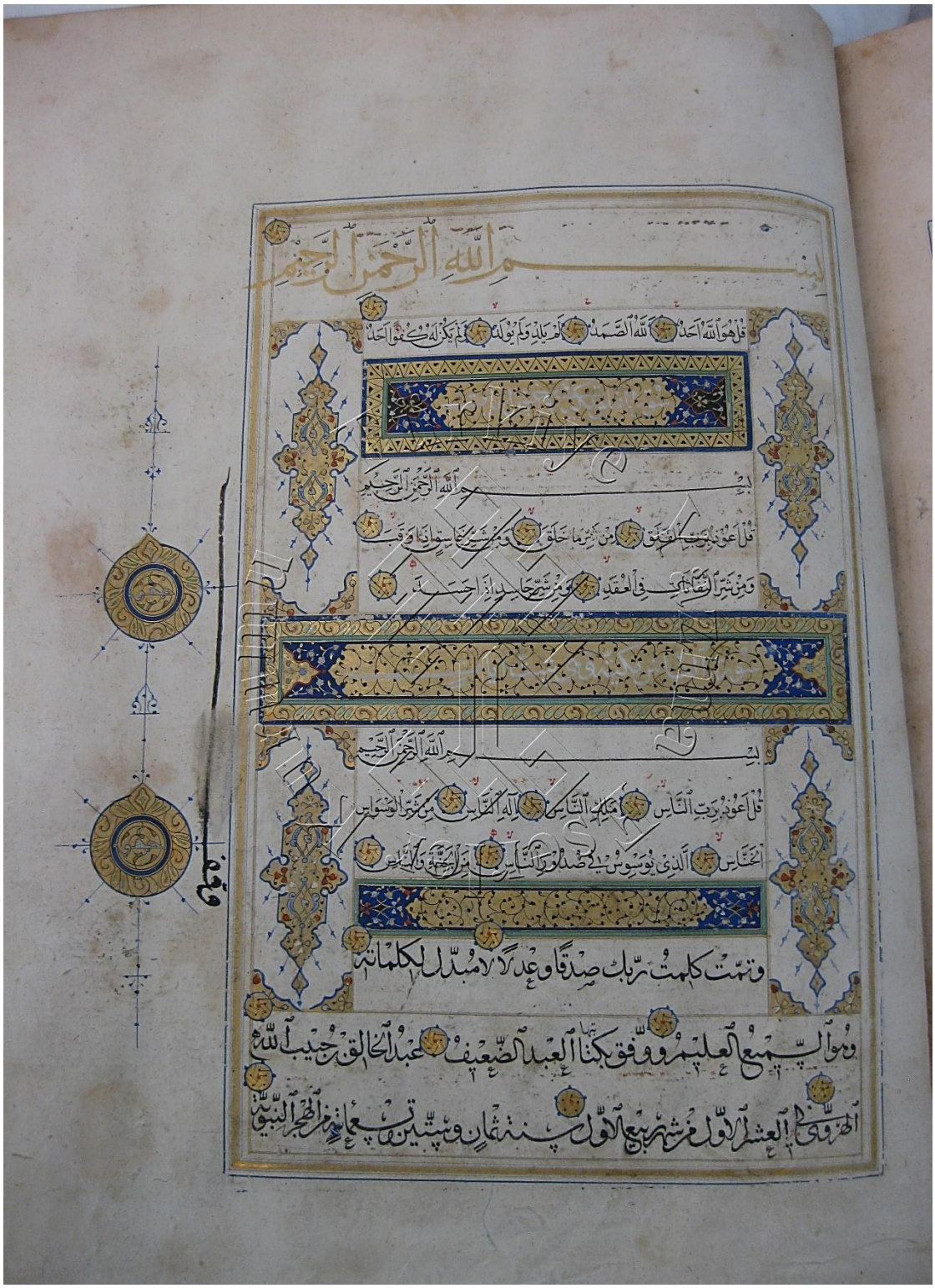
Resim 141: Bakara Sûresi 6-16. Âyetler.

Resim 142: Bakara Sûresi müteakip Âyetler.

Resim 143: Bakara Sûresi, 276-282. Âyetler.

Resim 144: İhlâs, Felak, Nâs Sûreleri, Temmet ibâresi ve ketebe kaydı.

Katalog No. 13: Mushaf-ı Şerîf Cüzleri

Bulunduğu yer:	SK, İsmihan Sultan 00006
Hattatı:	Alâeddîn b. Muhammed el-Kārî
Yazılış tarihi:	971 Şevval / 1564
Hat nev'i:	Muhakkak, tevkī'
Ebadı:	355 x 245 mm., 205 x 135 mm.
Varak sayısı:	735
Satır sayısı:	7

Diğer özellikler:

Açık renk, âharlı kâğıdın ince, güzel bir dokusu vardır. Sayfaları vassaleli Mushaf cüzleri müzehhep serlevhalar, sûre başları, güller, durak ve cetveller ile süslenmiştir. Müzehhep serlevhalarda beyne's-sutûr tezhip (bkz. R. 146) uygulanmıştır. Muhakkak hattıyla Fâtiha Sûresi bir satır zer bir satır siyah is mürekkebi olacak şekilde, sûre başları zer zemin üzerine tevkī' hattıyla siyah tahrirli üstübeç mürekkeple yazılmıştır.

Cüzlerin devam eden sayfalarında sûre başlarında açık renk zemin üzerinde siyah tahrirli zer mürekkep kullanılmıştır. Siyah is mürekkebiyle yazılan Âyet-i Kerîmeler, zer mürekkebin kullanıldığı Besmele ve Allah lafızlarıyla uyum içerisindedir. Harfler net ve muntazamdır (bkz. R. 149). Harf kuyrukları ve *elif* ve *lâm* harfleri arasında görülen paralellik hareke işaretlerine de yansımıştır. Secâvendler için kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Fâtiha Sûresi'nin Besmelesinde (bkz. R. 145) keşîde ve devamında yer alan bölüm, yatayda eşit miktarda yer kaplamaktadır (1 – 1). *Ba* harfinde *elif* ve *lâm* harflerinde olduğu gibi belli belirsiz bir *s* hareketi gözlenmektedir. Gözleri aynı doğrultuya bakan *mim*'ler, ait oldukları kelimelerle birlikte bir öncekinden yükseğe taşınmıştır. *Elif*'ler ince yapıda, zülfeleri kalıncadır. *Nûn* harfinin çanağı derince, *ra*'ların kuyruk uzunlukları *ha* harflerinin genişliği kadardır. Satırın sonunda yer alan *mim* harfinin kuyruğu aşağı uzatılmıştır.

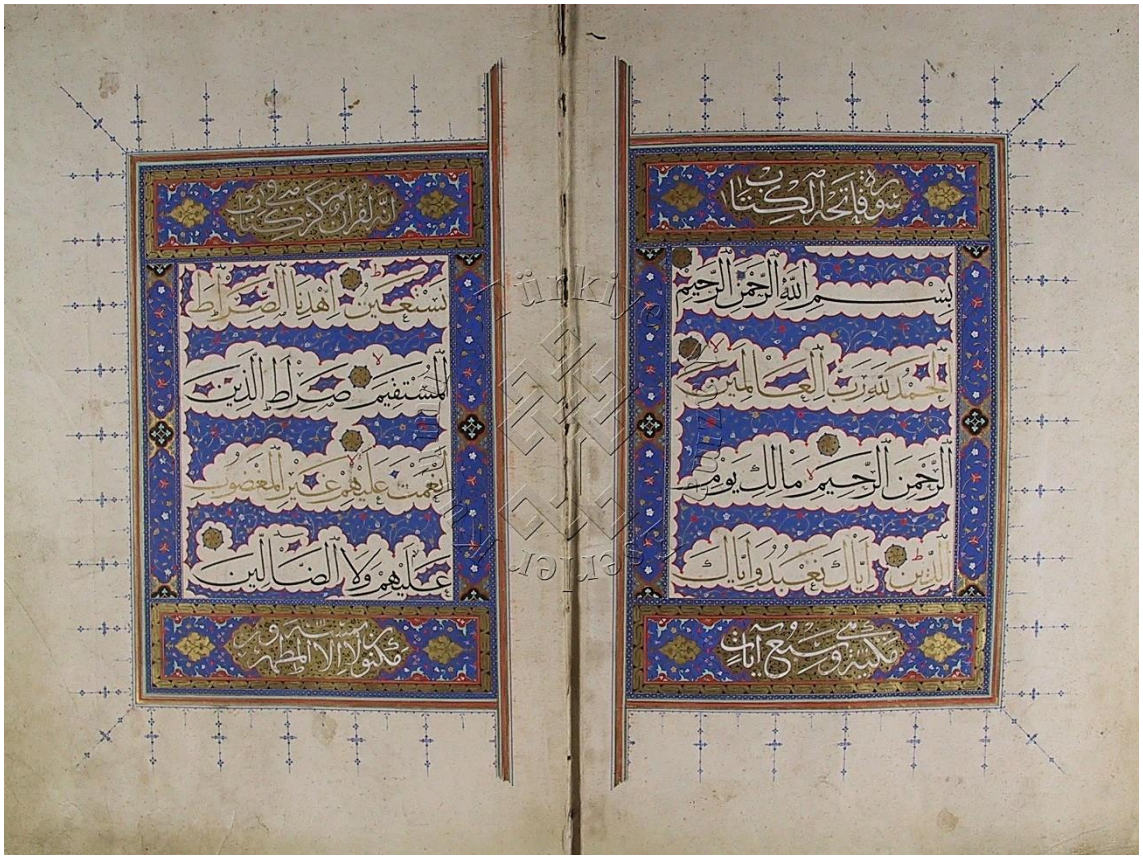
Zülfeli Allah lafzı sola meyilli, sonunda yer alan *he* harfi geniş ve basıktır. Üzerinde harfin temsilî, münferit yazımı bulunmaktadır.

Resim 145: Besmele, (Fâtiha Sûresi), SK İsmihan Sultan 00006.

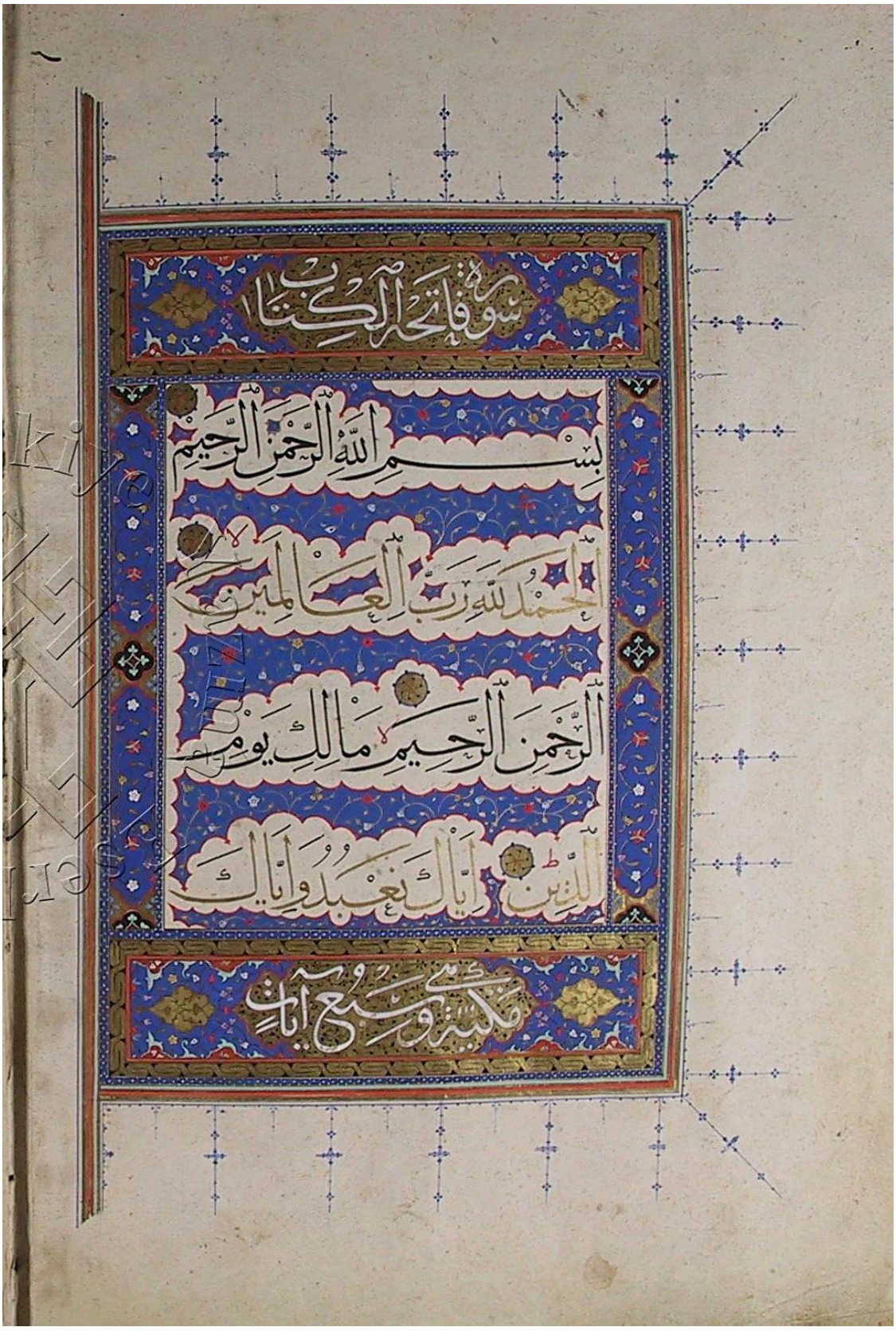
Toplamda 735 varaktan oluşan bu Mushaf-ı Şerîf cüzleri de rutubetten, güve yeniklerinden nasibini almış olsa da genel itibariyle iyi denebilecek bir haldedirler.

Alâeddîn b. Muhammed'in tevkī' hatla yazmış olduğu ketebesinin etrafına zer beyne'-sutûr tezhip (bkz. R. 150) yapılmıştır. Tuhfe-i Hattâtîn'de zikr olunan Mir Alâüddîn el-Acemî[152] olup olmadığı bilinmemektedir.

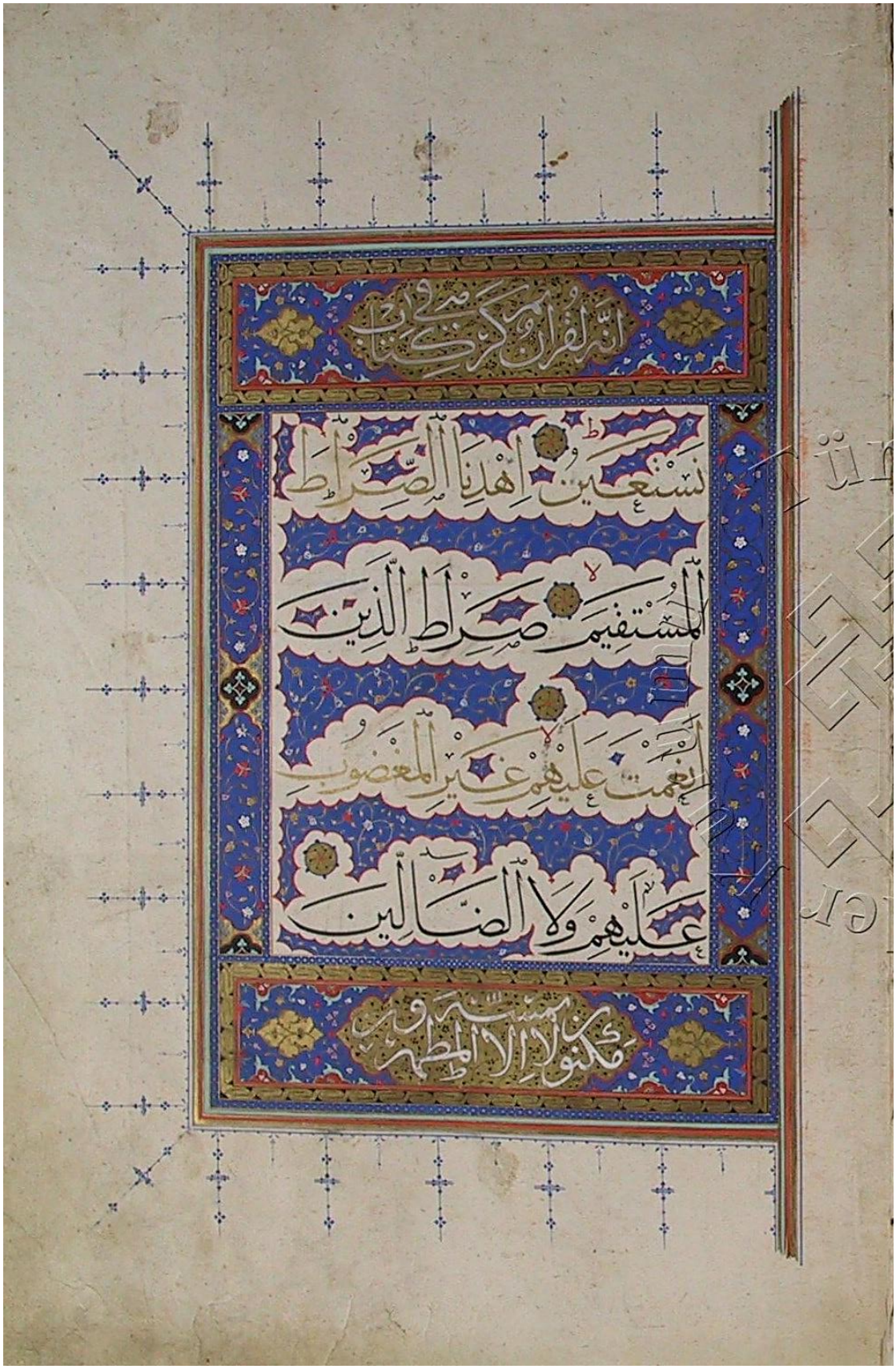

Resim 146: Fâtiha Sûresi serlevha.

[152] Mustafa Koç, *Tuhfe-i Hattâtîn Müstakimzâde*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 283.

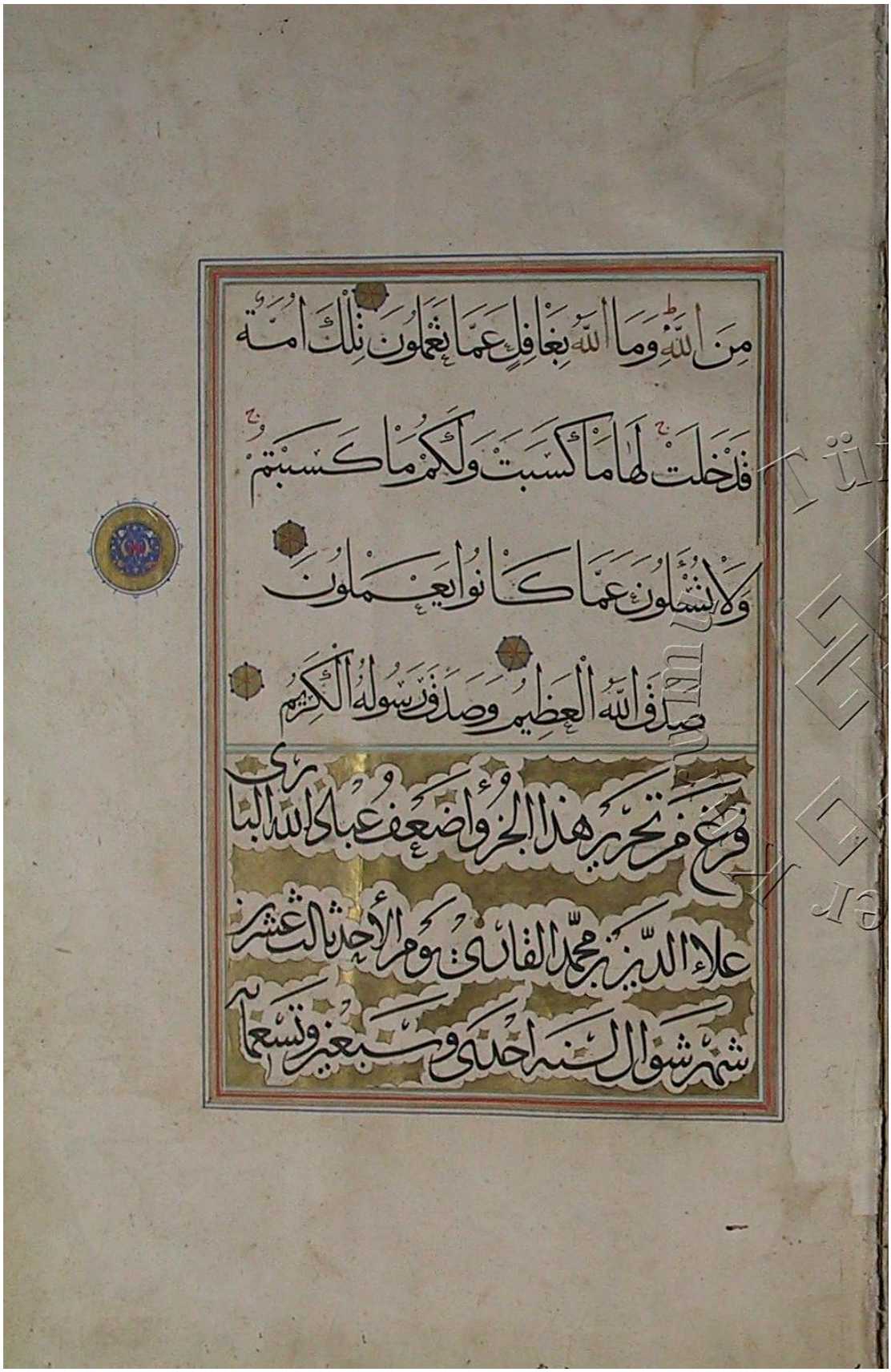

Resim 147: Serlevha, Fâtiha Sûresi detay.

Resim 148: Fâtiha Sûresi'nin devamı.

Resim 149: Bakara Sûresi ilk 2 sayfa.

Resim 150: Hattatın 1. Cüzün sonunda ketebesinin bulunduğu sayfa.

Resim 151: 30. Cüz son sayfa.

Katalog No. 14: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Amcazade Hüseyin Paşa 00001
Hattatı:	Bilinmiyor.
Yazılış tarihi:	16. yy.
Hat nev'i:	Muhakkak, sülüs, nesih, tevkī', rikā'
Ebadı:	369 x 246 mm., 205 x 139 mm.
Varak sayısı:	396
Satır sayısı:	15

Diğer özellikler:

Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın amcasının oğlu olan Amcazade Hüseyin Paşa'nın m. 1754'te Saraçhane'de inşa ettirdiği külliye içinde bulunan kütüphaneye ait kitaplar önce Beyazıt Umumî Kütüphanesine, oradan da Millet Kütüphanesine nakledilmiştir.[153] Kitapların SK'ne nakli ise 1926'da gerçekleşmiştir.[154] Koleksiyonda bulunan 455 yazmanın 3'ü Mushaf-ı Şerîf'tir.

Amcazade Hüseyin Paşa Kütüphanesi'ne 1 numarayla kaydedilmiş Mushaf'ın sûre başları siyah tahrirli üstübeç mürekkebiyle tevkī' hattı ile yazılmıştır. Sadece serlevhadaki sûre başları (bkz. R. 154) rikā' hattı ile yazılmıştır.

Fildişi renkli, âharlı kâğıt üzerinde siyah is mürekkebi ile yazılmış bu Mushaf, tezhip işçiliğinin de neredeyse yazı kadar ön plana çıktığı Mushaflardan birisidir. Altın ve tezhip boyalarının kullanıldığı tezyinatta şemse formlu zahriyelerin üzerinde (bkz. R. 153) tevkī' hattıyla, siyah tahrirli üstübeç mürekkeple İsrâ Sûresi 88. Âyet yazılıdır.

Hattat bu Mushaf'ta bütün maharetini sergilemiştir. Bu cümleden olarak en üst ve en alttaki uzun satırlar muhakkak, ortadaki satır sülüs ve bu üç uzun satır arasında kalan altışar satırlık iki kısım da nesih hatla (bkz. R. 155) yazılmıştır. Serlevhada da aynı tertip uygulanmıştır, fakat sayfada nesih hattın kullanıldığı kısımlar ikişerli satırlar halinde düzenlenmiştir.

Rahmân Sûresi'nin üzerinde yazılı Besmelede (bkz. R. 152) *ba* harfi, Allah lafzı, *elif* ve *lâm* harflerinin sola meyletmiş olduğu görülmektedir. Sert ve dik çizgilerin arasına nüfuz

[153] Halit Dener, *Süleymaniye Umumî Kütüphanesi,* Maarif Basımevi, İstanbul 1957, s. 54.
[154] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).

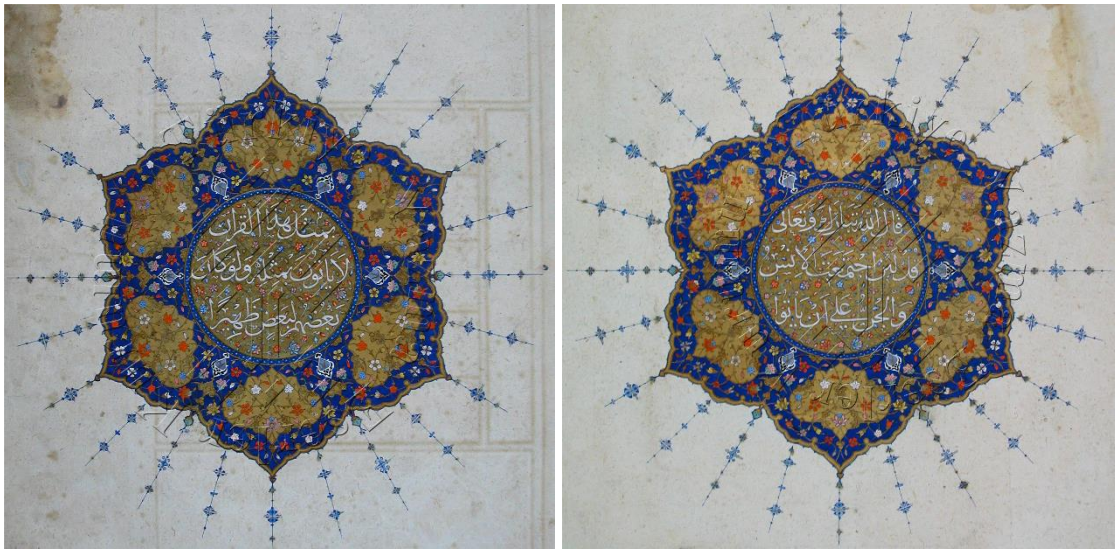
eden *s*'lerle, *sin* dişleri, *mim* başları ve *nûn* çanağında görülen dairevî kalem hareketleri arasında bir bütünlük sağlanmıştır.

Resim 152: Besmele, (Rahmân Sûresi), SK Amcazade Hüseyin Paşa 00001.

Mushaf'ın tezhibi Safevî üslubundadır. Şemse formunun kullanılmış olduğu koltuklar yazmaya farklı bir güzellik katmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in sonunda bulunan Hatim Duası müzehhep zer zemin üzerine tahrirli üstübeç, açık mavi zemin üzerine tahrirli zer ve kobalt mavi zemin üzerine üstübeç mürekkeplerle ve muhakkak hattı ile (bkz. R. 157) yazılmıştır.

Eserin restorasyonu yarım kaldığı için halihazırda bir kabı bulunmamaktadır. Mukavva bir mahfaza içerisinde korunmaktadır. Bu mahfazanın içerisinde 1976 yılında tamir edilmiş olduğunu belirten bir not vardır.

Resim 153: Mushaf'ın başında yer alan şemse zahriyeler.

Resim 154: Mushaf'ın serlevhası.

Resim 155: Kamer Sûresi son Âyetler ve Rahmân Sûresi ilk Âyetlerin yazılı olduğu sayfalar.

Resim 156: Mushaf'ın son altı Sûresi'nin yazılı olduğu sayfalar.

Resim 157: Mushaf'ın sonunda yer alan Hatim Duası.

Katalog No. 15: Mushaf-ı Şerîf

Bulunduğu yer:	SK, Kılıç Ali Paşa 00006
Hattatı:	Mîrek
Yazılış tarihi:	16. yy.
Hat nev'i:	Muhakkak, tevkī'
Ebadı:	505 x 350 mm., 278 x 185 mm.
Varak sayısı:	330
Satır sayısı:	11

Diğer özellikler:

Toplamda 330 varaktan oluşan bu Mushaf-ı Şerîf Süleymaniye Kütüphanesi'ne 1918[155] tarihinde gelmiştir. Vâkıfı Debbağzade İbrahim Efendi olan koleksiyon, bânisi Kılıç Ali Paşa'nın ismini taşıyan medresenin kütüphanesinden SK'ne ulaşmadan önce Sultan Selim'e nakledilmiştir.[156]

Krem renkli, âharlı kâğıt üzerinde vassale yapılmıştır. Fâtiha Sûresi ve Bakara Sûresi'nin ilk üç Âyeti'nin muhakkak hattı ile, zer mürekkep kullanılarak yazıldığı serlevha müzehheptir (bkz. R. 160). Koltuklu serlevhada sûre başları ve muhtıralar zer zemin üzerine üstübeç mürekkeple, tevkī' hattıyla yazılmıştır. Rutubet almış sayfaların üzerindeki yazıların ve bir kısım boyaların akmış olduğu görülmektedir.

Fâtiha Sûresi'nin Besmelesi (bkz. R. 158) yekpâre bir görüntü sergilemektedir. *Ba* ve *sin* harflerinin Allah lafzıyla, *elif*'lerin *lâm*'larla, *ha* harflerinin de kendi aralarında yakaladıkları uyum bu görüntüyü pekiştirmektedir.

XVI. yüzyıla ait muhakkak yazılarda kendini göstermeye başlayan dikey ve yatay çizgilerin boylarında görülen kısalma bu Besmelede de fark edilmektedir. Satır sonunda yer alan *mim* harfinin gözü kapalı, kuyruğu aşağı doğru dik inmektedir.

[155] "SK Koleksiyonları", http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf (Haziran, 2019).
[156] Halit Dener, *Süleymaniye Umumî Kütüphanesi,* Maarif Basımevi, İstanbul 1957, s. 42.

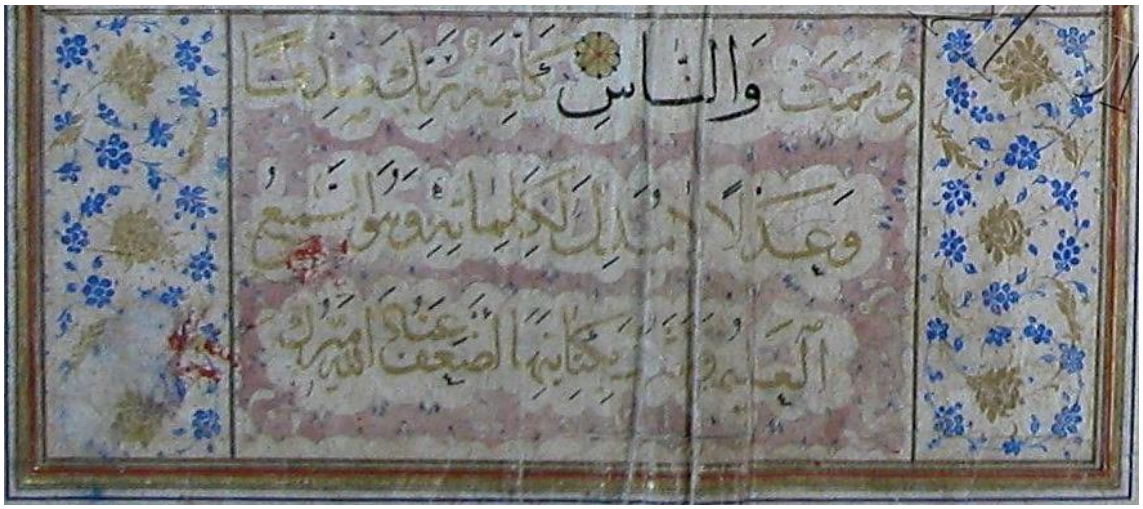
Resim 158: Besmele, (Fâtiha Sûresi), SK Kılıç Ali Paşa 00006.

Takip eden sayfalarda muhakkak yazı siyah is mürekkebi ile düz satırlar halinde yazılmıştır. Muntazam 11 satırı çevreleyen altın, turuncu, mavi cetveller çekilmiş, mavi tahrirli altın duraklar kullanılmıştır. Mushaf gülleri madalyon şeklinde ve kenarları tığlı olarak tasarlanmıştır. Sûre başları pembe beyne's-sutûr tezhibin süslediği tevkī' hatla, zer mürekkeple (bkz. R. 162) hazırlanmıştır.

Sayfalarında kırılmalar, katlanmalar, yırtılmalar ve lekelenmeler olmasına rağmen yazı bütün ihtişamıyla olduğu gibi durmaktadır. Yer yer altın korozyonuna da maruz kalan yazmanın (bkz. R. 161) genelinde üstün ve esreler 45˚ ve üzeri bir açıyla yerleştirilmiştir.

Temmet ibâresi (bkz. R. 159) son sayfada, Nâs Sûresi'nin hemen altında yer almaktadır. Koltuklu formda düzenlenmiş bölümde tevkī' yazı zer mürekkeple yazılmış, pembe beyne's-sutûr tezhiple süslenmiştir.

Mushaf'a sonradan koyu yeşil deri bir kap yapılmıştır.

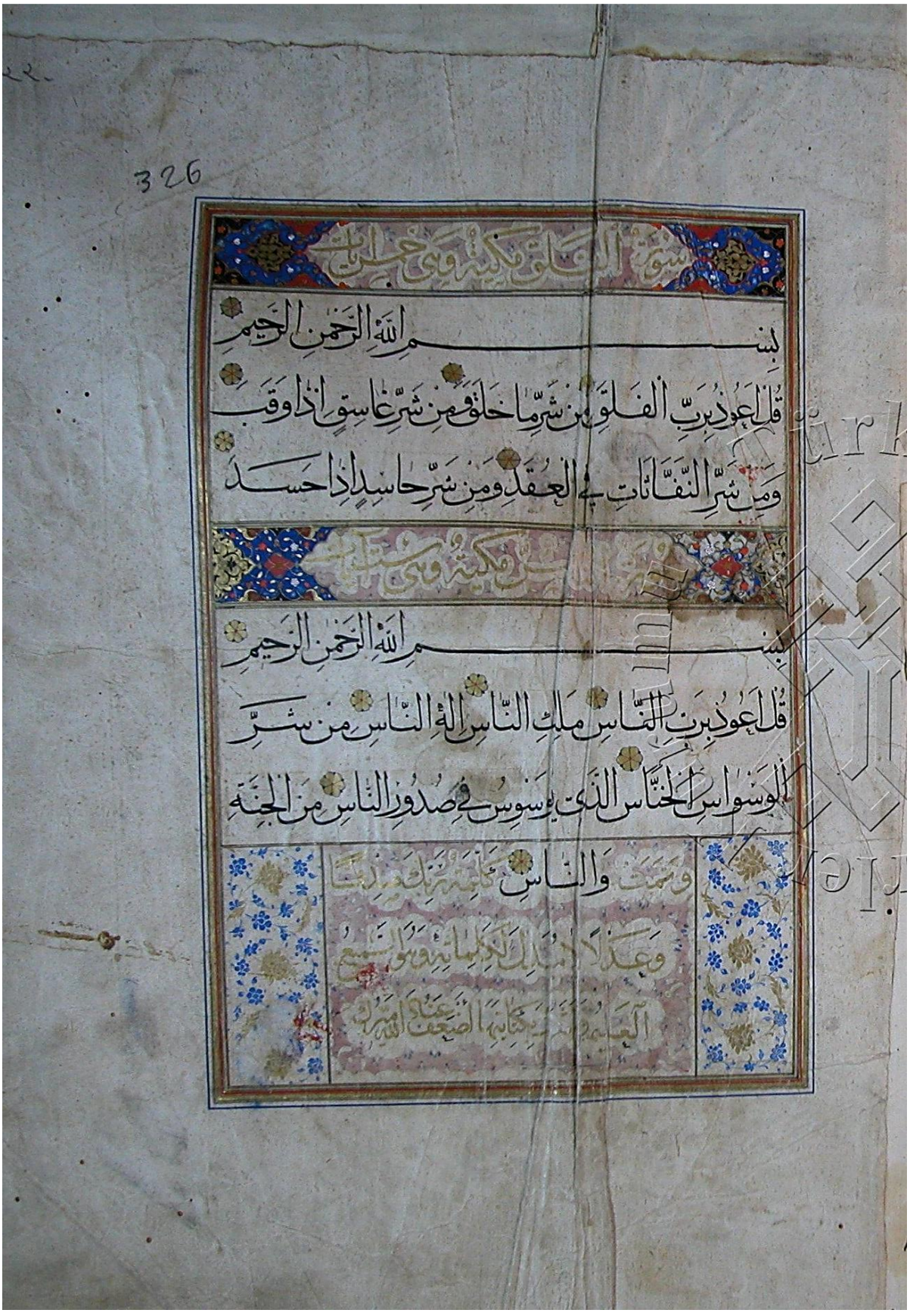
Resim 159: Temmet ibâresi ve Mîrek imzası.

Resim 160: Mushaf'ın müzehhep serlevhası.

Resim 161: Bakara Sûresi 5-13. Âyetler.

Resim 162: Felak, Nâs Sûreleri ve Temmet ibâresi.

3.3. Muhakkak Hatlı Mushafların Hattatları

Kütüphane koleksiyonlarında muhafaza edilmekte olan muhakkak hatlı Mushaflarda ve Mushaf cüzlerinde imzası bulunan 16 hattat aşağıda alfabetik olarak verilmiştir.

- **Abdulhâlık:** İsmihan Sultan 00007 numaralı Mushaf'ın ketebesinde hattat, isminin yanı sıra, Mushaf'ın tamamlandığı tarihin h. 673 (m. 1274 / 1275), yerin ise Herat olduğunu belirtmiştir.
- **Abdulhâlık b. Habîbullah el-Heravî:** Fazıl Ahmed Paşa 00006 envanter numaralı Mushaf'ın yazımını Heratlı hattat h. 968 Rabiu'l-Evvel (m. 1560) tarihinde tamamlamıştır.
- **Ahmed el-Uşşâkî:** Nuri Arlasez 00311 numaralı Mushaf'ın yazımı h. 1170'te (m. 1756 / 1757) tamamlanmıştır.
- **Alâeddîn b. Muhammed el-Kārî:** İsmihan Sultan 00005 envanter numaralı Mushaf cüzlerinde (30 cüz) Muhammed oğlu Alâeddîn, h. 971 Şevval ayını (m. 1564) zikretmiştir.
- **Ali b. Ömer b. Muhammed b. ebî Muhammed el-Üstaz el-Medînî:** Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00001 numaralı Mushaf'ın yazımını hattat h. 704 Muharrem ayında (m. 1304) tamamlamıştır.
- **Halil b. Hüseyin Zihni:** Yazma Bağışlar koleksiyonunda bulunan 02912 envanter numaralı Mushaf-ı Şerîf hattat Halil tarafından h. 1220 Muharrem'inde (m. 1805) yazılmıştır. Mushaf'ın Balıkesir'in Üçpınar köyünde yazıldığı ayrıca belirtilmiştir.
- **Derviş Hasan b. İlyas el-Bursevî:** Ayasofya 00001 numaralı Mushaf'ın ketebesinde yazımın h. 914 Zilkade, m. 1509 senesinde, Konstantiniyye'de tamamlandığı belirtilmiştir.
- **Mahmûd b. Ahmed b. Osman Şirâzî:** Bazı Ashab-ı Hayır Vakfı 00002 numaralı Mushaf'ın imzasına göre Şirâzlı, Şafiî hattat Mahmûd, Mushaf'ı h. 827 Zilkade, m. 1424 yılında yazmıştır.

- **Şeyh Mahmûd er-Raufî b. Şeyh Murâd:** Kılıç Ali Paşa 00007 ve 00008 numaralı Mushafların yazımını hattat Şeyh Mahmûd sırasıyla h. 978 Zilhicce (m. 1571), ve h. 978 Cemaziye'l-Evvel (m. 1570) yıllarında tamamlamıştır. Tuhfe-i Hattâtîn'de Şeyh Mahmûd için: "Haşiyallâh (976) tarihinde itmâm eylediği Mushaf, Piyâle Paşa Camii'nde pîraye-i rahle-i tevfîktir. Şeyh merhûmun şâkirdânından olmak galib ihtimaldir"[157] bilgisi yer almaktadır.

- **Tebrizli Hâcî Maksûd:** Kılıç Ali Paşa 00002 numaralı Mushaf'ın hattatıdır.

- **Mesûd b. Maksûd el-Patânî:** Fatih 00010 numaralı Mushaf'ın hattatı Patanlı Mesûd, bu Mushaf'ı h. 866 Recep ayında (m. 1462) tamamlamıştır.

- **Mîrek:** Kılıç Ali Paşa 00006 envanter numaralı, Mîrek imzalı Mushaf'ın 16. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.

- **Muhammed b. Mîrek:** Yazma Bağışlar koleksiyonuna ait 00202 envanter numaralı Mushaf'ın hattatı Mîrek oğlu Muhammed'dir. Ketebe kaydında Mushaf'ın yazımının, h. 967 Ramazan ayında (m. 1560), Herat'ta tamamlandığı yazılıdır.

- **Muhammed b. Muhammed b. Muhammed es-Süleymanî el-Hanefî:** Nuri Arlasez 00237 numaralı Mushaf'ı h. 820 Şevval ayında (m. 1417) tamamlayan Kırşehirli hattat Muhammed, Hanefî mezhebine mensuptur.

- **Muhammed b. Muhammed b. el-Hâc Şehridâr el-Hâfız:** Yahya Tevfik 00001 envanter numaralı Mushaf'ın ferağ kaydında hattat Muhammed'in Mushaf'ın yazımını h. 721 Recep ayında (m. 1321), Hemedân'da tamamladığı belirtilmiştir.

- **Muhammed Nazîf:** Kılıç Ali Paşa 00004 ve 00005 envanter numaralı Mushafların kâtibi ve vâkıfıdır. Mushafların yazımı sırasıyla h. 1258 (m. 1842 / 1843), ve h. 1262 Ramazan (m. 1846) senelerinde tamamlanmıştır.

[157] Mustafa Koç, *Tuhfe-i Hattâtîn Müstakimzâde*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 456.

Resim 163-a: SK Nuri Arlasez 00311, Serlevha.

Resim 163-b: SK Nuri Arlasez 00311, Bakara Sûresi, 85-92. Âyetler.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi özelinde muhakkak hattıyla yazılmış Mushafların incelenmesi amaçlanan bu çalışmada, kütüphanedeki muhtelif hatlarla yazılmış 980 yazma Mushaf ve Mushaf cüzünden 98 tanesinde muhakkak yazının kullanıldığı tespit edilmiştir. Kütüphanenin dijital ortamında, koleksiyonlarda bulunan 980 Mushaf'ın %10'una tekabül eden bu rakamı kanıtlayacak bir kayda rastlanmamıştır. 98 adet Mushaf arasında yalnızca muhakkak hattı ile yazılanlarda dahi yazı çeşidinin "muhakkak" yerine, genellikle sülüs veya nesih olarak kaydedilmiş olduğu görülmüştür. Bu vesileyle Kütüphane kayıtlarındaki bazı eksik bilgiler tamamlanmaya çalışılmıştır.

Muhakkak hatlı 98 Mushaf ve Mushaf cüzünün 20 tanesinde ketebe kaydı bizzat tarih içermektedir. Bunların dışında 18 Mushaf-ı Şerîf'e de (Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki ve dış kaynaklardaki örneklerle kıyaslama yoluyla; yazı ve tezhipleri incelenerek) tahmini bir tarih isnâd edilmiştir.

Muhakkak hatlı bu 38 Mushaf ve Mushaf cüzlerini yüzyıllara ayırdığımızda:

13. yy.'a ait İsmihan Sultan 00007 numaralı Mushaf, Kütüphane'deki muhakkak hatlı Mushaflar arasında bu dönemin tek örneğidir. Klasik muhakkak üslubuyla, 9 düz satır olarak, siyah is mürekkebiyle yazılmıştır. Cüzler halindedir.

14. yy.'a ait Mushaflara bakıldığında, bu Mushaflardan 3 tanesinin ketebesinde tarih mevcuttur. İsmihan Sultan 00001 (bkz. s. 100) envanter numaralı Mushaf-ı Şerîf ise yazı ve tezhip özellikleri kıyaslanarak bu yüzyıla atfedilmiştir. Bu 4 Mushaf'ta görülen yazıların 2'si klasik muhakkak, 1 tanesi klasik kadar keskin hatlara sahip olmayan muhakkak, diğeri ise bazı harfleri muhakkak hatlı Çin Mushaflarında görülen harflerle benzer özellikler gösteren muhakkak yazılardır. Bu 4 Mushaf'ın 1 tanesinde (bkz. İsmihan Sultan 00001) koltuklu sayfa düzeni kullanılmıştır. Bu Mushaf-ı Şerîf, kronolojik katalogda incelediğimiz Mushaflar arasında koltuklu sayfa düzenine sahip ilk örnektir. Diğer 3 Mushaf muhakkak hatla, düz satırlar halinde (koltuksuz) yazılmıştır. Satırların altında açıklamalar yer almaktadır. Sadece 1 Mushaf'ta Allah lafızları zer mürekkeple süslenmiş, geri kalanlarında siyah mürekkep kullanılmıştır.

15. yy.'a ait 3 adet ketebesi tarihli muhakkak hatlı Mushaf vardır. Bu Mushaflardan başka bu yüzyıla ait olduğuna kanaat getirilen 2 Mushaf ve 1 de Kur'ân-ı Kerîm'den Sûreler içeren cüz bulunmaktadır. Bu 6 Mushaf'ın 3 tanesi düz satırlar halinde, 3 tanesi ise koltuklu sayfa düzeniyle yazılmıştır. 4'ünde siyah mürekkep kullanırken, 2'sinde siyah ve zer mürekkep birlikte kullanılmıştır. Düz satırla yazılmış Mushaflardan 1'inde (bkz. Nuri Arlasez 00237) yeni bir sayfa düzeni (koltuksuz, çok hatlı; muhakkak / reyhânî) kullanılmıştır.

16. yy.'a ait Mushaflar incelendiğinde; 9'u ketebeli, 14'ü de bu yüzyıla isnâd edilmiş 23 Mushaf-ı Şerîf'in 14'ü koltuklu, 9 tanesi ise düz satırlıdır. Bu Mushaflardan bir tanesinde muhakkak düz satır sadece serlevha ve Mu'avvizeteyn'de kullanılmıştır.

Yirmi üç Mushaf'ın 8'inde siyah is mürekkebi tek başına, geri kalanlarda ise siyah, zer ve mavi mürekkep kombinasyonları kullanılmıştır. Kullanılan düz satırların sayısı 7, 8, 9, 11 ve 13'tür. Bu yüzyıla ait Mushafların hemen hemen hepsinde kendi dönem özelliklerini yansıtan muhakkak hat görülmektedir.

18. yy.'a ait 1 adet ketebesi tarihli Mushaf (bkz. R. 163-a ve 163-b, s. 203) vardır. Muhakkak / nesih yazıyla, koltuklu sayfa düzeninde (1, 6 ve 11. satırlar muhakkak, aradaki 4'er satırlık koltuklu iki bölüm nesih), mavi, siyah ve zer mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Bu düzen, XVI. yy.'da sıkça kullanılmış koltuklu sayfa düzeninin (bkz. Katalog No. 11, Hasan Hüsnü Paşa 00001, s. 169-175) aynısıdır. Yazıda kullanılan harflerin genel yapıları aynı kalırken, ölçülerinde sülüse yaklaşma fark edilmektedir.

19. yy.'a ait olduğu ferağ kaydıyla sabit 3 adet Mushaf-ı Şerîf bulunmaktadır. Düz satırlar halinde yazılmış bu Mushaflardan bir tanesinde (Yazma Bağışlar 02912) koltuksuz, çok hatlı terkip kullanılmıştır (ilk, orta ve son satırlar muhakkak, aralarındaki 6'şar satırlık iki bölüm nesih). 3'ü de siyah is mürekkebiyle yazılmış Mushaf-ı Şerîflerin 2'si 13, diğeri 15 satırdır. Her 3 Mushaf'ta da muhakkak harflerinde sülüsleşme (çanaklarda daralma ile birlikte derinleşme, kelime sonlarında sülüs *he*'sinin yer alması, *elif*'lerin ve *ra* kuyruklarının yer yer kısalması) görülmektedir. Bunların dışında bu Mushaflarda dik harflerden önce gelen *cim*'lerin sülüste görülen kapalı formda yazımı da mevcuttur.

SK'nde muhakkak hattının kullanıldığı Mushafların zaman içerisindeki dağılımı incelendiğinde;

- XVI. yüzyıla kadar düzenli bir artış izlenir.
- XVI. yüzyılda muhakkak hatlı Mushafların adedi en yüksek sayıya ulaşmışken, XVII. yüzyıla ait ketebesi tarihli bir Mushaf'a rastlanmamıştır. Bu durum, XVI. yüzyıl itibariyle Osmanlılarda ve sonrasında da İslâm coğrafyasının genelinde kabul gören Şeyh Hamdullah ekolünün yaygınlaşmasıyla izah edilebilir.
- XIX. yüzyıldan sonraya tarihlenmiş muhakkak yazının kullanıldığı bir Mushaf tespit edilememiştir.

Ferağ kaydı olan Mushaflarda sadece 16 hattatın ismine rastlanmıştır. Bunlardan biri hakkında (Mahmûd b. Murâd), Tuhfe-i Hattâtîn kitabında çok az bilgi bulunmuştur.

Kütüphane koleksiyonlarında yer alan 98 Mushaf ve Mushaf cüzünün 60 tanesi (%61'i) düz satır, geri kalan 38 tanesi (%39'u) de koltuklu düzendedir. Muhakkak düz satırlar 3 Mushaf'ta sadece serlevha ve / veya Felak ve Nâs Sûreleri'nde kullanılmıştır. 4 Mushaf'ta koltuksuz, çok hatlı, 12 Mushaf'ta ise açıklamalı düz satırlar görülmektedir. Satır sayıları 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12 ve 13 arasında değişmektedir.

Koltuklu sayfa düzeninde en sık rastlanan yazı terkibi; uzun tutulmuş ilk satırın muhakkak, sonraki kısa tutulmuş 6 satırın nesih, ortadaki uzun tutulmuş satırın sülüs, devamında yer alan kısa tutulmuş altı satırın tekrar nesih ve en son satırın uzun tutulmuş muhakkak bir satır olduğu terkiptir.

Mushaflarda en çok tek başına siyah mürekkep kullanılmıştır. Bunu, siyah mürekkeple zer mürekkebin beraber kullanımı takip etmektedir. İlk örneğini 14. yüzyılda gördüğümüz mavi mürekkep en çok 16. yüzyılda kullanılmıştır. Mavi ve zer mürekkebin tek başlarına kullanıldığı nadir örnekler de vardır (bkz. s. 52, 53).

Muhakkak yazı önceleri aynı dönem içinde farklı üsluplarda seyretmiştir. XVI: yy.'da daha istikrarlı bir görünüme bürünmüştür. Kütüphanedeki örnekler göz önüne alındığında muhakkak yazıda bu tarihten itibaren sülüsleşmenin başladığı izlenmektedir.

Süleymaniye Kütüphanesi Mushaflarında görülen muhakkak hatlar, üslup ve yazı karakteri açısından çeşitlilik göstermektedir. Erken dönemlerde muhakkak hattın Yâkut *(ö. 698 / 1298)*, Sühreverdî *(ö. h. 728 -739 / m. 1328 - 1338)* ve Baysungur *(ö. h. 837 / m. 1434)* üslupları gibi klasik muhakkak olarak nitelendirilebilecek; içinde bulunduğu dönemin yazı özelliklerini yansıtan kullanımının yanı sıra, genel muhakkak özelliklerine sahip, fakat daha az keskin hatları olan yorumları da mevcuttur. Ayrıca bazı harfleri muhakkak hatlı Çin Mushaflarında görülen harflerle benzer özellikler gösteren örnekleri ve içerisinde diğer yazı çeşitlerinden ekseriyetle de sülüs yazıdan unsurlar barındıran türleri de bulunmaktadır.

Bunun yanında 16. yüzyılda bu döneme ait muhakkak kurallarına uyan klasik üslupta kullanım ekseriyettedir. Süleymaniye Kütüphanesi Mushaflarında muhakkak hat çeşitleri arasında en çok 16. yüzyıl klasik üsluba rastlanmaktadır. Bu durum bu yüzyıla ait Mushaf sayısının çok olmasına bağlanabilir. Son dönemlerde ise sülüs hattına ait özelliklerin belirgin olduğu bir muhakkak çeşidi ortaya çıkmaktadır.

Bir Mushaf'ın hat nev'ine bakılarak yazıldığı dönem anlaşılabilir. Zaman içinde değişime uğrayan ve yok olan yazı çeşitlerinin takibini yapabilmek, İslâmî sanatların gelişimini, zevk anlayışının değişimini, toplumun değişen değer yargılarını ve çağın getirdiği teknolojik yenilikleri anlamamıza ışık tutar.

Bununla beraber, herhangi bir yazı çeşidinin kendi içinde değişimini ve gelişimini gözlemleyebilmek, o yazının gerçek sanatsal değerini ortaya koyar. Örneğin, kûfî hat, geometrik niteliği yüksek oluşu itibariyle sert zemine yazılabilecek tek seçenekken, mürekkebin ve kamış kalemin hareketliliğini sağlayan kâğıdın daha kolay ulaşılabilir olması, yazıyı olgunlaştırmış, gelişimini hızlandırmıştır.

Tarihsel sürece bakıldığında, zamanla çizgileri yumuşayan kûfî hattı yerini muhakkak hattına, muhakkak hattı ise yerini sülüse bırakmıştır. Kûfî-muhakkak-sülüs geçişi yazıda bir iyileşme olarak değil, çağın gereksinimlerini karşılayan bir değişim olarak okunmalı ve her bir yazı çeşidi kendi içerisinde değerlendirilmelidir.

Çalışmanın araştırmacıya kattığı en önemli kazanım; zaman içinde Mushafları birebir ziyaret etme imkânıyla beraber her bir Mushaf'ın ne kadar eşsiz olduğunu fark edebilmek ve bunu takdir edebilmek olmuştur. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde en iyi imkânlarda, en özel şekilde korunmakta olan bu Mushaflar dahi bilinçsiz restorasyondan kurtulamamıştır. Bir sanat eserinin değerini ortaya çıkaran onu doğru tasnif etmek ve kendi kategorisinde değerlendirmek iken, bu değerini koruyan da olduğu şekilde muhafaza etmek ve gerek duyulduğunda ehil ellere teslim edebilmektir.

KAYNAKÇA

ABBOTT Nabia, *The Rise of the North Arabic Script and its Kur'ānic Development, with a Full Description of the Kur'ān Manuscripts in the Oriental Institute,* The University of Chicago Oriental Institute Publications, Chicago Illinois 1938.

ACAR M. Şinasi, *Türk Hat Sanatı (Araç, Gereç ve Formlar),* Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi Tıpkı Basım, Kültür Bakanlığı, Ankara 2003.

AKGÜL Mehmet, "Türklerde Yazı ve Hat sanatına Geçiş", *Mürekkep Zamanlar 700 Yıllık Süreçte Kalem Medeniyeti, Mehmet Akgül Koleksiyonu,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 22.

ALPARSLAN Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

ALPARSLAN Ali, "Nesta'lik" mad., *DİA,* İstanbul 2007, c. 33, s. 11-15.

ALPARSLAN Ali, "Dünyanın en Büyük Kur'ân'ı ve Baysungur", Hat ve Tezhip Sanatı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 198-202.

ALTIKULAÇ Tayyar, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme,* IRCICA, İstanbul 2015.

ARITAN Ahmet Saim, "Ciltçilik" mad., *DİA,* İstanbul 1993, c. 7, s. 551, 552.

AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı,* İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı, No. 12, İstanbul 1953.

BAKER Colin F., *Qur'an Manuscripts Calligraphy, Illumination, Design,* The British Library, London 2007.

BİLGİN Orhan, "Yazma" mad., *DİA,* İstanbul 2013, c. 43, s. 369-373.

BİRIŞIK Abdulhamit, "Kur'ân" mad., *DİA,* Ankara 2002, c. 26, s. 383.

BLAIR Sheila S., *Islamic Calligraphy,* The American University in Cairo Press, Cairo, Egypt 2006.

ÇETİN Nihad M., "İslâm Hat San'atının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkūt devrinin sonuna kadar)", *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı,* IRCICA, İstanbul 1992, s. 14.

ÇETİN Nihad M., DERMAN M. Uğur, *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı,* IRCICA, İstanbul 1992.

DAĞ Mehmet, "Kur'ân-ı Kerîm'in Mushaflaşma Süreci", *Kelâm'dan Kalem'e Büyük Buluşma,* İKSP, İstanbul 2015, s. 13.

DENER HALİT, *Süleymaniye Umumî Kütüphanesi,* Maarif Basımevi, İstanbul 1957.

DERMAN Fatma Çiçek, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 532.

DERMAN M. Uğur, "Örnekler Kataloğu", *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı,* IRCICA, İstanbul 1992, s. 187, 188, 189, 196.

DERMAN M. Uğur, "Hat San'atında Osmanlı Devri", *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı,* IRCICA, İstanbul 1992, s. 41, 43.

DERMAN M. Uğur, "Hat" mad., *DİA*, İstanbul 1997, c. 16, s. 427.

DERMAN M. Uğur, *Doksandokuz İstanbul Mushafı,* Türk Petrol Vakfı, İstanbul 2010.

DERMAN M. Uğur, *Türk Hat San'atından Seçmeler,* Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, İstanbul 2017.

DURAN Gülnur, "Tezhip" mad., *DİA,* İstanbul 2012, c. 41, s. 63.

GACEK Adam, *The Arabic Manuscript Tradition A Glossary of Technical Terms and Bibliography,* Brill, Leiden 2001.

GACEK Adam, *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers,* Brill, Leiden 2009.

GÖÇGÜN Önder, "Kitap Dünyasında, El Yazması Eserlerin Değeri ve Önemi", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü Aylık Dergisi,* Atatürk Sayısı 271, 24 Kasım 1985, s. 442.

KOÇ Mustafa, *Tuhfe-i Hattâtîn Müstakimzâde*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014.

Kur'ân Baysungurî, Pages from the Noble Quran Calligraphed by Baysongor Mirza, Astan-e Qods-e Razavi Collection, The Artistic Creations Institute, 2015.

MANSOUR Nassar, *Sacred Script in Muhaqqaq in Islamic Calligraphy,* I.B. TAURIS & Co Ltd, New York 2011.

MASİP Nuria G., "Ink Routes", *From İstanbul to Timbuktu Ink Routes,* Capetown: Tombouctou Manuscripts Project 2009, s. 1.

MAŞALI Mehmet Emin, "Mushaf" mad., *DİA,* İstanbul 2006, c. 31, s. 242, 245.

MEMİŞ Mehmet, "Çorum Müzesinde Bulunan Osmanlı Hat Sanatı Eserleri", *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu,* Çorum 2006.

ÖZKAFA Fatih, "Hat Sanatı Bakımından Mushaf Kitâbetinin Tarihî Seyri", *Marife,* Yıl 10, sy. 3, Kış 2010, s. 312-313.

ÖZKAFA Fatih, "Rihlat al-Khatt al-Muhaqqaq fi al-Asr al-Othmani al-Klasiki wa ma Ba'dahu", *Hurûf Arabiyye,* sy. 45, The Cultural & Scientific Association, Dubai UAE, Mayıs 2018, s. 57-62.

SAFADİ Yasin Hamid, *Islamic Calligrapy with 200 Illustrations,* Thames and Hudson Limited, London 1978.

SAFWAT Nabil F., *The Harmony of Letters Islamic Calligraphy from the Tareq Rajab Museum,* Tareq Rajab Museum, Kuwait, s. 14, 22.

SCHİMMEL Annemarie, *Calligraphy and Islamic Culture,* New York University Press 1984.

SERİN Muhittin, *Hat San'atımız,* Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982.

SERİN Muhittin, "Mushaf Yazma Adabı", *Altınoluk,* Mayıs 1987, sy. 15, s. 37.

SERİN Muhittin, "Âhenk" mad., *DİA,* İstanbul 1988, c. 1, s. 522.

SERİN Muhittin, "Muhammed" mad., *DİA,* İstanbul 2005, c. 30, s. 461-465.

SERİN Muhittin, "Mushaf" mad., *DİA,* İstanbul 2006, c. 31, s. 249, 253.

SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, ilâvelerle genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul 2010.

SERİN Muhittin, *Hattın Güneşi Ahmed Şemseddin Karahisârî ve Mushaf-ı Şerîfi,* Klasik Türk Sanatları Vakfı, İstanbul 2015.

SERİN Muhittin, ZENNÛN Yûsuf, "Kûfî" mad., *DİA,* Ankara 2002, c. 26, s. 342, 345.

SUBAŞI M. Hüsrev, *Yazıya Giriş*, Dersaadet Yayınevi, İstanbul 1987.

SUBAŞI M. Hüsrev, "Tokat Garipler Camii Mihrabı ve Hat Sanatındaki Yeri", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 25-26 Eylül 2014 Tokat Bildiriler,* Tokat 2015, c. 1, s. 117-126.

TANINDI Zeren, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı,* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s.253.

TOPALOĞLU Bekir, "Esmâ-i Hüsnâ" mad., *DİA*, İstanbul 1995, c. 11, s. 404.

Trésors de Kairouan, Ministere de la Culture et de la Sauvegarde de Patrimoine, Tunisia 2009.

TURAN Abdülbaki, "Arza" mad., *DİA,* İstanbul 1991, c. 3, s. 446-447.

ÜLKER Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987.

ÜNVER A. Süheyl, *Türk Yazı Çeşitleri,* Yeni Laboratuvar Yayınları, İstanbul 1953.

WELCH Anthony, *Calligraphy in the Arts of the Muslim World*, University of Texas Press, Austin 1979.

YAZIR Mahmud Bedreddin, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1972.

ZAKARIYA Mohamed, "Islamic Calligraphy A Technical Overview", *Brocade of the Pen the Art of Islamic Writing,* Kresge Art Museum, Michigan State University 1991, s. 1.

British Library, *17th Century Chinese Qur'an,* Or 15256/1, (Haziran, 2019). https://www.bl.uk/collection-items/17th-century-chinese-quran

British Library, *The Ma'il Qur'an,* Or 2165, (Haziran, 2019). https://www.bl.uk/collection-items/the-mail-quran

British Library, *Qur'an with Persian Translation*, Add MS 5551, (Haziran, 2019). https://www.bl.uk/collection-items/quran-from-india-with-persian-translation

Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'ân-ı Kerîm*, En'am Sûresi, Meal, 141. Sayfa, (Haziran, 2019). http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enam-suresi-6/ayet-115/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

Ketebe, Ahmed Sühreverdi, (Eylül, 2019). https://www.ketebe.org/sanatkar/ahmed-suhreverdi3820

Marife, Dinî Araştırmalar Dergisi, (Eylül, 2019). https://doi.org/10.5281/zenodo.3344216

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Koleksiyonlar ve Kitap Sayıları*, (Haziran, 2019). http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar.pdf

Süleymaniye, Yazma Eser Kütüphanesi, *Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Koleksiyonları ve Kitap Sayıları*, (Haziran, 2019). http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koprulu.pdf

The Walters Art Museum, *Koran,* W.555, (Haziran, 2019). https://manuscripts.thewalters.org/viewer.php?id=W.555#page/170/mode/2up

The Walters Art Museum, *Koran,* W.563, (Haziran, 2019). https://manuscripts.thewalters.org/viewer.php?id=W.563#page/8/mode/2up

DİZİN

A

Ahmed Karahisârî, VIII, X, XI, 21, 22, 24, 36, 39
Ali Alparslan, 24, 26, 36, 37
Asr-ı Saadet, 4

B

Bağdat, X, 13, 31, 32
Beharî, VII, X, 29, 30
BL, X, XII, XVI, 14, 30, 92

C

Cilt, VII, XVI, 5, 11, 44, 101

Ç

çanak, 17, 18, 21, 24, 26, 28, 29, 31, 32, 36, 74, 84, 85, 161, 170, 176, 205

D

DİA, XVI, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 26

E

ebrû, XIII, 5, 61, 65, 66, 69, 85, 111, 122
Hz. Ebû Bekir, 3, 4
Emevî, X, 29

F

ferağ, III, V, XII, XIII, 6, 18, 45, 69, 71, 72, 85, 90, 124, 132, 139, 140, 141, 202, 205

H

hattat, IX, X, XV, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 31, 32, 33, 36, 54, 62, 72, 74, 83, 91, 100, 110, 123, 124, 131, 141, 150, 160, 169, 176, 183, 188, 190, 196, 201, 202, 205
Herat, 74, 141, 176, 201, 202
Hicaz, X, 2, 14
Hint, 26, 29

I

Irak, 4, 15

İ

İbn Mukle, 18
İbnü'l-Bevvâb, 18
İlhanlı, X, 33, 74
İslâm, IV, XVI, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 26, 27, 31, 32, 205, 206
istinsah, 4, 6, 21, 69

K

kalem, X, 2, 7, 13, 18, 19, 21, 24, 26, 28, 29, 32, 36, 44, 74, 191, 207
keşîde, 29, 74, 83, 84, 100, 123, 141, 150, 169, 177, 183
kûfî, VII, X, 13, 15, 16, 17, 28, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 72, 73, 83, 85, 100, 123, 124, 150, 151, 161, 176, 177, 207
Kur'ân-ı Kerîm, III, X, XI, XII, 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 21, 26, 29, 40, 41, 42, 44, 73, 83, 85, 92, 110, 132, 141, 160, 174, 176, 191, 204
kuyruk, 16, 24, 28, 29, 31, 32, 36, 73, 74, 84, 100, 101, 131, 141, 142, 151, 170, 176, 177, 183, 205

M

Mağribî, VII, X, 28, 29
Meşrik, X, 15, 16
Muammer Ülker, 2, 28
Muhakkak, III, IV, V, VII, VIII, IX, X, XI, XII, 13, 18, 22, 24, 29, 31, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 82, 83, 84, 85, 91, 92, 100, 101, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 123, 124, 131, 132, 141, 142, 150, 160, 161, 169, 170, 176, 177, 183, 190, 191, 196, 197, 201, 203, 204, 205, 206, 207
Mushaf-ı Şerîf, III, IV, V, VII, VIII, X, XI, 3, 5, 10, 12, 13, 15, 17, 21, 22, 24, 36, 39, 24, 28, 31, 34, 36, 39, 44, 45, 54, 61, 62, 63, 72, 83, 91, 100, 110, 111, 123, 131, 132, 141, 160, 161, 169, 176, 183, 184, 190, 196, 201, 204, 205
mülemma, 56, 57, 58, 59, 60, 68, 69, 74

müşebbek, 56, 57, 58, 60, 65, 66, 68, 69, 74
müzehhip, X, 5, 6, 10

N

nesih, VII, X, XI, XII, XIV, 18, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 40, 41, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 83, 85, 91, 92, 100, 101, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 123, 141, 142, 150, 161, 169, 170, 176, 178, 190, 204, 205, 206
nesta'lik, VII, X, 18, 26, 27

O

Hz. Osman, X, 3, 4, 15
Osmanlı, X, 6, 8, 9, 10, 11, 21, 24, 26, 32, 100, 104, 123, 161, 205

Ö

Hz. Ömer, 3
Ömer Akta, VIII, X, 35, 36

P

parşömen, 8, 17

R

reyhânî, VII, X, XII, 18, 24, 25, 44, 45, 48, 56, 57, 60, 63, 65, 66, 69, 70, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 169, 204
rikā', VII, X, 18, 20, 54, 55, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 110, 111, 150, 151, 169, 176, 177, 190.

S

Safevî, 10, 11, 56, 65, 176, 177, 191
salbek, 55, 57, 161
sanat, III, IV, V, VII, X, XVI, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 206, 207
serlevha, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, 10, 23, 48, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 76, 83, 86, 91, 93, 100, 101, 102, 104, 110, 112, 123, 125, 131, 133, 141, 142, 143, 161, 162, 163, 164, 169, 176, 178, 183, 184, 185, 190, 192, 196, 198, 203, 205, 206
SHM, X, XI, XVI, 6, 11, 40, 41, 43
SK, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, 19, 23, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 72, 73, 83, 84, 91, 92, 99, 100, 101, 110, 111, 123, 131, 132, 141, 142, 150, 151, 160, 161, 169, 170, 176, 177, 183, 184, 190, 191, 196, 197, 203, 205
Sühreverdî, VIII, X, 32, 36, 45, 74, 206
sülüs, VII, X, XI, XII, 18, 21, 22, 26, 45, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 110, 111, 113, 114, 116, 141, 142, 160, 161, 176, 190, 203, 204, 205, 206, 207

Ş

Şiraz, 55, 123, 124, 201

T

tezhip, IV, VII, XII, 5, 6, 10, 36, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 83, 91, 100, 104, 123, 124, 131, 141, 150, 161, 176, 183, 184, 190, 191, 197, 204
TİEM, X, XI, XVI, 15, 20, 25, 29, 33, 34, 42

V

vakıf, XIV, 4, 12, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 85, 152

W

WAM, X, XVI, 10, 16

Y

Yâkut, VIII, X, XIV, 18, 21, 25, 31, 32, 34, 36, 45, 57, 74, 150, 151, 152, 206
Yazır, 1

Z

zahriye, X, XI, XIV, XV, 10, 15, 18, 19, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 65, 66, 68, 73, 74, 75, 91, 161, 167, 190, 191
zer, XI, 17, 34, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 83, 84, 85, 101, 111, 124, 131, 132, 142, 150, 169, 170, 176, 183, 184, 191, 196, 197, 204, 205, 206

UYGULAMALAR RAPORU

ESER NO. 1:

AHZÂB SÛRESİ 45. ÂYET, MUHAKKAK.

Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi'nin tıpkıbasımı incelenerek uygulama için seçilen bu muhakkak satır Ahzâb Sûresi, 45. Âyet-i Kerîme'sinin son bölümünü ihtiva etmektedir. Âyet'in başında yer alan "Yâ eyyuhe'n-Nebiyyu" ifâdesi Mushaf'ta nesih satırlara denk geldiği için uygulamaya dahil edilmemiştir.

Âyet-i Kerîme'de uygulamaya esas alınan "İnnâ erselnâke şâhiden ve mubeşşiran ve nezîrân" ibâresi Hz. Peygambere hitâben "Şüphesiz Biz Seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik" mealindedir.

Uygulama için seçilen satır, tıpkıbasım Mushaf-ı Şerîf'ten birebir tarandıktan sonra orijinalinde 3 mm. olan muhakkak kalem ağzı 5 mm. olacak şekilde yeniden boyutlandırılmıştır. Kullanılacak kamış kalemin ağzı 5 mm. genişliğinde açıldıktan sonra 25 derecelik bir açıyla katt edilerek yazıma hazır hale getirilmiştir.

Yeni ölçülere sahip bu satır defalarca meşk edilerek ilk etapta harflere, sonrasında ise harflerin birbirlerine göre yerleştirilişine yoğunlaşarak elin yazıya âşinâ olması hedeflenmiştir. Kaleme bir miktar alıştıktan sonra da yazının belirli bir akıcılık kazanması için gayret gösterilmiştir.

Bu uygulama için muhakkak yazıyı ön plana çıkaracak uygunlukta, hardal sarısı tonlarında, renk geçişlerinin yer yer göründüğü, ince yapılı, âharlı bir kâğıt seçilmiştir. Eserin yazımında kullanılmak üzere ise kâğıt üzerinde kalem hareketlerini gösterecek nitelikte ne çok yoğun ne de çok seyrek kıvamlı siyah is mürekkebi hazırlanmıştır.

Yazı öncesi tekrar mührelenen âharlı kâğıtta herhangi bir yağ izi kalmaması için kâğıt pudralanmış, akabinde kuru bir mendil yardımıyla silinerek pudradan arındırılmıştır. Yazıma hazır hale gelen âharlı kâğıt mevcut kalıbın üzerine yerleştirilerek yazının kâğıda aktarımı gerçekleştirilmiştir. Harflerde eksiklik veya fazlalık görülen yerlerde sulandırılmış mürekkep ve bıçak kullanılarak tashih yapılmıştır.

Alt orta kısımda ağzı 0.8 mm. genişliğinde kalemle, nesih hattıyla yazılan imza satırı 15 cm. uzunluğundadır. Muhakkak yazı 34.5 x 9.8 cm., eserin son hali ise 38.5 x 14.8 cm. ebadındadır.

Son olarak gözü yormayacak, dikkati dağıtmayacak şekilde, âharlı kâğıdın rengine en yakın tonda bir fon seçilip yazının paspartuya nakledilmesiyle uygulama tamamlanmıştır.

ESER NO. 2:

ESMÂU'L-HÜSNÂ, MUHAKKAK / NESİH

Türkçe karşılığı "*En güzel isimler"* olan Arapça *el-Esmâu'l-Hüsnâ* ibâresi; "naslarda Allah'a nisbet edilen isimleri ifâde eder."[158] Eserin başında, akabindeki nesih satırda yazılı Âyet-i Kerîme'ye (Haşr Sûresi 22) istinâden Besmele-i Şerîfe yer almaktadır.

"Huv'Allahu'l-lezî lâ ilâhe illa Hu. 'Âlimu'l-gaybi ve'ş-şehâde. Huve'r-Rahmânu'r-Rahîm" Âyet-i Kerîme'si "O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Gaybı da görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir" mealindedir.

Birçok farklı taslak hazırlandıktan sonra yan yana sekiz, alt alta on iki kutu bir araya gelecek şekilde oluşturulan dikdörtgen formda karar kılınmıştır. Dikdörtgeni meydana getiren kutucukların içleri mâil satırlar halinde düzenlenmiştir. İsimlerin satırlara oturtulmasına sağ üst kutucuktan başlanmış, sola doğru devam edildikten sonra bu işlem alt satırlarda aynı şekilde tekrarlanmıştır.

Eser için ince, nohudî renkli, âharlı bir kâğıt seçilmiştir. Eserin yazımında kullanılacak siyah is mürekkebi, bilhassa nesih kaleminin inceliğini koruyabilecek şekilde, olabildiğince seyreltilerek hazırlanmıştır.

Muhakkak hatlı Besmele için 2 mm., nesih hatlı Esmâ için ise 0.8 mm. genişliğinde kalemler hazırlanmıştır.

Kâğıt tekrar mührelenip üzerine bir miktar pudra ve tebeşir karıştırılarak sürülmüş, fazlasından arındırılmış, kurşun kalemle cetveller çekildikten sonra da yazıma geçilmiştir.

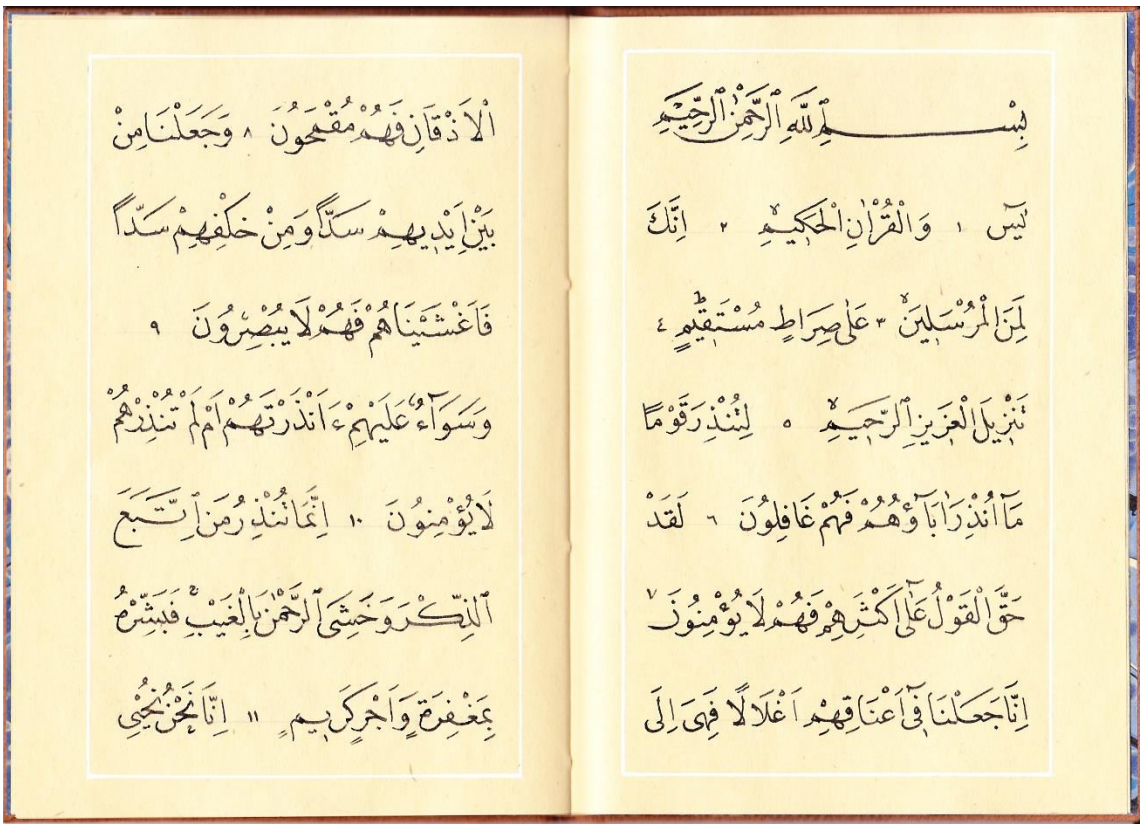
Muhakkak Besmelenin boyutları 13 x 4.7 cm.'dir. İsimlerin yazılı olduğu kutucuklar kenarları 2'şer cm.'lik kareler halinde hazırlanmıştır. Eserin 17.4 x 35.6 cm. ebadındaki son hali, paspartu dâhil edildiğinde 29.5 x 47.5 cm. olmuştur.

İnce nesih yazıyı ön plana çıkaran, âharlı kâğıdın rengine en uygun tonda bir lacivert fon seçilip yazı paspartuya nakledilmiştir.

Eserin tezhibi Kevser İbrahimoğlu Hanımefendi'ye aittir.

[158] Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ" mad., *DİA*, İstanbul 1995, c. 11, s. 404.

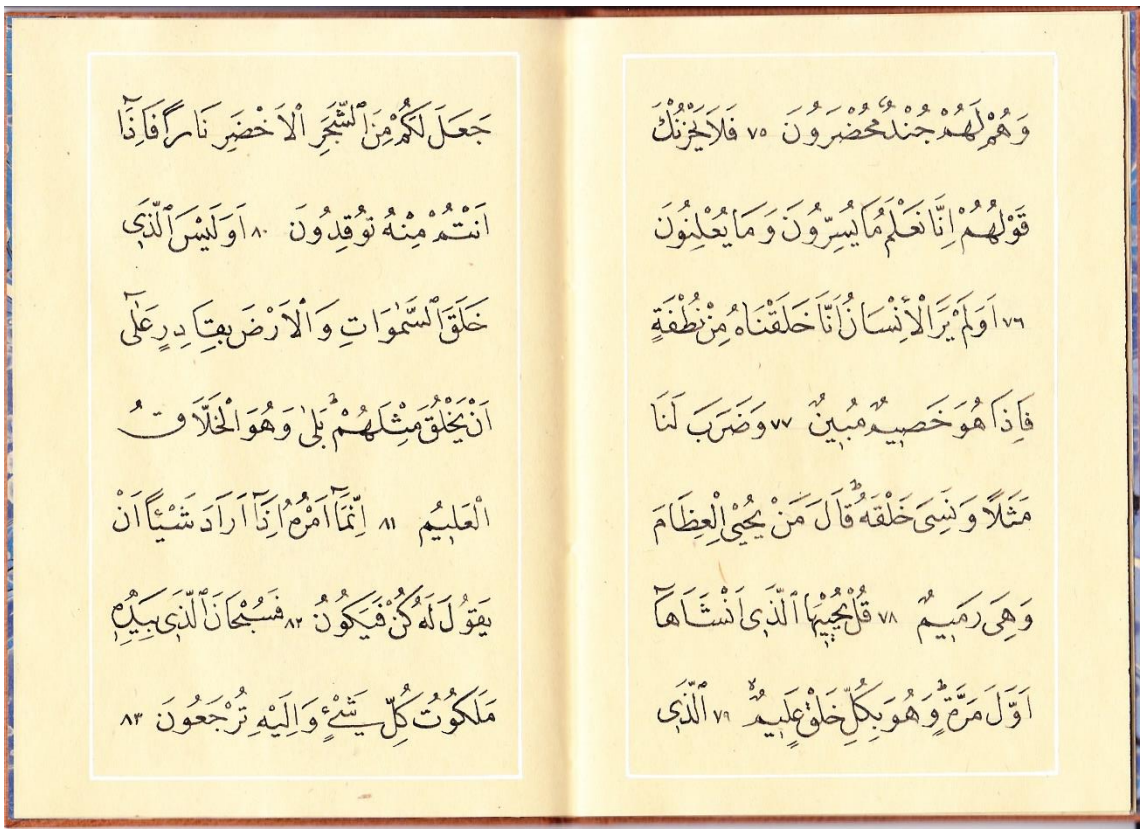
ESER NO. 3:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰسٓ ١ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ٢ اِنَّكَ
لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ٣ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ٤
تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ٥ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ٦ لَقَدْ
حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ٧
اِنَّا جَعَلْنَا فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلٰلًا فَهِيَ اِلَى

الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُوْنَ ٨ وَجَعَلْنَا مِنْ
بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ سَدًّا وَّمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا
فَاَغْشَيْنٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ ٩
وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُوْنَ ١٠ اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ
الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ
بِمَغْفِرَةٍ وَّاَجْرٍ كَرِيْمٍ ١١ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ

وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُوْنَ ٧٥ فَلَا يَحْزُنْكَ
قَوْلُهُمْ اِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ
٧٦ اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنٰهُ مِنْ نُّطْفَةٍ
فَاِذَا هُوَ خَصِيْمٌ مُّبِيْنٌ ٧٧ وَضَرَبَ لَنَا
مَثَلًا وَّنَسِيَ خَلْقَهٗ قَالَ مَنْ يُّحْيِ الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيْمٌ ٧٨ قُلْ يُحْيِيْهَا الَّذِيْٓ اَنْشَاَهَآ
اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيْمٌ ٧٩ الَّذِيْ

جَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا فَاِذَآ
اَنْتُمْ مِّنْهُ تُوْقِدُوْنَ ٨٠ اَوَلَيْسَ الَّذِيْ
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى
اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلّٰقُ
الْعَلِيْمُ ٨١ اِنَّمَآ اَمْرُهٗٓ اِذَآ اَرَادَ شَيْـًٔا اَنْ
يَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ٨٢ فَسُبْحٰنَ الَّذِيْ بِيَدِهٖ
مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ٨٣

YÂSÎN CÜZÜ, İLK VE SON SAYFALAR, NESİH

Kur’ân-ı Kerîm’in 36. Sûresi olan Yâsîn-i Şerîf 83 Âyet-i Kerîme’den müteşekkil Mekkî bir sûredir.

Yazım için seçilen çift tarafı âharlı, nohudî kâğıt orta kalınlıktadır. Nesih yazı için kullanılan 0.6 mm. genişliğinde kaleme özel, inceltilmiş siyah is mürekkebi hazırlanmıştır.

Cüz 7’şer satırlık 18 sayfadan oluşmaktadır. Satır genişliği 7 cm. olan cüzün yazı sahası ebadı 8 x 13.4 cm., dış ebadı ise 10.2 x 13.7 cm.’dir.

ESER NO. 4:

İNŞİRÂH SÛRESİ, MUHAKKAK / REYHÂNÎ

Kur’ân-ı Kerîm’de 94. Sûre olan İnşirâh Sûresi 8 Âyet-i Kerîme’dir. Mekkî bir sûredir.

Yazım için seçilen hardal sarısı, âharlı kâğıt ince yapılıdır. Muhakkak yazı için 2 mm., reyhânî için ise 0.9 mm. genişliğinde kalemler kullanılmıştır.

Muhakkak satırlar 15’er, reyhânî satırlar 6’şar cm. genişliğinde olacak şekilde koltuklu formda düzenlenen çalışma için siyah is mürekkebi kullanılmıştır.

ESER NO. 5:

MÜLK SÛRESİ, NESİH

Kur’ân-ı Kerîm’in 67. Sûresi olan Mülk Sûresi 30 Âyet-i Kerîme’den oluşmaktadır.

Yazım için seçilen açık renkli, âharlı kâğıt orta kalınlıktadır. Nesih yazı için ucu 1 mm. genişliğinde kalem ve siyah is mürekkebi kullanılmıştır. Secâvendler kırmızı mürekkeple konulmuştur.

Kur’ân-ı Kerîm’in karşılıklı iki sayfası olacak şekilde düzenlenen eserde 16 cm.’lik 34 satır bulunmaktadır. Paspartu dâhil ebadı 58.1 x 55.3 cm. olan eserin tezhibi Zeynep Dursun Hanımefendi’ye aittir.